



Липень-серпень, 2015 р.
№№ 13-16 (518-521)

Видається з березня 1993 року

МАЙБУТТЯ

Газета департаменту освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації

методичні рекомендації

Про структуру 2015/2016 н.р. та навчальні плани загально- освітніх навчальних закладів

Відповідно до статті 16 Закону України «Про загальну середню освіту» структуру навчального року та строки проведення канікул встановлюють загальноосвітні навчальні заклади за погодженням з відповідними органами управління освітою. Тривалість канікул протягом навчального року не може бути меншою 30 календарних днів.

Відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2014 року № 1547, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 за № 157/26602, перелік предметів для проведення державної підсумкової атестації для учнів початкової, основної та старшої школи, форму та терміни проведення Міністерством освіти і науки України буде затверджено додатково.

Вручення документів про освіту планується провести для випускників 9-х класів 8 – 9 червня, 11-х класів – 28 – 29 травня.

Рішення про доцільність проведення навчальної практики та навчальних екскурсій загальноосвітніх навчальних закладів приймають самостійно.

Робочі навчальні плани на 2015/2016 н.р. складаються:

• для 1-4 класів – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 10.06.2011

№ 572, зі змінами згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 16.04.2014 № 460;

• для 5-7-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), зі змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465;

• для 8-9-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66;

• для 10-11-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657;

• для спеціалізованих шкіл (класів) з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, колегіумів: 5-7 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН від 29.05.2014 № 664), зі змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465 (додаток 8 та (чи) інші відповідно до спеціалізації);

8-9 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66; 10-11 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657;

• для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов: 1-4 класи – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 10.06.2011 № 572, зі змінами згідно з наказом МОН України від 16.04.2014 № 460 (додатки 4-5); 5-7 класи - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465; 8-9 класи – за Типовим навчальним планом спеціалізованих шкіл цього типу, затвердженим наказом МОН України від 13.03.2006 № 182; 10-11 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додаток 19);

методичні рекомендації

• для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу: 1-4 класи - за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 10.06.2011 № 572, із змінами згідно з наказом МОН України від 16.04.2014 № 460 (додатки 6-7); 5-7 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465 (додатки 6-7); 8-9 класи – за Типовими навчальними планами спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу, затвердженими наказом МОН України від 13.05.2005 № 291; 10-11 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додатки 21 та 22);

• для 8-9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 23.05.2012 р. № 616;

• для білінгвальних класів: 5-7 класи - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465; 8-9 класи – за Типовими навчальними

планами, затвердженими наказом МОН від 07.07.2009 № 626; 10-11 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додаток 20);

• для вечірніх (змінних) загальноосвітніх шкіл: 5-7 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465 (додатки 14-17); 8-9 класи – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 р. № 66 (додатки 20, 21); 10-11 (12) класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додатки 24, 25);

• 8-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин з вивченням двох іноземних мов можуть користуватися варіантами навчальних планів, доведеними до місцевих органів управління освітою та навчальних закладів листом МОН України від 14.06.2005 № 1/9-321; для 10-11-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додаток 15).

Робочі навчальні плани розробляються загальноосвітніми навчальними закладами щорічно на основі Типових навчальних планів і затверджуються відповідним органом управління освітою. Варіант Типового навчального плану (з вибором мови навчання, з вивченням мови національної меншини, з вивченням двох іноземних мов, з вивченням християнської етики чи етики, з вибором профілю навчання тощо) навчальний заклад обирає самостійно, в залежності від типу закладу, його спеціалізації, освітніх запитів учнів і їхніх батьків та з урахуванням кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Робочі навчальні плани розробляються у такій же формі та за тими ж рекомендаціями, як і минулого року (лист МОН України від 11.06.2014 № 1/9-303). При цьому, частина навчального навантаження з фізичної культури (до 1 години на тиждень) може використовуватися на вивчення окремих навчальних предметів, що забезпечують рухову активність учнів (хореографія, ритміка, плавання тощо), за наявності відповідних умов, педагогічних кадрів та навчальних програм, які мають гриф Міністерства освіти і науки України.

Індивідуальні й експериментальні робочі навчальні плани затверджуються департаментами (управліннями) освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій і до 25 серпня мають отримати погодження Міністерства освіти і науки України.

О.ПОПИК,
*проректор з науково-методичної роботи
Хмельницького ОІППО.*



Особливості вивчення базових дисциплін у ЗНЗ у 2015/2016 н.р.

Особливості вивчення базових навчальних дисциплін у 2015/2016 н.р. пов'язані, першою чергою, зі змінами, внесеними до навчальних програм.

На виконання наказів Міністерства освіти і науки України від 05.11.2014 № 1275 «Про проведення експертизи та громадського обговорення типових навчальних планів та навчальних програм для початкової школи» та від 06.02.2015 № 100 «Про розвантаження навчальних програм для учнів 5 – 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» до навчальних програм внесено зміни, спрямовані на їх розвантаження, врахування вікових особливостей розвитку дитини, відповідність сучасному розвитку науки та технологій.

Після громадського обговорення та розгляду Колегією Міністерства зміни до програм були затверджені наказами МОН:

1) № 149 від 22.12.2014 «Про затвердження змін до навчальних програм для 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» з української мови, літературного читання, математики, природознавства, «Я у світі», інформатики, російської мови для шкіл з російською мовою навчання, української мови для шкіл з навчанням російською мовою;

2) № 584 від 29.05.2015 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1 -3-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» з української мови, літературного читання, математики, природознавства, «Я у світі», інформатики, російської мови для шкіл з російською мовою навчання, української мови для шкіл з навчанням російською мовою;

3) № 585 від 29.05.2015 «Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня», яким затверджено зміни та надано гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки» програмам для 5 – 9 класів з таких навчальних предметів: українська мова, українська література, зарубіжна література, іноземні мови, історія України, всесвітня історія, математика, біологія, фізика, хімія, географія, інформатика, трудове навчання, українська мова для шкіл з навчанням російською мовою, українська мова для шкіл з навчанням молдовською мовою, українська мова для шкіл з навчанням румунською мовою, українська мова

для шкіл з навчанням польською мовою, українська мова для шкіл з навчанням угорською мовою, болгарська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою, мова іврит для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою, молдовська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням молдовською мовою, польська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою, польська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням польською мовою, російська мова для шкіл з навчанням українською мовою (початок навчання з 1-го класу), російська мова для шкіл з навчанням українською мовою (початок навчання з 5-го класу), російська мова для шкіл з навчанням російською мовою, румунська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (початок вивчення з 1 класу), румунська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (початок вивчення з 5 класу), румунська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською мовою, словацька мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою, угорська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою, інтегрований курс «Література» (молдовська та зарубіжна), інтегрований курс «Література» (польська та зарубіжна), інтегрований курс «Література» (російська та зарубіжна) для шкіл з навчанням російською мовою, інтегрований курс «Література» (румунська та зарубіжна), інтегрований курс «Література» (словацька та зарубіжна).

Навчальні програми зі змінами розміщено на сайті (<http://iitzo.gov.ua/serednyaosvita-navchalni-prohramy/>). Програми позбавлені жорсткого поурочного поділу, вчителі можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу.

Обласні, районні та міські методичні кабінети (об'єднання) не можуть втручатися в такі питання, оскільки це винятково компетенція вчителя.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних

програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства (www.mon.gov.ua).

Дозволяється використовувати підручники з відповідним грифом Міністерства, що видані в попередні роки, враховуючи при цьому зміни у програмах. Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізовує його методику навчання.

Також залишаються актуальними методичні рекомендації Міністерства щодо організації навчально-виховного процесу і вивчення базових дисциплін попередніх років. Тексти методичних рекомендацій розміщені на сайті МОН (<http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations>) та в Інформаційних збірниках Міністерства освіти і науки відповідних років.

Відповідно до наказу МОН України від 08.05.2015 № 518 змінено назву предмета «Світова література» на «Зарубіжна література».

Необхідно також врахувати в роботі листи Міністерства від 3 червня 2014 р. №1/9-282 «Про формування класів з навчанням українською мовою, мовами національних меншин та вивчення цих мов», від 6 червня 2014 р. № 1/9-299 «Про забезпечення права представників кримськотатарського народу на здобуття загальної середньої освіти рідною мовою чи вивчення цієї мови» щодо неприпустимості звуження конституційних прав громадян на здобуття освіти українською мовою, мовами національних меншин чи вивчення цих мов, а також забезпечення освітніх прав представників кримськотатарського народу.

На відміну від підходів до укладання методичних рекомендацій про вивчення предметів, що практикувалися упродовж багатьох років і в яких нерідко з року в рік переполювалися добре відомі вчителям-практикам і методистам загальнодидактичні концепції та підходи до навчання дітей, у цьогорічних рекомендаціях переважно йдеться про нововведення.

О.ПОПИК,
проректор з науково-методичної роботи
Хмельницького ОІППО.

Про вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 н.р.

У 2015/2016 н.р. вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

- у 5-7 класах – за програмою: Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2013 (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства від 29.05.2015 № 585);

- у 8-9 класах – за програмою: Українська мова. 5-12 класи. – К.:

Ірпінь: Перун, 2005 (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства від 29.05.2015 №585). Звертаємо увагу на зміни, внесені в програму для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів;

- у 8-9 класах (поглиблене вивчення української мови) – за програмою: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8-9 класи. – К.: Грамота, 2009.

- у 10-11 класах – за програмами, затвердженими наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021).

Звертаємо увагу на зміни, внесені в програму для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

У мовній змістовій лінії спрощено, а також вилучено теми, які не є істотними в забезпеченні належного рівня комунікативної компетентності, не мають практичного застосування в усному й писемному мовленні школярів.

Клас	Спрощено тему	Вилучено тему	Додано тему	Перенесено тему	Змінено формулювання тексту програми
5	<p>У розділі «Відомості про мовлення» узагальнено представлено особливості будови типів мовлення (розповіді, опису предмета і тварини. Елементарного роздуму); відомості про стилі мовлення: розмовний, науковий, художній стилі мовлення, сфери їх використання.</p> <p>У розділі «Види робіт»:</p> <p>Спрощено подано особливості аудіювання як виду мовленнєвої діяльності, узагальнено перелік жанрів мовлення для читання мовчки і вголос.</p> <p>У розділі «Повторення вивченого в початкових класах»:</p> <p>У рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки»: спрощено пункт «Культура мовлення», а саме: Дотримання лексичних норм літературної мови.</p>	<p>У розділі «Відомості про мовлення» вилучено: «Спілкування як важливий складник культури людини», «Належність тексту до певного стилю: розмовного, наукового, художнього, публіцистичного, офіційно-ділового» (загальне ознайомлення).</p> <p>У підрозділі «Діалогічне мовлення» вилучено діалог за поданим початком, малюнком.</p> <p>У розділі «Види робіт», зокрема в підрозділі «Відтворення мовлення»: Вилучено докладний переклад художнього тексту з елементами опису тварин (письмово).</p> <p>У підрозділі «Письмо» вилучено: твір-опис окремих предметів, тварин у науковому стилі; замітка в газету інформаційного характеру.</p> <p>У розділі «Відомості з синтаксису й пунктуації»: Вилучено: «Словосполучення лексичні й фразеологічні (практично)». «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія»: У рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки» вилучено підпункт «Лексикологія».</p> <p>З розділу «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія» вилучено сполучення ьо, йо.</p>	<p>У розділі «Відомості про мовлення» додано оцінку предмета (явища).</p> <p>У розділі «Повторення вивченого в початкових класах» додано до повторення частини мови частки не, ні; уживання однієї частини мови в значенні іншої.</p> <p>У розділі «Відомості з синтаксису й пунктуації»:</p> <p>Додано «Непоширені й поширені звертання»;</p> <p>Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами й сполученнями слів (практично).</p> <p>У розділі «Лексикологія» додано тему «Пароніми (практично)».</p> <p>Ознайомлення з словниками антонімів, синонімів, паронімів; словником іншомовних слів.</p> <p>У розділі «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія» до основних випадків чергування у — в, і — й, додано з — із — зі.</p>	<p>У розділі «Види робіт» в рубриці «Ділові папери» зазначено тільки «Адресу», «Оформлення конверта».</p> <p>Тему «Лист рідним, друзям» перенесено до виду роботи «Письмо».</p> <p>З розділу «Будова слова. Орфографія» перенесено до «Орфоепії» тему «Вимова префіксів пре-, при-, при-».</p>	<p>У розділі «Відомості про мовлення» внесено термінологічні правки:</p> <p>Різновиди мовленнєвого спілкування: усне й писемне мовлення; висловлення.</p> <p>У розділі «Відомості про мовлення» відредаговано основні правила спілкування: «ввічливість, привітність, доброзичливість, уважність до співрозмовника, стриманість, тактовність» (практично).</p> <p>У розділі «Повторення вивченого в початкових класах» у рубриці «Правопис» внесено правки: «Написання іменників із великої літери й у лапках»; «Літери, що позначають голосні звуки в закінченнях іменників, прикметників, дієслів».</p>

методичні рекомендації

Клас	Спрощено тему	Вилучено тему	Додано тему	Перенесено тему	Змінено формулювання тексту програми
	У розділах «Відомості з синтаксису й пунктуації», «Фонетика. Графіка. Орфоелія. Орфографія», «Лексикологія» В рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки» спрощено пункт «Культура мовлення»	У всіх розділах програми в рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки» вилучено підпункт «Текст (риторичний аспект)». З розділу «Лексикологія» вилучено тему «Походження (етимологія) слова. Етимологічний словник української мови».	У розділі «Відомості з синтаксису й пунктуації» додано до переліку видів речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні; за емоційним забарвленням: окличні та неокличні.		
6	У розділі «Відомості про мовлення» спрощено подано структурні особливості тексту. У розділі «Види робіт» спрощено особливості аудіювання як виду мовленнєвої діяльності; Узагальнено перелік жанрів мовлення для читання мовчки і вголос.	У розділі «Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого» вилучено матеріал про текст. У розділі «Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого» у підрозділі «Внутрішньопредметні зв'язки» вилучено підпункти: «Лексикологія». Граматика». «Текст (риторичний аспект)». У розділі «Фразеологія» у рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки» вилучено підпункти: «Фонетика. Орфоелія», «Текст (риторичний аспект)» . У розділі «Словотвір. Орфографія» вилучено матеріал про ознайомлення зі словотвірним словником. У «Внутрішньопредметних зв'язках» вилучено підпункти: «Лексикологія. Фразеологія», «Текст (риторичний аспект)». У розділі «Морфологія. Орфографія» У «Внутрішньопредметних зв'язках» вилучено: Іменник – підпункти «Лексикологія. Фразеологія», «Текст(риторичний аспект)»; Прикметник – підпункт «Текст(риторичний аспект)»; Числівник – підпункт «Текст(риторичний аспект)»; Займенник– підпункти «Лексикологія. Фразеологія», «Текст(риторичний аспект)». У розділі «Займенник» вилучено матеріал про Перехід з однієї частини мови в іншу (займенника в іменник і частку, числівника й прикметника в займенник). У розділі «Морфологія. Орфографія» в «Іменнику» вилучено «Особливості творення іменників». У розділі «Морфологія. Орфографія» із теми «Прикметник» вилучено «Зміни приголосних при творенні відносних прикметників за допомогою суфіксів –ськ-, -ств(о), -цьк-, цтв(о), -зьк-, зтв(о)».	У розділі «Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого» додано на повторення матеріал про правопис префіксів, суфіксів, голосних в коренях і на межі значущих частин слова та основ. У розділі «Лексикологія» до теми «Активна і пасивна лексика» додано пароніми. У розділі «Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого» додано на повторення матеріал про правопис префіксів, суфіксів, голосних в коренях і на межі значущих частин слова та основ. У розділі «Лексикологія» до теми «Активна і пасивна лексика» додано пароніми».		У підрозділі «Іменник», у «Внутрішньопредметних зв'язках» (Культура мовлення), поданий матеріал відредаговано, уточнено список іменників із метою запобігання помилкам у визначенні роду. У «Міжпредметних зв'язках» до підрозділу «Числівник» уточнено матеріал щодо правильного використання відмінкових форм числівників.

методичні рекомендації

Клас	Спрощено тему	Вилучено тему	Додано тему	Перенесено тему	Змінено формулювання тексту програми
7	<p>У розділі «Види робіт» у підрозділі «Відтворення готового тексту» спрощено види переказів: стислий замінене на вибірковий переказ тексту наукового стилю (усно);</p> <p>У підпункті «Письмо» спрощено такі види переказів: «Докладний переказ тексту роздуму дискусійного характеру в публіцистичному стилі»; «Стислий переказ розповідного тексту про виконання певних дій в художньому стилі».</p> <p>У розділі «Види робіт», зокрема «Монологічне мовлення» серед творів спрощено «Твір-опис дій на основі власних спостережень у художньому стилі» (усно); «Твір-опис дій» спрощено на «Твір розповідного характеру про виконання автором улюбленої справи в художньому стилі (приготування обіду, моделювання, малювання, шиття, вишивання тощо».</p>	<p>У розділі «Відомості про мовлення»</p> <p>Вилучено ознайомлювальне читання (практично).</p> <p>У розділі «Відомості про мовлення» у підрозділі «Відтворення готового тексту» вилучено Докладний переказ розповідного тексту з елементами опису зовнішності людини в художньому стилі (письмово).</p> <p>У розділі «Види робіт», зокрема «Монологічне мовлення», серед творів вилучено «Твір-опис зовнішності людини в художньому стилі(усно); «Твір-роздум дискусійного характеру публіцистичного стилю».</p> <p>У розділі «Морфологія. Орфографія»</p> <p>У підрозділах вилучено: «Прийменник» - «Непохідні і похідні прийменники»; «Частка» - «Розряди часток за значенням»; «Вигук» - «Групи вигуків за значенням».</p> <p>У розділі «Морфологія. Орфографія»</p> <p>У «Внутрішньопредметних зв'язках» «Дієслово» – вилучено «Лексикологія. Фразеологія», «Текст(риторичний аспект)»; «Дієприкметник і Дієприслівник» – «Лексикологія», «Синтаксис. Пунктуація», «Текст (риторичний аспект)»; «Прикметник» – « Синтаксис», «Текст (риторичний аспект)»; Прийменник - «Текст (риторичний аспект)»; Сполучник, Частка Вигук – «Синтаксис», «Текст (риторичний аспект)».</p>	<p>У розділі «Відомості про мовлення», у підрозділі відтворення готового тексту» до виду переказу «Докладний переказ тексту публіцистичного стилю мовлення (усно)» додано «...з елементами роздуму».</p> <p>У підрозділі «Прийменник» додано «Зв'язок прийменника з непрямыми відмінками іменника».</p>		<p>У розділі «Відомості про мовлення», зокрема «Аудіювання», відкоректовано матеріал у такій редакції: «Розрізнення на слух відомої й нової інформації, поділ прослуханого тексту на частини, розуміння логічного й емоційно-оцінного компонентів його змісту, сприймання на слух прямо не виражених оцінок та емоцій».</p> <p>У мовній змістовій лінії змінено вступний урок на: «Літературна норма української мови» і відповідно внесено зміни в державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів:</p> <p>«Учень (учениця): Усвідомлює поняття літературна мова, літературна норма; Розрізняє поняття літературна мова й діалекти».</p>

Зміст програми для 8-9 класів програми з української мови для 5-12 класів теж зазнав розвантаження на основі врахування такого ж підходу, як і до програми для 5-9 класів, а саме: як

у мовленнєвій, так і мовній змістових лініях спрощено й вилучено теми, що не є важливими у формуванні в учнів комунікативної компетентності, передбачає готовність учня застосовувати

здобуті знання й набуті вміння й навички для розв'язання проблем, що виникають у реальному житті. Тож зазначені зміни для 8-9 класів стосуються обох програм: для 5-9 та 5-12 класів.

методичні рекомендації

Клас	Спрощено тему	Вилучено тему	Додано тему	Перенесено тему	Змінено формулювання тексту програми
8	<p>У мовленнєвій змістовій лінії, підрозділі «Відтворення тексту» Спрощено шляхом заміни виду роботи: «Вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в науковому стилі»(усно) замінено на «в художньому»; «Вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в публіцистичному стилі» (письмово) замінено на «докладний переказ».</p>	<p>У мовленнєвій змістовій лінії, підрозділі «Відтворення тексту» Вилучено Стилий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі(усно); докладний переказ тексту художнього стилю із творчим завданням (письмово). У мовленнєвій змістовій лінії, підрозділі «Створення власних висловлень» вилучено «Твір-оповідання на основі почутого (з обрамленням)». У розділі «Повторення та узагальнення вивченого» вилучено матеріал на повторення про словосполучення й речення; члени речення (також однорідні); звертання; вставні слова, Просте й складне речення; Пряма мова й діалог. З розділу «Синтаксис. Пунктуація», зокрема з підрозділу «Словосполучення. Речення», вилучено «Види речень за метою висловлювання й емоційним забарвленням речення (повторення)», «Речення поширені і непоширені». У всіх розділах програми для 8 класу в рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки» вилучено підпункти: «Лексикологія. Фразеологія», «Текст (риторичний аспект)».</p>	<p>У розділі «Повторення та узагальнення вивченого» додано на повторення теми: «Лексикологія. Фразеологія. Морфологія. Основні правила правопису (за вибором учителя); внесено відповідні зміни в державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. У розділі «Складнопідрядне речення» додано тему «Підрядні сполучники й сполучні слова в складнопідрядних реченнях».</p>	<p>З розділу «Синтаксис. Пунктуація», зокрема з підрозділу «Словосполучення. Речення» перенесено теми «Порядок слів у реченні. Логічний наголос», «Речення двоскладні й односкладні» до підрозділу «Просте речення» .</p>	<p>Здійснено перерозподіл годин: знято 2 год. із теми «Речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями)» і додано до теми «Речення з відокремленими членами».</p>
9	<p>У розділі «Повторення вивченого у 8 класі. Просте неускладнене й ускладнене речення» у рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки» спрощено представлення пунктів «Лексикологія і фразеологія», «Культура мовлення й стилістика», «Текст (риторичний аспект)». У розділах «Синтаксис. Пунктуація» Пряма й непряма мова (повторення й поглиблення)», «Складне речення і його ознаки», «Безсполучникове складне речення», «Складне речення з різними видами сполучниково-го й безсполучниково-го зв'язку» у рубриці «Внутрішньопредметні зв'язки» спрощено представлення пунктів «Лексикологія і фразеологія», «Текст (риторичний аспект)».</p>	<p>У розділі «Відомості про мовлення» Вилучено матеріал про текст, основні ознаки його, види міжфразних зв'язків. У підрозділі «Монологічне мовлення» Вилучено: Твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на морально-етичну тему (усно); твір в публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему (письмово).</p>			<p>Здійснено перерозподіл годин (1 год. Знято з підрозділу «Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності»), додано до «Повторення й систематизація вивченого» у кінці року. У розділі «Пряма й непряма мова як засоби передачі чужої мови» внесено уточнювальні правки: «Пряма й непряма мова (повторення й поглиблення)». У розділі «Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності» внесено уточнювальні правки: «Будова тексту», «Повторення вивчених розділових знаків у простому й складному реченнях».</p>

методичні рекомендації

У програмі в 7 класі на формування й розвиток аудіативних і читацьких умінь (уголос і мовчки) виділяються по 1 год на рік, не враховуючи проведення тестового контролю за рівнем навчальних досягнень семикласників з аудіювання й читання мовчки, для цієї роботи спеціальних годин не відведено.

У мовній змістовій лінії в 7 класі на вивчення розділу «Морфологія» зменшено кількість годин: дієслово (20/17), дієприкметник (12/10), прислівник (14/13), прийменник (4/3), сполучник (4/3), частка (5/4), вигук (2/1). Збільшено на 1 год вивчення теми «Дієприслівник» (6/7) (у чисель-

нику подано стару кількість годин, а в знаменнику - нову).

За новою програмою з української мови кількість годин не змінилася, тільки відбувся перерозподіл їх між 6 і 7 класами, а саме:

5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
3,5 (122 год., 10 год. – резерв для використання на розсуд учителя)	3,5 (122 год., 6 год. – резерв для використання на розсуд учителя)	2,5 (88 год., 3 год. – резерв для використання на розсуд учителя)	2 (70 год., 4 год. – резерв для використання на розсуд учителя)	2 (70 год., 4 год. – резерв для використання на розсуд учителя)

У мовленнєвій змістовій лінії програми спрощено висвітлення мовленнєвознавчих понять відповідно до вікових особливостей учнів; уточнено види творчих робіт щодо поділу їх на усні й письмові; спрощено види переказів, творів і зменшено кількість їх із метою розвантаження й вивільнення часу для роботи над удосконаленням власних письмових висловлювань; внесено зміни до державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Формування у школярів мотивації навчання є однією із центральних проблем сучасної школи. Її актуальність обумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування в учнів прийомів самостійного здобуття знань, розвитку пізнавальних інтересів, формування в них активної життєвої позиції.

Сучасний урок української мови – це надзвичайно багатогранний процес педагогічної діяльності, у якому найголовніше – єдність форми й змісту, реалізація цілей (освітньої, розвивальної, виховної), завдань, структури, методів, прийомів, організаційних форм з використанням нових педагогічних технологій. Це насамперед співпраця вчителя з учнями, у процесі якої відбувається активний інтелектуальний і мовленнєвий розвиток учнів.

Організація навчальних дій на уроках української мови спрямована на формування мовної і мовленнєвої особистості учня. Ефективна організація навчальної діяльності з урахуванням компетентнісного підходу передбачає надання переваг таким формам, методам, прийомам і засобам, які забезпечать формування комунікативної компетентності учнів.

Важливою ознакою сучасного уроку є використання здоров'язбережувальних технологій. Дбаючи про здоров'я учнів, необхідно урізноманітнювати форми організації навчального процесу, щоб діти мали

можливість більше рухатися, а не перебувати у статичному положенні.

Дидактичним резервом для формування комунікативної компетентності учнів основної школи у процесі навчання української мови є розвиток рефлексивних умінь і навичок.

Для формування й розвитку рефлексивних умінь і навичок на уроках української мови рекомендовано використовувати навчально-практичні й навчально-пізнавальні завдання, що вимагають від учнів самостійної оцінки чи аналізу власної навчальної діяльності, виявлення позитивних і негативних факторів, що впливають на результати та якість виконання завдання, самостійної постановки навчальних завдань (що треба змінити, виконати по-іншому, додатково дізнатися і т.п.); вираження ціннісних суджень, своєї позиції з обговорюваної проблеми на основі наявних уявлень про соціальні, особистісні й естетичні цінності, морально-етичні норми, аргументації (пояснення або коментаря) своєї позиції.

Відповідно до ціннісного та емоційного компонентів навчання учнів української мови дуже важливим є виховання громадянського патріотизму і любові до Батьківщини, почуття гордості за свою країну; поваги до історії, культурних та історичних пам'яток; емоційно позитивне прийняття своєї етнічної ідентичності; поваги до інших народів і прийняття їх, готовність до рівноправного співробітництва; поваги до особистості та її гідності, доброзичливе ставлення до оточуючих, нетерпимість до будь-яких видів насильства і готовність протистояти їм; поваги до цінностей сім'ї, любові до природи, визнання цінності здоров'я свого та інших людей, оптимізм у сприйнятті світу та ін.

До важливих завдань навчання української мови учнів основної і старшої школи на сучасному етапі розвитку мовної освіти відносимо:

1) урахування виняткової ролі дер-

жавної мови в суспільному й особистісному розвитку кожного громадянина й потреби належною мірою оволодіти нею; необхідність збереження й подальшого її розвитку як безцінного культурного надбання попередніх поколінь українського народу і відповідальності школярів як громадян України в цій справі перед світовою спільнотою;

2) розвиток пізнавального інтересу до української мови як до феномена, вироблення в учнів здатності діставати естетичне задоволення від сприймання усного українського слова, читання художньої літератури українською мовою;

3) формування потреби різнобічного розвитку власних здібностей і нахилів, оволодіння сучасними методами оперування знаннями, уміннями використовувати сучасні інформаційні й комунікаційні технології (Інтернет, дистанційні форми навчання та ін.);

4) забезпечення доступності знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчального процесу тощо;

5) вироблення цілісного світогляду, знаходження сенсу життя як важливих умов удосконалення власної мовленнєвої здатності;

6) потреба дотримання загальнолюдських моральних норм як необхідної передумови уникнення конфліктних ситуацій та оптимального розв'язання їх у разі назрівання; розвиток в учнів уміння вести діалог, висловлювати власні думки й переконливо аргументувати їх;

7) прилучення учнів до загальнолюдських цінностей, що найпродуктивніше можна реалізувати в процесі інтегративного вивчення української мови з використанням засобів музики й живопису, художньої літератури, також спираючись на історичні дані;

8) урахування компетентнісного підходу до навчання української мови, за якого забезпечується результат

методичні рекомендації

навчання;

9) забезпечення особистісної значущості для кожного школяра здобутих знань і набутих умінь та навичок з української мови, усебічний розвиток особистості, її нахилів, здібностей і талантів;

10) формування в учнів потреби в удосконаленні власної мовленнєвої здатності впродовж усього життя.

У старшій школі дуже важливо враховувати нахили, здібності учнів і створювати умови для навчання за обраним профілем. Здійснюється така підготовка у формі реалізації курсів за вибором і факультативів, поглибленого вивчення окремих предметів, зокрема української мови, на диференційованій основі.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалених Міністерством, уміщено у збірнику:

Збірник курсів за вибором і факультативів з української мови / За загальною редакцією Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Даний збірник програм доповнено окремими програмами факультативних та спеціальних курсів із збірників програм 2007 та 2008 років видання.

Повний «Перелік програм факультативів та курсів за вибором з української мови та літератури, рекомендованих для використання у 2015/2016 навчальному році», розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України.

Курси за вибором у старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтація на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи розраховані на 9-17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 р. № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп... загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є

обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Однак, ураховуючи, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8–9 класи) та профільної (10–11 класи) освіти мають свої особливості, які спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ушілювати матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми обов'язково необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови спричинює значну увагу вчителів-словесників до вироблення у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, використання яких відбувається з метою забезпечення поетапного різнобічного й об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української мови, насамперед її мовної змістової лінії.

Використання тестів можливе як під час здійснення поточного, так і підсумкового контролю, можуть пропонуватися учням з різними навчальними можливостями, передбачаючи різноманітні завдання за ступенем складності й творчим спрямуванням.

Оцінювання результатів навчання української мови здійснюється на основі компетентнісного підходу до шкільного мовного курсу, який насамперед має забезпечити учням інтенсивний мовленнєвий та інтелектуальний розвиток, уміння ефективно користуватися мовою, спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комуні-

кації, високу мовну культуру особистості; розвиток навичок самостійної навчальної діяльності, самоосвіти й самореалізації; сприяти формуванню громадянської позиції, національної самосвідомості тощо.

Під час оцінювання результатів навчальної діяльності учнів треба враховувати, що мова є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання інших предметів, а це підвищує вимоги до рівня сформованості комунікативної компетентності школярів.

Контрольна перевірка з української мови здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір, мовні знання і вміння.

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку. У I семестрі пропонуємо провести оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (усний твір, діалог). Результати оцінювання виставити в колонку без дати і врахувати в найближчу тематичну. У II семестрі провести оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний переказ і читання вголос. Результати оцінювання виставити в колонку без дати і врахувати в найближчу тематичну. Повторне оцінювання всіх видів мовленнєвої діяльності не проводиться.

Зразок заповнення сторінки журналу з української мови подано у методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 20 хвилин уроку) залежно від змісту вивчаного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використана на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичного оцінювання.

Оцінювання говоріння, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого уроку, а оцінки виводять один раз на рік і виставляють у колонку без дати.

методичні рекомендації

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2
Письмо: Переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Твір	–	1	–	1	–	1	1	1	1	1
Правопис: Диктант**	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Аудіювання*	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
Читання мовчки*	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–

Фронтальні види контрольних робіт (10-11 класи)
(рівень стандарту, академічний рівень)

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	2	2	2	2
Письмо: Переказ	1	1	1	1
Твір	1	–	1	–
Правопис: Диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	–	1	–	1
Читання мовчки*	1	–	1	–

Фронтальні види контрольних робіт (10-11 класи)
(філологічний напрям: профіль – українська філологія)

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	3	3	3	3
Письмо: Переказ	1	1	1	1
Твір	1	1	1	1
Правопис: Диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	1	1	1	1
Читання мовчки*	1	–	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблицях зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Основними видами письмових робіт з української мови є такі:

Класні й домашні вправи (кількість домашніх вправ – одна або дві (на розсуд учителя), але не більше двох; якщо ж уроки спарені, то для виконання вдома пропонується дві або три вправи);

Диктанти (словникові, пояснювальні тощо);

Навчальні диктанти, твори й перекази;

Самостійні роботи;

Тестові завдання (як відкритої, так і закритої форми);

Складання таблиць, схем, написання конспектів (у старших класах), робота зі словниками та інші види робіт, передбачені чинними програмами.

Аналіз контрольних письмових творів і переказів, а також контрольних диктантів виконують у робочому зошиті.

Оцінка за контрольний твір з української мови та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють в колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір», «Переказ» не робиться.

Кількість робочих зошитів з української мови визначається за класами:

5–9 класи – по два зошити;

10–11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Зошити для навчальних класних і домашніх робіт з української мови перевіряють:

У 5–6 класах – двічі на тиждень;

У 7–9 класах – 2–3 рази на місяць;

У 10–11 класах – двічі на місяць.

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

**С.МЕЛЬНИКОВА,
В.КУШНІР,**

методисти Хмельницького ОІППО.

**Бринить-співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить**

(Олександр Олесь)

Про вивчення української літератури у 2015/2016 н.р.

Українська література є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду. Тому в контексті світових процесів глобалізації, індивідуальному національному самоусвідомленні, самозбереженні її роль незаперечна і важлива.

У 2015-2016 н.р. вивчення української літератури здійснюватиметься за такими програмами:

- у 5-7 класах - за програмою (зі змінами, затвердженими Міністерством освіти і науки України від 04.08.2014 №895, від 29.05.2015 № 585) Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. К.: Видавничий дім «Освіта», 2013;

- у 8-9 класах – за програмою (зі змінами, затвердженими Міністерством освіти і науки України від 29.05.2015 № 585) Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Ірпінь: Перун, 2005;

- у 8-9 класах (поглиблено) – за програмою для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 8-9 класи. К.: Грамота, 2009;

- у 10-11 класах – за програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 28.10.2010 № 1021.

З метою розвантаження навчальної програми, підвищення якості шкільної літературної освіти внесено зміни до навчальної програми Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. К.: Видавничий дім «Освіта», 2013, а саме:

5 клас

Вилучено з програми народні перекази «Білгородський кисіль», «Ой Морозе-Морозенку»; поезії Є. Гуцала «Зірка», «Чарівник», «Журавлі високі пролітають...», поезію М. Рильського «Люби природу не як символ...»; поезії М. Вінграновського «Перша колицьова», «Бабуни дощ», «Сама собою річка ця тече...».

Включено в програму:

О.Олесь. «Заспів», «Україна в старовину», «Похід на Царгород» (поезії); Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі».

6 клас

Вилучено з програми пісню Д. Луценка «Як тебе не любити, Києве мій»; вступ до поеми Т. Шевченка «Іван Під-

кова»; поезію Лесі Українки «Співець»; поезію І. Калинця «Писанки», співомовки С. Руданського «Гуменний», «Свиня свинею», «Друкар книжок небачених» О.Іваненко.

Включено в програму:

В.Рутківський. «Джури козака Швайки»;

І. Калинець. «Стежечка», «Блискавка», «Веселка», «Криничка», «Дим» (зі збірки «Дивосвіт» - на вибір).

7 клас

Вилучено з програми поезію А.Малишка «Так живуть на цій землі поети...»,

А.Малик. «Фірман султана» (2-га книга тетралогії «Таємний посол», поезії М. Стельмаха «Березень», «Я став би птицею, коли б...».

Включено в програму:

А.Чайковський. «За сестрою»; О.Ольжич. «Господь багатий нас благословив», «Захочеш – і будеш» (із циклу Незнанному воякові» (поезії); О.Теліга. «Сучасникам», «Радість», «Пломінний день» (поезії).

8 клас

Вилучено з програми поезію Лесі Українки «Ви щасливі, пречистії зорі», твори В. Самійленка, Остапа Вишні, повість О.Бердника «Хто зважиться - вогнем наречеться».

Включено в програму:

В. Дрозд. «Білий кінь Шептало»; Ю. Винничук. «Місце для дракона».

9 клас

Вилучено з програми Притчу про сіяча, поезію Г. Сковороди «Пісня 28» (із «Саду Божественних пісень»), поему-містерію Т. Шевченка «Великий льох», поезії І. Франка «Каменярі», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», поему «Мойсей».

Вилучено літературознавчі поняття: «пригодницька повість» (5 клас); «пафос твору», «романтичний пейзаж», «прийоми контрасту», «засоби гумористичного зображення» (поглиблено), «диптих», «повість-казка» (7 клас); «силабо-тонічне віршування», «три-складові віршові розміри», «асоціативні образи», «літературний характер», «психологізм» (8 клас); «повість-хроніка» (9 клас).

Уведено поняття: «тема», «прозова мова» (5 клас), «повість» (6 клас).

Звертаємо вашу увагу на зміни у програмі Українська література. 5-12 класи для 8-9 класів.

8 клас

Вилучено з програми твори: поезії Б.Олійника «Вибір», «Ринг», повість Осипа Назарука «Роксоляна», повість В.Дрозд «Ірій».

Додано поезію В.Самійленка «На печі».

9 клас

Вилучено з програми твори: балладу «Бондарівна», Притчу про сіяча, трактат Г.Сковороди «Вступні двері до християнської добронравності», повість Г.Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», поезію М.Костомарова «Соловейко», поему Т.Шевченка «Великий льох», поетичні твори П.Куліша: «До рідного народу», «Троє схотінок», «Заворожена криниця».

Додано поезію Т.Шевченка «Заповіт».

Оповідання Марка Вовчка «Максим Гримач» замінено на повість «Інститутка».

Вилучено літературознавчі поняття: «силабо-тонічне віршування» (8 клас); «силабо-тонічне віршування», «літературний напрям», «течія», «психологізм у літературі», «роман-хроніка» (9 клас).

Звертаємо увагу, що запропонована у програмі кількість часу на вивчення кожного розділу, теми є орієнтовною, учитель може її змінювати (у межах 70 годин). Резервний час може використовуватися для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт (екскурсії, диспутів, семінарів).

В основній школі біографія письменників загалом не вивчається, вона згадується лише вибірково, диференційовано.

З 9-го класу зміст навчального матеріалу доповнюється розглядом біографій письменників, хоча й у доступних межах.

Вивчення літератури в 7-му класі забезпечує реалізацію ключових компетентностей у таких напрямках:

- соціальні компетентності (активна участь у соціальному житті, розвиток комунікативних якостей);

- мотиваційні компетентності (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання, самостійності);

- функціональні компетентності (вміння оперувати набутими знаннями, навичками, використовувати їх на практиці).

Програма з літератури перебудована так, що на першому місці – не

методичні рекомендації

кількість творів (їх скорочено), а якість вивчення, тобто сприйняття, творче читання, осмислення.

Курс літератури в 7-му класі структуровано за такими тематично-проблемними блоками:

- «Із пісеньних скарбів»
- «Про минулі часи»
- «Ти знаєш, що ти – людина...»
- «Ми - українці».

До кожного з них підбрані тексти, які за своїм змістом дають можливість максимально репрезентувати ту чи іншу тему.

Вивчення літератури у 7 класі має також рубрику «Література рідного краю» (4 години), які учитель упродовж року розподіляє самостійно.

При вивченні української літератури в 7 класі робиться акцент на пізнанні художнього твору як цілісності (у жан-

ровому розмаїтті) та його інтерпретації; осмисленні учнем власних переживань, оцінок, ціннісних суджень. Методи, прийоми, види робіт такі: виразне читання, художня розповідь, проектна діяльність (пригодницькі, дослідницькі, творчі та інші проекти); лист до літературного героя, заочна подорож, Інтернет-пошук, робота з підлітковою періодикою, підготовка електронних листів герою, автору, читачеві; підготовка повідомлення-презентації тощо.

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учителю-словеснику на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовки учнів, особливостей класу тощо.

У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення у таблиці – (у + п).

Звертаємо увагу на те, що домашній контрольний твір не є обов'язковою формою контролю з української літератури. Ураховуючи розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і рівень володіння ними сучасними учнями, написання домашнього контрольного твору, який потім має перевірити вчитель-словесник, перетворюється на формальність і не дозволяє об'єктивно визначити рівень сформованості знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення учнів з певної теми.

Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів, як домашній контрольний твір, використовує вчитель, необхідно обрати таку форму творчої роботи (наприклад, створення фанфіків тощо), щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Обов'язкова кількість видів контролю

5-9 класи

Класи	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	4	4
контрольного класного твору	–	1	1	1	1	1	1	1	2	2
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення*	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8-9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт

та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя-словесника визначається кількість і види контрольних робіт).

10-11 класи

Класи	10		11		10		11	
	I	II	I	II	I	II	I	II
Семестри	Рівень стандарту, академічний				Профільний рівень			
Контрольні роботи у формі:	3	3	3	3	4	4	4	4
контрольного класного твору	1	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	3	3	3	3
Уроки розвитку мовлення*	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання	1	1	1	1	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5

Пропонуємо можливі види контрольних робіт:

- тест;
- відповіді на запитання;
- контрольний літературний диктант;
- анкета головного героя;
- комбінована контрольна робота;
- письмові контрольні твори тощо.

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- уведення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюд, викликаного певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);
- підготовка проекту (із можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого й творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;
- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату;
- ідейно-художній аналіз поетично-

методичні рекомендації

го чи прозового твору;

- написання листа авторові улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

Кількість робочих зошитів з української літератури – по одному в кожному класі.

Основними видами класних і домашніх письмових робіт з української літератури є:

- відповідь на поставлене в підручнику або вчителем запитання;
- написання навчальних класних і домашніх творів;
- виконання самостійних робіт;
- складання таблиць, схем римунвання, партитур, написання конспектів (у старших класах), робота з цитатним матеріалом, літературними джерелами та інші види робіт, передбачені чинними програмами.

Для контрольних робіт з української літератури в усіх класах використовують по одному зошиту. Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють в колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Без дати виставляють оцінку за читання напам'ять поетичних або прозових творів з української літератури (надпис в журнальній колонці – «Напам'ять») з метою накопичення оцінки за читання учнями напам'ять до виставлення найближчої тематичної.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. Під час оцінювання зошита з літератури слід урахувувати: наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму).

Одним з основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є курси за вибором і факультативи. Зазначені курси сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов'язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити особистісні риси та фахові навички.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством,

вміщено у збірнику:

- Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української літератури / За загальною ред. Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Повний «Перелік програм факультативів і курсів за вибором з української мови та літератури, рекомендованих для використання у 2015/2016 навчальному році», розміщено на сайті МОНУ.

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи розраховані на 9 – 17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості, коли учень може перевірити власні нахили, здібності й уподобання, опановуючи факультативний курс. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 р. № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп... загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Однак, урахувавши, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8–9 класи) та профільної (10–11 класи) освіти має свої особливості, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами, може викладати лише факультативний курс – 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Відповідно до листа Міністерства від 07.03.2014р. № 1/9-607 відкликається лист від 5 вересня 2013 року № 1/9-607 «Про використання навчальної літератури». У навчально-виховному процесі може використовуватися навчальна література, яка має гриф Міністерства або схвалення для використання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Щодо використання посібників, що містять плани-конспекти уроків, нагадуємо, що вчитель-словесник може використовувати книжку для вчителя або інші посібники й не готувати окремий конспект для кожного уроку, якщо є місце для внесення змін учителем.

Зауважимо, що вчитель, який має кваліфікаційну категорію «спеціаліст», повинен самостійно складати конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури потребує значної уваги вчителів-словесників до вироблення у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності.

Для ефективного використання у навчальному процесі пропонуються, схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти, збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української літератури: Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. І частина. ЗНО 2012. – К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. II частина. ЗНО 2012. – К.: Грамота, 2011.

Українська література: Хрестоматія для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання 2012 / [упорядк. Авраменка О. М.]. – К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська література. Міні-конспекти для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. – К.: Грамота, 2012.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Власне висловлювання. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М. Збірник типових тестів. Українська мова та література. – К.: Український центр підготовки абітурієнтів, 2015.

**С.МЕЛЬНИКОВА,
В.КУШНІР,
методисти Хмельницького ОІППО.**

Про викладання зарубіжної літератури, інтегрованого курсу „Література”, мов та літератур національних меншин

Міністерством освіти і науки України (наказ № 518 від 08.05.2015р. „Про внесення зміни до деяких наказів”) внесено такі зміни до наказу №409 від 03.04.2012р. „Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня”, наказу №834 від 27.08.2010р. „Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня”, наказу №616 від 23.05.2012р. „Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня з поглибленим вивченням окремих предметів”: замість назви курсу „Світова література” використовувати назву „Зарубіжна література”.

Листів, методичних рекомендацій МОН України щодо змін, доповнень, особливостей викладання предмета „Зарубіжна література” в 2015-16 н.р. на даний час немає.

Вивчення мов та літератур національних меншин, інтегрованого курсу „Література” здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 1/9-253 від 22.05.2015р. „Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів. Робочі навчальні плани на 2015/2016 навчальний рік складаються (тут наведено викладки наказу, що стосуються вивчення зарубіжної літератури, інтегрованого курсу „Література”, мов та літератур національних меншин):

для 5-7-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами, згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465;

для 8-9-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, із змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66;

для 10-11-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, із змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657;

для спеціалізованих шкіл (класів) з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, колегіумів: 5-7 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України

від 12.12.2014 № 1465 (додаток 8 та (чи) інші (10, 12) відповідно до спеціалізації); 8-9 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, із змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66; 10-11 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, із змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657;

для 8-9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 23.05.2012 р. № 616;

для білінгвальних класів: 5-7 класи - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465; 8-9 класи – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 07.07.2009 № 626; 10-11 класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, із змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додаток 20);

8-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин з вивченням двох іноземних мов можуть користуватися варіантами навчальних планів, доведеними до місцевих органів управління освітою та навчальних закладів листом МОН України від 14.06.2005 № 1/9-321: для 10-11-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, із змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додаток 15).

Робочі навчальні плани розробляються загальноосвітніми навчальними закладами щорічно на основі Типових навчальних планів і затверджуються відповідним органом управління освітою. Варіант Типового навчального плану (з вибором мови навчання, з вивченням мови національної меншини, з вивченням двох іноземних мов, з вивченням християнської етики чи етики, з вибором профілю навчання тощо) навчальний заклад обирає самостійно в залежності від типу закладу, його спеціалізації, освітніх запитів учнів

і їхніх батьків та з урахуванням кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

У 2015-16 н.р. у вивченні означених дисциплін слід приділити увагу наступним питанням:

- реалізація комунікативного підходу у вивченні мов;
- підвищення рівня читацької компетентності учнів та мовленнєвої грамотності;
- компетентне критеріальне оцінювання навчальних досягнень учнів;
- підвищення результативності сучасного уроку мови та літератури;
- організація дослідницької роботи учнів, роботи над проектами;
- ширше використання у навчальному процесі проблемно-діалогічного інтерактивного формату навчальних занять з літератури (дискусія, диспут, проблемний семінар, ділова гра, інсценування, психодрама, командна творча робота, виконання усних та письмових творів-роздумів з використанням логічного судження тощо);
- здійснення своєчасної та системної адаптації учнів до формату та орієнтовних вимог до змісту атестаційних завдань ДПА з зарубіжної літератури, мов і літератур національних меншин, а також інтегрованого курсу «Література» (національна та світова);
- організація інформаційної, консультативної роботи щодо підготовки учнів профільних класів до ЗНО з російської мови (консультування щодо використання інформації, розміщеної на сайтах Українського ЦОЯО, Вінницького РЦОЯО, опрацювання методичних матеріалів, огляд тестів минулих років, залучення учнів до пробного тестування тощо);
- аналіз та порівняння результатів ДПА та ЗНО учнів (з російської мови – результати ЗНО з російської мови оприлюднені 3 липня 2015 року);

- поліпшення роботи з пошуку обдарованих учнів, підтримки та розвитку їх творчого потенціалу (керівництво виконанням НДР на конкурс МАН, робота з олімпійським резервом, проведення навчально-тренувальних зборів, організація наукових товариств, експедицій, гуртків, студій, клубів, факультативів тощо).

**В.МЕЛЬНИК,
методист НМЦ викладання
навчальних предметів
суспільно-гуманітарного циклу
Хмельницького ОІППО.**

Про вивчення іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах

Вивчення іноземних мов у 2015/2016 н.р. здійснюватиметься за декількома навчальними програмами, а саме:

«Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 1-4 класи», Видавничий дім «Освіта», 2012 р.;

«Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 10-11 класи», Київ, 2010 р.;

«Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Іноземні мови. 5-9 класи», Видавничий дім «Освіта», 2013 р.;

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 5-7 класи», Видавничий дім «Освіта», 2013 р.;

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 8-9 класи», «Перун», 2005 р.;

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Друга іноземна мова. 5-11 класи», Видавничий дім «Освіта», 2013 р.

Навчальні програми не встановлюють порядок (послідовність) вивчення предметної тематики в рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення котрого є об'єктом тематичного контролю та оцінювання в рамках семестрового і підсумкового контролю.

Програми з іноземних мов мають наскрізний характер та представлені в єдиній системі, в діяльній термінології з чітко вираженою кореляцією між класами.

На сьогодні триває робота з розвантаження навчальних програм для учнів середньої школи, проте, оскільки вивчення іноземних мов має наскрізний та цілісний характер, розвантаження програм неможливо проводити лише у певному віковому сегменті. Саме тому робоча група розглядала та вносила певні зміни у навчальні програми для учнів 1-9 класів.

Діяльній підхід до іншомовної освіти включає в зміст вивчення не тільки знання, навички та вміння, а й навчальні стратегії та комунікативні функції з комунікативно спрямованими завданнями. Важливу роль відіграє така змістова категорія, як ставлення учнів до предмета і до процесу

його вивчення (мотивація). Такий підхід навчить учнів бути відповідальними за знання, які вони отримують, і розуміти, чому ці знання важливі для них, та забезпечить використання учнями отриманих знань у навчальній діяльності. Було прийнято рішення перенести розширену інформацію про країнознавчого характеру про історію рідного краю дітям з 4 класу до 5 та 6 класів, оскільки для даної вікової категорії навіть рідною мовою ця інформація відома у дуже обмеженому обсязі, тому важко очікувати, що вона може бути опрацьована іноземною мовою. Окрім того, лексика, потрібна для висвітлення даної теми, та граматичні структури, які містять пасивні конструкції, відзначаються підвищеним ступенем складності і не відповідають рівню А1.

У початковій школі важливо зацікавити учнів у вивченні іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, вмотивувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою як неповторним засобом міжкультурного спілкування, формувати базові навички і вміння, необхідні для подальшого розвитку комунікативної компетенції в основній і старшій школі.

В основній школі (5-9кл.) розпочинається етап систематичної і послідовної роботи з автентичними навчальними матеріалами, які забезпечують нормативне оволодіння спілкуванням. Помітно зростає обсяг навчального матеріалу, зокрема й того, що сприяє формуванню соціокультурної та соціолінгвістичної компетенції. Оволодіння іноземною мовою розглядається не як накопичення певної суми знань про мову, а як певний рівень сформованості навичок і вмінь використовувати для усного і писемного спілкування, як механізм пізнання інших народів і культур. Зростає доля самостійної роботи учня, урізноманітнюються види навчальної діяльності, активно використовуються мовленнєві ситуації, що наближають навчальне спілкування до реальних умов. Учні вчать читати різножанрову літературу, розуміти радіо- і телепрограми доступного рівня складності.

У старшій школі (10-11 кл.) методи і види навчальної діяльності дедалі більше набувають форм, наближених до реальних умов спілкування. Широко використовуються творчі, проєктні, групові, інтерактивні форми

роботи. Зміст освіти диференціюється відповідно до профілю навчання. Розвиваються уміння професійно спрямованого використання іноземної мови відповідно до певної галузі знань, практикується введення інших курсів, які викладаються іноземною мовою. Наприклад:

Країнознавство

Ділова англійська/німецька/французька мова

Технічний переклад

Література англо-/німецько-/франкомовних країн

Тематичний облік знань зі спецкурсів – відсутній.

Організація навчального процесу з іноземних мов у школі III ступеня відбувається відповідно до наказу МОН від 27.08.2010 р. № 834 (додаток4), листа МОН № 1/9-303 від 11.06.2014 р. Іноземні мови вивчаються за трьома рівнями:

- **рівні стандарту** - навчальні предмети не є профільними чи базовими (наприклад, математика в художньо-естетичному профілі, історія у фізико-математичному профілі);

- **академічному рівні** - навчальні предмети не є профільними, але є базовими (наприклад, алгебра і геометрія у фізичному профілі);

- **профільному рівні**, який передбачає поглиблене вивчення відповідних предметів, орієнтацію їх змісту на майбутню професію (наприклад, мови та літератури на філологічному профілі).

Вивчення **двох іноземних мов** у контексті шкільної освіти – це реальність і потреба сьогодення. До цієї проблеми прикута увага педагогів, методистів, лінгвістів. Метою іншомовної освіти у глобальному масштабі стає розвиток полікультурної і багатомовної особи, у тому числі через формування її комунікативної компетентності, що проявляється у здатності та готовності здійснювати спілкування засобами іноземної мови на міжкультурному рівні в широкому культурологічному аспекті.

Поліглоти відзначають, що найважча мова – перша, а всі інші даються легше. У багатьох мовах є схожі слова, наприклад, слова-інтернаціоналізми; схожі граматичні конструкції.

Дитині легше вивчати другу мову завдяки методам, які вона засвоїла у процесі вивчення першої мови. Французька, англійська та німецька мови

методичні рекомендації

належать до різних груп (романської та германської), але є багато латинських запозичень у лексичному складі, та й граматична будова у них схожа.

Коли учень починає вивчати другу іноземну мову, у нього вже є досвід, уявлення про систему мови. Якщо він знає англійську, йому уже не треба пояснювати багато речей, котрі відсутні в рідній мові, проте присутні в англійській (наприклад, артикль). Вже є відчуття мови, володіння стратегією навчання, зазвичай на підсвідомому рівні. Учень може знати, наприклад, як краще запам'ятовувати слова.

Водночас збільшується свідомо складова навчання, тобто багато чого сприймається на свідомій основі, і саме тому процес вивчення другої іноземної мови прискорюється.

В учнів уже сформовані загально-навчальні уміння, а саме:

- робота в різних режимах (індивідуально, у парах, у групах);
- уміння спостерігати, порівнювати, аналізувати, аргументувати;
- учні можуть розпізнавати, диференціювати мовні явища та слова (артикли, власні імена, структуру пропозиції, дієслово-зв'язка);
- уміння сприймати іноземну мову на слух, спілкуватися з одним чи кількома співбесідниками;
- користуватися словником, застосовувати інтуїцію.

При навчанні другої іноземної мови дуже важливо використовувати сучасні освітні технології, до цього зобов'язують і навчальні посібники, й інтенсивність процесу навчання – дві години на тиждень. При цьому зменшується частка репродуктивної діяльності в навчальному процесі, що можна розглядати як ключовий момент в навчанні іноземних мов узагалі.

До таких технологій можна віднести, наприклад: проблемне навчання; колективне навчання; дослідницькі методи навчання; проектні методи навчання; технологію ділових, рольових та інших видів ігор; навчання у співпраці.

Чинники, що сприяють економії часу та інтенсифікації процесу навчання:

- володіння латинським шрифтом скорочує період алфавітизації і зводить його до роз'яснення та засвоєння відмінностей звуко-буквених відповідей у різних іноземних мовах, графічного і звукового образу слова;
- наявність значного потенційного словникового запасу. Слова англійської мови, що мають схожість із іншими іноземними мовами, прямі запозичення з англійської мови, інтернаціоналізми полегшують процес навчання читання і сприяють більш швидкому оволодінню лексику другої іноземної мови;
- швидке просування у сфері читання сприяє більш швидкому розвитку соціокультурної компетентності;

Таким чином, при вивченні другої

іноземної мови не вимагається інтенсивна робота для формування в учнів уявлень про категорії, відсутні в рідній мові. Проте навіть у загальних категоріях першої і другої іноземних мов існує ряд відмінностей, на які важливо звернути увагу учнів із самого початку.

З розвитком умінь і навичок у другій іноземній мові, збільшенням обсягу засвоєного мовного матеріалу відбувається постійне зменшення впливу першої іноземної мови на другу. З часом учні починають усвідомлювати внутрішні закони побудови системи другої іноземної мови, формується «відчуття мови».

З 1 вересня 2014 року повернулись до системи, де і навчальний заклад, і батьки мають право вибору: вивчати чи не вивчати другу іноземну мову (російська мова не є іноземною мовою). **Ніхто не скасовує вивчення другої іноземної мови (англійської, німецької, французької та іспанської), але вона не є обов'язковою для всіх.** Тобто, для тих шкіл, класів, які виявляють бажання вивчати другу іноземну мову з п'ятого класу (або продовжувати її вивчення) є один типовий навчальний план, який подано в наказі МОНУ для української школи з вивченням двох іноземних мов. Якщо школа або клас виявляють бажання вивчати з п'ятого класу (або продовжувати вивчення) мови національної меншини, вони використовують інший типовий навчальний план для української школи з вивченням мови національної меншини (для вивчення російської мови тощо). За умови, що школа або клас не бажають вивчати ні мову національних меншин, а ні другу іноземну мову, вони використовують типовий навчальний план з вивченням лише однієї (першої) іноземної мови. Школа, клас, або навіть підгрупа мають право обирати вивчення 2-ї іноземної мови.

Нагадаємо, що адміністрація школи не може приймати рішення про запровадження вивчення тієї чи іншої іноземної мови одноосібно, або мови національної меншини. Усі пропозиції мають вноситися на обговорення і узгоджуватися з батьками на батьківські збори, а рішення батьківських зборів розглядатися і затверджуватися педагогічною радою.

Якщо друга іноземна мова почала вивчатися в п'ятому класі, то вона продовжує вивчатися учнями цього класу до закінчення навчального закладу.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки від 28.01.2014 №1/9-74 «Щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів» оцінювання навчальних досягнень учнів перших класів здійснюється вербально з усіх предметів інваріативної складової, в тому числі з іноземної мови. При оцінюванні знань,

вмінь і навичок учнів 2 класу (I семестр) за рішенням педагогічної ради замість балів використовуються словесні (вербальні) оцінки.

У процесі вербального оцінювання навчальної діяльності шести-семирічних учнів доцільно використовувати такі **форми і прийоми:**

1) різні форми схвалення, погодження, підбадьорювання, виражені словесно та за допомогою міміки, жесту, модуляції голосу: справився; уже краще; чудово; видно, що стараєшся; задоволена твоєю роботою та ін. У такій же формі висловлюють зауваження: *спробуй не поспішати і довести до лінії; обведи зразок і напиши так само; як ти думаєш;*

2) розгорнуте словесне оцінювання (вчитель аналізує хід роботи, її результат, коментує спосіб виконання, показує, що саме варте уваги, стимулює учнів наслідувати зразок відповіді, показує раціональніші способи роботи, пояснює можливість сказати зрозуміліше, точніше);

3) перспективна й відстрочена оцінка (вчитель роз'яснює, за яких умов учень може в перспективі одержати найвище схвалення);

4) динамічна виставка окремих дитячих робіт з будь-якого виду діяльності (малюнки, зошити, вироби тощо), яка організовується для ознайомлення з нею колективу школи й батьків;

5) ігрова оцінка – нагородження переможців, учасників гри різними ігровими атрибутами.

У процесі безбального оцінювання важливим є навчальний діалог – аналіз відповіді учня чи результативності виконаної ним роботи. Коментар до процесу оцінювання спочатку здійснюється вчителем. Пізніше, в міру сформованості контрольно-оцінних умінь і навичок, власну оцінку з коментарем зможуть висловлювати й учні. У повному обсязі оцінні судження вчителя чи учнів висловлюються в такій послідовності:

– відзначення позитивних сторін відповіді та успішно виконаних аспектів практичної роботи;

– чітке визначення (в доброзичливій формі) допущених помилок та недоліків (так, щоб учень усвідомив свої прорахунки);

– визначення шляхів подолання прогалин у знаннях, рекомендації щодо удосконалення практичних навичок із конкретною інструкцією про можливість ліквідації недоліків;

– висловлення віри, доброзичливої впевненості в тому, що учень докладе необхідних зусиль і досягне вищих показників навчальних досягнень.

Саме у такій спосіб висловлення оцінних суджень у дитини формується свідоме ставлення до навчання, віра в свої сили, бажання поліпшити результат своєї навчальної діяльності.

Домашні завдання у першому класі учням не задаються.

методичні рекомендації

Вимоги до ведення та оцінювання учнівських зошитів

Для навчальної роботи з іноземної мови у початкових класах використовуються два зошити, що відповідають чинним в Україні стандартам

- зошити з друкованою основою, які разом з підручником, диском та книгою для вчителя становлять навчально – методичний комплекс;

- зошити з горизонтальними лініями без похилих ліній (у зв'язку з тим, що шрифт, який використовується при формуванні каліграфічних навичок з іноземної мови, є писано-друкований (Print script)).

Кожна письмова робота, виконана учнем початкових класів у зошитах (у т. ч., в зошитах з друкованою основою), перевіряється до наступного уроку.

У 1 та 2 класах зошити підписує вчитель, у 3-4 класах це роблять учні за зразком, написаним учителем на дошці, наприклад:

English	Deutsch
Maria Petrenko	Maria Petrenko
Form 1-A	Klasse 1-A
School № ...	Schule №...

З метою економії часу на уроці в 1 класі вид завдання (класна робота) можна не зазначати.

Дату та назву роботи учні записують, починаючи з 2-го класу початкової школи.

Ведення робочих зошитів з іноземних мов у першому та другому класах (перший семестр) перевіряється щодня протягом кожного семестру. Вчитель виправляє помилки учнів, пише правильний варіант написання тої чи іншої букви, слова тощо та ставить свій підпис. **У класний журнал щомісяця заноситься графа «ЗОШИТ» без виставлення балів.**

Починаючи з другого семестру другого класу по четвертий клас включно, вчитель перевіряє зошити щодня з виставленням балів в журнал під графою «ЗОШИТ» щомісячно.

Оцінка за зошит з іноземних мов не впливає на тематичну.

У період навчання грамоти учні 1 класу виконують навчальні завдання в зошиті з друкованою основою, де подано зразки написання літер, їх поєднань, окремих слів і речень.

Оцінювання з іноземних мов

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 05.05.2008 № 371.

Обов'язковому оцінюванню підлягають навчальні досягнення учнів з

предметів інваріантної та варіативної складових робочого навчального плану закладу.

Не підлягають обов'язковому оцінюванню навчальні досягнення учнів з факультативних, групових та індивідуальних занять, які фіксуються в окремому (спеціальному) журналі.

Поточна оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом, що засвідчує дату проведення заняття, коли здійснювалося оцінювання учня (учениці), що проводиться систематично з метою встановлення правильності розуміння навчального матеріалу й рівнів оволодіння ними, здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання.

Основна функція поточного контролю - навчальна. Питання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденного, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною, парною та груповою роботою.

Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом **Тематична** без дати на основі поточних оцінок.

При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. **При цьому проведення окремої тематичної атестації (контрольної роботи) при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.**

Якщо учень (учениця) був(ла) відсутній(я) на уроках протягом вивчення теми, не виконав(ла) вимоги навчальної програми, у колонку з надписом **Тематична** виставляється **н/а (не атестований(а))**. **Тематична оцінка не підлягає коригуванню.**

Семестрові контрольні роботи з іноземної мови проводяться один раз наприкінці семестру за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). До журналу робиться, наприклад, такий запис:

5/12	18/12	22/12	25/12
Контроль Аудіюв.	Контроль Говор.	Контроль Читання	Контроль Письма

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводиться у формі тестування. Причому семестрові контрольні роботи мають охоплювати всі теми, які вивчалися протягом семестру.

Оцінка за семестр виставляється на основі тематичного оцінювання та оцінок контролю з чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

Семестрова оцінка може підлягати коригуванню. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати у колонку з надписом **Скоригована** поряд з колонкою **I семестр** або **II семестр**. Колонки для виставлення скоригованих оцінок відводяться на-

віть за відсутності учнів, які виявили бажання їх коригувати (**тобто вона є обов'язковою в журналі**).

Члени комісії готують завдання, що погоджуються на засіданні шкільного методичного об'єднання і затверджуються керівником навчального закладу. Завдання мають охоплювати зміст усіх тем, що вивчалися протягом семестру. Оцінювання проводиться у письмовій формі. Письмові роботи зберігаються протягом року.

На голову комісії покладається відповідальність за об'єктивність оцінювання та дотримання порядку його проведення. Комісія приймає рішення щодо його результатів та складає протокол. Рішення цієї комісії є остаточним, при цьому скоригована семестрова оцінка не може бути нижчою за семестрову.

У разі, якщо учневі не вдалося підвищити результати, запис у колонку **Скоригована** не робиться.

За результатами оцінювання видається відповідний наказ керівника навчального закладу. Скоригована семестрова оцінка за I семестр виставляється до початку II семестру, за підсумками II семестру – не пізніше 10 червня поточного навчального року.

Підвищення семестрової оцінки учнями:

- 9-х класів - не дає їм права на отримання свідоцтва з відзнакою;

- 10-11 - х класів - не дає їм права бути претендентами на нагородження золотою „За особливі успіхи у навчанні” та срібною „За успіхи у навчанні” медалями.

Річна оцінка виставляється до журналу в колонку з надписом **Річна** без зазначення дати не раніше, ніж через три дні після виставлення оцінки за II семестр.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок.

У разі коригування учнями оцінки за II семестр, річна оцінка виставляється їм не пізніше 10 червня поточного року.

У випадку неатестації учня (учениці) за підсумками двох семестрів у колонку **Річна** робиться запис **н/а (не атестований(а))**.

Річна оцінка коригуванню не підлягає.

Виставлення оцінки з **державної підсумкової атестації** здійснюється у колонку з надписом **ДПА** без зазначення дати.

За бажанням випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти як державна підсумкова атестація можуть бути зараховані результати зовнішнього незалежного оцінювання, про що видається відповідний наказ керівника навчального закладу. У такому випадку результати зовнішнього незалежного оцінювання з конкретного предмета виставляються до журналу у колонку з надписом **ДПА**.

методичні рекомендації

Прізвища учнів, які виявили бажання зараховувати результати зовнішнього незалежного оцінювання як державну підсумкову атестацію, до протоколів проведення державної підсумкової атестації з предмета не вносяться.

Учням, які не пройшли державну підсумкову атестацію, у колонку з надписом ДПА робиться запис **н/а (не атестований(а))**.

Випускникам, які звільнені від проходження державної підсумкової атестації, робиться запис **зв. (звільнений(а))**.

Учням, яким оцінка з державної підсумкової атестації переглядалася апеляційною комісією, за її результатами виставляється оцінка у колонку з надписом **Апеляційна** без дати.

У 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень, в 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш важливі роботи, але з таким розрахунком, щоб один раз у місяць перевірялись роботи всіх учнів, з виставленням оцінки за ведення зошита в графі «ЗОШИТ».

Всі записи в зошитах учні повинні проводити з урахуванням наступних вимог: писати акуратно та розбірливо; записувати дату виконання роботи (число та місяць). Дата в зошитах з іноземних мов записується так, як це прийнято у країні, мова якої вивчається. Після дати необхідно вказати, де виконується робота (класна чи домашня робота), вказати номер вправи або вид роботи, що виконується.

Словники перевіряються один раз на семестр. Учитель виправляє помилки і ставить підпис та дату перевірки. **В журнал оцінка за ведення словника не виставляється.**

На уроках, які залишилися після проведення семестрових робіт, виконується робота над помилками, або повторення матеріалу.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу, «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета».

Зошити та словники підписуються мовою, яка вивчається.

Поділ класів на групи при вивченні першої або другої іноземної мови здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міносвіти і науки України від 20.02.02 р. № 128: клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на 2 групи. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1-го класу клас ділиться на групи з 8-10 учнів у кожній (не більше 3 груп).

Засоби навчання іноземних мов є важливим компонентом навчального процесу з іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах.

В ідеалі усі засоби мають бути представлені у **навчально-методичному комплекті (далі — НМК)**, за яким проводиться навчання іноземної мови. Відтак

НМК і є основним засобом навчання у всій повноті його компонентів: книга для учня, робочий зошит, книга для учителя, аудіо-CD, відеозаписи та електронні засоби навчання.

Навчально-методичні матеріали для вивчення іноземних мов **мають деякі особливості. По-перше, це комплекти, які складаються щонайменше з трьох компонентів (підручника, робочого зошита та книги для вчителя)**, а також електронних додатків (наприклад, інтерактивного CD-ROMа та DVD).

Книга для учня (підручник)

Містить увесь матеріал для поурочного викладу матеріалу у його відпрацювання. Як правило, добре ілюстрована і представлена у кольорі для того, щоб зацікавити та мотивувати учнів.

Серед основних вимог, що висуваються до структури та змісту підручника, виділяють такі:

підручник має забезпечувати послідовність подачі мовного та мовленнєвого матеріалу від уроку до уроку;

зміст підручника має бути комунікативно спрямованим;

кожний параграф підручника повинен мати «стрижень», навколо якого будується весь матеріал (таким «стрижем», наприклад, може бути типова фраза, тема тощо);

у структурі параграфа має бути спеціальний розділ — домашнє завдання;

структура і зміст підручника мають забезпечувати паралельне оволодіння уміннями й усного, і писемного спілкування.

Робочий зошит

Зошит пропонує практику з мовним матеріалом, уведеним у класі — граматику і лексику, і відпрацювання навичок та умінь, переважно читання та письма. Оскільки учні виконують письмові завдання саме у цих зошитах, то вони надруковані в чорно-білому кольорі. Для початкової школи можливий окремий «Зошит для каліграфії» (прописи), який знайомить учнів із латинським шрифтом і допомагає вправлятися в його написанні.

Книга для вчителя

До кожної сторінки даються пояснення для вчителя. Таким чином учитель має все необхідне для роботи в одній книзі. Книга для вчителя, як правило, містить:

вичерпний зміст курсу навчання на даному рівні;

вступ до курсу;

детальні поурочні конспекти, що містять опис порад щодо підготовки до уроку, матеріал і вправи для повторення, необхідну соціокультурну та лінгвістичну інформацію, поради щодо організації кожного етапу уроку і ключі-відповіді до вправ, поданих у підручнику;

додаткові завдання на той випадок, коли залишається вільний час до кінця уроку;

аудіозаписи для розуміння на слух; короткий огляд введеного лексико-граматичного матеріалу;

інший довідковий матеріал;

список неправильних форм дієслів тощо;

тести (які можна ксерокопіювати).

Аудіо-CD

Ці матеріали містять записи текстів і завдань для аудіювання, пісні, вірші і вправи для вимови. Записи, зроблені у професійних студіях акторами-професіоналами, які добре розуміють потреби викладання та вивчення мови, відеозаписи.

Наявні для деяких курсів відеозаписи пропонують додатковий простір для класу в наш телевізійний вік і є прекрасним засобом ілюстрації елементів культури, таких як одяг, мова жестів, оточення. Відеозаписи стимулюють рольові ігри на уроках і створюють чудові можливості для повторення мовного матеріалу в контексті.

У зв'язку з активним застосуванням комп'ютерів у навчально-виховному процесі сьогодні майже кожний автентичний друкований підручник оснащений електронною версією. Необхідність саме такої конфігурації НМК викликана тим, що різні компоненти мають особливий зміст, що відповідає завданням навчально-виховного процесу. Так, для вчителя необхідно мати розгорнутий конспект з коментарями щодо технології проведення уроку (і, залежно від технології, зміст книги для вчителя містить багато теоретичного матеріалу, шляхів практичної адаптації матеріалу, підказки, ключі, роз'яснення щодо покрокового планування). Для учня підручник існує у двох варіантах — основний матеріал уроку можна знайти у підручнику, який більше опрацьовується у класі, а додатковий (на повторення та тренування) — у робочому зошиті.

Робочий зошит часто містить супутній CD-ROM, який є носієм мультимедійних файлів, налаштованих для активного особистісно зорієнтованого використання текстів та їх аудіопідтримки, ресурс аудіо- та відеофрагментів, а також інтерактивної функції для роботи з тренувальними вправами. Крім того, CD-ROM може входити і до складу підручника, і до робочого зошита, залежності від концепції НМК. Наприклад, у підручнику — це збільшена ілюстративна функція, у робочому зошиті — тренувальна. Якщо такі компоненти супроводжують підручник, то вони традиційно «прив'язані» до змісту розділу підручника, що надає учню можливість мати додатковий матеріал для читання або слухання, звукозаписуючі функції, що допомагають у поліпшенні вимови та монологічного говоріння; а також граматичні і лексичні вправи — напр., пошук відповідників, заповнення пропусків,

методичні рекомендації

кросворди та інше. Через такі додатки реалізується процес навчання та самоперевірки, що є однією із суттєвих рис автономії учня.

Подібні CD-ROMи — дуже важливі для самостійної роботи учнів з опрацювання матеріалу уроку вдома чи у класі під час самопідготовки. Диск надає можливість працювати за «планом уроку», обраного учнем, а саме — виконання таких завдань і у такому порядку, який потрібен саме йому. Багато дисків до підручників мають додаткові матеріали для тестування, щоб в учня була можливість перевіряти свої знання, включно з граматичними довідниками та міні-словниками. Робота з дисками - необхідна складова сучасного уроку іноземної мови, бо допомагає поліпшити іншомовні навички (слухання, читання і говоріння).

Під електронно-освітніми ресурсами (далі - ЕОР) розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, що відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу.

Метою створення ЕОР є модернізація освіти, змістове наповнення освітнього простору, забезпечення рівного доступу учасників навчально-виховного процесу до якісних навчальних та методичних матеріалів, незалежно від місця їхнього проживання та форми навчання, створених на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

Використання будь-яких засобів навчання має бути узгодженим із системою навчання іноземної мови, співвідноситися з її принципами і цілями. Це означає, що дії учнів мають бути вмотивованими, вправи повинні зумовлювати ситуативність, характерні для реального процесу спілкування.

Вимоги до уроку іноземної мови. Типи уроків

Найчастіше в теорії та практиці зустрічається класифікація уроків іноземної мови за практичною (навчальною) метою. Вона обумовлює зміст навчального матеріалу, методи навчання та форми організації пізнавальної діяльності, безпосередньо впливає на структуру уроку і логіку його побудови. Під час проведення уроку все підпорядковується його **практичній меті**. Якщо метою уроку є вивчення нового матеріалу, то зміст, методи навчання і форми організації пізнавальної діяльності добираються вчителем з урахуванням реальної можливості її досягнення.

Практична мета уроку зумовлює його тип, його структуру та зміст. Типологія уроків — це їх групування за

певними загальними ознаками: метою, змістом, структурою, методами та технологіями навчання, місцем уроку в навчальному процесі, тощо. Тип уроку — поняття, пов'язане з варіюванням його структури та його змістових елементів.

Типологія уроків з іноземної мови дещо відрізняється від інших предметів. Академічний підручник «Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах» за редакцією С.Ю. Ніколаєва подає типи уроків наступним чином:

I тип — уроки, спрямовані на **формування мовленнєвих навичок**, користування мовним матеріалом (фонетичним, граматичним, лексичним), на ознайомлення з новим лексичним матеріалом та тренування з метою його використання в говорінні, аудіюванні, читанні та письмі;

II тип — уроки, спрямовані на **розвиток мовленнєвих умінь**, де переважає практика у мовленнєвій діяльності.

В методиці існує близько 200 інтерактивних технік, проте найбільш вживаними є такі:

- душ думок (мозковий штурм, brainstorm);
- асоціативний куш (spidergram, mind map);
- мікрофон (microphone);
- ажурна пилка (jigsaw reading);
- шість капелюхів (six thinking hats);
- броунівський рух (students polling);
- ротаційні трійки (group work);
- акваріум (aquarium);
- карусель (inside-outside circle);
- метод повної фізичної реакції (total physical response), тощо.

Ці технології можна використовувати з першого по одинадцятий класи на будь-якому етапі вивчення теми.

Структура уроку іноземної мови також має свою специфіку. Вона визначається його змістом та місцем у циклі уроків. Традиційно урок складається з трьох етапів:

- I етап: початок уроку;
- II етап: основна частина;
- III етап: заключна частина уроку.

До першого етапу відносимо: організаційний момент (привітання, діалог чергового, повідомлення теми та цілей учіння — «learners' outcomes», мовленнєва та фонетична зарядка, які обов'язково проводяться за темою уроку).

Другий етап включає: основну частину уроку, де реалізуються цілі уроку.

Третій етап складається з підбиття підсумків уроку: результати навчання (що учень уже вміє); конструктивний зворотній зв'язок ((позитивний, з акцентом на успіх); запис домашнього завдання.

Важливим у сучасній школі є самооцінювання. Найважливішою метою самооцінювання є підвищення

учнівської здатності до саморефлексії, що сприяє зростанню питомої ваги самостійності в організації процесу навчання (самонавчання). Один з найефективніших інструментів, що допомагає розвинути в учня здатність до самооцінювання в іншомовному навчанні, — Європейське мовне портфоліо.

Загальноєвропейські рівні володіння мовою є базовими для Європейського мовного портфоліо. Вони забезпечують основу для учнівського самооцінювання та слугують матеріалом для постановки навчальних цілей. Шкали для самооцінювання відповідно до рівнів мовленнєвих умінь є центральними для структури і функцій ЄМП. Таким чином, використовуючи Європейське мовне портфоліо у своєму іншомовному навчанні, учні не тільки знайомляться із загальноєвропейськими рівнями володіння мовою, але й на практиці вчать працювати з ними — з одного боку, займаючись плануванням власної навчальної діяльності із визначенням конкретних цілей за допомогою дескрипторів в оціночних шкалах, з другого — займаючись самооцінюванням, яке є результатом ефективної учнівської рефлексії власного процесу навчання мови. Отже, за допомогою Європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, у тому числі під час підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів.

Під час вивчення іноземної мови дія самооцінювання може фокусуватися на трьох аспектах. Перший — це сам навчальний процес. Учні повинні бути здатними оцінити, наскільки добре вони навчаються взагалі, на певному етапі та наскільки успішно виконують індивідуальні завдання та досягають навчальних цілей. Другий аспект для самооцінювання — це учнівські комунікативні уміння, відповідно до рівнів і дескрипторів, розроблених Радою Європи. Третій аспект — це лінгвістична компетенція учня. **За допомогою самооцінювання учні вчать контролювати свій лінгвістичний здобуток і виправляти помилки, використовуючи ті самі шкали і оціночні схеми, які використовуються під час оцінювання іншими.** Таким чином, вони починають глибше розуміти методи оцінювання, що може допомогти їм краще скласти підсумкові іспити (тести).

Самооцінювання і традиційне оцінювання не заміняють, а доповнюють одне одного. Самооцінювання базується на учнівській розвинутій здібності рефлексії з метою оцінити свої знання, уміння й досягнення. Оцінювання іншими надає більшої об'єктивності у вимірюванні тих же знань, навичок і досягнень. Використання цих двох видів оцінювання сприятиме розвитку учнівської автономії,

методичні рекомендації

впровадженню компетентісного підходу у навчання іноземних мов, кращого розуміння загальноєвропейських оціночних стандартів.

На сьогодні розроблено український варіант Європейського мовного портфоліо та підготовлено і видруковано методичний посібник «Європейське Мовне Портфоліо: Методичний посібник».

Використання ЄМП дозволяє зробити процес іншомовного навчання більш прозорим для учнів, допомагаючи їм розвивати їхню здатність до відображення та самооцінювання, таким чином, надаючи їм можливість поступово збільшувати свою відповідальність за власне навчання.

Патріотичне' виховання на уроках іноземної мови

Одним із найсуттєвіших показників моральності людини є патріотизм.

Словникове визначення говорить, що «патріотизм – це якість особистості, що характеризує вищий ступінь її духовного розвитку й самосвідомості, що виражається в ціннісному ставленні до своєї Батьківщини, її історії, культури й готовності до самопожертви в ім'я інтересів Батьківщини». Зайве говорити про важливість формування в учнів любові до Батьківщини, інтересу до історії України, рідного слова, мови, літератури та культури.

Серед інших навчальних дисциплін іноземна мова посідає особливе місце у формуванні патріотизму школярів. Її своєрідність полягає в тому, що в ході вивчення учні здобувають не лише знання з основ науки, а й уміння і навички користуватися чужою мовою як засобом спілкування, одержання нової корисної інформації. Викладання іноземної мови в сучасній школі дає вчителю широкі можливості з виховання громадянськості й патріотизму. Цьому сприяє комунікативна складова предмета, його спрямованість на вивчення та порівняння побуту, звичаїв, традицій і мови свого та іншого народів.

Оптимальними шляхами реалізації цілей національного виховання на уроках і заняттях з іноземної мови є: позакласна робота, підручники, навчальні посібники, методичні розробки уроків/занять з дисципліни, в яких гідне місце відведено національній культурі, традиціям, знанням історії, географії, економіки, реаліям, літератури, мистецтва тощо. Позитивними прикладами можна назвати навчальні посібники «Click on. Ukraine» (В.Еванс, Л.Калініна, І.Самойлюкевич), «Britain and Ukraine: Across Cultures» (Л.Калініна, І.Самойлюкевич), «Ukraine. Culture Express» (О.Павленко, Т.Гур'єва), «Hallo, Freundel!» (С.Сотникова), «Ukranisches Kaleidoskop» (Polina

Wolodina), навчально-методичні матеріали про відомих людей: вчених, конструкторів, музикантів, видатних письменників тощо.

У сучасній методиці під впливом низки факторів – як лінгвістичних, так і соціокультурних, поняття «навчання мовам» поступово витісняється новим поняттям – «навчання мові й культурі», у тому числі й культурі міжособистісного спілкування суб'єктів, що належать до різних культур, але цікавих один одному з погляду загальної ерудиції, життєвого досвіду, фонових знань.

Міжособистісне спілкування представників різних мов і культур може бути реалізовано, якщо співрозмовники будуть цікаві один одному, якщо вони будуть прагнути однієї мети – взаєморозуміння, взаємозбагачення засобами міжкультурної комунікації.

У такому діалозі чільне місце займає обмін інформацією про свою культуру, традиції, звичаї народу, до якого належить комунікант, про свою малу Батьківщину. Інакше кажучи, це той прошарок культури, що у спеціальній літературі називається країнознавством.

Коли учні середньої школи вивчають, наприклад, символи Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Німеччини, Австрії та Швейцарії, то вони повинні бути готовими надати таку ж інформацію і про свою країну.

У програмах з іноземних мов передбачено ознайомлення з реаліями країн, мова яких вивчається; з державними символами, традиціями та звичаями України засобами іноземної мови. Без вивчення рідної культури й мови неможливе вивчення іноземної. Усвідомлення загальнолюдських цінностей – невід'ємна частина розвитку почуття національної самобутності. Вивчаючи разом з мовою життя інших країн, школярі порівнюють отриману інформацію з життям рідної країни. Завдяки такому порівнянню вони вчать бачити успіхи своєї країни і її проблеми, поважати й цінувати традиції і звичаї свого народу. Почуття національної гідності зміцнюється, коли учні вільно можуть розповісти іноземним гостям про свою оселю, родину, країну, свій край, його історію, цікаві географічні маршрути, наукові досягнення, твори мистецтва, традиції й звичаї.

Відповідно до нових Державних стандартів освіти, нових навчальних програм використання регіонального компоненту змісту уроків іноземної мови стає пріоритетним. Це змінює ставлення школярів до вивчення краєзнавчого матеріалу і спонукає вчителів іноземної мови до пошуків можливих шляхів інтеграції навчального процесу.

Робота з краєзнавчим матеріалом може бути частиною, етапом уроку,

окремим уроком, позакласним заходом. Змістовий компонент добирається відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, інтересів дітей.

Діалог культур розуміється не тільки як знайомство з культурою іноземних країн, але і як розуміння особливостей життя, побуту й менталітету українців, духовної спадщини України, її внеску у світову культуру. Тому, навчаючи дітей користуватися іноземною мовою як послугуватися спілкування, широко використовуються матеріали, пов'язані з культурою та історією країни мови, що вивчається, та рідної мови. Формування особистості учнів, виховання почуття поваги до чужої культури часто проходить через читання текстів країнознавчого та краєзнавчого змісту, що містять нову чи проблемну інформацію; відкривають «вікно» у світ іншої культури, що зачіпають почуття й емоції: прислів'я і приказки, римування, вірші, пісні, особистий лист ровесника з іншої країни, листівки, художню літературу.

Виховання патріотизму було й залишається одним з головних завдань учителів іноземної мови при роботі над такими темами, як «Моя школа», «Наша країна», «Відомі люди», «Традиції і звичаї», «Спорт», «Музика», «Театр», «Кіно», «Живопис», «Свята» та інше. Ці теми дають багатий лексико-граматичний, мовний і комунікативний матеріал; учні занурюються в атмосферу родинних взаємин, своїх особистих переживань, неповторність національного побуту і культури.

Формами навчання можуть бути уроки-екскурсії, рольові ігри, заочні подорожі по рідних місцях, урок-конференція, інтегрований урок. Впевнено називаючи визначні пам'ятки Лондона, Берліна чи Парижа, учень не повинен мати труднощів, розповідаючи про цікаві місця свого рідного краю. Таким чином, використання регіонального компоненту у вивченні іноземної мови, безумовно, підвищує ефективність педагогічного процесу та потребує від учителя врахування вікових особливостей учнів, рівня їхньої мовної підготовки, сучасних творчих прийомів розвитку особистості школярів.

Сутність педагогічної системи патріотичного виховання полягає в тому, що вона дає широкі можливості для розв'язання завдань сучасної освіти: соціалізації учнів і розвитку в них соціально значимих індивідуально-особистісних якостей, виявлення особистісного змісту іноземної освіти та освітніх потреб.

**Т.МОРОЗ,
Л.ЛУЦЕНКО,
методисти іноземних мов
Хмельницького ОІППО.**

Про вивчення математики у 2015-2016 н.р.

Навчання математики у класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 н.р. здійснюватиметься:

для 5-7-х класів за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 17.05.2013 № 551, згідно з якими на вивчення математики вводитьься 4 години на тиждень;

для 8-9-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66;

для 10-11-х класів - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 №657;

для 8-9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів навчання за Типовим навчальним планом, затвердженим наказом МОНмолодьспорту України № 616 від 23.05.2012 р.

У 2015/2016 н.р. 5-7 класи загальноосвітніх навчальних закладів продовжать навчання за програмою «Математика. Навчальна програма для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (авт. Бурда М. І., Мальований Ю. І., Нелін Є. П., Номіровський Д. А., Паньков А. В., Тарасенкова Н. А., Чемерис М. В., Якір М. С.), розміщеною на сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869088/).

Звертаємо увагу, що до навчальної програми з математики внесено зміни, викликані потребою розвантаження навчального матеріалу.

З курсу математики у 5-6 класах вилучено елементи комбінаторики й теорії ймовірностей. Учні не зобов'язані більше набувати умінь розв'язувати найпростіші комбінаторні задачі шляхом розгляду можливих варіантів та на прикладах пояснювати поняття випадкової події та ймовірності появи випадкової події.

Програма 7 класу зазнала наступ-

них змін: із курсу геометрії вилучено задачі на побудову, відтак перерозподілено час між темами.

8-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів продовжуватимуть навчання за програмами, надрукованими у збірнику «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Математика. 5-12 класи», видавництво «Перун», Київ, 2005 р., у науково-методичному журналі «Математика в школі» (№2, 2006 р.);

10-11 класи - за Програмами, надрукованими у навчально-методичному посібнику „Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах), видавництво „Ранок”, Харків, 2011 р.;

У 8-9 класах (поглиблене вивчення) – за програмою «Математика. 8-9 класи. Програма для класів з поглибленим вивченням математики» надрукованою в Інформаційному збірнику МОН України, 2008.– № 16-17 та розміщена на сайті МОН України www.mon.gov.ua.

Зауважимо, що Програма поглибленого вивчення математики розрахована на вивчення математики у 8-11 класах (навчальні заклади, які розпочали вивчення математики у 8 класі на поглибленому рівні, продовжують поглиблене вивчення у 10-11 класах).

Для учнів 5класу залишаються чинними інструктивно-методичні рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 24.05.13 № 1/9-368 «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі» ознайомитись з якими можна на сайті deltamatem.km.ua.

Для учнів 6 класу залишаються чинними інструктивно-методичні рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.07.2014 «Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі».

Для учнів 8-11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 року №1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22,

2012 р.).

В основу побудови змісту й організації процесу навчання математики в 7 класі покладено компетентнісний підхід, відповідно до якого кінцевим результатом навчання предмета є сформовані певні компетентності учнів. Їх сутнісний опис подано у програмі в розділі «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів».

Починаючи з 7 класу, вивчаються два математичних курси: алгебра і геометрія.

Програма з алгебри для 7-го класу містить такі теми:

- цілі вирази;
- функції;
- системи лінійних рівнянь з двома змінними.

Кількість годин на вивчення предмета зменшено у порівнянні з минулими роками з 2,5 год. на тиждень до 2 годин на тиждень.

Основними завданнями курсу алгебри 7 класу є формування умінь виконання тотожних перетворень цілих виразів, розв'язування лінійних рівнянь та їх систем, достатніх для вільного їх використання у вивченні математики і суміжних предметів, а також для практичних застосувань математичного знання. В даному курсі вводиться одне з фундаментальних математичних понять – поняття функції. Розглядається лінійна функція, її графік та їх використання для графічного ілюстрування розв'язування лінійного рівняння з однією змінною, а також системи двох лінійних рівнянь з двома змінними.

На відміну від попередньої програми, вивчення курсу алгебри розпочинається з розгляду тотожних перетворень цілих виразів (тема «Лінійні рівняння» об'єднана з темою «Системи лінійних рівнянь»).

Тотожні перетворення являють собою одну з головних ліній шкільного курсу математики. На їх основі в учнів формується уява про аналітичні методи математики. До математичних основ тотожних перетворень відносяться: означення тотожності і тотожного перетворення; розгляд різних наукових підходів до тлумачення тотожних перетворень; виділення основних тверджень. Метою вивчення тотожних перетворень є: спрощення виразів; доведення тотожностей; зведення рівнянь і нерівностей до

методичні рекомендації

простої форми; використання при розв'язуванні задач (і геометричних також) аналітичного методу.

Основні тотожні перетворення, що вивчаються у 7 класі, — це дії над одночленами та многочленами і розкладання многочленів на множники. Ці перетворення можна розглядати як взаємно обернені. З метою розуміння цього зв'язку в підручниках подані схеми порівняння таких перетворень, як: множення одночлена на многочлен і розкладання на множники способом винесення спільного множника за дужки; множення многочлена на многочлен і розкладання на множники способом групування; формули скороченого множення і розкладання на множники за допомогою цих формул.

У процесі вивчення учні повинні: засвоїти поняття тотожності і саму ідею тотожних перетворень; оволодіти умінням виконувати тотожні перетворення цілих, раціональних виразів, виразів, які містять степені; навчитися застосувати апарат тотожних перетворень при доведенні алгебраїчних теорем, розв'язанні рівнянь, побудові графіків функцій.

Процес оволодіння учнями знаннями, уміннями і навичками по виконанню тотожних перетворень — складний і тривалий. Він складається із повідомлення нових теоретичних відомостей, показу способів виконання тотожних перетворень і вироблення уміння і навичок. Викладання теоретичного матеріалу при вивченні тотожних перетворень займає значно менше часу, чим відпрацювання уміння і навичок. Важливим методом формування навичок тотожних перетворень є письмові й усні вправи, їх послідовність, а саме: 1) вправи прямого застосування вивченого правила, формули, алгоритму; 2) безпосереднє застосування правила, формули, алгоритму посилюється введенням більш складних числових коефіцієнтів, показників степенів або іншими причинами; 3) задачі, для розв'язання яких від учнів вимагається уміння встановлювати зв'язки з раніше вивченими тотожностями, виконувати декілька дій; 4) вивчена формула застосовується для розв'язання різноманітних задач.

Введенню поняття функції у 7 класі має передувати ознайомлення з ірраціональними числами. Щоб поєднати науковість і доступність викладу теми «Функція», семикласникам бажано у пропедевтичному плані повідомити, що, крім відомих їм раціональних чисел, існують числа не раціональні. Оскільки графіком лінійної функції є пряма, то потрібно розглядати цю функцію на множині всіх дійсних чисел, а не тільки раціональних.

Функціональна лінія розвивається в тісному зв'язку з тотожними перетвореннями і рівняннями. Властивості

функцій, як правило, встановлюються за їх графіками, тобто на основі наочних уявлень, і лише деякі властивості обґрунтовуються аналітично.

Важливе завдання полягає в залученні учнів до використання рівнянь і функцій як засобів математичного моделювання реальних процесів і явищ, розв'язування на цій основі прикладних та інших задач.

Темі «Лінійні рівняння з однією змінною» відводиться 1-2 уроки. Учитель у формі повторення має закріпити знання та навички розв'язування лінійних рівнянь, удосконалити використання основних властивостей рівнянь. Змістовну лінію рівнянь необхідно проводити протягом усього навчального року, поступово ускладнюючи в міру того, як з'являються нові уміння у виконанні тотожних перетворень виразів. У 7 класі учням доцільно пропонувати рівняння з модулями та параметрами. Найпростішим рівнянням з параметрами є лінійне рівняння $ax = b$, а найпростішим рівнянням з модулем — рівняння виду $|x|=a$.

Чільне місце має відводитися застосуванню рівнянь та їх систем до розв'язування різноманітних задач. Важливе значення надається усвідомленню формування алгоритму розв'язування задачі за допомогою рівняння і його реалізації.

У 7 класі учні розпочинають вивчати і систематичний курс геометрії.

Нова програма з геометрії для 7-го класу містить такі теми:

- елементарні геометричні фігури та їх властивості;
- взаємне розташування прямих на площині;
- трикутники. Ознаки рівності трикутників;
- коло і круг.

Нова навчальна програм зберегла попередню структуру, матеріал розподілено за чотирма темами. Змінено назву третього та четвертого розділів — «Трикутники» на «Трикутники. Ознаки рівності трикутників», «Коло і круг. Геометричні побудови» на «Коло і круг».

Кількість годин на вивчення геометрії змінилась і становить 2 години на тиждень. У зв'язку з цим змінено кількість годин на вивчення тем, та внесено зміни до вимог навчальних досягнень.

Курс геометрії традиційно будується на досвідно-дедуктивній основі. Основні геометричні поняття запозичуються з досвіду, а теореми доводяться дедуктивно з використанням неповної системи аксіом. Для доведення використовуються ознаки рівності трикутників і метод доведення від супротивного.

На початку вивчення систематичного курсу геометрії бажано більше уваги приділити означенням геометричних понять. Добре організоване вивчення означень для розвитку логічного мислення дає учням не менше, ніж доведення теорем.

Опрацьовуючи навчальний матеріал, більшість часу слід відводити для розв'язування тренувальних вправ і задач. Учням бажано пропонувати креслити простіші геометричні фігури різними креслярськими інструментами, а також малювати від руки.

Вимагати від семикласників громіздких записів, повних пояснень до розв'язуваних задач не слід. Для багатьох учнів це завдання непосильне і може загальмувати їх рух в опануванні геометрії. Звичайно, учнів бажано заохочувати супроводжувати розв'язання задач короткими словесними чи символічними записами та обґрунтуваннями, але привчати до цього бажано поступово. Семикласникам у багатьох випадках можна дозволити лише малювати відповідний малюнок і виконувати найнеобхідніші записи. Радимо на перших уроках не уникати усних задач і задач на виконання зображень. Це дасть можливість розвивати математичну мову та графічну культуру учнів, сприятиме засвоєнню нових символів і термінів. Розподіл годин на вивчення окремих тем та кількість тематичних оцінювань можуть бути такими:

7 клас. Алгебра

(2 год. на тиждень у I семестрі — 32 год.,
2 год. на тиждень у II семестрі — 38 год., всього 70 год.)

№	Назва теми	К-сть годин	К-сть тематичних оцінювань
I	Цілі вирази	43	3+діагностичне
II	Функції	9	1
III	Системи лінійних рівнянь з двома змінними	13	1
IV	Повторення і систематизація навчального матеріалу	5	1

методичні рекомендації

7 клас. Геометрія

(2 год. на тиждень у I семестр – 32 год.,
2 год. на тиждень у II семестрі – 38 год., всього 70 год.)

	Назва теми		К-сть тематичних оцінювань
I	Найпростіші геометричні фігури та їх властивості	8	1
II	Взаємне розташування прямих на площині	18	1
III	Трикутники	25	1-2
IV	Коло і круг	13	1
V	Повторення і систематизація навчального матеріалу	6	1

У навчальному процесі можна використовувати лише ту навчальну літературу, що має відповідний гриф МОН України. Для цього слід ознайомитись з переліком навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

У навчально-виховному процесі можна використовувати підручники з алгебри та геометрії для 7 класів загальноосвітніх навчальних закладів, що видані у попередні роки і мають гриф Міністерства освіти і науки. При цьому слід зважати на особливості нової програми, оскільки вона відрізняється порядком викладення матеріалу і певними спрощеннями.

Вимоги до перевірки зошитів регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 27.12.2000 р. № 1/9-529 «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін у 5-11 класах» (окрім кількості контрольних робіт). Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів. Оцінка за ведення зошита з математики виставляється в зошиті під назвою „за зошит” та в класному

журналі під назвою „зошит” наприкінці вивчення кожної теми (підтеми), не рідше одного разу на місяць, і вважається поточною оцінкою.

При оцінюванні ведення зошита до уваги береться наявність і правильність виконання класних і домашніх робіт, оцінки за поточну перевірку зошитів. Учителю також може перевіряти й оцінювати частину письмової роботи (задачу, вправу, побудову графіка).

Учителі не повинні обмежуватися лише власною перевіркою виконання учнівських робіт, вони мають практикувати самоперевірку, взаємоперевірку, формуючи тим самим в учнів потребу здійснювати самоконтроль як рису особистості.

Для контрольних робіт передбачаються окремі зошити (для кожного предмета), що зберігаються протягом навчального року в загальноосвітньому навчальному закладі. У них учні можуть аналізувати помилку.

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів (Додаток 2 до наказу МОН України від 21.08.2013 №1222) основної школи розроблені відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти» та наказу МОНмолодьспорту від 13.04.2011 року № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти», зареєстрованого у Міністерстві юстиції від 11.05.2011 року № 566/19304.

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів основної школи набувають чинності поетапно:

- у 5 класах загальноосвітніх навчальних закладів – з 2013/14 навчального року;

- у 6 класах ЗНЗ – з 2014/15 н.р.;

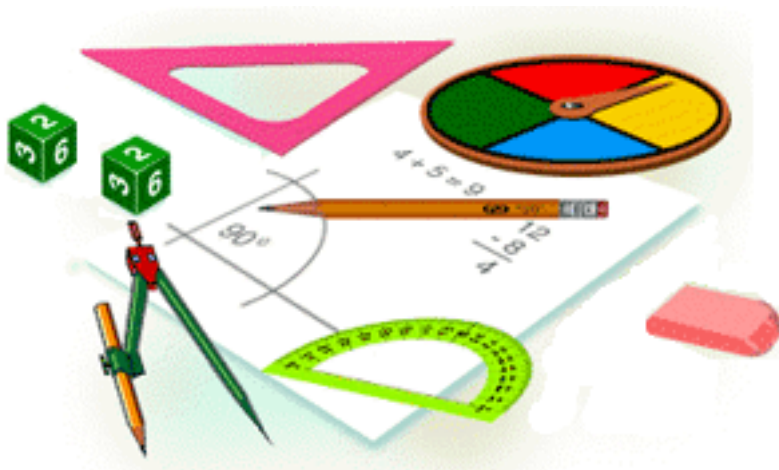
- у 7 класах ЗНЗ – з 2015/16 н.р.

Необхідною умовою формування в учнів стійких навичок самоосвіти стає виконання домашніх завдань. **Вимоги щодо обсягу домашніх завдань** регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 29.10.07 р. № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів».

Забезпеченню високого рівня викладання математики, підвищенню рівня навчальних досягнень учнів сприяє наявність обладнаного навчального кабінету у відповідності до Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів. При роботі в кабінеті математики доцільно керуватися інструктивно-методичними матеріалами **«Безпечне проведення занять в кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах»** (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.02.12 року №1/9-72).

Рекомендації щодо роботи з обдарованими учнями подані в інформаційному збірнику «Математичні олімпіади Хмельниччини» 2012, 2013 р.р.

**Л.ГРИНЧУК,
методист математики ХОІППО.**



Про викладання інформатики у 5-11 класах

Інформатика у 5-9 класах

Відповідно до наказу МОН України № 100 від 06 лютого 2015 року «Про розвантаження навчальних програм для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» у навчальній програмі з інформатики для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів сталися зміни. Програма розміщена на сайті МОН за посиланням http://old.mon.gov.ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/.

Для учнів 5 та 6 класів залишаються чинними інструктивно-методичні рекомендації, що містяться у листі Міністерства освіти і науки України від 24.05.2013 № 1/9-368 «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі» та листі Міністерства освіти і науки України № 1/9-343 від 01.07.2014 «Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі». Листи та програма також містяться на сайті для інформатиків Хмельниччини у рубриці Листи, накази, програми http://info.hoippo.km.ua/do_novogo_navchalnogo_roku.html.

У 7 класі учні загальноосвітніх навчальних закладів будуть вивчати такі розділи:

- Електронне листування - 4 год.;

- Моделювання - 3 год.;

- Алгоритми з повторенням і розгалуженням - 9 год.;

- Табличний процесор - 8 год.;

- Розв'язування компетентнісних задач - 4 год.;

- Виконання індивідуальних навчальних проєктів, в тому числі з використанням програмних засобів навчального призначення (математика, фізика, хімія, біологія, географія, тощо) - 4 год.;

- Резерв - 3 год.

Зміни у програмі для учнів 7 класу найбільше торкнулися теми «Моделювання», в якій зменшено кількість годин, а відтак і обсяг навчального матеріалу, зменшено кількість обов'язкових практичних робіт. За рахунок цього збільшено кількість часу на вивчення теми «Алгоритми з повторенням і розгалуженням» та додано ще одну резервну годину.

Рекомендуємо виконання практичної роботи №2 «Побудова інформаційних моделей» поєднати з повторенням та закріпленням умінь учнів працювати у графічному або текстовому редакторі, а між темами «Моделювання», «Алгоритми з повторенням та розгалуженням», «Табличний процесор» провести тісний зв'язок, продовживши формування умінь учнів створювати алгоритмічні, табличні та графічні моделі в обраних учителем середовищах для виконання алгоритмів і табличних розрахунків.

Для практичної реалізації теми «Алгоритми з повторенням та розгалуженням» можна використовувати безкоштовні он-лайн сервіси: он-лайн середовище code.org (<https://studio.code.org/>), для реалізації завдань даної теми найбільше підійдуть 3 та 4 курс; <http://codecombat.com/> - на-

вчальне середовище через ігрову діяльність.

Новою для учнів та вчителів, які викладають інформатику в 7 класі, буде тема розв'язування компетентнісних задач. Години, відведені для вивчення цієї теми, вчитель має змогу календаризувати на свій розсуд, розподіливши ці години як підряд, так і розбивши їх по годинах до кожної або окремих тем. Так само можна календаризувати і резервні години.

У пояснювальній записці до програми зазначено, що у 7, 8 і 9 класах програмою передбачено години на розв'язування компетентнісних задач, які є однією з важливих ділянок роботи в системі навчання інформатики. Розв'язування компетентнісних задач зазвичай передбачає сім етапів діяльності учнів:

- визначення, ідентифікація даних: учень розуміє умову задачі, правильно ідентифікує поняття, деталізує запитання, знаходить у тексті задачі відомості та дані, які задані в явному чи неявному вигляді;

- пошук даних: учень формує стратегію розв'язування задачі, планує свою роботу при виконанні завдання, добирає умову пошуку для розв'язування завдання, зіставляє результати пошуку із метою, здійснює пошук даних в Інтернеті;

- управління: учень структурує потрібні дані для пошуку розв'язку;
- інтеграція: учень порівнює і зіставляє відомості з кількох джерел, виключає невідповідні та несуттєві відомості та вчасно зупиняє пошук;
- оцінка: учень правильно шукає відомості у базі даних, вибирає ресурси згідно зі сформульованими чи запропонованими критеріями;

- створення: учень враховує особливості призначення підсумкового документа, добирає середовища опрацювання даних, стисло і логічно грамотно викладає узагальнені дані, обґрунтовує свої висновки;

- передавання повідомлень: учень у разі потреби архівує дані, адаптує повідомлення для конкретної аудиторії, створює підсумковий документ акуратно та презентабельно.

При проєктуванні компетентнісних задач слід урахувати, що в 7 класі опрацювання даних учнями повинно здійснюватися за допомогою однієї технології або в одному середовищі, у 8 класі - двох технологій або в двох середовищах, у 9 класі - кількох технологій або в кількох середовищах.

Учитель самостійно добирає кількість і зміст компетентнісних задач. Оцінювання компетентнісних задач є обов'язковим для всіх учнів класу.

Як і в 5 та 6 класах, навчальний час, який відводиться на вивчення курсу інформатики, рекомендується розподіляти таким чином:

- 30% навчального часу відводиться на засвоєння теоретичних знань,

- 70% навчального часу відводиться на формування практичних навичок роботи з сучасною комп'ютерною технікою та ІКТ.

Під час вивчення курсу інформатики у 7 класі обов'язковим є проведення восьми практичних робіт, які оцінюються. Тривалість виконання практичних робіт не повинна перевищувати 20 хвилин згідно з санітарними нормами щодо тривалості

безперервної роботи за комп'ютером учнів цієї вікової категорії.

Під час вивчення теми «Електронне листування» рекомендується використовувати українські поштові сервери, зокрема i.ua, ukr.net, mail.online.ua, meta.ua, ukrpost.net. Особливу увагу рекомендується приділити етиці електронного листування, правилам безпечного листування.

Під час проведення уроків і позакласних заходів з використанням мережі Інтернет потрібно не допускати можливості доступу учнів до сайтів, що містять жорстоку і аморальну інформацію. Знайти інформацію про безпечний Інтернет можна на сайті www.google.com/intl/uk/goodtoknow/.

Наголошуємо, що оцінювання навчальних індивідуальних і групових проєктів також є обов'язковим для всіх учнів класу. Рекомендуємо звернути увагу на зазначену у пояснювальній записці до програми можливість оцінювання індивідуальних досягнень учнів методом «Портфоліо».

Електронні версії оригінал-макетів підручників з інформатики для 7 класу можна завантажити на сайті репозитарію навчального контенту <http://ua.lokando.com/>. Для отримання доступу до всіх функцій репозитарію потрібно зареєструватися. Крім підручників, тут розміщено різноманітні навчальні об'єкти, призначені для підтримки процесів викладання і навчання: конспекти уроків, презентацій, вправ, матеріалів для інтерактивної дошки. Пошук об'єктів можна здійснювати за такими інтуїтивно зрозумілими для освітян критеріями, як клас, предмет, тип школи, тип навчального об'єкта, мова навчання тощо, а також за ключовим словом.

На сайті для вчителів інформатики Хмельниччини в рубриці Семінари, вебінари <http://info.hoippo.km.ua/seminari-vebnari.html> розміщено записи вебінарів, на яких авторські колективи презентують концепції підручників з інформатики для 7 класу (семінари за 31 березня та 23 квітня 2015 року).

На допомогу колегам творчі групи учителів інформатики Вінницького та Дунаєвського районів розробили примірні плани уроків з усіх тем курсу 7 класу, які знаходяться за посиланнями:

<https://onedrive.live.com/redirect?resid=3b178a757cd3f121139&authkey=!ALyFVjSofZkLgRE&ithint=folder%2cdocx> (Інформатика, 7 клас. Розробки уроків. Методичний посібник. Творча група вчителів Вінницького району "Навігатор");
<https://drive.google.com/file/d/0B5MRsmoH4TppdE1SUkc0V2ICVDg/view?usp=sharing> (Мій урок інформатики. 7 клас. Творча група вчителів Дунаєвського району).

Зазначаємо, що навчальні заклади, які обрали програму «Інформатика. 5-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу» (2012 рік), продовжують у 7 класі навчання за цією програмою.

Варіативну складову навчального плану в 7 класі можна реалізувати, обравши наступні курси за вибором:

методичні рекомендації

- Проектування робототехнічних систем (авт. Кіт І.В., Кіт О.Г.);
- Основи програмування (авт. С.Д. Ванічний, В.В.Зубик, В.А.Ребрин) (див. на сайті для інформатиків Хмельниччини у рубриці Листи, накази, програми http://info.hoippo.km.ua/do_novogo_navchalnogo_roku.html);
- Інструменти для веб-дизайну (Фоменко І.М.);
- «Хмарні сервіси Office 365» (авт. Литвинова С.Г., Абросімова Г.С.).

Інформатика у 8-11 класах

Для учнів 8-11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 № 1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 17-22, 2012), ознайомитись з якими можна на сайті МОН за адресою <http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations>

У умовах початку навчального року, коли навчальний заклад ще незабезпечений підручниками, для підготовки до уроків вчитель може використати будь-які навчальні посібники, що отримали відповідний гриф Міністерства освіти і науки.

Підготовка до олімпіад з інформатики та інформаційних технологій

Для успішної підготовки учнів до олімпіад з інформатики рекомендуємо використовувати можливості обласного факультативу з програмування, залучати учнів до участі в обласній та Всеукраїнській Інтернет-олімпіадах.

Про роботу факультативу, перспективи та нову платформу на наступний рік ішлося в ході вебінару 21 травня (рубрика Семінари, вебінари). <http://info.hoippo.km.ua/seminari-vebnari.html>

Також тут можна знайти ряд записів вебінарів, присвячених розв'язуванню задач Інтернет-олімпіади, II та III етапів Всеукраїнської олімпіади з інформатики 2014/2015 н.р.

Подаємо також сайти педагогів Хмельниччини, які допоможуть підготувати учнів до олімпіад з інформатики та інформаційних технологій:

- Зубика В.В., учителя інформатики Летавського НВК Чемеровецького району <http://sbs2.km.ua/>
- Пилипчука О.П., учителя інформатики Гаврилівської ЗОШ І-III ступенів Теофіпольського району <http://teachlab.ucoz.ua/>
- Савіцького О.М., учителя інформатики гімназії №2, та Савіцької О.В., учителя НВК №10 м.Хмельницького, <http://xeol.com.ua/> та ряд інших.

Вільне та відкрите програмне забезпечення, Web-застосунки для підтримки викладання інформатики

Наводимо перелік вільно поширюваного програмного забезпечення та орієнтовні посилання для завантаження.

Офісний пакет «OOo4kids», містить необхідний мінімум засобів для роботи в школі, україномовний зрозумілий дітям інтерфейс. Офіційний сайт <http://educoco.org/TelechargerOOo4Kids.php> містить версії різними мовами та для різних операційних систем.

Ширші можливості може забезпечити офіс-

ний пакет LibreOffice. Офіційний сайт <http://www.libreoffice.org/>.

Операційну систему Linux можна завантажити на офіційних сайтах Ubuntu (<http://www.ubuntu.com/>), Mint (<http://linuxmint.com/>) та інших.

Для актуалізації опорних знань учнів або перевірки вивченого матеріалу можуть бути використані безкоштовні Web-застосунки для підтримки навчання та викладання за допомогою інтерактивних модулів <http://learningapps.org>. Цей ресурс дозволяє створювати різні типи інтерактивних завдань: кросворд, вікторина, знайти пару, співвідношення, розташувати у послідовності, заповнити таблицю тощо.

Також для організації спільної діяльності вчителя та учнів можуть стати у нагоді інтерактивні дошки, створені за допомогою ресурсів <http://en.linoit.com> або <https://ru.padlet.com>, на яких можна розміщувати текстові повідомлення, документи різних форматів, посилання на Інтернет-ресурси, відео тощо.

Презентацію про вказаний вище методичний інструментарій вчителя можна завантажити за посиланням <https://docs.google.com/presentation/d/17ZArFtXJNaYrwiBnewElzWbXY8SaP-njdWfYodufvY/edit?usp=sharing>

Ширший перелік вільно поширюваного програмного забезпечення можна знайти на нашому сайті в рубриці Вільне та відкрите програмне забезпечення <http://info.hoippo.km.ua/vlna-ta-vdkrite-programne-zabezpechennya.html>

Про досягнення та проблеми викладання інформатики та впровадження ІКТ в області

Протягом навчального року вивчалася робота Волочиського, Полонського та Старосинявського методкабінетів з питань викладання інформатики та впровадження ІКТ у навчально-виховний процес. Крім того, аналізувалися результати участі вчителів інформатики області у форумах, виставці "Освіта Хмельниччини на шляхах реформування", конкурсі "Вчитель-новатор", результати участі учнів шкіл області у факультативі з програмування, олімпіадах, турнірах тощо.

Узагальнені матеріали засвідчили, що вчителі інформатики мають достатню теоретичну підготовку, ознайомлені з навчальними програмами, нормативними документами, методичними рекомендаціями щодо викладання інформатики. Кількість та зміст проведених практичних, лабораторних, перевірних робіт відповідає чинним програмам. Перевірка ведення класних журналів показала, що в них наявні повні списки учнів. Учителі систематично перевіряють та оцінюють знання учнів, вказують зміст роботи на уроці, проводять інструктажі з техніки безпеки. Педагоги постійно займаються самоосвітою, працюють над підвищенням фахового рівня, беруть участь у роботі методичних об'єднань, семінарів, вебінарів, надають допомогу колегам в набутті ІКТ-компетентностей. Учні в цілому засвоюють програму з інформатики, беруть участь у різноманітних конкурсах, турнірах, олімпіадах.

Відмічаємо роботу вчителів, тренерів, керівників філій обласного факультативу, викладачів, які доклали значних зусиль щодо підготовки учнів до олімпіад з інформатики та інформаційних технологій, учасників творчої динамічної групи вчителів інформатики з підготовки та розбору олімпіадних задач: Савіцького О.М., Савіцької О.В., Пилипчука А.П., Зубика В.В., Ванічного С.Д., Стукалової І.В.,

Савчука С.В., Локазюк З.Д., Лоран Н.Б., Гульчак І.В., Колісецького В.І., Мулик В.В., Якимчук Л.М., Білоуса А.І., Гуцалюка Б.І., Густяка О.М., Зозулю І.В., Шевчука О.В., Григорука П.М.; методистів з інформатики Гриб Г.А., Слободяна О.М., Мороза О.О., Басовського М.Г., Аносова Д.О. та інших.

Також відзначаємо досвід Старокостянтинівської гімназії Старокостянтинівської міської ради імені Героя України Сергія Бондарчука (директор Боднар Л.М.), учасника Міжнародної програми eTwinning, а також навчального закладу з найчисельнішою філією обласного факультативу з програмування. Окремі школи уже активно включилися в опанування хмарних сервісів Office 365, наприклад, Летичівський НВК № 2 (директор Жорницька Т.В.) та НВК №10 м. Хмельницького (директор Гришук В.Д.). Директор Летичівської ЗОШ №2 Жорницька Тетяна Василівна стала переможцем конкурсу "Вчитель-новатор" у номінації "Директор школи".

У впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій та мультимедійних комплексів активну участь беруть вчителі СЗОШ №5 м. Кам'янець-Подільського (директор Бабчинський Ю.В.), гімназії №2 м. Хмельницького (директор Байдич В.Г.). На базі цих шкіл були проведені семінари для керівників шкіл (2 жовтня 2014 року), вчителів природничо-математичних дисциплін (29 квітня 2015 року). Рекомендуємо іншим закладам звернути увагу на дані напрямки роботи.

Однак є і проблеми:

- через недостатню кількість комп'ютерів не у всіх школах здійснюється поділ класів на групи під час проведення уроків інформатики;
- у багатьох закладах до локальної мережі навчального закладу, у кращому випадку, підключені лише комп'ютери кабінету інформатики;
- попри практичні вміння працювати за комп'ютером, в учнів спостерігається слабка теоретична база: їм важко висловити свою думку, пояснити теоретичний зміст понять, аналізувати, класифікувати інформацію;
- потребує покращення вивчення тем, пов'язаних з основами алгоритмізації та програмування;
- під час підготовки до олімпіад недостатньо уваги приділяється розв'язуванню задач математичного змісту.

Також є ряд завдань щодо підвищення рівня ІКТ педагогів, адміністрації навчальних закладів:

- опанування вчителями хмарних сервісів;
- електронний документообіг у навчальному закладі;
- подолання цифрового розриву між учителями, які володіють ІКТ на високому рівні (14%), та учителями, які володіють ІКТ на середньому і низькому рівні (більше 50%);
- завершення створення сайтів шкіл, професійних сайтів учителів;
- наповнення репозитарію закладу, методкабінету.

А.ПАНЬКОВ,
науковий співробітник Інституту
інноваційних технологій і змісту освіти,
В.РЕБРИНА,
завідувач НМЦ викладання інформатики,
ІКТ і ДН Хмельницького ОІППО,
В.МАКСИМЕНКО,
О.СОЛОГУБ,
методисти центру.

Про вивчення предметів суспільно-гуманітарного спрямування

Історія

У 2015/2016 н.р., як і попереднього, на чисельні прохання вчителів країни будуть чинними одночасно дві програми для учнів 5 класів. Це «Історія України. Вступ до історії» (К., Перун. 2005) та «Історія України (Вступ до історії)» (К., Видавничий дім «Освіта». 2013). Відтак учителі, які працюватимуть за програмою 2005 р., можуть користуватись підручниками, що вийшли друком у 2010 році: «Вступ до історії України», автори Власов В., Данилевська О., та «Вступ до історії України», автор Мисан В.

Учителі, які оберуть програму 2013 р., користуються підручниками, що вийшли друком у тому ж році: «Історія України» (Вступ до історії), автора Власова В., видавництво «Гене-за» та авторів Пометун О., Костюк І., Малієнко Ю., видавництво «Освіта».

Чинною для учнів 6 класів є програма «Інтегрований курс. («Всесвітня історія. Історія України», (Київ. Видавничий дім «Освіта». 2013), а для учнів 7 класів - оновлена програма, розміщена на офіційному web – сайті Міністерства освіти і науки України.

Учні 8-9 класів навчатимуться за програмою «Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи», К., Перун. 2005. Для 10-11 класів академічного рівня та рівня стандарту чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (52 години на рік, 1,5 години на тиждень); для класів історичного профілю чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (140 годин на рік, 4 години на тиждень), (К., Поліграфкнига. 2010). Програми для 10-11 класів зі змінами, внесенними у 2014 році.

Для вивчення всесвітньої історії чинними є програми «Всесвітня історія. 10 - 11 класи (рівень стандарту/ академічний рівень)». Програма розрахована на 35 годин на рік (1 година на тиждень). Для класів історичного профілю чинною є програма із всесвітньої історії, що розрахована на 3-тижневі години (105 годин на рік), (К., Поліграфкнига. 2010 рік).

Усі програми розміщені на офіційному сайті web – сайті Міністерства освіти і науки України.

У 2015/2016 н.р. особливу увагу варто звернути на вивчення історії 7 класу.

Надзвичайно важливою є роль навчального предмета «Історія України» в цілому й, зокрема у 7-му класі, коли закладаються підвалини історичних уявлень майбутніх громадян про давнє минуле українського народу, його мови, культури, ментальних рис характеру, державно-політичного життя, як невід'ємної складової формування європейської цивілізації.

Тому у пропонованій редакції програми з історії України для 7 класу змінено назви розділів. Так, розділ I. «Виникнення та становлення Київської Русі» змінено на «Виникнення та становлення Русі-України». Відповідно по тексту термін «Київська Русь» замінено на «Русь- Україна». Також зазначили зміни назви і текст II і III розділів.

У 7-му класі учні мають отримати базові наукові знання, що слугуватимуть фундаментом формування їх історичної свідомості. Є підстави виокремити кілька смислових блоків, які засвідчують важливість знань з історії України доби Середньовіччя.

Утворена на рубежі VIII-IX ст. Київська держава, названа Руссю, виявилася першим давньоукраїнським державним утворенням подібним до таких же ранньосередньовічних державних утворень у Болгарії, Польщі, Сербії, Хорватії, Чехії... Русь, русини, руси, русичі – це тогочасні назви українців, українського народу, ядро якого формувалося на теренах Київського, Переяславського й Чернігівського князівств. Саме в X-XII ст. завершується становлення основних рис українського народу та його мови, на що акцентується увага в новій редакції програми. На теренах сучасних Білорусі й Росії проходило формування білоруського і російського народів. Спільної для цих трьох народів давньоруської народності не існувало. А відтак держава Русь, що існувала в X – першій половині XIII ст., є середньо-

вічною Українською державою-імперією, на теренах якої проживало понад 20 етносів, окремі з яких мали свої державні утворення у формі князівств.

На час хрещення Русі Володимиром власне русини (давньоукраїнське населення) уже були знайомі з християнством. Слід пам'ятати, що перше хрещення населення Русі відбулося 860 р. князем Аскольдом. Тому виступів проти нього населення не було; вони відбувалися у північних та східних регіонах Русі, де проживали предки росіян.

Руська держава відіграла таку ж важливу роль в історії народів Східної Європи, як імперія Карла Великого – для народів Західної і Центральної Європи. Вона ніколи не була державою з міцною централізованою владою, а радше становила собою спочатку федерацію князівств, а з середини XII ст. їх конфедерацію. Попри свої відмінності в соціально-економічних відносинах, Київська держава розвивалася у межах середньовічної європейської цивілізаційної моделі. Руська (давньоукраїнська) культура досягла високого європейського рівня і становила собою невід'ємну складову тогочасної європейської культури.

Розпад Київської держави відбувся не лише внаслідок соціально-політичних чинників, але й етнічних, оскільки проходило формування російського, білоруського й інших народів.

Утворення Руського (Українського) королівства мало важливе значення у процесі формування Української держави у період протистояння з Монгольською імперією.

Вирішальну роль у призупиненні об'єднання українських земель у межах держави та згасання державно-політичного життя відіграла експансія сусідніх держав: Польщі, Литви, Московії.

У програмі зі всесвітньої історії для 7 класу збережено основні структурні одиниці програми 2013 року: вступні (2 – повтор і вступ), практичні заняття, узагальнення. Вилучено оглядові уроки. За рахунок змісту скорочено: тема «Середньовічне міс-

методичні рекомендації

то»: з двох уроків – до одного, а також тема «Монгольська навала на Русь. Новгородська боярська республіка. Московська держава. Іван III» з двох уроків – до одного. Темі «Розвиток техніки та повсякденне життя людини у середні віки. Житло, одяг, сім'я» – об'єднано з відповідними темами.

Змінені окремі практичні заняття. Тему «Походи вікінгів та їх завоювання» – замінено на «Наслідки Хрестових походів». Тему «Християнські храми у житті середньовічних європейців» – замінено на «Середньовічні школи та університети. Життя середньовічного студента».

Для удосконалення програми окремі уроки перенесли в інші теми, зокрема переструктуровані такі уроки: «Франція у XI – XV ст. Філіп IV Красивий. Столітня війна. І Англія в XI – XV ст. Вільгельм I Завойовник. Генріх II Плантагенет. «Велика хартія вольностей». Війна троянд.»; «Священна Римська імперія, Італія, Іспанія у Середні віки.»; «Китай та часів династії Тан. Завоювання Китаю монголами. Династія Мін. Досягнення китайської культури.»; «Індія. Касти. Індуїзм. Делійський султанат. Досягнення індійської культури».

Середньовіччя представляє собою період всесвітньої історії між епохою Стародавнього світу та Новою історією. Термін «Середні віки» був запропонований у XV ст. італійським гуманістом Ф. Бьондо в роботі «Історія з часу падіння Римської імперії». Автор, намагаючись осмислити сучасну йому дійсність, назвав «Середніми віками» період, що відокремлював епоху Відродження від періоду Античності, який служив гуманістам джерелом натхнення. Наприкінці XVII ст. професор Галльського університету у Німеччині Х. Келлер (Целаріус) увів термін «Середні віки» у загальну періодизацію всесвітньої історії, поділивши її на Античність, Середньовіччя та Новий час.

Надалі в європейській науці відношення до Середньовіччя змінювалося. Історики доби Просвітництва вважали цей період часом культурного регресу, утисків розумової свободи, панування догматизму, релігійної свідомості та забобонів. Романтичний напрямок в історіографії наприкінці XVIII ст. – на початку XIX ст. призвів до ідеалізації періоду Середніх віків як часу панування лицарських ідеалів та «чистої віри» в Бога. У часи домінації позитивізму в якості нової філософії історії (друга половина XIX ст.) велика увага приділялася вивченню соціально-економічного життя середньовічного суспільства. Середні віки в Європі інколи починають ототожнюватися з поняттям «феодалізм», яке є похідним від

слова «феод», що означає земельний наділ, котрий передавався у користування за службу васалу його сеньйором. З середини XX ст. популярним напрямком в історіографії стає школа «Анналів», яка значну увагу приділяє ментальності та світобаченню середньовічної людини.

Характеризуючи Середньовіччя, обов'язково потрібно відзначити його відмінності на Заході (в Європі) та на Сході. Для цивілізацій традиційного Сходу не існувало такої радикальної відмінності між суспільно-політичними інституціями доби Стародавності та Середньовіччя, як це було в Європі. Розвиток традиційного Сходу позначався скоріше лінійним характером, без кардинальних зламів існуючих соціальних структур. На Середньовічному Сході не існував феодальний лад, для його характеристики сучасні науковці не використовують термін «феодалізм».

Можна виділити декілька особливостей розвитку Середньовічного Сходу. В цей період зазнала суттєвих змін етнічна карта регіону: місце тих народів, які зійшли з історичної арені, зайняли інші. Суттєво збільшився цивілізаційний ареал, в межах якого розвивалися держави Сходу. Місце локальних культур зайняли транснаціональні релігії та філософські системи, такі як християнство, буддизм, іслам, конфуціанство, індуїзм та мітраїзм. У багатьох сферах Середньовічний Схід випереджав Європу: йому належить першість у виробництві паперу, книгодрукуванні, виробництві пороху.

Якщо визначати надбання Європи доби Середньовіччя, то в цей період з'явилися більшість теперішніх народів, склалися сучасні етнічні кордони. Виникли перші університети, парламенти, конституції і суди присяжних, виростили нові західноєвропейські міста – центри дрібнотоварного виробництва і торгівлі, з'явилися банки і біржі, корпорації ремісників і гільдії купців. Християнство, що виникло в епоху Античності, не тільки пережило загибель античного світу, але й було прийнято у Середні віки майже усіма народами Європи, стало домінуючою європейської цивілізації. В Середні віки сформувалось багато європейських мов, з'явилися замки і вітряні млини, родові герби і куртуазне поклоніння Прекрасній дамі, ратуші, романські і готичні собори, рукописні кодекси і манускрипти. Спадщина Середньовіччя – це архітектурні ансамблі більшості сучасних європейських міст, лицарський роман та провансальська поезія трубадурів, багато відкриттів та винаходів. Саме у цей період в Європі з'явився механічний годинник,

вогнепальна зброя, ножиці і каравели, перший друкарський верстат, віконне скло, гудзики і окуляри, штани і спідниці. Людина Середньовіччя навчилася використовувати компас і стремено, застосовувати добрива, написала перші енциклопедії, а також багато праць з математики, медицини, філософії.

У процесі планування уроків під час викладання історії України та всесвітньої історії у 7 класах варто звернути увагу на те, що за чинною програмою у деяких темах подається нова послідовність вивчення навчального матеріалу та застосовується проблемно-тематичний принцип його побудови. Вчителю необхідно надавати учням можливість дізнаватися більше про історичні факти, що визначають епоху, є основними, найсуттєвішими та створюють узагальнену картину минулого, формувати у них розуміння історичної хронології, причиново-наслідкових зв'язків, розуміння руху суспільства та історичного прогресу. Також увага має приділятися формуванню первинних уявлень про історичну карту шляхом знайомства з настінною картою.

За допомогою певних методичних прийомів варто виховувати в учнів належність до західної цивілізації, розуміння здобутків Середніх віків у створенні всесвітньої культури, зацікавити їх історичною спадщиною людства в цілому й України, зокрема, підвести до усвідомлення того, що головні зразки культури різних цивілізацій продовжують жити самостійним життям у наступних епохах і лежать у підвалинах сучасної культури, літератури, релігії, наукових знань сучасних народів світу.

Важливим є використання в навчанні учнів картографічних посібників – атласів, контурних карт, настінних карт. Вони допомагають продемонструвати динаміку історичних подій, встановити зв'язок між географічним середовищем та місцем тієї чи іншої історичної події.

Велику роль відіграє позакласна робота, зокрема пошукова і краєзнавча. Перевагою при вивченні місцевої історії є можливість побачити в реальній, а не у відтвореній формі, факти, що її ілюструють. Робота в музеях, дослідницька робота на місцевому матеріалі допоможе навчити учнів навичкам та методиці ідентифікації залишків минулого, аналізу, тлумаченню та визначенню їх місця у більш широкому історичному контексті. Краєзнавство сприяє вихованню в учнів інтересу до вивчення і збереження навколишнього середовища, любові та поваги до «малої Батьківщини», що є важливою основою патріотизму.

методичні рекомендації

Правознавство

Останні події в Україні показують, що без свідомих, ініціативних і відповідальних громадян із міцною суспільно спрямованою мотивацією, здатних до об'єднання в різноманітні організації для реалізації своїх прав, відстоювання демократичних свобод, контролю за органами влади, суверенітет України перебуватиме під постійною загрозою.

У навчанні правознавства акцент зміщується із засвоєння учнями конкретних правових норм чи положень законодавства на розуміння права як мистецтва добра й справедливості, одного із найбільших надбань людства, ефективного регулятора суспільних відносин.

У 2015/2016 н.р. учні 9-х класів навчатимуться за програмою «Правознавство. Практичний курс».

Для 10 класів усіх профілів (окрім правового) на вивчення правознавства відводиться 35 годин на рік (1 год. на тиждень), а для правового профілю – 3 години на тиждень. Чинними є програми, що вийшли друком у 2010 році (Київ. Поліграфкнига. 2010).

Суспільно-політичні події в Україні та прискорення курсу на євроінтеграцію у рамках виконання заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, зумовлюють всеохоплюючу новелізацію чинного законодавства України.

Учителі повинні під час підготовки уроків з тем, що присвячені галузевому регулюванню суспільних відносин, враховувати цілі та напрями модернізації Української держави відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Постановою Верховної Ради України від 11 грудня 2014 р. № 26-VIII, Угоди про створення Коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України VIII скликання. У перерахованих програмно-цільових документах передбачаються покровкові заходи щодо модернізації правової системи України із визначенням конкретних строків їх виконання. Законодавча діяльність Верховної Ради України безпосередньо пов'язана із закладеними орієнтирами нормотворчих оновлень суспільного життя України.

Новою віхою розвитку конституційного процесу в Україні є видання Президентом України Указів № 119/2015 від 03.03.2015 р. та 190/2015 від 31.03.2015 р., якими було утворено Конституційну Комісію з метою напра-

цювання узгоджених пропозицій щодо змін до Конституції України та затверджено склад Конституційної Комісії.

Важливо акцентувати увагу на проголошений курс децентралізації публічної влади, що передбачає розширення повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади щодо прийняття індивідуальних рішень за зверненнями громадян та юридичних осіб. Результатом таких заходів стане оновлення законодавства України про територіальний устрій, місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, Бюджетний та Податковий кодекси тощо.

За період 2014-2015 н.р. відбулись такі зміни у законодавстві України: прийнято Закони України (у тому числі у новій редакції) «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014 р.), «Про санкції» (№ 1644 VII від 14.08.2014 р.), «Про очищення влади» (№ 1682-VII від 16.09.2014 р.), «Про прокуратуру» (№ 1697-VII від 14.10.2014 р.), «Про Національне антикорупційне бюро України» (№ 1698-VII від 14.10.2014 р.), «Про запобігання корупції» (№ 1700-VII від 14.10.2014 р.), «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (№ 1706-VII від 20.10.2014 р.), «Про пробацію» (№ 160-VIII від 05.02.2015 р.), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (№ 157-VIII від 05.02.2015 р.), «Про забезпечення права на справедливий суд» (№ 192-VIII від 12.02.2015 р.).

Також було внесено зміни до Кримінального кодексу України (щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини; щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини), Кримінального процесуального кодексу України (щодо особливо-важкого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції), Бюджетного кодексу України (щодо реформи міжбюджетних відносин), Податкового кодексу України. Варто також враховувати постійні зміни законодавства України в частині військової служби, мобілізації військовозобов'язаних, а також інших питань, пов'язаних із проведенням антитерористичної операції.

Звертаємо увагу вчителів, що на виконання наказу МОН № 100 «Про розвантаження навчальних програм для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» внесено відповідні зміни до навчальної програми предмета «Правознавство. Практичний курс» (9 клас).

Із тем окремих розділів виокремлено питання, що складають відтепер

нові теми. Такі питання є важливими для розуміння дев'ятикласниками основ правознавства. Таке переструктурування змісту сприятиме ефективному опануванню учнями основ правознавства й уможливить застосування вчителем у роботі учнів розв'язання правових ситуацій, опрацювання фрагментів нормативно-правових актів, загального обговорення правових питань тощо. У новій редакції програми пропонуються такі окремі теми:

У розділі 1:

Що таке правовідносини. Учасники правовідносин. Підстави виникнення правовідносин (у попередньому варіанті програми це було питаннями теми «Що таке право»).

Юридична відповідальність. Види юридичної відповідальності. Коли і як особа відповідає за правопорушення (у попередньому варіанті програми це було питаннями теми «Що таке правопорушення» і юридична відповідальність).

У розділі 3:

Що регулює цивільне право. Як реалізувати й захистити особисті немайнові та майнові права (поява цієї теми викликана необхідністю розуміння учнями предмета правового регулювання цивільного права, адже їм складно засвоювати поняття «право власності» без спираючого на це).

Хто такі спадкодавець і спадкоємець. Що таке заповіт. Як заповісти майно. Як успадкувати майно (така тема існувала в найпершому варіанті програми, вона викликає зацікавленість учнів і має практичне спрямування).

У розділі 5:

Право на підприємницьку діяльність. Як зареєструватися фізичною особою - підприємцем (у попередньому варіанті програми це було питаннями теми «Право на працю в Україні»).

У розділі 6: Які відносини регулює адміністративне право. Що таке адміністративне правопорушення. Види адміністративних стягнень. За які адміністративні проступки відповідають неповнолітні особи (у попередньому варіанті програми це було питаннями теми «Які відносини регулює адміністративне і кримінальне право»).

Зауважимо, що години на нові теми виділено за рахунок скорочення та переструктурування навчального матеріалу, зокрема вилучення з програми таких тем, як-от:

Що таке конституція. Конституція України – основний закон нашої держави. Повноваження органів законодавчої, виконавчої та судової влади (передбачалося 2 години). Ця тема детально розглядається у предметі «Правознавство» (10 клас).

Як укласти і розірвати трудовий договір. Що записується у трудову

методичні рекомендації

книжку. Що таке заробітна плата. Ця тема детально розглядається в предметі «Правознавство» (10 клас).

Коли порушується кримінальна справа. Як проводиться досудове слідство. Як проходить розгляд кримінальних справ у суді. Права та обов'язки учасників кримінального процесу (передбачалося 2 години). Ця тема є складною для дев'ятикласників, матеріал чинних підручників базується на Кримінально-процесуальному кодексі України, що втратив чинність.

Вилучено також окремі питання зі змісту програми, а саме:

Демократія у шкільному житті.

Які середні навчальні заклади є в Україні.

Як захистити особисті немайнові та майнові права.

Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

Роботодавці та працівники на ринку праці. Як знайти роботу.

Де можуть працювати підлітки.

Як закон захищає неповнолітніх від експлуатації.

Наслідки злочину для особи та суспільства. Як не стати жертвою злочину.

Зазначимо, що відповідно до змісту розвантаженої програми відредаговано й вимоги до навчальних досягнень учнів. У окремих темах зменшено їх обсяг, особливо щодо моделювання учнями правових процесів /процедур чи формулювання особистісно ціннісного ставлення (права колонка програми. Крім того, пропонується додати одну годину на узагальнення (після розділу 3) та проводити уроки узагальнення у формі практичних занять. Наголосимо, що за вчителем залишається право визначати порядок викладання тих чи інших тем.

Оскільки Україна нині живе в умовах агресії російської держави, як ніколи актуальним є вивчення курсу за вибором «Досліджуючи гуманітарне право», яке містить основні положення Міжнародного гуманітарного права. Курс сприяє формуванню в учнів власного ставлення до норм МГП, отриманню ними знань про найбільш поширені способи захисту себе і своїх близьких в неординарних життєвих ситуаціях, пов'язаних з ризиком; розвитку вмінь учнів регулювати власну поведінку в повсякденному житті; вчить визначати межі порушень МГП, формувати вміння оцінювати ситуації насильства з гуманітарної точки зору; попереджувати ескалацію насильства.

Школярі мають розуміти причини появи біженців, складнощі їхнього життя, тощо.

Громадянська освіта. Філософія

У старшій школі знання про взаємозв'язки людей і суспільства, про моральний зміст культури та релігій, релігійні моральні цінності, історію та основні засади світових релігій учні отримують під час вивчення навчальних предметів «Людина і світ» та «Філософія», що передбачає опанування філософських, світоглядних знань інтегрованого узагальнюючого характеру й має величезний виховний потенціал.

Чинними є програми «Людина і світ. 11 клас», «Філософія. 10-11 класи», (Київ. Поліграфкнига. 2010 рік).

Важливість цих предметів зумовлюється змістом стратегічних завдань, які покликані вирішувати загальноосвітні навчальні заклади, готуючи особистість до життя у суспільстві. Зміст цих предметів має допомогти учням якомога краще збагнути природу суспільства і держави, в якій вони живуть, розкрити можливості й передумови для реалізації ними своїх прагнень та інтересів у суспільному житті.

Курси морально- духовного спрямування

Відповідно до Типових навчальних планів (Додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 № 664) загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування, у 2015-2016 навчальному році у 5-6 класах продовжується вивчення предмета «Етика» або курсів духовно-морального спрямування. Для шкіль, що користуються іншими Типовими планами ці курси можуть вивчатись за рахунок варіативної складової. Наразі міністерством рекомендовано кілька програм. «Етика» (Київ, «Перун», 2005), «Розмаїття релігій і культур світу», «Християнська етика в українській культурі», «Біблійна історія та християнська етика», «Основи християнської етики», «Етика: духовні засади».

Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах можливе лише за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя.

Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування,

обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети тощо.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не може нести катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування слід викладати у тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

Згідно з Інструкцією з ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів (наказ Міністерства і науки від 23.06.2000 № 240), календарне планування навчального матеріалу здійснюється учителем безпосередньо у навчальних програмах. Можна користуватись також окремими брошурами, виготовленими на основі навчальних програм. На основі календарних планів учителів розробляють поурочні плани, структура і форма яких визначається ними самостійно. Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Під час розроблення календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години – планувати проведення лабораторних, практичних, контрольних робіт, семінарів, засідань «круглих столів» тощо.

Учнівські зошити з предметів суспільно-гуманітарного циклу переглядаються учителем один раз на семестр, і бал за ведення зошита може (за бажанням учителя) виставлятися в журнал. При виставленні тематичних оцінок учитель на власний розсуд може враховувати (або ні) оцінку за ведення зошита.

**Г.КЕНЦ,
В.ЛЕВИЦЬКИЙ,
методисти суспільних дисциплін
Хмельницького ОІППО.**

Про викладання економіки у 2015/2016 н.р.

Шкільний предмет «Економіка» має на меті сформувати в учнів базові знання з економічної науки, ознайомити їх з основними тенденціями розвитку економіки (науки і господарства) на сучасному етапі, сприяти вибору професії.

Вивчення економіки в школі має забезпечувати розвиток економічної культури, економічного мислення учнів, навчити їх критично мислити, самостійно набувати, засвоювати і застосовувати економічні знання, спостерігати і пояснювати сучасні економічні явища.

У старшій школі економіка як навчальний предмет у 2015/2016 н.р. викладатиметься в 11 класах усіх профілів (окрім економічного) на рівні стандарту, академічному (1 година на тиждень). На профільному рівні викладання економіки передбачається у 10–11 класах економічного профілю (3 години на тиждень). Навчання слід здійснювати з використанням уже знайомих учителям програм, зокрема:

– Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 клас. Рівень стандарту, академічний рівень. – К., 2010.

– Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 10–11 класи. Профільний рівень. К., 2010.

– Програми для профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Програми спецкурсів і факультативів. 10–11 класи. (Кам'янець-Подільський: «Абетка-Нова», 2003, 2006).

– Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина I. 10–11 (для 11 кл.), (видавництво «Аксіома», 2008).

– Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина II, (Аксіома, 2008).

– Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів. – К., 2010.

– Основи споживчих знань (Гільберг Т.Г. Капіруліна С.Л. Довгань А. І. та ін.). ЄС і ПРООН, 2008).

Програми позбавлені жорсткого поурочного поділу. Звідси учитель має право довільно визначати кількість годин на вивчення тем, але без вилучення одних на користь інших. Обласний, районні та міські методичні кабінети (центри) не уповноважені регламентувати розподіл учителем навчальних годин у межах тем.

Вивчення економіки у 2015/2016 н.р. у загальноосвітніх навчальних закладах на рівні стандарту й академічному рівні має такі особливості:

– навчальна дисципліна викладається в 11 класах, програма розрахована на 35 годин, що охоплюють години вивчення матеріалу на уроках, включно з тими, які призначені для виконання практичних робіт, та резервний час;

– програма включає чотири розділи: «Основи економічного життя суспільства», «Ринкова економіка», «Національна економіка як ціле», «Світова економіка», що охоплюють десять тем.

Для вивчення навчального предмета рекомендовано підручники-переможці Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників для учнів

11 класів загальноосвітніх навчальних закладів:

1) Економіка (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас (автор Радіонова І. Ф., видавництво «Аксіома», 2011).

2) Економіка (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас (автори Крупська Л.П., Тимченко І.Є., Чорна Т.І.). – Харків: Ранок, 2011.

Підручники доповнюють інші методичні посібники, що значно розширює можливості вчителя під час підготовки матеріалів проміжного контролю знань учнів та практичних робіт. До таких методичних посібників належать:

– Горленко А.О. Практичні роботи з економіки. 11 клас. Рівень стандарту. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011.

– Горленко Г.О. Економіка. Тестові завдання. Навчальний посібник для учнів 10–11 класів. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010.

– Часнікова О.В. Економіка. 10 клас. Рівень стандарту. Академічний рівень: Експрес-контроль. – Харків: Ранок, 2010.

– Бондарев Н.В. «Економіка. 11 клас: Рівень стандарту. – Харків: Видавнича група «Основа», 2012 р.

Профільне навчання економіки у старшій школі забезпечується вивченням курсу «Економіка» протягом 210 годин навчального часу (по три години на тиждень у 10 та 11 класах), введенням курсів за вибором та факультативів, вивченням близьких до економіки предметів: математики на академічному рівні та географії на профільному.

Вивчення економіки на профільному рівні має такі особливості:

– навчальний предмет викладається у 10 та 11 класах, програма розрахована на 105 годин, з них – 90 годин на вивчення матеріалу на уроках, 10 – на виконання практичних (лабораторних) робіт, та 5 годин резервного часу у кожному класі;

– програма включає п'ять розділів: «Вступ до економічної теорії», «Фундаментальні поняття ринкової економіки та ринкова інфраструктура», «Теорія і практика підприємницької діяльності», «Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні», «Світова економіка та інтеграційні процеси», що охоплюють двадцять чотири теми.

Для вивчення навчального предмета на профільному рівні рекомендовано підручники-переможці Всеукраїнського конкурсу рукописів-підручників для загальноосвітніх навчальних закладів:

– Економіка (профільний рівень). 10 клас. Радіонова І.Ф., Радченко В.В. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011.

– Економіка (профільний рівень). 11 клас. Радіонова І.Ф., Радченко В.В. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011.

– Економіка (профільний рівень). 10 клас. Крупська Л.П., Тимченко О.Є., Чорна Т.І. – Харків, Ранок, 2011.

– Економіка (профільний рівень). 11 клас. Крупська Л.П., Тимченко О.Є., Чорна Т.І. – Харків, Ранок, 2011.

Матеріали підручників логічно структуровані. Крім основної змістової частини, визначення приросту знань учня, схематичного зображення логіки теми, підсумків теми, пояснення практичного

значення отриманих знань, матеріал цієї частини підручників дає можливість учню поглибити знання, частково вийшовши за межі програми, підготуватися до конкурсів та олімпіад з економіки.

Додатково до зазначених підручників можна використовувати посібники:

1) Горленко Г.О. Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи+Практичні роботи для учнів 10 класів. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010.

2) Єфремова Л.В., Степаненко Т.О. Усі уроки економіки. 11 клас.

І семестр. Профільний рівень. – Харків: Видавнича група «Основа», 2012.

3) Горобинська М.В., Єфремова Л.В., Піддубна Л.І. Усі уроки економіки. 11 клас. II семестр. Профільний рівень. – Харків: Видавнича група «Основа», 2012.

У межах варіативної компоненти змісту освіти пропонується вивчення у 10 класі таких курсів за вибором: «Основи споживчих знань», «Основи інтелектуальної власності», «Фінансова математика», «Географічна економіка», «Економічне моделювання та розв'язування економічних задач» та ін.

Під час роботи за зазначеними вище навчальними програмами вчитель має право коригувати кількість годин в залежності від можливостей навчального закладу. Для поглиблення і розширення змісту профільних предметів або забезпечення прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання пропонується курси за вибором, які викладаються за рахунок варіативного компонента змісту освіти. У старшій школі, як профільний, зміст предмета «Економіка» представлений окремими спеціальними курсами, які враховують інтереси, здібності та життєві плани учнів з одного боку, і відповідають профілю школи з іншого. До варіативної частини профільної школи віднесено такі економічні курси: «Основи підприємницької діяльності», «Власна справа», «Основи менеджменту», «Основи інтелектуальної власності», «Основи споживчих знань», «Основи сімейного господарювання» тощо.

З метою більш повного врахування й розвитку навчально-пізнавальних інтересів учнів, їхніх нахилів і здібностей, вчителю надається право змінювати до 30% змісту обраної навчальної програми.

Важливим завданням є продовження впровадження у навчальний процес курсу за вибором «Основи споживчих знань», оскільки його зміст допоможе швидше адаптуватися учням до нових умов життя, заснованого на принципах ринкової економіки.

Істотну допомогу для підвищення свого фахового рівня та у підготовці до уроків з економіки вчителям надає журнал «Географія та економіка в сучасній школі» Міністерства освіти і науки України.

Д.ГАЛКІН,
методист географії та економіки
Хмельницького ОІППО.

Про викладання біології, екології, природознавства у 2015/2016 н.р.

У 2015/2016 н.р. продовжується поступове впровадження нового Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти і нових навчальних програм з природничих дисциплін. Актуальними залишаються питання впровадження особистісно-орієнтованих технологій, компетентнісного та діяльнісного підходів у навчально-виховний процес, організації допрофільної та профільної підготовки з біології, удосконалення змісту навчальних програм, форм і методів навчання та виховання на основі компетентнісного і діяльнісного підходів, формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової, екологічної культури, здорового способу життя, ціннісних орієнтацій на гармонійну взаємодію людини і природи, а також ідей сталого розвитку.

Біологія, екологія, природознавство у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 н.р. вивчатимуться за такими навчальними програмами:

5 клас – Програма з природознавства для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОНмолодьспорту України від 6 червня 2012 р. № 664.

6-7 класи – Програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОНмолодьспорту України від 6 червня 2012 р. № 664 зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 29.05.2015 № 585;

8-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Біологія. 7-11 класи. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 97 с.;

8-9 класи з поглибленим вивченням біології – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології // Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К.: Вікторія, 2009. – 102 с.;

10-11 класи – Програми з біології для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с.;

10-11 класи – Програми з екології для загальноосвітніх навчальних закладів: Природничо-математичний напрям. Екологічний профіль. Рівень стандарту. Академічний рівень. – К.: Поліграфкнига, 2010. – 28 с.

Програми факультативів і курсів за вибором з біології та екології, рекомендовані Міністерством для використання у загальноосвітніх навчальних закладах:

7-11 класи – Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для допрофільної підготовки та профільного навчання. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009, 2014. – 246 с.;

5-9 класи – Збірник навчальних програм екологічного напрямку (I частина) для організації допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів (електронний варіант).

Кількість годин, передбачених програмами для вивчення тем або розділів, є орієнтовною і може бути змінена вчителем. Навчальні програми передбачають проведення шкільних екскурсій. Учитель має право самостійно обирати час їх проведення, використовуючи для цього резервні години або години навчальної практики.

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 06.02.2015 № 100 «Про розвантаження навчальних програм для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» до навчальної програми з біології у **7 класі внесено зміни**, спрямовані на розвантаження змісту програми, врахування вікових особливостей розвитку дитини, відповідність сучасному розвитку науки і технологій. Після громадського обговорення та розгляду Колегією Міністерства наказом МОН України: № 585 від 29.05.2015 «Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня» затверджено зміни та надано гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки».

Навчальна програма зі змінами розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України. Програма позбавлена жорсткого поурочного поділу, вчителі можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу.

Зміст курсу біології 7 класу спрямований на те, щоб учні навчилися визначати характерні ознаки основних груп тварин, об'єднувати організми на основі різноманітних фізичних та поведінкових особливостей, пов'язувати основні біологічні процеси, які необхідні для підтримання життя з будовою та функціями органів, характеризувати взаємодію організмів між собою і середовищем життя.

Пріоритетними у вивченні біології тварин є **функціональний і порівняльний підходи**. Формування системи знань про тваринний світ здійснюється «від загального, через конкретне, до загального», що відповідає дидактичному вимогам щодо конструювання змісту навчальної про-

грами. Так, у вступі вивчаються ознаки, які властиві усім тваринам і відрізняють їх від інших груп організмів (рослин, грибів, бактерій). Зміст теми «Різноманітність тварин» передбачає ознайомлення з характерними ознаками основних груп тварин (молюсків, комах, риб, птахів тощо). Групи тварин відібрано з урахуванням чуттєвого досвіду дітей цього віку. Увага зосереджується на особливостях, які відрізняють тварин певної групи від інших. Ознайомлення з тваринами певної групи має розпочинатись з вивчення способу їхнього життя. Особливості будови та процесів життєдіяльності представників групи тварин вивчаються з метою з'ясування пристосування тварин до середовища існування, способу життя, взаємозв'язків з іншими організмами. Звертаємо увагу, що вивчення цієї теми має бути позбавлено надмірної деталізації про внутрішню будову та систематику тварин. Програмою передбачено лише ознайомлення з класифікацією тварин на рівні уявлення. Вивчення різноманітності тварин необхідно здійснювати переважно на місцевих видах. Такий підхід дозволить уникнути перевантаження учнів і підтримуватиме пізнавальний інтерес до вивчення курсу.

У темі «*Процеси життєдіяльності тварин*» продовжується формування в учнів поняття про процеси життєдіяльності та їх значення для організму. Розгляду підлягають найбільш загальні закономірності функціонування тваринного організму з акцентом на функціональному значенні органів та фізіологічних систем у забезпеченні основних процесів життєдіяльності. Практичні роботи даної навчальної теми спрямовані на здійснення учнями порівняльного аналізу будови систем органів тварин різних груп у взаємозв'язку з ускладненням їхніх функцій як результатом адаптації та еволюційного розвитку. Зміст теми є пропедевтичним і створює підґрунтя для засвоєння курсу біології 8 класу, що важливо, оскільки новою програмою з біології передбачена менша кількість годин на вивчення біології людини (70 годин проти 105 годин за навчальною програмою 2004 року).

У процесі вивчення біології учні 7-х класів мають набути знання про світ тварин, опанувати уміння самостійного вивчення природи, навчитись застосовувати знання у нетипових ситуаціях, для розв'язання завдань, що пов'язані з власною життєдіяльністю, навчитись формулювати оцінні судження, виявляти ставлення до тваринного світу та живої природи.

методичні рекомендації

За результатами навчання учні повинні впізнавати тварин на малюнках та розпізнавати у природі, спостерігати за тваринами, давати означення наукових понять, описувати організми, процеси життєдіяльності, ілюструвати факти конкретними прикладами, застосовувати знання, що потребує уміння порівнювати, протиставляти, класифікувати, давати пояснення тощо.

Дослідженнями вчених встановлено, що розділ шкільної програми «Біологія тварин», у порівнянні з іншими навчальними курсами, викликає в учнів стійкий інтерес. Учителю варто скористатись цим і продовжувати розвивати пізнавальний інтерес у школярів, пропонуючи самостійну роботу з різними джерелами інформації: науково-популярною літературою, відеоматеріалами, ресурсами Інтернету тощо. Позитивно мотивують навчальну діяльність школярів і різноманітні методи навчання: фауністичні спостереження, дослідження у природі, виконання елементарних дослідів, розв'язання проблемних завдань, створення міні-проектів.

Розподіл годин у програмі є орієнтовним. Учитель може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах теми, пропонувати власну тематику проектів, лабораторних досліджень.

Лунає чимало нарікань на перевантаження змісту шкільної біологічної освіти. Найчастіше це відбувається через нехтування учителями вимог щодо рівня підготовки учнів, які визначені у правій частині програми. Бажаючи якомога повніше розкрити зміст програми, вчителі не звертають уваги, на якому рівні учні мають засвоїти той чи інший навчальний матеріал. Наприклад, у 6 класі у темі «Клітина» вивчення будови клітини на електронно-мікроскопічному рівні передбачено лише на рівні ознайомлення, оскільки поняття є тільки у змістовій частині програми і не відображено у частині вимог програми. Так само на рівні уявлень у 7 класі розглядається питання щодо класифікації тварин. Ще раз **звертаємо увагу** вчителів біології на аналіз Державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що прописані у програмі.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством освіти і науки до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства (www.mon.gov.ua). Дозволяється використовувати підручники, що видані у попередні роки і мають відповідний гриф Міністерства, враховуючи при цьому зміни у програмах. Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізовує його методику навчання. Разом з тим, слід пам'ятати, що одним із шляхів підвищення результативності навчання біології, екології, природознавства, формування у школярів якісних знань є використання різноманітних засобів навчання – предметів, що використовуються в навчальному процесі та виконують певні дидактичні функції, є носіями інформації і

служать для сприймання, усвідомлення та оперування нею, сприяють формуванню в учнів системи знань, умінь і навичок її застосування у практичній діяльності.

У системі засобів навчання навчально-методичним комплектом, до якого відносяться підручник, зошити з друкованою основою, збірки тестових завдань, довідники тощо. За своїм функціональним призначенням підручники і зошити з друкованою основою є взаємодоповнюючими засобами навчання. Їхня відмінність полягає в тому, що текст підручників, перш за все, спрямований на висвітлення навчального матеріалу, тоді як зошити з друкованою основою призначені для його усвідомлення, а тому містять систему орієнтирів для поетапного формування розумових дій. Теорія поетапного формування розумових дій вказує на необхідність створення попередньої орієнтовної основи. Учні по-різному сприймають і засвоюють знання. Одним достатньо пояснення вчителя, іншим необхідні додаткові відомості у вигляді інструкцій. Тобто, для одних учнів достатньо загальних вказівок, для інших новий матеріал повинен бути деталізований у вигляді алгоритму. Все це ставить нові, більш високі вимоги до професійно-педагогічної підготовки вчителів біології. Немає сумніву в тому, що підвищення якості знань учнів значною мірою залежить від рівня науково-педагогічної кваліфікації вчителя. Процес підготовки і формування високоосвіченого, творчого вчителя, учителя, здатного протягом всього життя удосконалювати свої знання та вміння, що становлять основу його професії, нелегкий... Реалізація даних завдань передбачає вдосконалення системи методичної роботи, яка повинна сприяти формуванню творчої індивідуальності вчителя біології, відповідати його інтересам та потребам, бути максимальною наближеною до особистості, індивідуалізованою та варіативною. Вирішення проблеми змісту методичної підготовки учителя біології дозволить у багатьох випадках подолати протиріччя, які виникли в умовах реформування освіти, між запитами сучасної школи та рівнем професійної підготовки вчителя.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 5-7 здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Оцінювання навчальних досягнень учнів 8-11 класів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства від 30.08.2011 р. № 996 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».

Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми, відповідно до вимог навчальних програм з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі лабораторні (практичні) роботи, творчі та ін.

Тематична оцінка виставляється у класному журналі в колонці з написом «Те-

матична» без зазначення дати на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (модуля) з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт (лабораторні, практичні, самостійні, творчі, ін. роботи) та підсумкового письмового контролю, яким учитель може охоплювати не всіх учнів, а лише тих, які не мають достатньої кількості оцінок з теми, або які бажають підвищити (підтвердити) свої знання. Тематичний контроль може бути частиною (10-15 хв.), а не цілим уроком. Проведення окремого уроку для здійснення тематичного контролю є недоцільним (наказ МОН України від 03.06.2008 №496 «Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»). З метою об'єктивного семестрового оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичних оцінювань, доцільно використовувати різні форми для проведення перевірки навчальних досягнень з різних тем: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмове, комп'ютерне), тематична контрольна робота.

З біології проводиться **дві тематичні контрольні роботи**: у першому і другому семестрах. Контрольні роботи оформляються в зошиті для тематичного і семестрового контролю знань або на окремих проштампованих аркушах паперу. Зберігаються роботи в кабінеті біології протягом навчального року. Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних, контрольних робіт є недоцільним. Оцінка за ведення зошитів не виставляється. Залишаються чинними інструктивно-методичні рекомендації МОН України за 2014-2015 н.р. щодо оцінювання практичних робіт, лабораторних робіт, досліджень, проектів.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на лист МОНмолодьспорту України від 01.02.12 № 1/9-72 про інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах», у яких зазначено, що відповідно до Положення про порядок проведення навчання з питань охорони праці, інструктажі з безпеки життєдіяльності з учнями проводять завідувачі кабінету (лабораторії), учителі (викладачі).

На початку навчального року перед початком занять у кожному кабінеті, лабораторії проводиться первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності. Мета проведення первинного інструктажу – формування відповідального ставлення учнів до особистої безпеки та безпеки тих, хто оточує, свідоме розуміння необхідності захисту та збереження свого власного здоров'я, дотримання правил безпечної поведінки в умовах виникнення екстремальних ситуацій, у тому числі аварій, і уміння надати першу допомогу і самопомогу у разі нещасних випадків.

Реєстрація такого інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів з безпеки життєдіяльності, який зберігається в кожному кабінеті (лабораторії). Перед початком вивчення навчальної теми, виконання завдань, пов'язаних з використанням різних матеріалів, інструментів, приладів, на початку уроку, заняття, лабо-

методичні рекомендації

раторної, практичної роботи тощо також проводиться **первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності**.

Про проведення такого первинного інструктажу в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі змісту уроку, заняття робиться запис: «**Інструктаж з БЖД**». Учні, які інструктуються, не розписуються про такий інструктаж.

Позаплановий інструктаж з учнями проводиться у разі порушення ними вимог норм і правил, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж тощо, при зміні умов виконання навчальних завдань (лабораторних, практичних робіт тощо), у разі нещасних випадків за межами навчального закладу (екскурсії, подорожі тощо). Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів.

Під час проведення позанавчальних заходів у кабінетах (лабораторіях) природно-математичного напрямку (конкурси, олімпіади, турніри з предметів, екскурсії, подорожі) або заходів навчального призначення (прибирання приміщення, дослідна робота на навчально-дослідній ділянці, в куточку живої природи тощо) з учнями проводиться цільовий інструктаж. Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється в журналі реєстрації інструктажів.

Біологія – ключ до гармонійного існування природи й людини, що є обов'язковою умовою не тільки сталого розвитку сучасної цивілізації, а й існування людства, панування в серцях людей любові до своєї Батьківщини та гордості за свою державу. Щоб зберегти себе і наступні покоління, мусимо повернутися до своїх правічних джерел – відновити народи його ж духовні традиції у ставленні до природи як джерела буття. Використання на уроках біології літературної спадщини відомих українських поетів і письменників сприятиме формуванню в учнів екологічної культури як риси характеру юного українця. Наприклад, при вивченні біології у 7 класі варто звертати увагу на цікаві розповіді про різноманітність, поживу і значення тварин для життя людини у романах «Вічник», «Горнянин», «Світован» відомого закарпатського письменника сучасності Мирослава Дочинця, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. Прикладом поєднання біологічного, історичного, соціального і патріотичного є вивчення птахів-символів України. Це широка сфера діяльності, де об'єктами досліджень є окремі види птахів: соловейко, жайворонки, сокіл, лебідь, лелека, голуб, синичка, ластівка – істинні символи із своїми легендами, переказами, повір'ями.

На уроках біології доцільно також організовувати народознавчі хвилини, де учні готують народні приказки, прислів'я, прикмети, пов'язані з тваринами і рослинами. Вивчають природу школярі і під час екскурсій в поле, в ліс, на берег озера чи річки, які збагачують духовне життя учнів, стимулюють бажання більше побачити, більше зробити. Спостерігаючи мальовничі куточки природи, діти вчаться розуміти красу, в них розвивається любов до рідної природи, до України. Наприклад, під час проведення екскурсій «Різнорозмітність тварин свого краю» або «Приспосованість

рослин і тварин до сумісного життя в природному угрупованні» звертається увага учнів на своєрідну красу природи, скориставшись художніми образами з творів Володимира Сосюри, Максима Рильського, Павла Тичини, Ліни Костенко. Лише при спілкуванні з природою можна збагатити фізичне, психічне та духовне здоров'я, задовольнити естетичні потреби особистості.

Робота методичних служб області у 2015-2016 н.р. має спрямовуватись на формування системного підходу в роботі з обдарованими школярами. Важливим компонентом системного підходу є робота учителя по залученню школярів до участі у природничих конкурсах, турнірі юних біологів, олімпіадах різних етапів, конкурсах – захистах Малої академії наук тощо.

Школярі області на IV етапі олімпіади з біології здобули: диплом III ступеня – учениця 10 класу НВК №2 м.Шепетівки Дейнега Лілія (вчитель біології Гудкова Н.П., вчитель-методист); з екології: диплом III ступеня здобув учень 10 класу Шепетівської ЗОШ I-III ст. №8 Пінчук Олександр (вчитель екології Пінчук Т.А.), диплом II ступеня здобув учень 11 класу НВК №2 м.Шепетівки Царик Дмитро (вчитель біології Гудкова Н.П., вчитель-методист). У Всеукраїнській Інтернет-олімпіаді взяли участь 32 учні області. Команда «Ерпента» у Всеукраїнському біологічному турнірі посіла лише четверту позицію. Результати є не втішними для Хмельниччини. Саме тому для успішної підготовки команди школярів області необхідно:

- формувати у школярів інтелектуальні, загальноосвітні та специфічні уміння: робота із статистичними, науковими й Інтернет-ресурсами, довідковою літературою, з малюнками, графіками, таблицями; уміння розв'язувати задачі з екології, що не передбачені змістом програми;

- організувати системну роботу з обдарованими учнями впродовж навчального року, а не лише напередодні олімпіади;

- укласти угоду про співпрацю із ВНЗ з метою наукового керівництва екологічними проектами, надання консультацій, можливостями роботи у дослідних лабораторіях.

- чітко слідувати методичним рекомендаціям щодо організації дослідницької роботи і створення екологічних проектів.

За результатами участі учнів у Міжнародному інтерактивному природничому конкурсі «Колосок» у 2014-2015 н.р. область посіла четверте рейтингове місце за кількістю учасників і третє місце – за середньою часткою залучення школярів. Понад 30 тис. школярів брали участь у двох етапах конкурсу – це 13% від загальної кількості учнів області (Лист МОН України від 24.06.2015 №1/9-301). На високому організаційному рівні проходить конкурс у школах міст Хмельницького, Шепетівки, Славути, Кам'янця-Подільського, Нетішині, Старокостянтинів, Дунаєвському, Деражнянському, Волочиському, Полонському, Летичівському, Ізяславському, Чемеровецькому, Красилівському, Білогірському, Старосинявському, Кам'янець-Подільському, Шепетівському, Славуцькому, Хмельницькому, Городецькому, Ярмолинському районах.

3 метою підвищення якості роботи районних (міських) методичних об'єднань вчителів біології та екології пропонуємо:

Керівникам методичних об'єднань

1. До тематики засідань районних методичних об'єднань учителів на наступний навчальний рік обов'язково включити питання з теоретичних основ курсу «Біологія», питання аналізу результатів ДПА та ЗНО;

2. Урізноманітнювати форми роботи творчої майстерності вчителів (наприклад: участь у науково-практичних конференціях, постійно діючих семінарах, роботі творчих груп, авторських школах, школах вищої педагогічної майстерності);

3. Проаналізувати результати участі школярів району в олімпіадах III етапу, II етапу конкурсу-захисту МАН, кількісні і якісні показники конкурсу «Колосок»;

4. Проводити моніторинг якості біологічної освіти на районному рівні; природничої освіти – у школах району (міста) за результатами аналізу контрольних робіт, моніторингових досліджень, ДПА, ЗНО.

Учителям необхідно

1. Постійно працювати над підвищенням власного рівня теоретичної підготовки з біології, екології, природознавства;

2. Впроваджувати інноваційні педагогічні технології у навчальний процес з природничих предметів, опанувати комп'ютерні технології навчання;

3. Використовувати матеріали Всеукраїнського соціального проекту «Вільний доступ до науково-популярних джерел інформації», мережі Інтернет як під час уроків, так і в роботі з обдарованими учнями;

4. Сприяти осучасненню матеріально-технічної бази кабінетів біології, забезпеченню безпеки життєдіяльності учнів.

Методистам біології, екології районних (міських) методичних кабінетів рекомендовано

1. Активізувати роботу методичних угруповань з питань впровадження нового Стандарту базової та повної загальної середньої освіти, програми «Біологія» 7 клас;

2. Організувати консультаційні пункти для вчителів, які викладатимуть біологію у 7 класі.

3. Взяти на контроль виконання практичної частини програм з природничих предметів, використання у навчально-виховному процесі зошитів з друкованою основою, практикумів лише з відповідним грифом МОН України;

4. Забезпечити системно-діяльнісний підхід у роботі з обдарованими учнями;

5. Сприяти популяризації Міжнародного природничого інтерактивного учнівського конкурсу «Колосок»;

6. Пропагувати необхідність поширення сучасної фахової літератури для учителів природничих предметів;

7. Систематично проводити моніторингові дослідження якості природничої освіти.

**Л.МИРНА,
методист біології та екології
Хмельницького ОІППО.**

Про викладання фізики та астрономії у 2015/2016 н.р.

У 2015-2016 навчальному році в 7 класі розпочинається вивчення фізики за новою навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства № 664 від 26.06.2012 року з урахуванням змін, затверджених наказом Міністерства № 585 від 29.05.2015 (<http://itzo.gov.ua/serednya-osvita-navchalni-prohramy/>).

Навчальна програма узгоджена з двоконцентричною структурою загальноосвітньої школи. У 7–9 класах вивчається логічно завершений базовий курс фізики, який закладає основи фізичного знання на явищному (феноменологічному) рівні.

Особливостями нової навчальної програми є:

- забезпечення логічної завершеності базового курсу фізики (7-9 кл.) через орієнтацію його змісту на формування в учнів здатності і готовності до застосування фізичних знань у практичних життєвих ситуаціях, підкреслення універсального характеру законів збереження в природі, демонстрацію історичного шляху розвитку фізичної картини світу, ролі фізики як фундаментальної теорії сучасного природознавства, техніки і технологій;

- збільшення кількості годин на вивчення базового курсу (наприклад, у 7 класі відводиться 70 навчальних годин, 2 години на тиждень);

- посилення компетентнісного підходу у формуванні змісту фізичної освіти на основі компетентнісної спрямованості вимог до рівнів навчальних досягнень учнів. Це, своєю чергою, зумовлює привнесення у зміст навчання фізики елементів, засвоєння яких орієнтоване на використання методів і форм активного навчання фізики, зокрема навчальних проєктів, що спрямовані на формування предметної та ключової науково-природничої компетентностей учнів. З цією метою у програмі запропоновано орієнтовні теми навчальних проєктів і зазначено кількість навчальних годин, що виділяється на цей вид навчальної діяльності учнів;

- вилучення зі змісту освіти другорядних елементів, як правило, інформаційного спрямування і зменшення кількості дидактичних одиниць, засвоєння яких має репродуктивний характер або спрямоване на запам'ятовування;

- розширення академічної свободи вчителя шляхом надання йому можливості вносити корективи у планування навчального процесу, перерозподіляти навчальні години між темами, орієнтуючись на особливості побудови авторських методичних систем;

- пом'якшення вимог до обов'язковості виконання фронтальних лабораторних робіт, враховуючи наявну матеріально-технічну базу фізичних кабінетів, не знижуючи при цьому вимог до експериментальної підготовки учнів (результати виконання однієї з робіт до кожного розділу повинні бути обов'язково оцінені).

Для 7 класу рекомендовано проводити як мінімум 4 тематичні оцінювання та оцінювати не менше 4 лабораторні роботи й один проєкт.

Перехід від знаневої парадигми навчання до навчання, заснованого на компетентностях, не означає протиставлення знань і компетентностей. Компетентність включає в себе знання й уміння, але не як формальну суму, а як інтегровано

вану здатність застосовувати ці знання й уміння не тільки у «типових» навчальних ситуаціях, а й у більш широких життєвих.

Для формування предметної і ключових компетентностей учнів у процесі навчання фізики треба використовувати такі методи і форми організації навчального процесу, завдяки яким забезпечується мотивація навчання, стимулювання пізнавального інтересу, розвиток інтелектуальної і творчої діяльності учнів, формуються прийоми розумової діяльності, навички самооцінки і самоаналізу.

Предметна компетентність як особистісна характеристика учня передбачає реалізацію системи вимог, якими є предметні компетенції:

- знати і розуміти основи фізичного тезаурусу (поняття, величини, закони, закономірності, моделі, формули, рівняння) для опису і пояснення основних фізичних властивостей та явищ довкілля, засад сучасного виробництва, техніки і технологій;

- уміти застосовувати методи наукового пізнання і мати навички проведення дослідів, вимірювань, опрацювати дані (обчислення, побудова графіків), розв'язувати фізичні задачі; використовувати набуті знання у повсякденній практичній діяльності;

- виявляти ставлення й оцінювати історичний характер знань з фізики, внесок видатних учених, роль і значення знань для пояснення життєвих ситуацій, застосування досягнень фізики для розвитку інших природничих наук, техніки і технологій, раціонального природокористування та запобігання їх шкідливого впливу на навколишнє природне середовище й організм людини.

Метод проєктів, орієнтований на творчу самореалізацію особистості в процесі самостійної роботи учнів під керівництвом учителя, відіграє активну роль у формуванні ключових компетентностей учня, оскільки потребує самостійного здобуття знань, придбання умінь у виконанні практичних дій. У процесі вивчення того чи іншого розділу фізики окремі учні або групи учнів упродовж певного часу (наприклад, місяць або семестр) розробляють навчальні проєкти. Учитель здійснює управління такою діяльністю і спонукає до пошукової діяльності учнів, допомагає у визначенні мети та завдань навчального проєкту, орієнтованих прийомів дослідницької діяльності та пошук інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних задач.

Зважаючи на те, що усі теми проєктів мають міжпредметний характер, головним стає уміння пов'язати набуті в різних курсах знання і застосувати їх на практиці. Перед початком проєктної роботи, для її ефективної організації, слід пояснити учням алгоритм її виконання: визначити проблему, що буде вивчатися; спроектувати роботу; знайти інформацію; провести дослідження; презентувати роботу; створити портфоліо. Форма представлення (презентація) результатів проєкту може бути різною: як у друкованому або мультимедійному вигляді, так і у вигляді вистав, уроків-конференцій. Оцінювання навчальних проєктів здійснюється індивідуально, за самостійно виконане учнем завдання чи особистий внесок у груповий проєкт

або за повноту розкриття теми дослідження й презентацію індивідуального проєкту:

- бали низького рівня учень (учениця) отримує у разі подання роботи (або частини роботи) реферативного характеру, без визначення мети й завдань проєкту, а також без висновків за його результатами;

- бали середнього рівня – за фрагментарну участь у дослідженні, хоча й за умови її вчасного виконання; бали достатнього рівня – за правильне виконання своєї частини роботи у разі, якщо він не брав участі в підсумковому обговоренні і формульованні висновків за результатами дослідження;

- бали високого рівня – за дослідження з повним розкриттям теми, належним оформленням роботи і презентацією індивідуального проєкту або точного, вчасного виконання своєї частини спільного дослідження, визначенні мети і завдань, активній участі в аналізі результатів і формулюванні висновків. Захисту проєктів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку або окремих уроків. У такому разі в класному журналі у графі «Зміст уроку» робиться запис: «Представлення результатів навчального(их) проєкту(ів)» із зазначенням його(их) тематики. У випадку виконання навчального проєкту на уроці у класному журналі робиться запис «Навчальний проєкт» із зазначенням його теми.

Розв'язування фізичних задач – це один дієвий засіб формування предметних і ключових компетентностей учнів з фізики. Слід наголосити, що в умовах особистісно орієнтованого навчання важливо здійснити відповідний добір фізичних задач, який враховував би пізнавальні можливості й нахили учнів, рівень їхньої готовності до такої діяльності, розвивав би їхні здібності відповідно до освітніх потреб. За вимогами компетентнісного підходу вони повинні бути наближені до реальних умов життєдіяльності людини, спонукати до використання фізичних знань у життєвих ситуаціях; застосовувати фізичні моделі, дослідницькі стратегії; демонструвати рівень сформованості інтелектуальних умінь (доводити та обґрунтовувати), а також демонструвати готовність застосовувати свої знання в нових ситуаціях; встановлювати зв'язок між окремими знаннями й критично оцінювати ситуацію; виявляти дослідницькі уміння; оцінювати свої дії і рішення тощо.

Упровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів. Контрольно-оцінна діяльність учителя наразі трансформується з контролю й оцінювання предметних знань, умінь і навичок у бік оцінювання компетентностей – готовності і здатності учнів застосовувати здобуті знання і сформовані навички у своїй практичній діяльності.

Щодо вимог до вивчення фізики та астрономії у 8-11 класах, то чинними залишаються рекомендації попередніх років.

В.Гудзь,
методист фізики та астрономії
Хмельницького ОІППО.

Про викладання хімії у 2015/2016 н.р.

Програмно-методичне забезпечення

У 2015/2016 н.р. інваріативна складова навчання хімії здійснюватиметься за такими програмами:

У 7 класі – за новою навчальною програмою, укладеною відповідно до нової редакції Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти зі змінами, затвердженими наказом МОН від 29.05.2015 року № 585.

8-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7-11 класи. – К. : Ірпінь: Перун, 2005;

8-9 класи з поглибленим вивченням хімії – Програма для 8-9 класів з поглибленим вивченням хімії (Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К. : Вікторія, 2009).

10-11 класи – Хімія. Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень та поглиблене вивчення. 10-11 класи. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учитель може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремої теми, пропонувати власну тематику проектів та домашнього хімічного експерименту.

Повний перелік рекомендованої навчальної та методичної літератури міститься на офіційних веб-сайтах МОН України та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (<http://mon.gov.ua> та <http://iitzo.gov.ua/>).

Список навчальних програм, підручників і посібників для загальноосвітніх навчальних закладів, яким надано гриф Міністерства освіти і науки України або схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, розміщений на сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти в розділі «Підручники/Гриф/загальна середня освіта» (режим доступу: <http://iitzo.gov.ua/informatsiya-pro-pereliky-navchalnyh-prohram-pidruchnikiv-ta-navchalno-metodychnyh-posibnykiv-dlya-doshkilnyh-ta-zahalnoosvitnih-navchalnyh-zakladiv-yaki-mayut-hryf-ministerstva-osvity-i-nauky-ukraj/>)

Нагадуємо, що відповідно до Листа № 1/9-592 від 23 серпня 2012 року «Про використання навчальної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році», варіативна складова вивчення хімії реалізується тільки через програми факультативів та курсів за вибором з хімії, що мають гриф МОН і рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Перелік програм надруковано у методичних рекомендаціях МОН України щодо викладання хімії у 2015/2016 н.р.

Зміст програм курсів за вибором і факультативів, як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази школи. Навчальні програми курсів за вибором можна використовувати для проведення факультативних занять і навпаки, програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором. Проте, якщо вчитель вносить будь-які зміни до міністерської програми, то про це має бути зазначено в пояснювальній записці до розробленої програми.

Упровадження нового державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти у 7 класі

Метою навчання хімії є формування засобами навчального предмета ключових компетентностей учнів, необхідних для соціалізації, творчої самореалізації особистості, розуміння природничо-наукової картини світу, вироблення екологічного стилю мислення і поведінки, виховання громадянина демократичного суспільства.

Формування компетентностей – це складний, цілеспрямований процес, який доцільно розпочати з визначення компетентностей, які можуть бути сформовані на уроках хімії, а також установлення співвідношення між ключовими і предметними компетентностями, що реалізуються в шкільному курсі хімії. Наприклад, формування предметної компетентності щодо оволодіння прийомами роботи з підручником, довідковою літературою, текстами, табличними даними, схемами хімічного змісту, зображеннями хімічного

посуду, приладів і моделей забезпечує формування ключової інформаційної компетентності.

Організовувати роботу з підручником можна на кожному уроці, але краще за все, слід почати з перших уроків у 7 класі. Вчителеві на першому, вступному уроці, необхідно ознайомити учнів із понятійним і методичним апаратом підручника; розвинути з учнями підручник, звернути увагу на зміст, поділ навчального матеріалу на розділи і параграфи, висновки до кожного з параграфів, малюнки, схеми, таблиці тощо. Це сформує уявлення учнів про зміст підручника, а головне – розуміння того, що їм належить вивчати особливе коло явищ, які становлять предмет хімії.

З перших уроків вивчення навчального матеріалу з курсу хімії, оволодіння хімічною мовою потрібно формувати в учнів уміння відбирати з підручника максимальний обсяг наукової інформації, аналізувати її, порівнювати, зіставляти дані, робити самостійні узагальнення і висновки.

Наступним кроком має бути аналіз навчальної програми з хімії з метою визначення компетентностей, які можуть бути сформовані під час вивчення певної теми і системи пізнавальних дій учнів, що забезпечують їх формування. Учителю необхідно визначити конкретні знання, уміння й навички, що становлять компетентності і якими повинні оволодіти учні упродовж вивчення теми: відібрати зміст, методи і засоби навчання, які забезпечать формування визначеної компетентності.

Для успішної реалізації компетентнісного підходу вчителеві необхідно накопичити й систематизувати прийоми формування навчально-пізнавальних компетентностей, вміти проектувати навчальні завдання, використовувати проблемно-пошуковий або дослідницький методи, організувати самостійну навчальну діяльність, максимально використовувати регіональний матеріал.

Важливим кроком у реалізації компетентнісного підходу в навчанні хімії є використання змісту навчальної програми, яка реалізує змістові лінії хімічного компонента освітньої галузі «природознавство»: хімічний елемент, речовина, хімічна реакція, методи наукового пізнання хімії, хімія в житті суспільства.

У новій навчальній програмі з хімії враховано вимоги до конструювання змісту освіти в сучасній школі, зокрема:

методичні рекомендації

універсальність, фундаментальність, практичну спрямованість, відповідність віковим особливостям учнів, міжнародному стандарту, досягненням хімічної науки. У 7 класі обрано таку послідовність викладання навчального матеріалу:

Вступ. Тема 1. Початкові хімічні поняття. Тема 2. Кисень. Тема 3. Вода.

Зміст програми 7 класу передбачає поступове формування загальнохімічних понять. Так, у вступі, упродовж 4 навчальних годин, передбачається формування поняття про предмет хімії, її місце серед інших природничих наук; визначити роль хімічної науки у розвитку народного господарства, повсякденному житті людини; які бувають речовини, що між ними спільного та відмінного, чим вони корисні, а чим небезпечні, якими можуть бути наслідки небального поводження з речовинами; ознайомити учнів з основними історичними етапами розвитку хімії, вкладом учених-хіміків, а також вивчити основні правила поведінки, безпеки в кабінеті хімії, його обладнання та лабораторний посуд.

У першій темі 7 класу на рівні складу речовини триває формування основних хімічних понять (атом, молекула, хімічний елемент, прості й складні речовини), розпочате у природознавчих курсах 1-5 класів; формуються нові поняття (хімічна формула, індекс, коефіцієнт, валентність, схема і рівняння хімічної реакції). Ознайомлення зі структурою періодичної системи хімічних елементів і складом атома передбачено програмою задля того, аби учні мали змогу встановити взаємозв'язок між розташуванням елементів у періодичній системі та їхньою валентністю, використовувати інформацію, яку містить періодична система про відносні атомні маси хімічних елементів.

Деякі властивості простих і складних речовин розглядаються на прикладі кисню і води в наступних двох темах. Завдання вчителя – навчити учнів розрізняти поняття «проста речовина» і «хімічний елемент», «складна речовина» і «суміш». Хімічні процеси добування кисню є підставою для ознайомлення із законом збереження маси речовини під час хімічних реакцій та хімічними рівняннями, відмінність схеми реакцій і рівняння. На основі хімічних властивостей кисню вводиться поняття про реакцію сполучення та оксиди металічних та неметалічних елементів.

Вивчення хімічних властивостей води дає змогу розглянути взаємодію оксидів з водою та ознайомити з характером гідратів оксидів: кислот та основ, їх визначення за допомогою індикаторів, що забезпечує фактологічну базу про сполуки хімічних елементів та їхні властивості, опрацювання яких буде продовжено у 8 класі

при вивченні періодичного закону і хімічного зв'язку.

У 7 клас перенесено формування поняття про розчин та його компоненти, розчинник та розчинну речовину, масову частку розчиненої речовини. Учні навчаються виготовляти розчини, розв'язувати задачі на обчислення кількісного складу розчину, визначення масової частки розчиненої речовини. Вони оцінюють значення води і водних розчинів у природі та житті людини, висловлюють судження про вплив діяльності людини на чистоту водойм та їх охорону від забруднень. Ознайомлюються з особливостями очищення води на водоочисних станціях та в домашніх умовах.

Можливості для самостійного вивчення учнями фізичних властивостей речовин, простих і складних речовин, хімічних реакцій, виготовлення водних розчинів і випробування їх індикаторами створюються під час лабораторних досліджень, які виконують учні на етапі вивчення нового матеріалу за завданнями вчителя відповідно до дослідів. Мета такої діяльності – розвинути уміння учнів спостерігати, описувати власні спостереження, робити висновки. Прийоми виконання лабораторних досліджень та оформлення їх результатів визначаються вчителем відповідно до програми. Лабораторні дослідження оцінюються вчителем вибірково за формування спеціальних умінь.

Практичні роботи виконуються з метою формування практичних умінь і навичок. На виконання практичної роботи виділяється окремий урок, на якому учні виконують роботу. Виконавши її в зошитах, оформляють звіт, пишуть свої спостереження, складають рівняння реакцій, роблять висновки. Виконання практичної роботи оцінюється в усіх учнів, при цьому оцінюванню підлягають передусім практичні вміння, уміння складати приклад, набирати або наливати речовини, нагрівати, добувати, збирати та вивчати їх властивості.

З метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів у новій програмі запропоновано орієнтовані теми проєктів, мета яких – формування уміння знаходити необхідну інформацію про речовини в різних джерелах (у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій). Проєкти розробляють окремі учні або група учнів у процесі вивчення навчальної теми. Форма представлення результатів проєкту може бути різною: у вигляді повідомлень, презентацій, виготовлення буклетів, планшетів тощо. Проєкт може бути колективним або індивідуальним, виконуватися до уроку або на уроці. На розсуд учителя, для захисту проєктів може бути виділено частину відповідного за змістом уроку або окремий урок.

Організація роботи з обдарованими учнями

Важливою ділянкою роботи кожного вчителя є організація і проведення занять з обдарованими учнями, які бажають на більш глибокому рівні вивчати хімію та брати участь у різноманітних інтелектуальних змаганнях. Відповідно до нових державних стандартів та логіки побудови програми з хімії на 2015/2016 н.р., учнів до змагань потрібно готувати, виходячи з наступної послідовності знань: будова визначає властивості, а властивості – застосування.

Інтелектуальні змагання школярів проводяться, згідно з Положенням про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турнірів, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт і конкурсів фахової майстерності, затвердженого Наказом Міністерства освіти й науки України № 1099 від 22.09.2011, зареєстрованого в Мініюсті України від 17.11.2011 за № 1318/20056 (зі змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту: № 29 від 16.01.2012, № 360 від 26.03.2012).

У I і II етапах Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії беруть участь учні 7-11-х класів, у III і IV – 8-11-х класів.

Щороку проводиться Всеукраїнський турнір юних хіміків. Завдання на 2015/16 н.р. розміщені на сайті турніру (режим доступу: <http://chemturnir.org.ua/html/news/>).

Також учні можуть самостійно, або під керівництвом учителя, брати участь у різноманітних Інтернет-змаганнях та проєктах.

Оцінювання навчальної діяльності учнів

Обов'язковою умовою організації навчальної діяльності учнів є система оцінювання, яка визначає рівень засвоєння навчального матеріалу.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання (наказ Міністерства № 329 від 13.04.2011, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 року за № 566/19304), які визначають загальні підходи до визначення рівня навчальних досягнень учнів, та орієнтовних вимог до оцінювання з хімії, затверджених наказом Міністерства від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів із хімії є поточне й підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання та державна підсумкова атестація.

методичні рекомендації

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми відповідно до вимог навчальних програм. Тематичне оцінювання здійснюється на підставі поточних оцінок. Ефективне та об'єктивне оцінювання здійснюється за умови наявності не менше трьох поточних оцінок в учня з теми.

Пропонуємо орієнтовну мінімальну кількість контрольних робіт відповідно до кількості навчальних годин за рік.

- 35 годин (1 год на тиждень) – 4 контрольні;
- 70 годин (2 год на тиждень) – 4-5 контрольних робіт;
- 140 годин (4 год на тиждень) – 6 контрольних;
- 175 годин (5 год на тиждень) – 7 контрольних.

Необхідність збільшення кількості контрольних робіт визначається вчителем.

Традиційною формою контролю навчальних досягнень учнів є самостійні роботи. Слід зазначити, що вони можуть бути замінені іншими видами перевірок робіт, різноманітних за формою організації діяльності учнів: письмові (розраховані на різну кількість часу), усні (семінари, огляди знань, змагання тощо), з використанням мультимедійних засобів. Контрольні роботи оформляються в зошиті для контрольних робіт або на окремому аркуші та зберігаються в кабінеті хімії упродовж року. Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних, контрольних робіт вважаємо недоцільним. Оцінка за ведення зошитів із хімії не виставляється.

Тематична оцінка коригуванню не підлягає.

Враховуючи результати вивчення стану викладання хімії, проведених методистом хімії ХОІППО у 2014-2015 навчальному році, звертаємо увагу вчителя на таких питаннях:

- необхідності дотримання критеріїв оцінювання школярів як під час поточного оцінювання, так і під час виконання практичних, контрольних робіт і написання рефератів;
- при наявності виправлених оцінок має стояти підпис учителя, який засвідчує внесені зміни;
- має прослідковуватися відповідність дат правої і лівої сторінок журналу, зокрема під час проведення практичної або контрольної роботи.

При веденні ділової документації (класних журналів, журналів інструктажу

з безпеки життєдіяльності, інструкцій з безпеки тощо) потрібно обов'язково дотримуватися нормативних документів і методичних рекомендацій, які можна знайти на сайті МОН України.

Особливості проведення занять у кабінеті хімії

Вимоги до обладнання кабінету хімії та проведення в ньому урочної і позаурочної навчальної діяльності регламентуються пакетом нормативних документів:

1. Положення «Про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів»; затверджено наказом МОН-молодшого спорту від 14.12.2012 № 1423; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 3 січня 2013 р. за № 44/22576.

2. Правила безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.08.2012 за № 332/21644.

3. Інструктивно-методичні матеріали. «Безпечно проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (Лист МОНмолодшого спорту України від 01.02.2012 № 1/9-72).

4. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770).

5. Зміни в оформленні документації з безпеки життєдіяльності в кабінеті хімії (Лист Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 1/9-498).

6. Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (Лист МОН України від 16.06.2014 р. № 1/9-319).

Усі ці документи вчителі можуть знайти на офіційних веб-сайтах МОН України www.mon.gov.

Відповідно до Положення про порядок проведення навчання з питань охорони праці в кабінеті хімії, завідувачі кабінету (лабораторії) або вчителі (викладачі) обов'язково проводять з учнями інструктаж з питань безпеки життєдіяльності:

Первинний інструктаж – з метою формування відповідального ставлення учнів до питань особистої безпеки та безпеки тих, хто оточує, свідоме розуміння необхідності захисту та збереження

свого власного здоров'я, дотримання правил безпечної поведінки в умовах виникнення екстремальних ситуацій.

Позаплановий інструктаж – повторення основних правил, порушення яких призвело до виникнення ситуацій, у яких було отримано травми, аварії, пожежі тощо, при зміні умов виконання навчальних завдань (лабораторних, практичних робіт тощо), у разі нещасних випадків за межами навчального закладу (екскурсії, подорожі тощо).

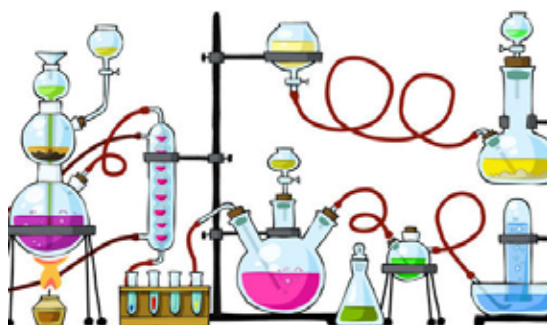
Цільовий інструктаж – спрямований на забезпечення учнів від нещасних випадків під час участі у різноманітних конкурсах, олімпіадах, турнірах з хімії, екскурсіях, подорожах або заходах навчального призначення (прибирання приміщення, дослідна робота).

Навчальною програмою з хімії передбачено виконання хімічного експерименту, а саме: демонстраційних, лабораторних дослідів та практичних робіт. Для цього потрібно мати в кабінеті відповідне хімічне обладнання та реактиви. Їх перелік затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2005 № 79 «Про затвердження базового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів хімії загальноосвітніх навчальних закладів».

Шкільна програма з хімії передбачає застосування речовин, які відносяться до прекурсорів, а саме: калій перманганат, сульфатна кислота, хлоридна кислота, ацетон, толуен (у 11 класах з поглибленим вивченням хімії). Відповідно до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів» і Постанови Кабінету Міністрів України від 5 січня 2011 р. № 4 «Про внесення змін до Постанов Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 і від 10 жовтня 2007 р. № 1203» ці речовини підлягають заходам контролю щодо їх зберігання та обліку. З огляду на зазначене, рекомендуємо не зберігати в навчальному закладі калій перманганат, ацетон і толуен, а сульфатну та хлоридну кислоти зберігати у вигляді їх водних розчинів з масовими частками менше 45% і 15% відповідно.

У зв'язку з набуттям чинності нових документів з безпечної проведення занять у кабінеті хімії, необхідно оновити всі Інструкції з безпеки життєдіяльності.

Г.ДУБКОВЕЦЬКА,
методист хімії
Хмельницького ОІППО.



Про викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2015/2016 н.р.

Організація навчання з дисциплін художньо-естетичного циклу в початкових класах здійснюється за навчальними програмами, розробленими відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти та затвердженими наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12.09.2011 № 1050 «Про навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів».

Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011; Учебные программы для общеобразовательных учебных заведений с обучением на русском языке. 1-4 классы.- К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

Вивчення навчальних предметів у 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2015-2016 навчальному році здійснюватиметься за підручниками та навчальними посібниками, зазначеними в основному та додатковому переліках навчальної літератури, які будуть розміщені на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки www.mon.gov.ua та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти www.iitzo.gov.ua.

У 2015-2016 н.р. відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409 за новими навчальними планами та програмами починають навчатися учні 7-х класів.

В основній школі навчання мистецьких дисциплін у 5-х, 6-х та 7-х класах здійснюватиметься за новою програмою «Мистецтво» (авт. Масол Л. та ін.), створеною відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. У 8-х класах - за навчальною програмою «Музичне мистецтво. 5-8 класи» (авт. Фільц Б. та ін.) (вид. «Перун», 2005 р.).

У 9-х класах навчальним предметом художньо-естетичного циклу є художня культура, яка вивчається за програмою «Художня культура» (авт. Л.Масол, Н.Миропольська) (вид. «Перун», 2005 р.). Її зміст є логічним узагальненням вивченого учнями на

уроках мистецьких дисциплін у 1-8 класах та пропедевтикою до подальшого вивчення художньої культури у старшій профільній школі.

Відповідно до рекомендацій Міністерства (лист МОН від 27.01.2009 № 1/9-55), зважаючи на мистецьке наповнення змісту предмета, місцевим керівним органам освіти рекомендовано під час комплектації педагогічних працівників передбачити годинне навантаження з художньої культури, насамперед учителів музичного чи образотворчого мистецтва.

Впродовж навчання на уроках мистецьких дисциплін учні мають набувати досвід висловлювати оцінні судження щодо творів різних жанрів мистецтва, виявляти естетичне ставлення до мистецької діяльності, брати участь у дискусіях, порівнювати власну думку щодо творів мистецтва з думками інших і толерантно ставитися до них, виявляти ініціативу та взаємодопомогу у груповій роботі; проявляти активність у процесі пізнання мистецтва, використовувати медіаресурси (радіо, телебачення тощо) у пошуковій діяльності.

Учні 10-11 класів відповідно до обраного профілю навчання вивчатимуть художню культуру за програмами стандартного, академічного та профільного рівня (авт. Масол Л., Миропольська Н.), що містяться в Збірнику програм з художньо-естетичного циклу для 5-11 класів (вид. «Перун», 2005 р.), Збірнику програм для профільного навчання (вид. «Оберіг», 2009 р.) та розміщена на сайті МОН (www.mon.gov.ua).

Комплекти навчально-методичного забезпечення проведення уроків подаються в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, що друкується на початку кожного навчального року в «Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України» та розміщується на сайтах МОН (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних

технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Наголошуємо на тому, що навчальна діяльність учнів з предметів художньо-естетичного циклу у 1-8 класах може проводитись у різних формах, окрім письмових (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних робіт, написання рефератів), які спричиняють додаткове недоцільне навантаження учнів. Примусове ведення учнями зошитів, виконання письмових домашніх завдань є недоцільним і несприятливим для організації творчої мистецької діяльності.

В умовах особистісно-орієнтованого навчання головним завданням учителя є розвиток інтересу учнів до предмета, використання диференційованих форм та методів, які відповідатимуть здібностям і можливостям кожного школяра. Саме тому рекомендуємо педагогам використовувати інноваційні технології і методи роботи на уроці:

- художньо-педагогічні технології – інтегративні, проблемні, інтерактивні форми (дискусії, диспути);
- проектні (індивідуальні, групові та колективні проектні завдання).

Проектна діяльність має організовуватися на добровільних засадах: це стосується як вибору теми й обсягу пошукової роботи, так і форм презентації. Вчителі доцільно стежити за виконанням проектів, допомагати учням організувати свою роботу, вчасно коригувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

Крім того, у старшій профільній школі важливим постає завдання професійної орієнтації учнів. Для цього необхідно у профільних класах посилити практичну спрямованість курсу через систему спеціальних творчих завдань з урахуванням інтересів учнів, які водночас виконують функцію «професійних випробувань» з метою розвитку і реалізації здібностей учнів.

Основними і обов'язковими видами діяльності на уроках має бути сприймання і аналіз-інтерпретація творів мистецтва та мистецька діяльність учнів (вокально-хорова,

методичні рекомендації

художньо-практична, творча). Тому оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за основними видами діяльності на уроках відповідно до орієнтовних Вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти (наказ МОН від 21.08.2013 № 1222).

Письмові тематичні перевірки (контрольні, самостійні роботи) з музичного мистецтва, образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво» не проводяться. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програм з музичного мистецтва розраховані на вивчення впродовж семестру. У цих випадках з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень учнів. Тематичні оцінки з художньої культури у 10 – 11 класах виставляються після вивчення відповідного розділу програми. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Основним видом домашніх завдань в основній школі з предмета

«Музичне мистецтво» мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, а також завдання творчого спрямування. З предмета «Образотворче мистецтво» домашніми завданнями можуть бути спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті – предметів, краєвидів тощо. Домашні завдання з художньої культури можуть бути практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (виконання проєктів, створення композицій у різних мистецьких стилях тощо).

Реалізації змісту освітньої галузі «Мистецтво» у шкільному навчально-виховному процесі сприяють провідні фахові видання та інтернет-ресурси:

- науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта» (Київ. «Педагогічна думка»). Виходить чотири рази на рік. Знайомить із новими досягненнями в царині культури, мистецтва і мистецької педагогіки; друкує нові навчальні програми, інформаційні матеріали, методичні рекомендації та розробки, а також нотні додатки;

- науково-методичні журнали «Мистецтво в школі» (Харків. Видавнича група «Основа»). Журнал «Мистецтво в школі» (виходить раз на місяць) містить рекомендації науковців та психологів, конспекти уроків, нотний матеріал, статті з досвіду роботи, сценарії творчих заходів, повнокольорові вкладки з наочно-дидактичними матеріалами;

- Всеукраїнський освітньо-мистецький часопис-посібник «АРТ клас» (Видається з 2003 року на базі Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Львівської національної академії мистецтва, Львівської дитячої галереї). посібник для вчителів образотворчого мистецтва, художньої культури, керівників художніх студій.;

- Музейний простір України <http://prostir.museum/>

- Національний художній музей України <http://namu.kiev.ua/>

- Музей театрального, музичного і кіномистецтва http://www.tmf-museum.kiev.ua/ua/main_ie.htm

- Український центр народної культури «Музей Івана Гончара» <http://honchar.org.ua/ukranian.htm>

- Національний музей українського народного декоративного мистецтва <http://www.mundm.kiev.ua/>

- Національний центр народного мистецтва Гуцульщини і Покуття <http://hutsul.museum/>

- Art of Ukraine – сучасне мистецтво українських художників <http://www.artofukraine.com/artists/>

- Пам'ятки України: архітектура, мистецтво, історія <http://www.heritage.com.ua/PU/index.php>

- Лувр (Париж, Франція) http://www.louvre.fr/llv/commun/home_flash.jsp

- Метрополітен (Нью-Йорк, США) <http://www.metmuseum.org>

- Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія) <http://www.hermitagemuseum.org/>

- http://www.hermitagemuseum.org/html_Ru/index.html

- Національний музей «Британська галерея Тейт» (Лондон) <http://www.tate.org.uk/>

- Музей історії мистецтва (Відень) <http://www.khm.at/>

- Музей сучасного мистецтва (Відень) <http://www.mumok.at/>

- Класична музика <http://www.classic-music.ru/>

- Українська автентична музика <http://www.folk.org.ua/>

А.МАХМУТОВА,
методист художньо-естетичних
дисциплін ХОІППО.



Інструктивно-методичні рекомендації з фізичної культури

Розподіл годин та навчальні програми

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 н.р. на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

- 1-4 класи – 3 години на тиждень;
- 5-9 класи – 3 години на тиждень;
- 10-11 класи – 2 години на тиждень;
- 10-11 класи спортивного та військово-спортивного профілів – 5 годин на тиждень.

Години з фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

При складанні календарного планування на навчальний рік слід враховувати місцеві кліматичні умови, матеріальну базу навчального закладу тощо.

У 2015/2016 н.р. вивчення фізичної культури здійснюватиметься за навчальними програмами, які рекомендовані Міністерством освіти та науки України:

- 1-4 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. Круцевич Т.Ю., Єрмолова В.М. та ін., 2011);
- 5-7 класи – «Фізична культура. 5–9 класи»; (авт. Круцевич Т.Ю. та ін.)
- 8-11 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи (за ред. С.М. Дятленка, розміщено на сайті mon.gov.ua) «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи»;
- спеціальна медична група 1-4 класи – «Фізична культура для спеціальної медичної групи. 1-4 класи» (авт. Майєр В.І., 2006);
- спеціальна медична група 5-9 класи – «Фізична культура для спеціальної медичної групи. 5-9 класи» (авт. Майєр В.І., Деревянко В.В.)
- спортивний профіль – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. Спортивний профіль. 10-11 класи» (авт. Єрмолова В.М. та ін.).

Організація навчально-виховного процесу

Управління навчально-виховним процесом із фізичної культури та позаурочною фізкультурно-оздоровчою роботою в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02.08.2005 № 458 «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх і професійно-тех-

нічних навчальних закладах України».

Заняття з фізичної культури і спорту проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо (далі – фахівець з фізичної культури і спорту). До занять допускаються учні, які пройшли обов'язковий медичний профілактичний огляд відповідно до Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України від 17.08.2009 за № 772/16788, не мають протипоказань щодо стану здоров'я, в яких визначені рівень фізичного розвитку і група для занять фізичною культурою.

Учні повинні бути присутніми на уроках з фізичної культури незалежно від рівня фізичного розвитку і групи для занять фізичною культурою, а також тимчасово звільнені від занять.

Допустиме навантаження на уроці для тих учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної груп і відвідують уроки фізичної культури, встановлює вчитель фізичної культури.

Організація медичного обслуговування учнів здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про загальну середню освіту», заклади охорони здоров'я щорічно забезпечують безоплатний медичний огляд учнів (вихованців), моніторинг і корекцію стану здоров'я, проведення лікувально-профілактичних заходів у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Учні, які не пройшли медичного обстеження, не допускаються до фізичного навантаження на навчальних заняттях.

Піділ класу на групи дівчат і юнаків під час вивчення предмета в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 (додаток 2). При наявності можливостей уроки фізичної культури в 5-9 класах варто проводити для хлопців та дівчат окремо.

При формуванні розкладу навчальних занять на тиждень не реко-

мендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль.

Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі за умови, що температура повітря не нижча:

- 8°C – для учнів 1-2 класів;
- 8°C – -11°C – для учнів 3-4 класів;
- 12°C – для учнів 5-7 класів;
- 12°C – -15°C – для учнів 8-11 класів.

Планування навчально-виховного процесу

Рівень якості навчально-виховного процесу з фізичної культури значною мірою залежить від планування. Воно має свої особливості. По-перше, матеріал з фізичної культури, на відміну від інших предметів, викладено не в порядку послідовного вивчення, а «за школами» або темами (в 1-4 класах) і модулями (в 5-11 класах). По-друге, під час планування варто зважати на такі об'єктивні фактори, як наявність спортивного залу (майданчика), інвентарю та обладнання, погодні умови тощо. Правильно спланувати навчальну роботу з фізичної культури означає передбачити зміст, форми і методи цієї роботи, врахувати вікові, психологічні і статеві особливості розвитку учнів, рівень їхніх фізичних якостей і рухових здібностей, стан здоров'я тощо.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» у 5-11 класах загальноосвітньої навчальної заклад формує самостійно з варіативних модулів. При цьому обов'язковим є включення засобів теоретичної і загальнофізичної підготовки, передбачених програмою для даного класу, до кожного варіативного модуля.

Медико-педагогічний контроль

Медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням – невід'ємна складова навчального процесу та медичного обслуговування, що включає заходи, спрямовані на оптимізацію, безпеку та ефективність фізичної культури. Він входить до обов'язкових функцій педагогічних працівників навчального закладу і здійснюється відповідно до спільного наказу Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674 «Про забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів».

методичні рекомендації

Орієнтовна кратність проведення спеціалістами медико-педагогічного спостереження за уроками фізичної культури

Посада контролюючого	Мінімальна кількість разів			Мета перевірки
	на місяць	протягом семестру	протягом навчального року	
Директор школи *		1	2-3	адміністративне інспектування
Заступник директора з навчально-виховної роботи *		1	2-3	методичне інспектування
Заступник директора з виховної роботи *	1	4	8	оздоровчо-виховна робота
Класні керівники **	1	4	8	відвідування учнями уроків, дисциплінованість, успішність учнів
Медичний персонал **	1	3	6	МПК*** за змістом і методами проведення уроків фізичної культури, за відповідністю фізичного навантаження функціональним можливостям учнів

* Для однієї паралелі класів.

** Для кожного класу.

*** МПК – медико-педагогічний контроль.

Організація занять з учнями підготовчої та спеціальної медичної груп

Розподіл учнів на медичні групи здійснюється відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674. Списки учнів, які належать до підготовчої та спеціальної груп, відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затверджуються наказом керівника навчального закладу на поточний рік і доводяться до відома класного керівника, учителя фізичної культури.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури. Заняття проводяться за загальною програмою фізичної культури, але з можливою затримкою складання відповідних нормативів. Оцінювання учнів – за теоретико-методичні знання та техніку виконання вправ. Рекомендовано заняття у фізкультурно-оздоровчих групах загальної фізичної підготовки, прогулянки, ігри і спортивні розваги. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря.

Учні, які за результатами медичного огляду тимчасово віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані. Таким учням можна виставляти поточну оцінку за знання і техніку виконання корегувальних вправ (за сприятливих для учня умов), а наприкінці навчального року виставляється «зараховано».

Окрім того, за наявності умов, для учнів спеціальних медичних груп організовуються два додаткових заняття, які за навчальними програмами «Фізична культура для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. Майер В.І.) та «Фізична культура для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи» (авт. Майер В.І., Деревянко В.В.) проводить учитель фізичної культури.

До спеціальної медичної групи відносяться учні зі значними відхиленнями у стані здоров'я, фізичного розвитку і діяльності основних функціональних систем постійного або тимчасового характеру, що потребують суттєвого обмеження фізичного навантаження.

У спеціальній медичній групі навчаються учні з показниками в стані здоров'я як стійкого короткотривалого

характеру (відмовлення рухомості суглобів після травми, тощо). Тому основною формою організації навчальної діяльності є індивідуальний підхід, сумісний з груповим. Це завдання вирішується за рахунок диференціації методики (різні вихідні положення, ступені напруження, амплітуди рухів тощо).

Списки учнів, які за станом здоров'я відносяться до спеціальної медичної групи, затверджуються наказом директора навчального закладу з вказівкою діагнозу захворювання і терміном перебування в ній. Також затверджуються розклад занять групи і прізвище вчителя (керівника групи), який має відповідну фахову підготовку. Група включає 12–15 учнів. На тиждень проводиться не менше 2-х занять у позакласний час по 45 хвилин. При несприятливих кліматичних умовах (при температурі нижчій за 10 градусів і вітряній погоді) тривалість уроку скорочується до 35 хвилин, щоб запобігти переохолодженню.

Формування групи здійснюється з урахуванням віку та стану здоров'я. Можливе об'єднання в групу учнів з різними захворюваннями, бо характер пристосування до фізичних навантажень і, особливо, пристосування серцево-судинної і дихальної систем у багатьох відношеннях схожі.

Можливим є міжшкільне об'єднання учнів у спеціальну медичну групу. Ця інформація доводиться до відома учнів та їх батьків.

Учні спеціальної медичної групи повинні обов'язково займатися на загальних уроках фізичної культури у відповідному одязі та взутті. Вони беруть участь у підготовчій та заключній частинах уроків, закріплюють матеріал, вивчений на заняттях у групі, а при стійкому покращенні стану здоров'я виконують елементи рухів основної частини зі значним зниженням фізичних навантажень, без затримки дихання, виключаючи стрибки, психоемоційне навантаження (елементи змагань).

Фізичні вправи прикладного і професійного спрямування не виключаються, але обов'язково виконуються з урахуванням пристосування організму учнів до подібних навантажень. Учні спеціальної медичної групи повинні перебувати під постійним лікарсько-педагогічним та батьківським контролем і бути обізнаними з елементами самоконтролю за станом власного здоров'я.

Навчальні нормативи складають тільки учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.

методичні рекомендації

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Оцінювання і перевірка знань, рухових умінь і навичок, техніки виконання фізичних вправ, навчальних нормативів і вимог навчальної програми є важливою складовою навчально-виховного процесу. При оцінюванні вчитель фізичної культури має враховувати рівень досягнень учня, зважаючи на те, що основними функціями оцінювання є контролююча, навчальна, діагностична і виховна.

Під час оцінювання рекомендується:

- здійснювати індивідуальний підхід, тобто створювати для учня такі умови, які відповідають особливостям його розвитку, рівню фізичного підготовленості, стану здоров'я;

- конкретизувати завдання, визначеного змістом даного уроку, за яке учня буде оцінено;

- застосовувати гласність оцінки (своєчасно інформувати учня про оцінку з коротким аналізом виконання учнем рухової дії);

- врахувати: особисті досягнення учнів протягом навчального року; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; участь у спортивних змаганнях усіх рівнів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи.

2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).

3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.

4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

Оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються орієнтовні навчальні нормативи, які розроблено для кожного варіативного модуля. Оцінка за виконання нормативу варіативного модуля не є домінуючою під час здійс-

нення тематичного, семестрового чи річного оцінювання. При оцінюванні навчальних досягнень з фізичної культури також враховуються: особисті досягнення учнів протягом навчального року; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; участь у спортивних змаганнях усіх рівнів. На основі зазначених показників вчителі можуть застосовувати різноманітні системи нарахування «бонусних» балів.

Оцінки учням спеціальної медичної грипи виставляються за:

1. Теоретичні знання:

- загальної спрямованості відповідно до вимог навчальної програми;

- лікувально-оздоровчої спрямованості.

2. Практичні навички прийомів самоконтролю.

3. Техніку виконання загальнонавчального матеріалу (за сприятливих умов для учнів у відповідності до лікарських показань).

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом контрольних навчальних нормативів не здійснюється, а також обмежується виконання вправ з максимальною інтенсивністю.

Безпека життєдіяльності під час занять

Забезпечення безпеки життєдіяльності на уроках з фізичної культури здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 01.06.2010 № 521 «Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах».

На кожному уроці з фізичної культури в ЗНЗ з учнями обов'язково проводяться відповідні інструктажі (вступний, первинний, позаплановий, цільовий) з безпеки життєдіяльності. Про це робиться запис у журналах («Журнал реєстрації інструктажів з безпеки життєдіяльності для учнів» та на сторінці про зміст уроку предмета «Фізична культура» у класному журналі).

Місця для занять з фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою

(відкриті спортивні майданчики – переносною аптечкою).

Рішення про неможливість проведення занять з фізичної культури і спорту на відкритому повітрі у зв'язку з несприятливими метеорологічними умовами приймають вчителі фізичної культури (наказ МОН від 01.06.2010 № 521).

Усі спортивні снаряди, спортивне обладнання та інвентар, які використовуються під час проведення занять з фізичної культури і спорту, згідно з чинним переліком типових навчально-наочних посібників та обладнання з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів, що визначається Міністерством освіти і науки України, повинні бути справними і надійно закріплені. Металеві конструкції, які прикріплюють обладнання на спортивних майданчиках (волейбольні сітки, баскетбольні щити, гандбольні, футбольні ворота тощо), мають бути жорстко закріплені і не повинні мати пристроїв, небезпечних для гравців.

Виконувати гімнастичні вправи на спортивних снарядах учні повинні лише у присутності вчителя або фахівця з фізичної культури і спорту, а складні елементи і вправи – під наглядом учителя або фахівця з фізичної культури і спорту.

Під час проведення занять на відкритому повітрі у сонячну спекотну погоду учням необхідно мати легкі головні убори.

Заняття з навчання плаванню проводять тренери. Учителі фізичної культури в цьому разі виконують функцію помічника тренера і беруть участь у процесі навчання та організації занять.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, викладено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних веб-сайтах Міністерства (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

О.ШНИРА,
методист з фізичного виховання
Хмельницького ОІППО.



Про викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2015/2016 н.р.

Відповідно до Типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 27.08.2010 № 834, зі змінами, що внесені наказом МОН від 29.05.2014 № 657, на вивчення предмета у 2015/2016 н.р. передбачено: у класах з військово-спортивним профільним навчанням – 2 год. на тиждень; у класах всіх інших напрямів – 1,5 год. на тиждень. Кількість годин може бути збільшена за рахунок варіативної складової навчального плану.

На виконання наказів МОН України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» робочою групою з доопрацювання навчальної програми предмета «Захист Вітчизни» розширено зміст окремих розділів та забезпечено практичну спрямованість навчальної програми. Урок як основна організаційна форма предмета «Захист Вітчизни» починається із шиккування, виконання Гімну України, перевірки готовності учнів до уроку і тренування за тематикою уроку протягом 3-5 хв.

На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України. Зміст програмового матеріалу в навчальній програмі «Захист Вітчизни», залежно від матеріальної бази навчального закладу, може бути відкореговано на 20 відсотків у межах розділу. Послідовність вивчення тем учитель може коригувати самостійно.

Вивчення предмета «Захист Вітчизни» юнаками та дівчатами проводиться окремо (відповідно до листа-роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002 № 1/9- 444). Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист Вітчизни» з уточненням («Основи медичних знань» для дівчат). Разом з тим, дівчата, за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) та відповідно до рішення педагогічної ради навчального закладу, можуть навчатися за програмою для юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я або релігійними поглядами звільнені від засвоєння основ військової справи, вивчають предмет за програмою для дівчат «Основи медичних знань».

Юнаки вивчають такі розділи: Збройні сили України на захисті Вітчизни; міжнародне гуманітарне право; тактична підготовка; вогнева підготовка; статут Збройних сил України; стройова підготовка; військова топографія; прикладна фізична підготовка; військово-медична підготовка; основи цивільного захисту. Дівчата – основи цивільного захисту; міжнародне гуманітарне право про захист цивільного населення; основи медичних знань і допомоги; надання першої медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях, хворим та догляд за

ними. Розділ предмета «Основи цивільного захисту» для групи юнаків і для групи дівчат є спільним.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу із розділу «Основи цивільного захисту» передбачається під час проведення Дня цивільної оборони (цивільного захисту) в загальноосвітніх навчальних закладах. З метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів наприкінці навчального року проводяться навчально-польові заняття (збори), у тому числі з використанням навчально-методичної бази військових частин, кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-оздоровчих таборів, базових навчальних закладів, центрів допризовної підготовки тощо. Їх організація і проведення планується керівником навчального закладу відповідно до діючих вимог. Для більш ефективного організації навчально-польових зборів місцеві органи управління освітою спільно з військовими комісаріатами повинні визначити школи, на базі яких проводитимуться заняття, залучивши до них учнів з інших шкіл, об'єднавши їх у навчальні загони й відділення. Стрільба зі стрілецької зброї, в тому числі й малокаліберної гвинтівки, проводиться на обладнаних стрільбищах і в тирах за планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу. Керівники навчальних закладів зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та досягати їх суворого виконання.

Перед початком занять керівник навчального закладу зобов'язаний особисто впевнитися, що створено безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання. Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть викладачі предмета «Захист Вітчизни». З метою підвищення протиміної безпеки населення та дітей Міністерство освіти і науки рекомендує в ЗНЗ спланувати цикл уроків та виховних заходів, присвячених поведженню учнів з вибухонебезпечними предметами (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2014 № 1/9-419 «Щодо проведення уроків та виховних заходів з питань протиміної безпеки населення та дітей у загальноосвітніх навчальних закладах»). Ці заходи можуть бути проведені для всіх категорій учнів на уроках з предметів «Фізична культура», «Захист Вітчизни» та виховних годинах у загальноосвітніх навчальних закладах. Для проведення уроків рекомендовано використовувати відеоматеріали з питань протиміної безпеки для всього населення та дітей, що розроблені Державною службою з надзвичайних ситуацій, ОБСЄ, ЮНІСЕФ та отримали статус соціальної реклами від Національної Ради з питань телебачення та радіомовлення. З цими матеріалами можна ознайомитись в Інтернеті за посиланнями: <https://www.dropbox.com/>

[s/6tqosr2xmiz5lj/Mines.mp4](https://www.dropbox.com/s/6tqosr2xmiz5lj/Mines.mp4); <https://www.dropbox.com/s/wra85b4hfpdmagn/mns%20720x576%20low%2003.08.14.avi>; <https://www.dropbox.com/s/z8fz2ktrd2f0nm7/mns%20720x405%2003.08.14.mp4>. Навчально-методичне забезпечення зазначено в Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/.

При підготовці вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: загальнодержавний методично-інформаційний журнал «Основи Захисту Вітчизни» та журнал «Оборонний вісник». «Оборонний вісник» – це друковане щомісячне видання Центру воєнної політики та політики безпеки (ЦВППБ), що містить широкий спектр інформації військової сфери, яка може використовуватися вчителями ЗНЗ під час підготовки та проведення уроків з предмета «Захист Вітчизни». Особливістю видання є поєднання інформаційних, аналітичних матеріалів, новин сектора безпеки й оборони України тощо.

Допоміжним матеріалом для вчителів буде тематичний розділ з вичерпною, підготовленою профільними фахівцями інформацією, в обсягах та змістом навчального матеріалу й періодичністю відповідно до річного тематичного плану. Розділ журналу «Мій погляд», Internet-сторінка сайту ЦВППБ (www.defpol.org.ua) та електронна адреса (e-mail: info@defpol.org.ua) відкрита для налагодження зворотного зв'язку з читачами, обговорення з ними проблемних питань та висвітлення досвіду з питань організації військово-патріотичного виховання, а також для надання відповідей, що виникатимуть під час підготовки до проведення та викладання предмета «Захист Вітчизни».

Інформаційні ресурси

Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua. знань> / [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ostriv.in.ua.

Сайт газети «Народна армія» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.na.mil.gov.ua/> Сайт журналу «Вісько України» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://viysko.com.ua/>

Сайт науково-теоретичного та науково-практичного журналу «Наука і оборона» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nio.mil.gov.ua>. Сайт Державної служби з надзвичайних ситуацій України / [Електронний ресурс] – <http://www.mns.gov.ua>.

Сайт Товариства сприяння обороні України / [Електронний ресурс] – <http://tsou.org.ua>.

Сайт Товариства Червоного Хреста України / [Електронний ресурс] – <http://www.redcross.org.ua>.

Сайт методично-інформаційного журналу «Основи захисту Вітчизни» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://Zaxuct.at.ua>. Вчитель також може залучати матеріали з інших українських Інтернет-ресурсів.

**А. НАЗАРЕНКО,
методист предмета «Захист
Вітчизни» Хмельницького ОІППО.**

Викладання трудового навчання, креслення і технологій у 2015/2016 н.р.

Сучасний розвиток суспільства та виробництва потребує не лише навчати учнів запам'ятовувати і відтворювати техніко-технологічні знання та прийоми роботи інструментом, а й застосовувати знання та вміння на практиці – через розв'язання творчих завдань (виконання навчальних і творчих проєктів), формування відповідного досвіду. Реалізація такої моделі забезпечується змістом трудового навчання учнів у 5-9 класах.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів на вивчення трудового навчання передбачається:

- у 5 – 6 класах – 2 год. на тиждень;
- у 7 класах – 1 год. на тиждень;
- у 8 класах – 2 год. на тиждень;
- у 9 класах – 1 год. на тиждень;
- у 10 – 11 класах (незалежно від профілю) – 1 год. на тиждень;
- у 10 – 11 класах технологічного профілю – 6 год. на тиждень.

Окрім цього, кількість годин на вивчення навчального предмета «Трудове навчання» в усіх класах може збільшуватись за рахунок часу варіативної складової навчальних планів, передбаченої на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. За рахунок варіативної складової можна впроваджувати курси за вибором технологічного спрямування.

Навчання хлопців і дівчат на уроках трудового навчання має відбуватися окремо. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02 р. №128, і відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 для сільських.

Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних класів; формування змішаної групи хлопців і дівчат; поділ на групи за рахунок варіативної частини навчального плану.

Трудове навчання у 5 – 9 класах базується на практичній діяльності учнів. На кожному уроці має бути практична робота. Її зміст визначається вчителем самостійно залежно від теми уроку та виду робіт, що виконуватимуться під час уроку. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких учитель може розкрити навчальний матеріал усього модуля, або його окремої частини. Такі уроки в навчальному процесі можуть бути поодинокими.

У 2015/2016 н.р. трудове навчання у 5-7 класах буде вивчатися за програмою «Навчальна програма з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи» (авт.: Сидоренко В.К. та інші), зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 29.05.2015 №585. Ця навчальна програма, завдяки своїй спрямованості на реалізацію принципу варіативності, дозволяє планувати навчальний матеріал відповідно до матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, з урахуванням гендерної політики, вікових особливостей учнів та їхніх інтересів. Вона містить обов'язкову для вивчення складову та варіативну складову.

Вивчення трудового навчання розпочинається з обов'язкової для вивчення складової. Вона обирається школою із запропонованих блоків, залежно від умов поділу на групи хлопців і дівчат, кадрового забезпечення та інтересів учнів. Для 5-7 класів пропонується по два блоки на вибір:

Схема розподілу навчального матеріалу

5 клас	
Обов'язкова для вивчення складова. Обирається один блок (26 год.)	
1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП (26 год.)	2. Технологія виготовлення текстильних виробів з аплікацією (26 год.)
Варіативна складова. Два модулі (40 год.)	
Варіативний модуль 1 (20 год.)	
Варіативний модуль 2 (20 год.)	
Резерв часу (4 год.)	
6 клас	
Обов'язкова для вивчення складова. Обирається один блок (26 год.)	
1. Технологія виготовлення виробів із тонколистового металу та дроту (26 год.)	2. Технологія виготовлення вишитих виробів (26 год.)
Варіативна складова. Два модулі (40 год.)	
Варіативний модуль 1 (20 год.)	
Варіативний модуль 2 (20 год.)	
Резерв часу (4 год.)	
7 клас	
1. Технологія виготовлення виробів із деревини (16 год.)	2. Технологія виготовлення виробів в'язаних гачком (16 год.)
Варіативний модуль. Один модуль (16 год.)	
Резерв часу (3 год.)	

Вивчення теми «Основи проєктної діяльності» можливе за двома варіантами:

- 1) останньою темою обов'язкової для вивчення складової, після якої відразу планується вивчення варіативних модулів;
- 2) під час опанування варіативних модулів.

Для набуття учнями корисних навичок під час навчального процесу програмою передбачено розділ «Технологія побутової діяльності». Особливість його полягає в тому, що кожна тема може вивчатися в будь-який час не порушуючи при цьому календарний план. Це може бути після закінчення розділу, блоку чи модуля; перед закінченням чи на початку семестру, навчального року; у випадках, коли учні з тих чи інших причин (багато відсутніх, релігійні чи шкільні свята тощо) не можуть виконати заплановану роботу.

Порядок вивчення розділів і тем обов'язкової для вивчення складової визначено навчальною програмою.

Опанування варіативних модулів здійснюється на основі проєктно-технологічної діяльності. Варіативні модулі поділені

методичні рекомендації

на такі групи: 5-6 клас, 7-8 клас, та 9 клас (у 9 класі учням пропонується виконати підсумковий проект).

Варіативні модулі обираються залежно від матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, бажання учнів, регіональних традицій.

Для кожного 5 та 6 класу слід обрати по 2 варіативні модулі, на освоєння яких відводиться по 20 годин навчального часу; для 7 класу обирається 1 варіативний модуль, на освоєння якого відводиться 16 годин навчального часу. Вивчення варіативних модулів відбувається за окремо розробленими програмами до них. Вибирати варіативний модуль можна лише один раз у 5 чи 6 класі та відповідно у 7 чи 8 класі.

Вся проектна документація (зображення виробу, розрахунок матеріалів, послідовність виготовлення тощо) учнями 5-6 класів виконується в робочих зошитах.

Результатом діяльності учнів при вивченні кожного блоку обов'язковою для вивчення складової програми модуля має бути виріб, а будь-якого варіативного модуля – проект.

До переліку практичних робіт варто включати такі, які сприяють формуванню національно-патріотичних почуттів учнів. Зокрема, це можуть бути предмети і речі, які у своєму змісті пов'язані з народною культурою українців, а саме: виготовлення декоративно-ужиткових і ремісничих виробів, які були характерними для побуту українців. Також це можуть бути вироби, що виготовляються для українських воїнів, які обороняють країну на сході, волонтерам, іншим людям, які їх потребують (різноманітні за конструкцією та різні за складністю виготовлення «підки», «якорі» для пошуку розтяжок, маскувальні сітки, сумки для аптечок, рукавиці, сувеніри з патріотичною символікою тощо).

Резерв часу, передбачений програмою, вчитель може використати на підсилення окремих складових навчальної програми на свій вибір.

З метою *розвантаження навчальних програм* до діючої програми з трудового навчання для 5-9 класів внесені наступні зміни:

1. З усіх блоків програми вилучено термін «процес». Натомість основним поняттям для змісту навчальної програми залишається термін «технологія», як практична діяльність людини. Так, у 6-му класі (1-й і 2-й блоки) усунуто часткове дублювання біологічних понять про продукти харчування, їх склад. Зміст теми спрощено і розглядається «Технологія збереження поживних речовин у продуктах харчування під час приготування їжі». Це сприятиме посиленню міжпредметних зв'язків для розуміння і осмислення учнями саме технології збереження поживних речовин у продуктах харчування під час приготування їжі, що має велике значення для харчування людини, її здоров'я.

2. З тексту навчальної програми вилучено термінологію, яка, відносно набуття учнями практичного досвіду, позбавлена навчальної цінності.

3. У тексті програми для 5 класу змінено назву модуля (для дівчат) «Технологія виготовлення текстильних виробів з аплікацією» відповідно розділ 2 має назву «Технологія виготовлення текстильних виробів і з аплікацією». Змінено назви теми 4.1. – «Технологія безпечної користування побутовими електроприладами» та теми 2.2 – «Виготовлення текстильного виробу з аплікацією».

4. У тексті програми для 6 класу змінено назви розділу 2 – «Технологія виготовлення вишитих виробів», теми 4.2.. – «Технологія догляду за житлом та теми» 4.3. – «Технологія догляду за волоссям».

5. У 7 класі, з блоку для хлопців, вилучено тему 4.2 «Маркування споживчих товарів» натомість введено тему 4.2. «Способи кріплення настінних предметів»;

Трудове навчання у 8-9 класах буде вивчатися відповідно до програми «Трудове навчання. 5 – 9 класи» (нова редакція) (за загальною редакцією В. М. Мадзігона). Навчальна програма побудована за модульною системою. Вона складається з інваріантних (обов'язкових), варіативних (на вибір) та базового (для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат) модулів.

Інваріантний зміст трудового навчання розрахований на засвоєння окремими групами хлопців і дівчат. Він займає приблизно половину навчального часу. Інваріантний модуль вивчається у 8 класі у першому півріччі.

Варіативний модуль обирає вчитель у залежності від матеріально-технічної бази, фахової підготовленості, регіональних традицій наповнюваності класів та бажання учнів. Розроблено перелік варіативних модулів для 8-9 класів. Варіативні модулі

розраховані на 16 годин кожен. Їх вивчення відбувається за окремо розробленими програмами.

Зміст трудового навчання для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат, складається лише з варіативних модулів. При цьому, учні мають опанувати базовий модуль. Наскрізними лініями, що закладені у зміст базового модуля є:

- проектування виробів; конструкційні матеріали;
- основи техніки і технологій.

На опанування навчального матеріалу, передбаченого базовим модулем, не відводиться окремих годин. Він вивчається інтегровано з вивченням варіативних модулів. Учителеві на початку навчального року слід спланувати перелік та послідовність вивчення варіативних модулів, а також розподілити навчальний матеріал, передбачений базовим модулем.

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення передбачено в 11 класах технологічного напрямку в обсязі 2 год. на тиждень за навчальною програмою «Креслення. 11 клас» для загальноосвітніх навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки України від 19.11. 2013 р. № 1/11-17681).

У 8-11 класах креслення може вивчатися як курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» для загальноосвітніх навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки України від 19.11. 2013 р. № 1/11-17679).

Навчальні програми з креслення розміщено на офіційному сайті МОН.

З метою свідомого вибору учнями профілю навчання з 8 класу запроваджується *допрофільне* навчання. У 8-9 кл. учні повинні глибше познайомитися з різними профілями та напрямками навчання. Таке ознайомлення може здійснюватися за рахунок упровадження курсів за вибором та профорієнтаційних курсів.

Курси за вибором дають змогу учням не тільки оволодіти технологією вибору, а й апробувати різний зміст з метою самовизначення.

Іншою складовою допрофільного навчання є профорієнтаційні курси. Міністерством освіти і науки України надано гриф навчальним програмам курсів «Людина і світ професій» для учнів 8-9 класів та «Побудова кар'єри» для учнів 10-11 класів. Зазначені курси за вибором можуть бути розраховані на 9, 18, 35 і навіть 70 год. Програми курсів розміщено на сторінках фахового журналу «Трудове підготовка в закладах освіти» та газети «Трудове навчання».

Учні 10-11-х класів, незалежно від профілю навчання (крім технологічного), освоюють навчальний предмет технології (трудове навчання) за навчальною програмою «Технології. 10-11 класи» (авт.: А.І.Терещук та інші).

Програма має модульну структуру і складається з двох частин – інваріантної та варіативної. Основою інваріантної складової є базовий модуль «Проектні технології у перетворюючій діяльності людини». На вивчення базового модуля у 10-11 класах відводиться по 12 годин. Вивчення другої частини програми передбачається в обсязі 20 годин (один варіативний модуль). Модулі слід обирати з урахуванням побажань учнів, матеріально-технічної бази навчальних шкільних майстерень, фахової підготовленості вчителя. Це дасть можливість учням, незалежно від профілю навчання, оволодіти практичними технологіями, які викликають зацікавленість.

Варіативні модулі мають засвоюватися старшокласниками через проектну діяльність, результатом якої є творчий проект. Наразі дозвіл на використання у загальноосвітніх навчальних закладах мають такі варіативні модулі до навчальної програми «Технології. 10-11 класи»:

Технологія бісерного плетіння на дротяній основі.

Технологія художнього різьблення по дереву.

Технологія геометричного гострокутного гуцульського різьблення.

Основи лісового господарства.

Технологія виготовлення малих архітектурних форм.

Технологія вишивання технікою мережки.

Технологія художнього набивання на тканині.

Технологія плетіння спицями

Технологія рельєфного різьблення.

Технологія різьби на склі.

Технологія соломоплетіння.

Технологія інкрустації виробів з деревини.

Технологія токарної обробки деревини.

методичні рекомендації

Технологія вишивання стрічками.
 Технологія виготовлення м'якої іграшки.
 Технологія вишивання шовковими стрічками.
 Технологія писанкарства.
 Технологія клаптикового шиття (печворк).
 Технологія хлібопекарського та кондитерського виробництва.
 Технологія об'ємної вишивки.
 Технологія виготовлення листівок.
 Технологія ниткової графіки.
 Технологія художньої обробки деревини випилюванням.
 Технологія в'язання гачком.
 Технологія дизайну інтер'єру.
 Технологія пірографії (випалювання на деревині).
 Технологія дизайну шкільних та офісних меблів.
 Технологія ручного розпису тканини.
 Технологія виготовлення штучних квітів.
 Технологія ліплення.
 Технологія ручного ткацтва.
 Технологія виготовлення подарункових упаковок.
 Технологія виготовлення дитячого одягу.
 Технологія дизайну предметів інтер'єру.
 Об'ємне комп'ютерне моделювання.
 Технологія виготовлення виробів із сучасних деревних матеріалів.

Технологія аплікації з текстильних матеріалів та фурнітури.
 Технологія виготовлення народної ляльки-оберега.
 Технологія матчворку (конструювання із сірників).

Програми зазначених варіативних модулів друкуються у видавництвах «Літера ЛТД» та «Абетка нова».

У межах вивчення трудового навчання в 10-11 класах може впроваджуватись технологічний профіль. Його особливістю є широким перелік спеціалізацій, за якими може здійснюватися навчання:

Деревообробка.
 Кулінарія.
 Основи дизайну.
 Агровиробництво.
 Будівництво. Опоряджувальні роботи.
 Енергетика.
 Конструювання та моделювання одягу.
 Легка промисловість.
 Матеріалознавство та технологія конструкційних матеріалів.
 Металообробка.
 Основи бджільництва.
 Технічне проектування.
 Українська народна вишивка.
 Художня обробка матеріалів.
 Швейна справа.
 Технології сільськогосподарського виробництва.

За наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком, спеціалізацій.

У межах технологічного профілю також можлива професійна підготовка старшокласників. Наказом Міністерства освіти і науки № 904 від 23.09.2010 р. затверджено Типові навчальні плани та Типові програми професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Їх розроблено з метою узгодження Державних стандартів професійно-технічної освіти та навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Професії, за якими здійснюється професійно-технічне навчання відповідно до Типових навчальних планів та Типових програм, розділено за трьома групами у залежності від кількості годин, що відводиться на їх опанування.

До першої групи відносяться:

«Продавець (з лотка, на ринку)»;
 «Водій автотранспортних засобів категорії «В»»;
 «Водій автотранспортних засобів категорії «С»»;
 «Манікюрниця»;
 «Штукатур».

На опанування зазначених професій відводиться до 480 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю (наказ МОН від 27.08. 2010 № 834, додаток 10) та 10 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До другої групи відносяться:

«Вишивальниця»;
 «Агент з організації туризму»;
 «Оператор комп'ютерного набору»;
 «Різьбяр по дереву та бересту»;
 Інтегрована професія – «Швачка, Кравець».

На опанування зазначених професій відводиться до 540 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю та 20 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До третьої групи відносяться:

«Секретар керівника (організації, підприємства, установи)»;
 «Касир (на підприємстві, в установі, організації)»;
 «Перукар (перукар-модельєр)»;
 «Молодша медична сестра з догляду за хворими»;
 «Офіціант»;
 «Секретар-друкарка»;
 «Слюсар з ремонту автомобілів»;
 «Столяр будівельний».

На опанування зазначених професій відводиться до 680 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю, по 2 години на тиждень – в 10 та 11 класах за рахунок варіативної складової навчальних планів та 20 робочих днів навчальної практики – у 10 класі.

Збільшення часу навчальної практики передбачається тільки для професійного навчання з метою забезпечення потрібної кількості навчальних годин. Збільшення навчальної практики можна уникнути за рахунок виділення (збільшення) годин з варіативної складової навчальних планів.

У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства.

Здійснення професійно-технічного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є їхні знання з основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення передбачено в 11 кл. технологічного напрямку в обсязі 2 год. на тиждень.

У 8-11 кл. креслення може вивчатися як курс за вибором. Міністерством освіти і науки України рекомендовано програму «Креслення. 8-11 класи» (В.К.Сидоренко. К.: Шкільний світ, 2001), яка забезпечена підручниками „Креслення” для загальноосвітніх навчально-виховних закладів (В.К.Сидоренко. К.: Школяр, 2004).

Всі зазначені вище навчальні програми розміщено на офіційному сайті МОН України та на блозі для вчителів трудового навчання і технологій Хмельниччини.

У навчальному процесі слід користуватися підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, що мають відповідний гриф Міністерства.

Під час роботи у навчальній майстерні особливу увагу слід звертати на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії та особистої гігієни, навчати їх безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Вчителі трудового навчання можуть скористатися матеріалами, які висвітлюють питання організації навчальної діяльності з трудового навчання, технологій та креслення, розміщеними на сторінках періодичних видань та спеціалізованих сайтів:

Газета «Трудове навчання» видавництва «Шкільний світ».
 Журнал «Трудова підготовка в закладах освіти» видавництва «Педагогічна преса».

Науково-методичний журнал «Трудове навчання в школі».
 Видавнича група «Основа».

Сайт www.trudove.org.ua.

Сайт www.hoiippo.km.ua.

Блог для вчителів трудового навчання та технологій Хмельниччини trudtehno.km.blogspot.com

Н.ПАВИЧ,
методист Хмельницького ОІППО.

Про викладання основ здоров'я у 2015/2016 н.р.

Пріоритетність завдання збереження здоров'я дітей, підлітків та молоді пов'язана з різким погіршенням стану їх фізичного та розумового розвитку і працездатності. Науково-технічний прогрес, ринкові відносини змушують вводити в навчальні програми закладів освіти поглиблене вивчення технічних, економічних дисциплін, іноземних мов, комп'ютерної техніки тощо. Засвоєння цих програм в умовах подовженого шкільного дня з переважанням розумової праці над фізичною, у психоемоційному напруженні призводить до нейроцефальних перевантажень, гіподинамії, гіпокінезії.

За даними вчених, діти, які успішно вчаться і багато часу приділяють освіті, частіше і довше хворіють внаслідок хронічного функціонального дисбалансу органів і систем організму, ослаблення захисних адаптивних та резистентних механізмів збереження та відновлення здоров'я.

У духовному плані серед певної частини дітей та молоді спостерігається невміння і небажання визначати життєві цілі, девальвація загальнолюдських і національних цінностей, стан соціальної інфантильності. Актуальними є проблеми культури спілкування, соціальної адаптації.

Погіршення стану здоров'я дітей значно обмежує можливості засвоєння ними навчального матеріалу, що, у свою чергу, знижує рівень інтелекту, може гальмувати в цілому суспільний розвиток та знижувати потенціал держави у XXI столітті. В таких умовах гостро постає потреба у реалізації права дітей на виживання, формування у них валеологічного світогляду, дбайливого ставлення до власного здоров'я, усвідомлення необхідності збереження і зміцнення його. Цю потребу необхідно забезпечити передусім через освіту шляхом створення шкіл сприяння здоров'ю, шкіл, дружніх до дитини. Освітня область упродовж навчального року працювала над виконанням цього завдання.

Підбито підсумки реалізації проекту за підтримки Європейського Союзу та Глобального фонду «Зміцнення потенціалу педагогів у забезпеченні дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу, протидії стигми та дискримінації». Двадцять сім навчальних закладів області були учасниками даного проекту. У червні-вересні 2014 року відбулися обласний

та Всеукраїнський етапи розгляду матеріалів впровадження моделей превентивної освіти в опорних навчальних закладах. За підсумками розгляду матеріалів переможцем серед опорних шкіл області визнано Судилківську ЗОШ І-ІІІ ст. Шепетівського району (директор Регула Тетяна Анатоліївна).

Основні результати впровадження проекту в опорних навчальних закладах:

- у **99%** ЗНЗ впроваджувався профілактичний факультативний курс «Захисти себе від ВІЛ».

- **95%** респондентів, як учнів так і їх батьків, рекомендували цей профілактичний курс для вивчення іншим одноліткам.

- На **14%** збільшився показник загальної толерантності молоді до ЛЖВ, – таких стало 76% учнів.

- На **6%** збільшився показник загальної толерантності вчителів, які впроваджували заходи проекту, таких вчителів стало 84%.

- у **100%** ЗНЗ контролюється дотримання правил щодо заборони куріння, вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин під час навчання.

- У **90%** ЗНЗ учні стали менше курити порівняно з однолітками попередніх років.

- **42%** вчителів позитивно розв'язали, завдяки проектним заходам, проблему матеріально-технічного, науково-методичного забезпечення занять з питань здорового способу життя.

- **72%** учителів використовують інтерактивні вправи під час проведення занять ЗСЖ.

- **93%** учнів ходять до школи із задоволенням.

- **97%** батьків задоволені, що однокурсники підтримують їх дитину в разі потреби

- **90%** підліткам вдається порозумітися під час спілкування з учителями.

- у **96%** базових ЗНЗ учнів навчають правильно поводитися у небезпечній ситуації.

Проте повністю створити середовище, де відсутні прояви насилля або процеси стигматизації, ще не вдалося. До 10% учнів стикаються з такими явищами у школі.

Високі результати щодо створення здоров'язбережувального освітнього середовища Школи, дружньої до дитини, продемонстрували Білогірський

навчально-виховний комплекс «ЗОШ І-ІІІ ст., гімназія», загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 м. Городка, Яблунівська ЗОШ І-ІІІ ст. Деражнянського району, Кадіївецька ЗОШ І-ІІІ ст. Кам'янець-Подільського району, Полонська ЗОШ І-ІІІ ст. № 4, Гвардійський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, гімназія» Хмельницького району, Вишнівчицька ЗОШ І-ІІІ ст. Чемеровецького району, ЗОШ І-ІІІ ст. №15 м. Кам'янець-Подільського, Нетішинська ЗОШ І-ІІІ ступенів №1, навчально-виховне об'єднання № 9 м. Хмельницького, навчально-виховний комплекс № 3 у складі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів ім. Н.Рибак та лицей з посиленою військово-фізичною підготовкою» м. Шепетівки.

В опорних закладах з превентивного виховання успішно діє інтерактивна виставка «Маршрут безпеки». Упродовж навчального року 3909 старшокласників стали учасниками виставки.

Активно реалізується проект «Чесна гра» у Шепетівському районі. Педагог-тренер Судилківської ЗОШ Сніховська Надія Андріївна особисто підготувала 44 фасилітатора проекту.

Отже, результати впровадження проекту засвідчують: освіта на основі розвитку соціально-психологічних компетентностей (ООЖН), застосування інтерактивних методів у навчально-виховному процесі, створення психологічно комфортного середовища із дотриманням санітарно-гігієнічних вимог забезпечують високий рівень знань учнів, сприяють розвитку життєвих (соціально-психологічних) навичок, формуванню системи цінностей, збереженню здоров'я дітей. Маємо докласти зусиль, щоб у новому навчальному році примножити здобутки. З цією метою необхідно вивчити та впровадити у практику роботи досвід опорних навчальних закладів, проаналізувати якісний склад педагогічних працівників, які викладають основи здоров'я, впроваджують превентивні програми.

Особливо звертаємо увагу, що, згідно з нормативними документами, важливими умовами забезпечення якісної організації навчально-виховного процесу на уроках основ здоров'я, факультативного курсу «Захисти себе від ВІЛ» за технологією освіти на основі розвитку життєвих

методичні рекомендації

навичок (ООЖН) та практичної реалізації завдань здоров'язбережувальної освіти є:

- навчання з основ здоров'я і факультативних курсів превентивних програм здійснюють педагогічні працівники, які мають документ про проходження навчання за методикою розвитку життєвих навичок (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.08.2011 № 982).

- створення кабінету основ здоров'я у кожному навчальному закладі (наказ МОН України 09.12.2009 р. № 1114 «Про затвердження Примірного Положення про навчальний кабінет з основ здоров'я загальноосвітніх навчальних закладів»).

Неприпустимим є використання годин, відведених на основи здоров'я, для довантаження вчителів або класних керівників, які не мають відповідної підготовки.

Навчальний предмет «Основи здоров'я» є складовою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» і його мета визначена як формування здоров'язбережувальної компетентності учнів на основі засвоєння ними знань про здоров'я та безпеку, практичних навичок здорового способу життя і безпечної поведінки, сприяння їхньому фізичному, психічному, соціальному і духовному розвитку, і завдяки цьому, – утвердження ціннісного ставлення самих школярів до життя і здоров'я.

Змістову лінію основ здоров'я структуровано за чотирма розділами: «Здоров'я людини», «Фізична складова здоров'я», «Соціальна складова здоров'я», «Психічна і духовна складова здоров'я». Зазначені розділи є наскрізними для початкової і основної школи, що забезпечує наступність вивчення предмета. Водночас концентричний спосіб систематизації змісту дозволяє змінювати, ускладнювати навчальний матеріал, маневрувати його вивчення відповідно до конкретних пізнавальних ситуацій.

Звертаємо увагу, що особливості методики проведення уроків у початковій школі полягає в тому, що оволодіння здоров'язбережувальними компетенціями потребує багаторазового вправлення, насамперед у процесі групової взаємодії. Тому необхідна організація практичної, ігрової, індивідуальної та колективної діяльності учнів, що базується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії вчителя з учнями і учнів між собою.

До програми з **основ здоров'я для 4 класу** зміни не вносились. Під час вивчення цього предмета особливу увагу рекомендується звернути на такі теми, як «Організація самонавчання і взаємонавчання», «Вплив телебачення, комп'ютерів і мобільних

пристроїв на здоров'я», «Безпека у громадських місцях», «Вихід із непередбачуваних ситуацій поза межами домівки, школи», «Вибір і досягнення мети», «Заохочення однолітків до здорового способу життя». Актуальними є питання попередження тероризму, правила евакуації з громадських приміщень. Тож з урахуванням ситуації у конкретному регіоні програма може бути доповнена такими темами, як «Безпека в зоні воєнного конфлікту», «Евакуація із зони конфлікту» тощо.

Особливістю структури уроків з основ здоров'я має бути гнучкість, органічне поєднання навчально-пізнавальної та оздоровчо-рухової діяльності учнів, необхідно включати різні види діалогу, групової співпраці. Особливого значення для формування в учнів здорового способу життя та безпечної поведінки має емоційність і доступність навчального матеріалу, його унаочнення. Практична складова уроку виконується учнями у практично-дієвій формі під час опрацювання відповідної теми або вдома з батьками.

Оцінювання навчальних досягнень учнів має бути акцентоване на позитивні досягнення і здійснюватися переважно засобами моніторингу за прогресом у знаннях, ставленнях та уміннях учнів упродовж навчання у початковій школі. Оцінюємо не особистість (розумник, молодець), а її вчинки, досягнення: тобі вдалося, у тебе добре виходить..., а ось на те-то необхідно звернути увагу. Узагальненим результатом навчання основ здоров'я у початковій школі є відповідний до віку рівень здоров'язбережувальної компетентності учнів. Деталізовані результати навчання у початковій школі представлено у вигляді державних вимог щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Уміло користуючись у роботі з учнями початкових класів **педагогічною** оцінкою, вчитель закладає основи для формування в них умінь об'єктивно оцінювати хід і результати своєї діяльності, стимулює розвиток навчальних мотивів, створює атмосферу доброзичливих взаємин у класі, що необхідно для розвитку в учнів почуття власної гідності, доброти і чуйності, бажання працювати разом з однолітками.

Особливу увагу вчитель має приділяти збереженню та зміцненню фізичного здоров'я молодших школярів, тому навчальне навантаження в тижневому циклі розподіляти слід таким чином, аби його найбільша інтенсивність припадала на вівторок і середу, в той час як четвер був дещо полегшим днем.

Для профілактики стомлюваності, порушення статури, зору учнів початкових класів на всіх уроках через

кожні 15 хвилин необхідно проводити фізкультхвилинки та гімнастику для очей.

Слід наголосити, що уроки з основ здоров'я бажано проводити у спеціально обладнаному класі (кабінеті) або на спеціальному майданчику (у дворі школи, спортзалі, медичному кабінеті) з використанням навчально-наочних посібників та обладнання. Деякі заняття з правил дорожнього руху рекомендується проводити на вулиці, поблизу перехрестя, де можна спостерігати роботу засобів регулювання, рух транспортних засобів та пішоходів.

Нагадуємо, що Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй проголосила 2011 – 2020 роки Десятиліттям дій безпеки дорожнього руху, мета якого – скоротити втрати людських життів від ДТП.

Постала нагальна потреба навчання дітей шкільного віку не тільки правилам дорожнього руху, а, перш за все, формування в них культури поведінки на дорозі. Важливо навчити дитину бути свідомим та відповідальним учасником дорожнього середовища, особливо в умовах інтенсивної автомобілізації. Для цього школярам необхідно: знати способи безпечної поведінки в умовах дорожнього руху; вірити, що ці знання допоможуть убезпечити життя; діяти на дорозі відповідально задля збереження власного життя та життя інших людей. Усвідомлення власного місця у системі відносин «людина – дорога – транспортний засіб» сприятиме формуванню в учнів особистого ставлення до себе як учасника дорожнього руху, до власної безпеки та безпеки інших.

Вивчення основ здоров'я в 2015/2016 н.р. у 5-9 класах здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

5-7 класи - Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи здоров'я. 5– 9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013;

8-9 класи - Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи здоров'я. 5–9 класи. – К.: Ірпінськ: Перун, 2005.

На вивчення основ здоров'я, відповідно до Типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів, передбачено:

у 5–7 класах – 1 год. на тиждень;

у 8–9 класах – 0,5 год. на тиждень.

Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної складової навчального плану. У такому разі вчитель використовує чинну програму, збільшуючи на власний розсуд кількість годин на вивчення окремих тем програми.

методичні рекомендації

У 2015/2016 н.р. продовжується впровадження нової навчальної програми з основ здоров'я, за якою тепер навчатимуться учні 5-х – 7-х класів. Особливістю нової програми є включення в її зміст видів діяльності учнів – моделювання поведінки, відпрацювання алгоритму дій, створення соціальної реклами, оцінка та самооцінка тощо. Такі види діяльності є обов'язковими елементами уроку, і саме вони забезпечують реалізацію компетентнісного підходу, оскільки інтегрують здатність застосовувати знання й уміння не тільки у «типових» навчальних ситуаціях, а й у більш широким життєвих.

Відповідно до нової навчальної програми, результатом навчання має бути розвиток здоров'язбережувальних компетенцій учнів. У зв'язку з цим необхідним у навчальному процесі є використання системи завдань, спрямованої на оволодіння учнями здоров'язбережувальними компетенціями, що передбачають розвиток життєвих і спеціальних здоров'язбережувальних навичок. Важливою темою 7 класу є профілактика вживання психоактивних речовин та захворювань, що набули соціального значення (туберкульозу, ВІЛ-інфекції/СНІДу).

Сучасні умови життя підвищують вимоги до якості освіти, до вмінь молодих людей гнучко реагувати на. Програмою передбачено формування в учнів таких навичок, як прийняття рішень, розв'язання проблем, творчого та критичного мислення, спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, керування емоціями та стресовою ситуацією, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина. Такі життєві навички, набуті дітьми на уроках з основ здоров'я, допоможуть їм досягти успіху як у навчанні, так і в житті. Для цього треба скоординувати зусилля школи, сім'ї та громади на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, формування культури здоров'я з відповідними ціннісними орієнтаціями.

Добираючи додаткові матеріали до уроків, учителям слід звернути особливу увагу на відповідність їх змісту віковим особливостям, навчальним можливостям та реальним потребам учнів. Лише за цих умов реалізація освітньої траєкторії учнями за схемою «знання» — «умін-

ня» — «ставлення» - «життєві навички» сприятиме формуванню мотивації учнів здорового способу життя.

Постійної уваги вчителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю при виконанні завдань, спрямованих на моделювання здоров'язбережувальних компетенцій дітей. Програмою 7 класу передбачена участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені в чинній програмі *): моделювання способів конструктивного розв'язання конфліктів, складання рейтингу телепередач.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства (www.mon.gov.ua).

Дозволяється використовувати підручники з відповідним грифом Міністерства, що видані в попередні роки, враховуючи при цьому зміни у програмах.

Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізовує його методику навчання.

Також залишаються актуальними методичні рекомендації Міністерства щодо організації навчально-виховного процесу і вивчення базових дисциплін попередніх років. Тексти методичних рекомендацій розміщені на сайті МОН (<http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations>) та в Інформаційних збірниках Міністерства освіти і науки відповідних років.

Суттєву допомогу учителям для підвищення фахового рівня та в підготовці до уроків надає портал превентивної освіти (<http://www.autta.org.ua/>). Він містить методичні розробки, що допоможуть провести цікавий урок з основ здоров'я, класну годину, поза-класний захід або батьківські збори з профілактичної тематики.

Однією зі складових здоров'я є духовний розвиток особистості (прагнення зрозуміти, для чого я прийшов на Землю), тому вважаємо, що у навчальному закладі має бути на-

лагоджений тісний взаємозв'язок між викладанням основ здоров'я і курсів з морально-духовного спрямування.

Курси морально-духовного спрямування

Відповідно до Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування (додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 № 664), у 2015-2016 н.р. у 5-6 класах продовжується вивчення предмета «Етика» або курсів духовно-морального спрямування. Для шкіл, що користуються іншими Типовими планами, ці курси можуть вивчатись за рахунок варіативної складової. Наразі Міністерством рекомендовано декілька програм: «Етика» (Київ, «Перун», 2005), «Християнська етика в українській культурі» (вид – во «Сім кольорів», 2013), «Біблійна історія та християнська етика» (вид – во «АСМІ», Полтава, 2011), «Основи християнської етики» (вид-во «Літера ЛТД», 2011). Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах відбувається за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя.

Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети тощо. Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо. Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

А. ПОЛИЩУК,
методист основ здоров'я ХОІППО.



Державно-громадське управління освітою в умовах формування її інноваційного типу

Українське суспільство, як і все людство, перебуває під впливом потужних глобалізаційних процесів, швидких змін умов життя, посилення конкурентних засад та утвердження інноваційного типу розвитку, пересмислення ціннісних орієнтирів і стратегій людського буття. Нові виклики вимагають адекватної модернізації освітньої системи як провідного чинника соціально-культурного відтворення, успішної життєдіяльності людини, її подальшого удосконалення. В сучасних умовах розвиток освіти перестає бути виключно справою держави. Він став полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоврядування, освітніми закладами, педагогами, батьками, учнями, потенційними роботодавцями, громадськими об'єднаннями. Лише поєднання зусиль держави та громади як рівноправних партнерів у створенні стратегій реформування освітнього процесу, забезпеченні контролю його якості, посиленні соціального захисту всіх учасників, розширенні мережі закладів освіти, підготовці компетентних кадрів може забезпечити повноцінне та всебічне розв'язання проблем державного управління у сфері освіти. Управління освітою повинно бути державно-громадським, Закони залишатимуться малодійовими без суспільної підтримки.

Під державно-громадським управлінням освітою найчастіше розуміється процес поєднання різноспрямованої діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах людини, соціуму, влади, а предметом його взаємоузгодження та спрямування дій різних за природою і напрямом сил на розвиток освітньої системи.

Демократичні підходи до управління в освітній галузі в Україні здійснюються з прийняттям низки законодавчих актів, у яких розкриваються засади переходу від традицій-

ної до державно-громадської системи управління шляхом чіткого розмежування функцій між центральними, регіональними і місцевими органами управління; активізації участі батьків, зацікавлених сторін, піклувальних та інших рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації в освітньому процесі навчальних закладів тощо. Для України актуальним залишається процес децентралізації управління освітою, розширення автономії навчальних закладів, наближення їх до місцевого оточення, розвитку співробітництва навчальних закладів і громадських організацій.

Конкретні питання управління освітою в Україні вирішуються системою державних органів і органів місцевого самоврядування. До органів управління освітою в Україні належать: Міністерство освіти і науки України, міністерства і відомства України, яким підпорядковані заклади освіти, Вища атестаційна комісія України, місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

Враховуючи, що проблема забезпечення якості середньої і вищої освіти в контексті входження України до Болонського процесу набула загальнонаціональної ваги та міжнародної значущості, доцільно було б уже у найближчий період покласти функції науково-методичного забезпечення управлінської діяльності в частині державно-громадського управління якістю освіти на новий загальнодержавний орган зі створенням відповідних підрозділів на регіональному рівні – управлінсь з проблем забезпечення якості освіти та управління моніторингу якості освіти в усіх областях і регіонах України.

Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, здійснюючи державну політику в галузі освіти і в межах своєї компетенції встановлюють,

не нижче означених Міністерством освіти і науки України, мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування закладів освіти, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання; забезпечують розвиток мережі закладів освіти та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування; здійснюють соціального захист працівників освіти, дітей, учнівської молоді, створюють умови для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організують облік дітей дошкільного та шкільного віку.

Своєю управлінською діяльністю місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування контролюють виконання вимог щодо навчання дітей у закладах освіти; вирішують питання, пов'язані з опікою і піклуванням про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт, захист їх прав, надання матеріальної та іншої допомоги; створюють належні умови за місцем проживання для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів; забезпечують у сільській місцевості регулярне безкоштовне підвезення до місця навчання і дому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників; організують професійне консультування молоді та продуктивну працю учнів; визначають потреби, обсяг і розробляють пропозиції щодо державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для регіону.

Для вирішення цих завдань місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування створюються відповідні органи управління освітою – відділи освіти та управління (на обласному рівні), які діють на підставі законів України «Про освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про

методичні рекомендації

місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», положень про відділи та управління освіти місцевих органів самоврядування та органів виконавчої влади, які приймаються на підставі типових положень, інших нормативних актів.

Важливу організаційну роль у механізмі державно-громадського управління якістю освіти мають зіграти загальнодержавний орган управління якістю освіти, професійні організації освіти, громадські організації з їх регулюючими функціями, органи самоорганізації населення. Своєю сукупною діяльністю вони можуть правомірно захистити суспільні інтереси, інтереси професіоналів-практиків і професійних асоціацій та власні інтереси, підтримуючи свою впливову позицію управлінського органу. За таких умов управління, вмотивоване суспільними інтересами, суміщається з управлінням, що ґрунтується на корпоративних інтересах і культурі у сфері освіти.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування виконують важливі управлінські функції: забезпечують здобуття неповнолітніми загальної середньої освіти, сприяють діяльності дошкільних та позашкільних навчально-виховних закладів, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких організацій; забезпечують у межах надання їм повноважень доступність і безоплатність освіти на відповідній території, можливість навчання в школах державною та рідною мовами. Органи місцевого самоврядування також організують облік дітей дошкільного та шкільного віку; надають допомогу випускникам шкіл у працевлаштуванні тощо.

Усі навчальні та виховні заклади незалежно від форм власності та порядку утворення в установленому законодавством порядку здійснюють оперативний та бухгалтерський облік своєї діяльності (як господарської, так і суто навчально-виховної). Контроль за виконанням вимог законодавства України освітніми закладами у галузі навчально-виховної роботи здійснюють вищі органи відносно підпорядкованих їм закладів освіти системи Міністерства освіти і науки України. Контроль здійснюють також спеціальні контролюючі органи відомчої спрямованості, такі, як Державна інспекція закладів освіти, що утворена при Міністерстві освіти і науки України. Вони здійснюють так

званий відомчий контроль. А з інших питань – у галузі бюджетної, фінансової дисципліни, дотримання природоохоронного законодавства тощо – органи місцевого самоврядування, виконавчої влади і спеціальні контролюючі органи – органи міжвідомчого та надвідомчого контролю.

Серед основних завдань управління освітою прийнято виділяти: участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій та інтелектуальної власності; забезпечення розвитку системи освіти з метою формування гармонійно розвиненої, соціально активної, творчої особистості; створення в межах своїх повноважень умов для реалізації рівних прав громадян України на освіту, для соціального захисту дітей дошкільного та шкільного віку, студентської молоді, педагогічних, наукових, інших працівників закладів та установ освіти і науки.

До них також відносяться: створення умов для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти відповідно до освітніх потреб особистості та її індивідуальних здібностей і можливостей, реалізації їх права відповідно до законів України на здобуття вищої освіти; забезпечення розвитку освітнього, творчого (інтелектуального), наукового та науково-технічного потенціалу з урахуванням національно-культурних, соціально-економічних, екологічних, демографічних та інших особливостей області. Йдеться також про здійснення контролю за дотриманням актів законодавства з питань освіти і науки, виконанням навчальними закладами усіх форм власності державних вимог щодо змісту, рівня та обсягу дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти, а також за дотриманням актів законодавства у сфері трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. За умов реформування гостро постає завдання оптимальної координації діяльності навчальних закладів та наукових установ, що належать до сфери управління обласної державної адміністрації та організації роботи з їх кадрового, матеріально-технічного і науково-методичного забезпечення.

Особливої актуальності набуває своєчасне проведення моніторингу у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій та інтелекту-

альної власності, сприяння захисту прав інтелектуальної власності в області; формування регіональної наукової та науково-технічної політики, впровадження інноваційних заходів, здійснення трансферу технологій, спрямованих на соціально-економічний розвиток області; сприяння розробленню і використанню технологій та їх складових частин згідно з потребами області.

Всі складові компоненти державно-громадського механізму управління освітою мають піклуватися про сприяння функціонуванню і розвитку системи науково-технічної та економічної інформації в області, районі, місті, формуванню баз даних і фондів науково-технічної інформації про технології, про підтримку інтеграції вітчизняної освіти і науки у світову систему із забезпеченням збереження і захисту прав інтелектуальної власності та національних інтересів.

Громадськість має значний потенціал впливу на розвиток системи освіти, що актуалізує питання становлення державно-громадського типу управління освітою. До переваг громадської складової належать: незалежність дій органів самоврядування в спільному управлінні; широка соціальна основа участі громадськості в співуправлінні і діяльності школи; практика відкритих і публічних обговорень і ухвалення рішень; заохочення ініціативи; урахування думки меншості. Недоліками громадської складової є: нестача ресурсів і можливостей фінансування проектів розвитку; недостатній рівень професіоналізму більшості учасників.

Головним завданням державно-громадського управління є забезпечення діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установлення рухомої рівноваги між державним регулюванням та процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-педагогічних системах. Крім того, завданнями такого управління є реалізація законодавчо визначених прав педагогів, учнів та їх батьків на участь в управлінні навчальним закладом; демократизація державного управління освітою; задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу; розвиток узгоджувальних механізмів розв'язання протиріч і конфліктів між усіма суб'єктами.

Змістом державно-громадського управління освітою є діяльність його суб'єктів за двома принципами:

- 1) забезпечення функціонування

методичні рекомендації

освітньої сфери: участь у підготовці, прийнятті та реалізації нормативно-правової бази; взаємодія державних органів і громадських об'єднань та організацій, які сприяють гармонізації, гуманізації та громадсько-правовому закріпленню різноманітних організаційних та організаційно-правових форм взаємовідносин учасників навчального процесу; залучення в освіту сил і засобів юридичних та фізичних осіб;

2) розвиток системи освіти; розроблення та реалізація програм, які спрямовані на її модернізацію; вдосконалення змісту, форм і методів освітньої діяльності; підготовку, прийняття і введення в дію нормативних документів щодо стимулювання закладів освіти та органів управління ними.

Зміст державно-громадського управління складає діяльність його суб'єктів з інтеграції трьох напрямів роботи: демократизація діяльності органів державної влади й управління освітою; розвиток самоврядних асоціацій учасників освітньої діяльності (професійних асоціацій педагогів, органів учнівського й батьківського самоврядування всіх рівнів); створення та організація діяльності громадських органів управління освітою, де представлено всі верстви населення.

Важливу роль у розумінні сутності феномена державно-громадського управління освітою відіграють наступні його принципи:

- незалежності й паритетності органів державного і громадського управління освітою;
- комплексного використання економічних та інших ресурсів держави й суспільства суб'єктами державно-громадського управління освітою;
- цільової спрямованості діяльності суб'єктів державно-громадського управління освітою на реалізацію потреб та інтересів учасників освітнього процесу, суспільства, держави;
- правової обґрунтованості домагань учасників освітньої діяльності на участь у державно-громадському управлінні загальною середньою освітою як на рівні загальноосвітнього закладу, так і на місцевому, регіональному і центральному рівнях;
- відкритості й гласності, згідно з яким діяльність суб'єктів державно-громадського управління освітою відкрита для всіх учасників освітнього процесу і забезпечується одержанням інформації;
- свободи й самодіяльності, що

означає можливість кожного суб'єкта державно-громадського управління освітою вільно обирати методи й засоби здійснення управлінської діяльності та виявляти при цьому активність і самодіяльність;

- узгодженого розподілу повноважень і сфер відповідальності між державними і громадськими органами управління освітою на кожному її рівні й етапі функціонування і розвитку;
- надання повноважень органам управління освітою в державній вертикалі згори донизу, у громадській навпаки – знизу вгору;

- цивілізованого розв'язання конфліктів і суперечностей між державними і громадськими органами управління на кожному рівні управління шляхом застосування загальноприйнятих узгоджувальних механізмів і процедур.

Щоб забезпечити перехід від державної до державно-громадської системи управління освітою, потрібно передусім перейти до державно-громадської системи її фінансування. Це доцільно розпочинати зі створення Фонду розвитку освіти та відповідних фондів розвитку шкіл, кошти до яких надходять на депозитні рахунки в банках. Куди і як використовувати ці кошти, вирішують громадські ради відповідних рівнів. При цьому фонд розвитку освіти формується з таких джерел:

- міського бюджету через цільове скерування частки місцевих податків;
- інноваційного фонду;
- цільових коштів підприємств і організацій, зокрема іноземних інвестицій;
- цільових внесків різних державних, приватних та громадських організацій, благодійних фондів;
- добровільних пожертвувань (внесків) окремих громадян, меценатів.

Становлення державно-громадського типу управління освітою сприяє формуванню інноваційного типу педагогічного процесу. Узагальнюючи сучасні інтерпретації поняття «інновації», слід зазначити, що, по-перше, вони завжди містять нове вирішення актуальної проблеми; по-друге, їх використання зумовлює якісно нові результати; по-третє, їх впровадження зумовлює якісні зміни інших компонентів системи.

У процесі становлення інноваційної освіти в Україні виокремлюються дві точки зору. Прибічники першого, «описового» підходу, ототожнюють поняття «інновація», «новинка»,

«новизна» тощо. Наявність певної новизни є достатнім, аби ті чи інші процеси, діяльність вважати інноваційними. Даний підхід не відображає предметного, функціонального змісту інновацій, не бере до уваги наслідків їх впровадження, оперуючи такою логікою; усе, що нове, те інноваційне.

Другий «змістовний» підхід пов'язує інновації насамперед з конкретними соціальними змінами, до яких вони приводять. Інновація – це, у першу чергу, не те, що є новим, а те, що змінює середовище її впровадження. Таким чином, новизна є лише фактором інноваційності. Найбільше значення має не стільки сама інновація, її природа, скільки результативність її впровадження в конкретне соціальне середовище, її необхідність для розвитку та вдосконалення даного середовища.

Інноваційну діяльність слід розуміти як діяльність щодо цілеспрямованого вдосконалення навколишнього середовища, а інноваційні процеси – як процеси, що пов'язані зі створенням, освоєнням та поширенням інновацій, як поєднання різноманітних умов (організаційних, управлінських, економічних, соціокультурних тощо) впровадження інновацій.

Освітні інновації розкриваються через низку інших понять: інноваційна освіта, інноваційний розвиток освіти, інноваційний процес, інноваційна діяльність, управління інноваційною діяльністю.

Формування інноваційного типу педагогічного процесу передбачає цілеспрямований систематичний вплив на цей процес з боку державних органів управління освітою та громадськості. Управління педагогічною інноватикою в системі освіти повинно враховувати спрямування управління та управлінських рішень, відгук на інновації, суспільне і громадське реагування, системоутворюючу роль інтегрованого управління для вибору типу управління, а саме: за потребами і можливостями навчальних закладів і сучасними вимогами суспільства.

**Л.БУЙМІСТЕР,
завідувач НМЦ координації
та методичного забезпечення
громадського самоврядування
та соціально-економічного
розвитку закладів освіти
Хмельницького ОІППО.**

Модернізація роботи Р(М)МК(Ц) в умовах реформаційних викликів

Докорінні зміни, що відбуваються в освітній галузі України, потребують від педагогічних працівників професійної мобільності, вміння швидко переучуватися, самовдосконалюватися. Підвищення професійної майстерності педагогів завжди було і є одним з пріоритетних напрямів роботи методичних служб, які упродовж останніх років працюють над створенням єдиного інформаційно-освітнього середовища у своїх регіонах, покликаного забезпечити можливість професійного зростання кожного педагога.

На районному/міському рівні здійснення науково-методичного забезпечення системи загальної середньої освіти покладається на районні (міські) методичні кабінети, загальні питання функціонування яких врегульовані ч. 2 ст. 14, 19 Закону України «Про освіту», ст. 41, 42 Закону України «Про загальну середню освіту», ст. 25, 26 Закону України «Про дошкільну освіту», Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII та Положенням про районний (міський) методичний кабінет (центр), яке затверджено наказом МОН від 08.12.2008 № 1119, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 25 грудня 2008 р. за № 1239/15930.

Сучасна мережа методичної служби області включає методичні кабінети різного статусу: методичний кабінет, що є юридичною особою (Дунаєвецький), методичні служби як структурні підрозділи відділів (управлінь) освіти або входять до їх складу. За роки функціонування системи обласної методичної служби накопичено певний досвід роботи з її розбудови як служби розвитку.

За цей період:

- забезпечено подальший розвиток Р(М)МК(Ц) як науково-методичних установ, відповідно до оновленої нормативно-правової бази їх функціонування;

- робота методичної служби спрямовувалася на науково-методичний супровід професійної діяльності та неперервної освіти педагогічних кадрів; оновлення змісту освіти у відповідності до завдань інноваційного розвитку.

Р(М)МК(Ц) забезпечують підготовку вчителя до упровадження нових державних освітніх стандартів, навчальних програм, підручників; участі у всеукраїнських та міжнародних проектах, програмах, виставках; упровадження нових педагогічних технологій, методик, форм навчання дітей з метою підвищення якості освіти; використання в навчально-виховному процесі інформаційно-комп'ютерних технологій; роботи з обдарованою молоддю; здійснення інклюзивного навчання; організації профільного навчання у старшій школі;

запровадження досвіду роботи творчої працюючої колег; здійснення експертизи навчальних програм, підручників; проведення моніторингових досліджень; участі у професійних конкурсах «Учитель року», «Вихователь року», «Класний керівник року» та ін., реалізації нової моделі виховної роботи, що базується на формуванні патріотизму.

Такий обсяг роботи сьогодні не готові взяти на себе інші методичні структури, зокрема методичні об'єднання.

Поряд із цим, результати зворотного зв'язку свідчать, що на місцях ще не задіяні повною мірою наявний кадровий і технологічний потенціал інноваційного розвитку системи освіти в силу об'єктивних та суб'єктивних причин.

На нашу думку, чинниками, які гальмують подальший розвиток Р(М)МК(Ц), виступають:

- нормативно-правова база діяльності, яка є застарілою і не забезпечує повноцінне функціонування в сучасних умовах. Методкабінети сьогодні – це державні науково-методичні установи системи післядипломної педагогічної освіти з властивими тільки їм функціями і принципами діяльності. Вони істотно відрізняються від функцій органів управління освітою, завдання яких визначені ст. 36 Закону України «Про загальну середню освіту». Цього часто не помічають або не хочуть помічати на місцях, залучаючи методистів до виконання завдань, не передбачених їхніми посадовими інструкціями;

- чисельний склад працівників методкабінетів визначається Типовими штатами, затвердженими наказом Міністерства освіти СРСР «Про затвердження типових штатів районних і міських (міст без районного поділу) методичних кабінетів системи освіти» від 05.12.1985 р. № 209, в основі якого – практика розрахунку штату методкабінетів від загальної кількості педагогічних працівників. Керівники методкабінетів змушені у таких умовах вводити до посадових обов'язків працівників питання і напрями роботи, що не відповідають їхній базовій освіті, залучаючи до роботи працівників на неповну ставку та за сумісництвом;

- якісний склад окремих методичних установ, професійна компетентність окремих методистів потребують удосконалення.

Стратегічне реформування та розвиток освіти передбачають переосмислення ролі методистів, неухильне дотримання принципу «педагогічної свободи вчителя».

Оригінальність, інтелігентність, новизна, свобода, мобільність – ось неповний образ сучасного методиста.

Більшість представників методичних структур відчувають потребу в модернізації діяльності. Йде пошук методичною службою свого місця у новій моделі освіти.

Спробуємо змоделювати майбутнє

методичної служби, виходячи з тих засад реформування, які проголошені та мають перспективу до впровадження. Майбутня децентралізація влади буде стосуватися і органів управління освітою. Нова модель місцевого управління освітою буде базуватися на значній розпорядчій свободі щодо формування і розвитку освітнянської системи. Важливим і визначальним чинником успіху буде готовність кадрів на місцях до самостійного вирішення нових завдань. Вона визначатиметься трьома складовими: патріотизмом, професійністю та ініціативністю.

Які ж завдання методиста у майбутній структурі сервісного обслуговування навчальних закладів району/міста? Переконані: формувати свої нові функції відповідно до напрямів реформ, починати практичну роботу з їх наповнення конкретним змістом, поширювати нові запровадження на усю мережу навчальних закладів. Саме такий підхід визначить професійний і творчий рівень працівника, забезпечить його спроможність та переважне право на місце у майбутній структурі управління освітою.

У цих умовах серед векторів науково-методичної роботи виділимо:

- мотивацію педагогів до безперервного підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності, навчання впродовж усього життя;

- розуміння сенсу реформ і їх адекватне сприйняття;

- готовність до інноваційної діяльності;
- осмислення особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентісного підходів в освіті;

- налаштованість і спроможність учителя до врахування індивідуальності кожної дитини, розвитку її задатків, талантів, забезпечення необхідного соціального захисту.

Модернізація системи науково-методичної роботи потребує визначення нових доміант, тобто основних ідей, на яких вона має розвиватися. В умовах реформування освітньої галузі методична служба не може обмежуватися простим набором функцій із підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а має здійснювати організаційне, науково-методичне, інформаційне забезпечення проведення реформ в освітніх закладах. Це також допоможе подолати такі негативні явища в організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами, як безсистемність заходів, пасивність форм і методів роботи, які призводять до дискретності впливу на педагогів у міжкурсовий період. Пріоритетною в роботі методичних кабінетів усіх рівнів за вертикаллю (шкільний, районний (міський) стає експертно-консультативна діяльність. На рівні навчально-виховного закладу основна увага має приділятися створенню умов для самоосвіти.

методичні рекомендації

Методичні кабінети навчальних закладів слід трансформувати у лабораторії педагогічної майстерності і школи передового досвіду, постійно діючі консультативні пункти як для педагогів, так і для батьків.

Другою домінантою є побудова науково-методичної роботи на діагностичній основі: урахування особливостей мережі закладів і чіткої зорієнтованості на запити конкретних установ і педпрацівників.

Третя домінанта полягає в необхідності модифікації форм науково-методичної роботи з педагогічними кадрами у міжкурсовий період. Суттєво змінюють та оновлюють існуючі форми й методи освітньої і методичної діяльності технології WEB-2,0, WEB-3,0, відкриваючи можливості для індивідуального професійно-кваліфікаційного росту кожного педагога, колективного спілкування та обміну знаннями в інтернет-просторі.

Четверта домінанта стосується методів науково-методичної роботи. Суть її полягає в заміні пасивних методів роботи на активні та інтерактивні, впровадження діялісного підходу у роботі з педкадрами.

Функції працівників методичної служби поступово трансформуються. Їм усе частіше доводиться виконувати роль менеджера, модератора, експериментатора, «віртуального методиста», здатного до створення мережевого багатфункціонального комплексу, спрямованого на науково-методичну, інформаційну, консультативну та комунікативну допомогу педагогічним працівникам.

Відповідно до вимог сьогодення пріоритетним завданням науково-методичної роботи є формування професійних компетенцій педпрацівників для участі у

реформаційних процесах і досягненні якісних результатів. Передусім це стосується запровадження нових Держстандартів і нових програм (4, 7 класи), формування готовності керівника до роботи в умовах децентралізації та посилення громадсько-державної моделі управління освітою, виховання громадянина-патріота.

Враховуючи попередні напрацювання, оцінюючи внутрішній потенціал освітньої галузі регіону для її подальшого інноваційного розвитку, методична служба області має продовжити роботу по створенню єдиної системи інформаційно-ресурсної та науково-методичної підтримки педагогів на основі телекомунікаційних зв'язків, глобальних та локальних мереж. Для педагогічних працівників – це, перш за все, доступ до сучасних інформаційних ресурсів з метою підвищення професійної майстерності та обміну інформацією з колегами; для учнів – можливість своєчасного і якісного доступу до навчальних ресурсів у мережі, дистанційних курсів тощо. Відповідна робота проводиться департаментом освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації, Хмельницьким ОІППО, Р(М)МК(Ц), відділами (управліннями) освіти. Протев інформатизації діяльності методичних кабінетів/центрів є ряд невирішених проблем:

- морально застаріле матеріально-технічне забезпечення окремих Р(М)МК(Ц);
- низький рівень володіння ІКТ окремих методистів РМК;
- відсутність власних сайтів у 4 методичних установ, мала кількість сайтів, блогів методистів;
- повільне запровадження у практичну діяльність віртуальних методичних фор-

мувань;

- потребує розв'язання проблема підготовки вчителя-дослідника, який на високому рівні володіє ІКТ, проектними технологіями.

У найближчій перспективі методична служба області продовжить роботу щодо формування власної моделі розвитку в умовах реформаційних викликів, вирішуючи завдання ефективного забезпечення науково-методичного супроводу професійної діяльності педпрацівників.

Перед керівниками методичних кабінетів, центрів та методичних служб стоять першочергові завдання:

- створення динамічної, гнучкої, демократичної системи супроводу науково-методичної роботи з прогнозуванням кінцевого результату;
- формування високотехнологічного освітнього середовища, системи інформаційно-ресурсної та науково-методичної підтримки професійної діяльності та неперервної освіти педагогічних працівників на основі технологій WEB-2,0, WEB-3,0;
- розробка та впровадження моделей універсальних методичних сервісних служб різних рівнів;
- трансформація функцій працівників обласної методичної служби відповідно до специфіки діяльності в умовах мережевої взаємодії;
- впровадження дистанційної освіти дітей та дорослих.

О.КОШКА,
завідувач НМЦ координації роботи
методичних та загальноосвітніх
установ і закладів освіти
Хмельницького ОІППО.

Команда як сучасний метод адміністрування

Швидкі зміни соціально-економічних умов життя суспільства, розвитку ринкових відносин, зростання інформаційного поля ставлять особливі вимоги до керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Серед них:

- уміння перебудувати роботу з позиції нового бачення, розробка нових підходів відповідно до нових цілей, прагнення до інноваційних форм діяльності;
- здатність адаптуватися в нових умовах, передбачати, моделювати результати творчої діяльності педагогічного колективу школи;
- ефективне використання інформаційно-комунікативних технологій;
- уміння формувати команду, здатну виконувати намічені завдання.

Особливий інтерес для практики управління мають процедури створення адміністративних команд в освітніх установах. Специфікою останніх є те, що їх адміністративному керівництву доводиться вирішувати завжди сукупність

різних проблем. Серед них - проблема місії установи, проблема встановлення стандартів діяльності та поведінки в установі, проблема відповідальності за ефективну організацію взаємодії людей; проблема відносин із зовнішнім середовищем тощо.

Перераховані проблеми - надзавдання адміністративного керівництва. Крім них є ще безліч оперативних. Тому для ефективного управління необхідною комплектувати команди адміністративного керівництва з фахівців, які виконували б відповідні професійні ролі.

Ті школи, які шукають шляхів ефективної діяльності з гарантією на успіх, віддають перевагу роботі саме в команді, розуміючи, що час, витрачений на її створення, не буде згаяний даремно.

У багатьох сферах командна робота забезпечує високу ефективність і якість. Проте далеко не кожному керівнику вдається створити ефективну команду.

Існує безліч дефініцій поняття „команда“. Так, команду визначають як невелику спільноту людей, де здібності одного співробітника доповнюють здібності іншого, де члени колективу віддані спільній меті, активно сприяють реалізації завдань, що впливають з неї, виявляючи взаємну відповідальність. Команду також визначають як соціальну систему, що складається із взаємозалежних об'єднаних спільною метою членів.

Г. Паркер вказав на три складові, котрі визначають характер команди:

- мета командної діяльності. Як правило, це розвиток системи, продукту чи якості;
- тривалість функціонування команди. Це може бути короткий або тривалий проміжок часу залежно від мети й характеристик команди;
- членство в команді. Воно може бути функціональним (кожен член команди виконує чітко визначені функції, не вни-

методичні рекомендації

каючи у сферу діяльності колег) або взаємним перекресним (усі члени команди взаємно доповнюють один одного).

При формуванні команди керівнику потрібно, перш за все, враховувати фактори, які впливають на даний процес, а також безпосередню на команду.

Ці фактори можна поділити на три групи:

1. **Організаційні.** До них відносяться різні організаційні труднощі, які не можуть контролювати та якими не можуть управляти навіть самі команди

2. **Управлінські:** визначення цілей створення команди та очікуваних результатів; вибір напрямків діяльності команди; отримання необхідних ресурсів та механізмів для підготовки членів команди; визначення перешкод, з якими може зіштовхнутися команда та пошук шляхів їх подолання.

3. **Індивідуальні.** При виборі членів команди, а також під час розвитку персоналу необхідно враховувати: технічні та особисті навички й можливості, які необхідні для якісного виконання командної роботи; необхідність додаткового навчання і розвитку кожного співробітника для перетворення його в ефективного члена команди; мотивацію кожного члена команди; визначення ключових ролей в команді. Дослідники підкреслюють і таку особливість команди, як взаємозалежність її членів при збереженні відмінностей між ними.

Незважаючи на наявність спільних рис, кожна команда має свої особливості. Вони залежать від специфічних завдань команди, її ресурсів, а також від якостей кожного. Загалом виділяють такі типи команд:

- команди, націлені на вирішення нечітко визначених, складних проблем. Члени команди повинні довіряти один одному, бути надійними, інтелектуальними і прагматичними людьми;

- творчі або дослідницькі команди, націлені на дослідження можливостей середовища і пошук альтернатив. Члени таких команд повинні мати стійку мотивацію, бути незалежними, творчими і наполегливими у здійсненні колективних цілей;

- команди тактичної реалізації (так звані «хірургічні» команди), націлені на виконання конкретного плану. Вони потребують чіткої постановки завдання, однозначного розподілу ролей і формулювання конкретних критеріїв успіху.

Процес командоформування у своєму розвитку проходить декілька етапів:

1) попередній етап: діагностика та зміна стилю управління, підготовка організаційного середовища, визначення мети й завдань, напрямів і сфер діяльності, вироблення критеріїв оцінки;

2) етап формування команди: добір претендентів, створення умов, розподіл ролей;

3) етап управління командою чи командами: визначення мети, моніторинг та оцінка діяльності, забезпечення умов розвитку.

Ефективна команда, як правило, складається з членів, між якими немає

великих відмінностей у кваліфікації, оплаті праці й ресурсному забезпеченні.

Керівник може створити команду, в якій він стане членом, котрий виконує чітко визначені ролі й функції. Він також може ініціювати формування команди чи команд, у яких він сам особистої участі брати не буде.

Діяльність керівника з формування й керування командою здійснюється в таких напрямках:

- надання допомоги членам команди у переорієнтації їхніх сподівань, домінуючих мотивів поведінки й досвіду (з метою перенести зусилля підлеглих із самореалізації на досягнення спільної мети);

- сприяння членам команди в їхньому прагненні усвідомити себе як команду, що має спільні цінності й моделі поведінки;

- надання допомоги членам команди в усвідомленні того, що вони є взаємозалежними у досягненні успіху чи невдачах;

- підвищення ступеня довіри взаєморозуміння між членами команди;

- постійне удосконалення комунікації в самій команді (або команди з іншими структурами організації).

Сильні сторони команди очевидні:

- кожен завжди знає, як працює ціле і відповідальний за це;

- команда відкрита до нових ідей і нових способів діяльності;

- команда високоадаптивна - це кращий засіб для подолання функціональної роз'єднаності.

Але команди мають і серйозні недоліки, пов'язані з тим, що:

- немає зрозумілості, якщо лідер її не створить;

- низька стабільність;

- потрібна невпинна увага до управління, до відносин людей між собою;

- більша частина енергії членів команди йде на підтримку робочого ходу, бо ніщо не робиться автоматично;

- розуміння спільної проблеми членами команди доволіне, не вабить розуміння власних специфічних завдань;

- можна цікавитися тим, що роблять інші, забуваючи про власну роботу;

- існує необхідність постійно пояснювати, що саме намагається зробити команда, над чим працює, чого досягла;

- потрібні висока самодисципліна і добровільна відповідальність, на які здатні не всі.

Щоб бути ефективною, команда повинна відповідати таким емпіричним правилам, вперше сформульованим П. Друкером:

1. Кожен, хто несе головну відповідальність за якусь галузь, має у ній вирішальне слово. Ефективне керівництво вимагає, щоб жоден підлеглий не міг апелювати з приводу рішення одного члена керівництва до іншого. Кожен член керівництва говорить від імені усієї команди. Інакше починаються інтриги і політиканство, що підриває авторитет усієї установи.

2. Ніхто не приймає рішень у справах, за які він не має головної відпо-

відальності. Якщо особі ставлять таке питання, він має переадресувати його колезі, що відповідає за цю проблему. Найкраще, аби члени команди навіть не висловлювали думок про справи, які перебувають поза межами своєї сфери відповідальності.

3. Команда потребує керівника, який має бути не начальником, не босом, не господарем, а лідером, здатним у момент кризи взяти відповідальність на себе.

4. Кожен повинен приймати рішення у своїй сфері. Але певні рішення належить приймати колективно, усією командою або, принаймні, колективно обговорювати. Найліпше заздалегідь визначити, до яких галузей належать ці рішення (вироблення місії установи, оновлення освітнього процесу, фінансування, основні кадрові рішення тощо).

Організуючи роботу педагогів у команді з метою вирішення якоїсь проблеми, директор, завуч, керівники методичних об'єднань повинні мати повне уявлення про команду, її можливості, сильні та слабкі сторони. Перш ніж почати формування команди, керівник повинен думливо проаналізувати ситуацію і точно визначити мотиви й мету, які спонукають його до цього. Слід мати на увазі, що процес формування команди непростий і керівнику доведеться докласти значних зусиль для його здійснення.

Для ефективного управління важливо знати, на якому етапі розвитку перебуває команда, яких результатів від неї очікувати, як оцінити її ефективність. Проведення діагностичних досліджень допоможе керівнику отримати інформацію і вчасно скоригувати подальшу діяльність.

Команда - це ефективний засіб реалізації більш складних і суттєвих організаційних завдань. Ефективне функціонування команди вимагає під керівника і всієї організації проведення послідовних змін процедури прийняття рішень, розподілу повноважень і відповідальності, виконання завдань. Тому керівник має бути готовий до модифікації звичних моделей поведінки і стилів лідерства, а також посприяти адекватній зміні стилів лідерства та управління тих менеджерів, що перебувають в його підпорядкуванні та діяльність яких пов'язана з функціонуванням команди чи команд.

Саме тому керівнику потрібно багато в чому вчитися і не забувати, що ефективна команда може складатися з різних учасників, а згуртованість та взаєморозуміння досягається активними методами навчання.

О.КОШКА,
завідувач НМЦ координації роботи методичних та загальноосвітніх установ і закладів освіти ХОІППО.

О.ШНИРА,
методист по роботі з керівними кадрами НМЦ координації роботи методичних та загальноосвітніх установ і закладів освіти ХОІППО.

Організація профільного навчання в ЗНЗ області у 2015/2016 н.р.

У 2015/2016 н.р. старша школа функціонує як профільна відповідно до Концепції профільного навчання, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 1456 від 21 жовтня 2013 року. Здійснення профільного навчання можливе за такими основними напрямками диференціації: природничо-математичним, філологічним, суспільно-гуманітарним, художньо-естетичним, технологічним, спортивним.

Напрямами диференціації, своєю чергою, конкретизуються в окремі профілі навчання: фізичний, математичний, біолого-хімічний, економічний, географічний, екологічний, правовий, інформаційно-технологічний тощо.

За характером взаємодії суб'єктів профільного навчання пропонуються такі форми його організації:

внутрішньошкільні:

– профільні класи в однопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах;

– профільні групи в багато-профільних загальноосвітніх навчальних закладах (передбачають профільну спеціалізацію груп учнів у класах певного напрямку профілізації. Наприклад, у класі суспільно-гуманітарного напрямку можуть бути організовані групи для навчання за філологічним та історико-правовим профілями);

– класи з поглибленим вивченням предметів;

– різнопрофільні групи в межах класу (у 1-2 комплектній старшій школі);

– профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами загальноосвітніх навчальних закладів (здійснюється для задоволення індивідуальних запитів обдарованих учнів);

– динамічні профільні групи (створюються за бажанням учнів та їхніх батьків у профільних школах, що мають належне матеріально-технічне, професійно-педагогічне забезпечення. Вони можуть функціонувати у паралельних класах старшої школи);

зовнішньошкільні:

– міжшкільні профільні групи району, шкільного округу;

– профільна школа інтернатного типу;

– опорна старша школа з пришкільним інтернатом;

– освітній округ;

– навчально-виховний комплекс (НВК);

– міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНБК);

– загальноосвітні навчальні заклади на базі професійно-технічних, вищих навчальних закладів.

У навчальних закладах області профільне навчання організовується через навчальні заняття (уроки, лекції, семінари тощо), факультативи, курси за вибором, дистанційні курси, екстернат, здійснюється на базі /за участю поза-шкільних навчальних закладів.

Відповідно до нормативно-правової бази загальноосвітній навчальний заклад може мати один чи кілька профілів або, в окремих випадках (малій наповненості класу та за бажанням учнів), може створюватись універсальний профіль без виокремлення профільного(них) предмета(тів). У такому випадку кількість базових предметів визначається Типовими навчальними планами. Вивчення предметів у профільних класах здійснюється за трьома рівнями змісту: рівнем стандарту, академічного та профільного.

Організація профільного навчання має здійснюватись з урахуванням особливостей функціонування кожного навчального закладу та архітектурної доступності.

У сільській місцевості, за відсутності учнів для формування класу, профільне навчання може реалізовуватись за індивідуальними планами і програмами з метою задоволення індивідуальних запитів учнів, у тому числі за дистанційною формою навчання чи у формі екстернату.

Однією із форм зовнішньошкільної організації профільного навчання є освітній округ – добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, поза-шкільної, професійно-технічної та вищої освіти, що спрямовують свою діяльність на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, впровадження допрофільної підготовки і профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій.

Порядок створення, особливості діяльності освітніх округів прописані у «Положенні про освітній округ», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів

України №777 від 27.08.2010 р.

При формуванні освітніх округів необхідно враховувати економічний, демографічний, комунікаційний принципи.

Організація навчально-виховного процесу в окрузі регламентується договором про спільну освітню діяльність, положенням про округ та нормативно-правовими актами, які визначають напрями діяльності суб'єктів округу. Колегіальним органом управління округом є рада, повноваження якої визначено Положенням про освітній округ; з метою координації навчально-виховного процесу не рідше ніж один раз на рік проводяться спільні засідання педагогічної ради суб'єктів округу.

Орган управління освітою, за позицією ради округу, може приймати рішення про перерозподіл годин у межах навчальних планів його суб'єктів. У такому разі для організації навчально-виховного процесу розробляється єдиний робочий навчальний план суб'єктів округу та встановлюється режим їх роботи.

У випадку здійснення допрофільної підготовки та профільного навчання на базі опорного закладу, предмети можуть викладатись як педагогічними працівниками опорного закладу, так і педагогами навчальних закладів - суб'єктів округу.

Положенням про освітній округ визначено порядок обліку навчальних досягнень учнів, які вивчають окремі предмети, курси тощо, на базі навчальних закладів – суб'єктів округу:

– для обліку відвідування занять та оцінювання їх знань у навчальному закладі ведеться окремий журнал;

– результати оцінювання рівня знань, здобутих учнями (вихованцями) після закінчення семестру (навчального року), проведення державної підсумкової атестації крім журналу фіксуються у відомості, що затверджується керівником навчального закладу. Відомість передається до навчального закладу, до якого зарахований учень (вихованець), який переносить результати оцінювання до класних журналів на сторінку «Зведений облік навчальних досягнень учнів (вихованців»);

– державна підсумкова атестація з навчальних предметів, що вивчаються учнями (вихованцями) суб'єктів округу в іншому навчальному закладі, проводиться у цьому закладі.

Освітній округ не є юридичною особою. Заклади освіти, які входять

методичні рекомендації

до складу округу, зберігають за собою права юридичної особи, мають штамп і печатку. Вони здійснюють свою діяльність відповідно до власних статутів, у яких зазначається її членство в окрузі, права та обов'язки, мають право укласти різноманітні угоди.

Навчальні заклади, які входять до освітнього округу, зберігають свою фінансову незалежність. Фінансування суб'єктів округу здійснюється їх засновниками або уповноваженими органами через фінансування навчальних закладів, що є учасниками округу. Засновники (власники) або уповноважені ними органи мають право здійснювати перерозподіл коштів між суб'єктами округу, що належать до їх власності, на підставі рішення ради округу

У 2014/2015 н.р. 83,5% (12656) учнів старшої школи області охоплені профільним навчанням, 2495 учнів навчались за універсальним профілем.

Аналіз наявних профілів у навчальних закладах свідчить про:

- домінування філологічного напрямку;
- часткове поширення природничо-математичного, технологічного, суспільно-гуманітарного напрямів;
- всупереч вимогам часу та політич-

ній ситуації в країні, обмаль військово-спортивного профілю.

Статистичні дані щодо охоплення допрофільною підготовкою учнів навчальних закладів області не відрізняються від наявного розподілу учнів за профілями навчання.

У червні 2014 року Міністерством освіти і науки України запропоновано для громадського обговорення проект Концепції профільного навчання, провідна ідея якої – приведення у відповідність третього рівня формальної освіти у навчальних закладах України до Міжнародних стандартів класифікації. Нова модель профільного навчання, відповідно до проекту Концепції, має зорієнтувати учня на майбутню професію і подальші життєві плани. З цієї метою пропонується для вивчення 10 обов'язкових базових предметів, які мають забезпечити якісний профільний рівень. Варіативна складова містить вибіркову та обов'язкову частини, право вибору яких, в основному, надається навчальному закладу.

Сьогодні у світлі проектів Закону України «Про освіту» також дискутується нова модель профільної школи, диференційована за академічним та за професійним напрямками профілізації.

З метою підвищення ефективності допрофільної підготовки та профільного навчання методичним службам рекомендуємо:

1. Сприяти створенню належних організаційно-методичних умов для впровадження ефективних моделей допрофільної підготовки і профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, функціонування освітніх округів.
2. Забезпечити оновлення змісту форм та методів підвищення кваліфікації вчителів у міжкурсовий період щодо роботи в умовах профільної старшої школи.
3. Здійснювати психологічний супровід профільного навчання та професійного самовизначення учнів.
4. Продовжити формування мережевої взаємодії освітніх установ області, а також центрів зайнятості, закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій.

Н. РАТУШНЯК,
методист НМЦ координації роботи методичних та загальноосвітніх установ і закладів освіти Хмельницького ОІППО.

Концептуальні засади підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми

Створення умов для розвитку обдарованих дітей – одне із ключових завдань сучасної школи, яке потребує системної підготовки.

У формуванні системи роботи з обдарованими учнями на сьогодні є ряд не вирішених завдань:

- відсутність у науці єдиного підходу до розуміння феномена обдарованості;
- відсутність єдиних вимог до особистості вчителя для роботи з обдарованою дитиною;
- відсутність системи підготовки вчителів у напрямку формування теоретичних знань;
- вироблення практичних навичок та особистісних ознак, що забезпечують успішну співпрацю з обдарованими дітьми.

Професійно-педагогічна спрямованість педагога на роботу з обдарованою дитиною передбачає знання сутності та змісту роботи такого виду діяльності, усвідомлення особливостей її здійснення та доцільності проведення.

Під готовністю вчителя до роботи з обдарованими учнями розуміють систему психолого-педагогічних відносин суб'єкт - суб'єктного характеру, спрямовану на розвиток здібностей обдарованого учня та підвищення професіоналізму вчителя. Готовність до діяльності передбачає здатність педагога ставити за мету професійної

діяльності розвиток здібностей і обдаровань учнів, проектувати шляхи та засоби підвищення ефективності роботи в цьому напрямі.

Готовність учителя до роботи з обдарованими учнями базується на сукупності спеціальних знань і умінь (таблиця) та стійкому вмотивованому бажанні здійснювати цю діяльність.

Знання та вміння, необхідні для забезпечення високого рівня професійно-педагогічної підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями

Загальнонаукові та фахові	Фізіологічні та психологічні	Педагогічні та методичні
Теорія відповідного предмета, основи суміжних предметів та вміння використовувати знання у процесі роботи з розвитку здібностей і обдаровань учнів	Вікові особливості фізичного та психологічного розвитку школяра, психологія навчання й виховання. Поняття і види обдарованості та здібностей	Сутність педагогічного процесу; теорія і методика навчання та виховання школярів, наукова організація праці вчителя і учня

методичні рекомендації

Зважаючи на це, виділяються такі компоненти готовності вчителя до роботи з обдарованими учнями:

- позитивна мотивація;
- достатній рівень професійно-педагогічної компетентності;
- рефлексія і корекція.

Підготовка вчителя до роботи з обдарованою дитиною передбачає інтегративно-синтетичну взаємодію теоретичної, практичної та особистісної складових. Так, особистісна складова готовності учителя включає: комунікативність, спрямованість (творчі установки, мотиви, інтереси), якості характеру (чесність, порядність, справедливість, рішучість, цілеспрямованість), самосвідомість (рефлексивність, самопізнання, саморегуляція), інтелектуальні якості, психофізіологічна компетентність, готовність до адекватних діяльнісних проявів у певних ситуаціях, що визначені своєрідністю обдарованого учня, повага до особистості учня, готовність до саморозвитку.

Змістом теоретичної складової підготовки до такого виду діяльності є: історія дослідження обдарованості, основні сучасні концепції обдарованості, проблеми прогнозування обдарованості, особливості розвитку обдарованих індивідів, вікові особливості прояву обдарованості, методи та особливості діагностики обдарованих дітей, психологічні та педагогічні аспекти, що треба врахувати під час добору змісту освітніх програм для обдарованих дітей, вимоги до педагогів, які працюють з обдарованими дітьми, умови ефективної взаємодії педагогів з обдарованими дітьми та їх родиною, тощо.

Теоретична підготовка вчителя здійснюється шляхом участі в методичних заходах та у процесі самоосвітньої діяльності. Результатом такої роботи є здійснення інноваційної діяльності, організація пошукової, науково-дослідної роботи з обдарованими учнями, створення атмосфери доброзичливості та розвивального освітнього середовища. У роботі вчителя простежується:

- цілеспрямоване поєднання різних видів діяльності на уроці;
- правильно організована самостійна робота учнів, раціональне використання завдань практичного і творчого рівнів;
- застосування диференційованого та індивідуального підходів до учнів;
- створення атмосфери свободи вибору учнем галузі застосування своїх здібностей, методів досягнення

мети;

- заохочення учнів до роботи над проектами, запропонованими ними самими;

- підтримка учнів, які висловлюють відмінну від інших, але обгунтовану точку зору.

Сучасна педагогічна теорія та практика здійснює інтенсивний процес розробки системи виховання та навчання обдарованих дітей. Про це свідчать численні наукові, методичні публікації, науково-практичні конференції. За визначенням багатьох учених, складовими системи роботи з цієї проблеми, на які треба орієнтувати педагогічних працівників, є:

- концепція обдарованості;
- психодіагностика (виявлення рівня обдарованості);
- прогнозування розвитку обдарованих дітей;
- технології та методики виховання, навчання й розвитку творчого потенціалу особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави зробити висновки, що взаємодія вчителя з обдарованими дітьми має відбуватися з урахуванням таких принципів:

- забезпечення гуманістичного, суб'єктного підходу до навчання та виховання, що ґрунтується на визнанні гідності особистості, її права на вибір, власну думку, самостійний вчинок;
- створення нового освітнього середовища, що забезпечує освітні потреби обдарованої дитини;
- формування паритетних взаємин у системі «вчитель - учень» на основі творчої співпраці, що забезпечує можливість творчої самореалізації обдарованого школяра;
- здійснення навчання на основі особистісної зацікавленості обдарованого учня, його індивідуальних інтересів і здібностей, що сприяє формуванню пізнавальної активності дитини на основі її інтересів;
- розвиток системного, інтуїтивного мислення, вміння «згортати» і деталізувати інформацію, що дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення;
- організація неперервної самостійної та самоосвітньої діяльності учнів, що сприяє вихованню особистостей, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість;
- забезпечення вільного вибору форм, напрямів, методів діяльності, що сприяє розвитку вміння критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно вирішувати все складніші завдання.

Застосування цих принципів по-

требує творчого підходу до організації навчання як інтегрованого процесу, що сприяє формуванню цілісної картини світу, дає змогу учням самостійно обирати «опорні» знання з різних наук при максимальній орієнтації на власний досвід.

З метою підвищення ефективності підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми методичним службам рекомендуємо:

1. Забезпечувати випереджальний характер підготовки вчителя з розробки інноваційних підходів у роботі з обдарованими дітьми, активізувати вивчення та поширення досвіду роботи педагогів, які мають високі результати у розвитку різних сфер обдарованості.

2. Створювати умови для розробки, впровадження і проведення незалежної експертної оцінки інноваційних педагогічних проектів, спрямованих на виявлення та розвиток обдарованих дітей.

3. Здійснювати методичний аудит роботи педагогічних працівників з обдарованою молоддю.

4. Сприяти розробці психолого-дидактичних методів і навчальних матеріалів для підвищення рівня інтелектуальних, творчих, соціально-особистісних здібностей учнів.

5. Здійснювати психологічний супровід підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми, акцентуючи увагу на формуванні психолого-фізіологічної стійкості, профілактики стресів, розумових, емоційних та інших перевантажень обдарованих дітей.

6. Започаткувати роботу з розробки та впровадження індивідуальних освітніх маршрутів обдарованих учнів.

7. Оновлювати банк даних обдарованих дітей та педагогів, які з ними працюють.

8. Систематично поповнювати базу методичної літератури з освітніх потреб педагогічних працівників щодо організації роботи з обдарованими дітьми.

9. Висвітлювати та популяризувати в засобах масової інформації участь школярів області у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з базових дисциплін, конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт, турнірах, інших творчих та спортивних змаганнях, пропагувати досвід їхніх наставників.

О. ДУТКОВСЬКА,
методист по роботі
з обдарованою учнівською молоддю
НМЦ координації роботи
методичних та загальноосвітніх
установ і закладів освіти
Хмельницького ОІППО.

Науково-методичне забезпечення розвитку виховних систем особистісного становлення учнів

Основними нормативними документами у сфері освітньої політики щодо виховання є: «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 роки»; «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів»; «Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» та ін.

Одним із першочергових завдань є виховання особистості інноваційного типу мислення, високої європейської та національної культури. Успішне вирішення цього завдання залежить у значній мірі від компетентного підходу до науково-методичного забезпечення виховної діяльності педагогів. Інформаційно-цільовий та організаційно-змістовий аспекти роботи методичних кабінетів у 2015-2016 н.р. мають спрямовуватись на забезпечення диференційованих потреб класних керівників, педагогів-організаторів, учителів, керівників гуртків, на утвердження у системі виховної роботи таких пріоритетів, як виховання патріотизму, захист прав і гідності дитини, принципи гуманістичної моралі, національні і громадянські цінності.

У Національній концепції розвитку освіти в Україні визначено, що пріоритетним напрямом є виховання людини інноваційного типу мислення та культури через з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості та суспільства. Тому з метою підвищення рівня ефективності виховної роботи у 2015-2016 н.р. рекомендуємо:

– здійснювати інноваційну освітню діяльність у навчальних закладах в ході реалізації єдиної комплексної програми патріотичного виховання молодих громадян України;

– проводити інформаційно-освітню роботу та надавати методичну і практичну допомогу навчальним закладам у впровадженні форм і методів національно-патріотичного виховання молоді у практику навчально-виховної роботи;

– проводити системну роботу з підготовки педагогічних кадрів до патріотичного виховання через участь у нарадах, тренінгах, семінарах-практикумах, конференціях;

– сприяти розширенню напрямів

співробітництва загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів із громадськими організаціями, соціальними інститутами з питань патріотичного виховання;

– вивчати, узагальнювати та пропагувати кращий досвід патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, висвітлювати у ЗМІ, на офіційних веб-сайтах;

– використовувати потенціал туристсько-краєзнавчої роботи у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді;

– активізувати науково-методичну діяльність опорних шкіл, педагогічних колективів на вивчення, використання передового педагогічного досвіду роботи щодо створення виховного простору, спрямованого на утвердження якостей громадянина-патріота України;

– створити цілісну систему національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, забезпечити умови національної ідентифікації особистості в полікультурному просторі України;

– забезпечувати сприятливі умови для самореалізації, самовираження та самоствердження особистості відповідно до її інтересів та можливостей;

– сприяти оновленню форм і методів розвитку творчості та креативної діяльності школярів;

– формувати правову культуру в учнів, організувати превентивні заходи супротиву асоціальним проявам у молодіжному середовищі;

– використовувати інформаційно-проектні технології у системі виховної роботи;

– сприяти становленню і розвитку виховних систем навчального закладу, класу на культурно-історичних засадах українського народу;

– забезпечувати формування в молоді активної життєвої позиції, відповідальності перед Батьківщиною через активізацію діяльності органів учнівського самоврядування;

– приділяти належну увагу краєзнавчо-пошуковій, волонтерській роботі учителів та учнів щодо збереження пам'яток історії та культури, увіковічнення пам'яті ветеранів, героїв АТО.

Особистісно орієнтований підхід в організації виховної діяльності потре-

бує від керівника 5 класу впровадження принципів педагогічної взаємодії, емпатії, моделювання інтерактивних і традиційних форм, бесід, виховних заходів тощо. Правильний вибір методів виховання у відповідності до вікових особливостей школярів та застосування інтерактивних технік забезпечує створення ситуацій для розвитку комунікативних навичок дітей, усвідомлення ними морально-правових категорій та мотивації самопізнання.

Треба зазначити, що на відміну від застосування експресивних та коригуючих методів виховного впливу, інтерактивне (взаємодіюче) виховання потребує від класного керівника належної обізнаності про соціальні, родинні умови життя вихованців, їхні вікові, психологічні та фізіологічні особливості, соціальне мікросередовище, в якому вони перебувають. Тому безпосередньому моделюванню системи виховної роботи передують підготовчий етап: виявлення проблем у житті дитини, зрозуміння характеру міжособистісних стосунків, інтересів, уподобань, мрій тощо. Тут у нагоді стануть такі інтерактивні техніки, як «незакінчені речення», лист до самого себе», «інтерв'ю», «коло». Окрім цього, педагог на діагностико-підготовчому етапі може скористатися й тестуванням, анкетуванням та опитуванням. На підставі зібраної та ретельно опрацьованої спільно із психологом інформації, класний керівник визначає коло питань, які не просто цікавлять дітей, а свідчать про їхню вмотивованість (морально-правову, психічну, соціальну) до конкретних активних дій. Важливо звернути увагу на проектування чи моделювання виховного заходу: підібрати необхідну інформацію, найоптимальніші інтерактивні форми чи техніки, опрацювати психолого-педагогічні рекомендації, запросити спеціалістів, підготувати з окремими учнями творчі завдання.

Моделюючи виховний захід, необхідно добирати інтерактивні форми, техніки за такою схемою:

– колективні (вікторини, релакси, імпрези та ігри, що знімають напруження);

– групові (бесіди, обговорення маюлою групою);

– колективно-групові (імпрези, та аналіз ситуацій, рольові ігри);

методичні рекомендації

– індивідуальні (коло, анкетування, творча праця, закінчення речень тощо).

Такий підхід допоможе класному керівникові залучити до творчої співпраці навіть невпевнених у своїх силах дітей, корегувати колективну думку вихованців так, щоб за цим не втратилась особиста думка кожного, а головне – спонукати всіх учасників заходу до конкретних дій.

Тобто діяльність класного керівника з усіма її структурними компонентами (мета, завдання, принципи, технології) має бути спрямована на створення ефективної виховної системи на принципах гуманізму, природовідповідності, культивування самоцінності особистості (гідність), цінності іншої людини (соціальна інтеграція з вектором добротворчості), щоб вона забезпечувала умови культурної, громадянської самоідентифікації особистості учня, розвитку його життєвих компетентностей, формування почуття патріотизму. Реалізація цих завдань залежить від багатьох чинників. Найперше, необхідно забезпечити диференційований супровід діяльності класних керівників, стимулювати їхню мотивацію до самоосвіти, створити систему сервісних послуг. З цієї метою пропонуємо організувати у методичних кабінетах РМК, ММК консалтингові сектори або центри психолого-педагогічної допомоги.

З метою проведення ефективної виховної роботи пропонуємо у 2015-2016 н.р. педагогам та методистам РМК, ММК стати учасниками проекту «Розвиток професійних компетентностей педагогів щодо реалізації задач виховної роботи в сучасних умовах інформаційно-освітнього простору», яким передбачити створення системи науково-методичного супроводу та методичного сервісу виховної діяльності педагогічних колективів навчальних закладів, спрямованої на:

1. Забезпечення високого рівня психолого-педагогічної підготовки педагогів;

2. Розвиток вмінь отримувати і передавати інформацію;

3. Здійснення особистісно орієнтованого, діяльнісного, акмеологічного, системно-функціонального підходу;

4. Реалізація аналітичної, діагностичної, організаційної, компенсаторної, корегуючої, соціально-педагогічної і прогностичної, контрольної-оцінної функцій;

5. Використання інноваційних, інтерактивних методів, прийомів, форм;

6. Створення творчого виховуючого середовища;

7. Підвищення рівня педагогічної грамотності батьків.

Методистам РМК, ММК.

1. Визначити концепцію науково-методичного забезпечення виховної роботи відповідно до науково-теоретичних та нормативно-правових засад.

2. Створити модель динамічної багатоваріативної логічної структури науково-методичної роботи, яка поєднує науково-методичну роботу із методичним сервісом.

3. Організувати творчі групи з метою апробації інноваційних методів, програм, відстеження результатів.

4. Відкрити тренінгові сектори, центри з метою формування життєвих навичок в учнів.

5. Спланувати роботу майстер-класів, шкіл перспективного досвіду виховної роботи.

6. Надавати інформаційно-комунікаційний сервіс: видання посібників, рекомендацій, створення веб-сторінок, онлайн-портфоліо, онлайн-кейсів.

7. Здійснювати експертний, діагностичний сервіс.

8. Створити консалтинговий сектор.

У своїй роботі пропонуємо керуватися листом МОН України від 24.06.2015 року «Щодо протидії пропаганді сепаратизму та антиукраїнської ідеології в системі освіти».

Патріотичне виховання дітей та учнівської молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів із формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Патріотичне виховання дітей і молоді – справа загальнодержавна, але саме на школу покладено завдання його успішної реалізації. Один з головних педагогічних принципів школи – єдність навчально-виховного процесу, тому позакласна робота повинна бути органічно пов'язана з уроком. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість.

Основою сучасного виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах має стати переконаність учнів, що сила українців – у їх єдності. Лише завдяки патріотизму, почуттям національної єдності можна зберегти цілісність України, примножити її здобутки та надбання.

Рекомендуємо запровадити (у партнерстві з батьками та громадою села) культурологічно-виховний проект «Ви-

значні місця Хмельниччини» з метою популяризації культурного розмаїття, історичної спадщини нашої області; формування історичної пам'яті підрастаючого покоління; забезпечення духовної єдності поколінь через активні форми і методи навчання та виховання. Презентація матеріалів (віртуальних екскурсій; створення презентацій, проєктів; проведення семінарських занять; дослідницько-пошукова робота та ін.) відбудеться в січні 2016 р.

Україна є поліетнічною та поліконфесійною державою, а народи на її території мають певні відмінності в життєвому устрої, культурі, традиціях і звичаях. Тому необхідно, щоб національна ідея стала спільною для всього населення країни. Дедалі більшої актуальності набуває потреба у створенні толерантного освітнього простору, що відкриває можливість інтеграції у міжнародну спільноту, пропаганди європейських цінностей, вивчення культур і традицій інших народів крізь призму толерантності.

Інтеграція зусиль школи та сім'ї – важливе завдання сьогодення. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» розроблена у відповідь на актуальну потребу сучасної молоді людини готувати себе до створення сім'ї як основи її активної, творчої та самодостатньої життєдіяльності, осередку взаємин, який ґрунтується на засадах культурних норм і цінностей. Реалізація Концепції дасть змогу підвищити рівень та статус сімейного виховання в системі освіти; розширити склад суб'єктів сімейного виховання, посилити координацію їх дій і впливів; сприяти фізичному, інтелектуальному та духовно-моральному розвитку особистості дитини, сформує культуру сімейних відносин чоловіка та жінки, підвищить рівень відповідальності батьків за сім'ю та виховання власних дітей.

Пошана і любов до матері та батька з боку підрастаючого покоління – одна з головних умов побудови власного щасливого життя. Головним завданням школи у партнерстві з батьківською громадськістю є підготовка підрастаючої молоді до майбутнього життя. Рекомендуємо матеріали навчально-методичного посібника «Сімейні цінності» (за підтримки Міжнародної громадської організації «Рада Сімей України»), схвалено МОН України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

І.ГІДЖЕЛІЦЬКИЙ,
завідувач НМЦ виховної роботи
Хмельницького ОІППО,
В.ІОВА,

методист НМЦ виховної роботи.

Про підвищення рівня виховної роботи на засадах етнопедагогіки та українознавства

Зasadничю основою системи національної освіти і виховання є етнопедагогіка та українознавство як вагомий чинник духовності нашого народу, дієвий рушій його національної визначеності, гідності і самосвідомості.

У 2015/2016 н.р. вивчення українознавства здійснюватиметься на основі навчально-виховних програм, розроблених Національним науково-дослідним інститутом українознавства МОН України:

– програми виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» (автори Кононенко П.П., Касян Л.Г., Семенюченко О.В.), рекомендованої Вченою радою Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії МОНМС України (протокол №4 від 14.06.2012р.);

– програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство, 1-4 класи (автори Кононенко П.П., Присяжна Т.М.), рекомендованої Вченою радою Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії МОНМС України (протокол №4 від 14.06.2012р.);

– програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство, 5-12 класи (автори Кононенко П.П., Касян Л.Г., Семенюченко О.В.), рекомендованої Міністерством освіти і науки України, лист № 1/ІІ-3517 від 30.07.08.

Ці програми віддзеркалюють цілісність викладання українознавства від дошкілля до старшої школи, реалізують принципи неперервності та наступності освіти.

Українознавство як шкільний предмет передбачає певні особливості організації навчально-виховного процесу, використання як традиційних (розповідь, лекція, бесіда, самостійна від найдавніших часів до сьогодення, учнівські доповіді, екскурсії, експедиції тощо), так й інтерактивних методів та прийомів.

У системі виховних заходів та уроків з українознавства повинно бути передбачено вдале поєднання фронтальних (колективних), групових, індивідуальних форм навчальної роботи. Тільки за цієї умови у навчально-виховному процесі можливе повноцінне плекання особистості учнів, виховання почуттів, розвиток життєво необхідних умінь, навичок, пізнавальних можливостей дітей.

Ознайомлення з прикладами творчості та діяльності історичних постатей передбачає звернення уваги на окремі епізоди життя визначних діячів, які чітко стосуються теми, сприяють зацікавленню учнів, а не зводяться до ретельного вивчення біографії. Інформація про історичні постаті не повинна бути переобтяжена надмірною деталізацією. Вчитель має пробудити інтерес учнів, залишити простір для їхньої самостійної роботи.

У підготовці до виховних заходів, уроків як учитель, так і учень можуть використовувати

різноманітні джерела, що висвітлюють тему з різних фокусів: документальні свідчення; наукові дослідження; біографічні нариси; автобіографії; листи; щоденники; спогади; художні твори та ін.

При використанні українознавчого матеріалу доцільно застосовувати творчу проектну діяльність учнів, наприклад, підтеми:

- я в майбутньому;
- моя родина в майбутньому;
- що я роблю та робитиму як господар та громадянин своєї держави;
- моя «сродна праця» зараз і в майбутньому;
- мої мрії про майбутнє;
- майбутнє моєї української держави;
- моє бачення майбутнього світу тощо.

Проектування – процес уявлення майбутнього. Такий прийом сприяє самовизначенню учнів, розвитку креативності, виробленню навичок планування, гармонійності розвитку творчої особистості учнів. У творчій проектній діяльності можуть використовуватися різноманітні засоби: словесні, образотворчі, схеми, таблиці і т. ін.

Розбудова Української держави неможлива без вивчення історії рідного краю, матеріальної, духовної культури, створеної нашими предками. Щоб зберегти для нащадків якомога більше того, що уціліло, необхідно налагодити систематичне збирання українознавчих матеріалів усіма школами Хмельниччини.

Координаційним центром виховної діяльності повинні стати шкільні музеї-кабінети українознавства, які радимо створити у кожному навчально-виховному закладі. Вони можуть використовуватись для проведення уроків мудрості, мужності, уроки-подорожі, уроки-експедиції, уроки-розслідування, уроки-пошуки; семінарські і факультативні заняття, читання лекцій, історико-краєзнавчих, літературно-фольклорних та інших гуртків і об'єднань, круглих столів, організації зустрічей, конкурсів, диспутів, конференцій та ін.

Головними, постійно діючими експозиціями мають бути ті, що висвітлюють головні аспекти українського народознавства: «Історія України», «Національна культура», «Побут і господарство українців», «Громада та її звичаї в Україні», «Фольклор», «Сімейні звичаї та обряди», «Народний календар», «Національне вбрання», «Народні знання», «Світогляд та вірування українців».

Однією з ефективних форм роботи є проведення одноденних українознавчих експедицій на території місцевого населеного пункту під керівництвом учителя українознавства, класного керівника. Важливим результатом проведення учнівських українознавчих експедицій є збирання фактографічного матеріалу про історію, матеріальну і духовну культуру свого населеного пункту.

Рекомендуємо проводити:

- майстер-класи: «Витинанка як вид на-

родної творчості», «Виготовлення солом'яної квітки», «Народна іграшка як вид декоративно-ужиткового мистецтва в Україні», «Ручне ліплення – один з найдавніших видів мистецтва», «Дерево щастя», з писанкарства, з виготовлення оберегів, майстер-клас з гончарства, лялькамотанка, з розпису керамічних дзвіночків.

– обрядові заходи: «Благослови, Лада-мати, весну закликати!», «У наш край приходять Миколай», «Радуйтеся! Бог народився», «Новорічні посиденьки», «Віночок вити – життя любити» (журнал «Школа», №1(85), січень 2013, стор.74.), «Возвеличуємо Христове воскресіння» (журнал «Початкова школа» №4 2013, стор.63, «Калина - символ рідної землі», «Вже Різдво прийшло до хати, всім пора колядувати», «Недалечко червоне яєчко», «Вишита сорочка аж до поясочка» журнал «Шкільна бібліотека», №9-10, стор.99).

– свято української пісні «Пісня торкається душі», (козацькі розваги «Ми родом із України»), «Різдвяні колядування», «Стрітання сльозиться - масляна веселиться», «Дівчина з косяю, як трава з росюю», «Чарівний світ писанки», родинний міст «Пісні моєї родини», сімейне свято «Вклонімося низько матерям».

– урок – телепередача «Казки маленькі, а розуму в них багато», «Доля мови – доля народу», «Тернистий шлях становлення української мови», «Берегині рідного краю» (журнал «Шкільна бібліотека», №9-10 2013р).

– години спілкування з учнями з використанням комп'ютерних презентацій: «Я – громадянин суверенної України», «Про звичайних українців і національну еліту», «Усе моє, що зветься Україна!», «Бути на Землі Людиною», «Родині ми складаємо славу нині», «Вшанування символів України», «Рушник, що вмє розмовляти», «Уклін тобі, людино праці».

– конкурси: «Різдвяний подарунок» (виготовлення новорічних прикрас), конкурс-гру «Я люблю Україну», «Ми - козацького роду діти».

– тренінг «Учимося бути справжніми українцями».

– виставка-спогад «Мій край – моя історія жива» (з розділами: «Сторінки історії розповідають» (про історичне минуле краю), «Рідний край – гордість моя» (про славетних земляків), «Земля квітучої краси» (про екологію рідного краю).

Звертаємо увагу на важливість співпраці ЗНЗ з мистецькими установами, театрами, філармонією, музеями щодо популяризації мистецтва, культури, національних звичаїв і обрядів, відродження фольклорної спадщини, виховання дітей та молоді на культурно-історичних традиціях українського народу.

С.МАНЗЮК,
методист НМЦ виховної роботи
Хмельницького ОІППО.

Про організацію роботи в дошкільних навчальних зкладах у 2015/2016 н.р.

2015-2016 навчальний рік є роком кардинальних змін у підходах до організації та змісту дошкільної освіти, роком усвідомлення педагогічним загалом необхідності трансформації світоглядних позицій, переоцінки освітніх пріоритетів, дієвого налаштування на сучасний стиль діяльності.

Організація освітньої роботи в дошкільних навчальних закладах у 2015/2016 н. р. здійснюється відповідно до Законів України: «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII; «Про дошкільну освіту» від 01.07.2001 № 2628-III; «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402-III.

Навчальний процес в установах освіти регламентують такі нормативні документи та рекомендації:

- Наказ МОН від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції про національно-патріотичне виховання дітей та молоді», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13 травня 2015 року за № 520/26965;

- Наказ МОН від 20.04.15 № 446 «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13 травня 2015 року за № 520/26965;

- Наказ МОН України від 06.02.2015 № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 лютого 2015 року за № 224/26669;

- Наказ МОН № 67 від 30.01.2015 «Про затвердження Порядку державної атестації дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів» зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 року за № 173/26618.

- Інструктивно-методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України:

- Лист Міністерства № 1/9-249 від 20.05.2015 р. «Щодо організації освітньої роботи в дошкільних навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році»;

- Лист Міністерства № 1/10-2961 від 17.10.2014 «Щодо Державних санітарних норм та правил влаштування, обладнання,

утримання дошкільних навчальних закладів та організації життєдіяльності дітей»;

- Лист Міністерства № 1/9-500 від 29.09.2014 р. «Щодо вирішення окремих питань про зарахування до дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів дітей, у яких відсутні обов'язкові профілактичні щеплення»;

- Лист Міністерства № 1/9-477 від 19.09.2014 р. «Щодо внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2004 року № 1591»;

- Лист Міністерства № 1/9-494 від 26.09.2014 «Щодо окремих питань державної атестації та рейтингового оцінювання»;

- Лист Міністерства № 1/9-482 від 23.09.2014 «Щодо організації роботи з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності у дошкільних навчальних закладах»;

- Лист Міністерства № 1/9-473 від 18.09.2014 «Щодо вирішення окремих питань діяльності керівників гуртків дошкільних навчальних закладів».

Триває оновлення програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти з метою підвищення її якості, реалізації вимог Державного стандарту (2012).

Зміст дошкільної освіти впроваджується через чинні комплексні, парціальні та корекційні програми. Демократичні процеси освітньої галузі забезпечують варіативність програм та їх довільний вибір педагогічними колективами.

У 2015-2016 навчальному році будуть діяти такі комплексні програми:

- «Оберіг», програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років (наук. кер. Богуш А.М.), 2014;

- «Впевнений старт», програма розвитку дітей старшого дошкільного віку (авт. кол. Андрієтті О.О., Голубович О.П. та ін.), 2012;

- «Дитина», програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років (наук. кер. Проскура О.В., Кочина Л.П., Кузьменко В.У., Кудикіна Н.В.), діє до 30 грудня 2015 року;

- «Дитина в дошкільні роки», освітня програма (науковий керівник Кру-

тій К.Л.), діє до 30 грудня 2015 року;

- «Українське дошкілля», програма розвитку дитини дошкільного віку (авт. кол. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л. та ін.), 2012;

- «Соняшник», комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку (авт. Калуська Л.В.), 2014;

- «Соняшник», комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку (авт. Калуська Л.В.), 2014;

- «Я у Світі» (нова редакція), програма розвитку дитини дошкільного віку (наук. кер. Кононко О.Л.), 2014;

- «Стежина», програма для дошкільних навчальних закладів, які працюють за вальдорфською педагогікою (авт. Гончаренко А. М., Дятленко Н.М.), 2014.

Чинні парціальні освітні програми:

- «Про себе треба знати, про себе треба дбати», програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей віком від 3 до 6 років (авт. Лохвицька Л. В.), 2014;

- «Граїлик», програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі (авт. Березина О.М., Гніровська О.З., Линник Т.А.), 2014;

- «Радість творчості», програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку (авт. Борщ Р.М., Самойлик Д.В.), 2013;

- «Граючись вчимося. Англійська мова», програма для дітей старшого дошкільного віку, методичні рекомендації (авт. Гулько С., Гусак Л., Лещенко З.), 2013;

- «Скарбниця моралі», програма з морального виховання дітей дошкільного віку (авт. Лохвицька Л.), 2014;

- «Казкова фізкультура», програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку (Єфименко М.), 2014;

- «Веселкова музикотерапія: оздоровчо-освітня робота з дітьми старшого дошкільного віку» (авт.: Малашевська І.А., Демидова С.К.), 2015.

Корекційні програми:

- Програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом «Стежки у світ» (авт.кол.: Жук В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.П. та ін.), 2014;

- Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку (авт.Луцько К.В.), 2013;

методичні рекомендації

- Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю (авт.: Блеч Г.О., Гладченко І.В. та ін.), 2013;

- Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» (авт. Скрипник Т.В.), 2013;

- Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутичних порушень (наук.ред.: Шульженко Д.І.), 2012;

- Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушенням опорно-рухового апарату (заг.ред. Шевцова А.Г.), 2012;

- Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко» (авт.: Сак Т.В. та ін.), 2013;

- Програмно-методичний комплекс розвитку незрячих дітей від народження до 6 років (авт.: Вавіла Л.С., Бутенко В.А., Гудим І.М.), 2012;

- Програмно-методичний комплекс «Корекційна робота з розвитку мовлення дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення п'ятого року життя» (авт.: Рібцун Ю.В.), 2014;

- Програмно-методичний комплекс «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» (авт.: Трофименко Л.І.), 2012;

Акцентуємо на необхідності інформування педагогічних працівників щодо рекомендованих МОН України програмного забезпечення та літератури. Перелік навчальних видань для використання у дошкільних навчальних закладах оновлюється щорічно до початку навчального року. З означеним переліком можна ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua).

При визначенні пріоритетних напрямів осучаснення змісту дошкільної освіти і новому навчальному році потрібно орієнтуватись на інструктивно-методичні рекомендації «Організація освітньої роботи в дошкільних навчальних закладах у 2015-2016 навчальному році» (лист МОН України №1/9 – 249 від 20.05.2015), рекомендації Всеукраїнських, обласних нарад, конференцій, семінарів.

Управлінням, методичним службам необхідно організувати опрацювання та виконання наказу МОН України №446 від 20.04.2015 року «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності».

З метою запобігання навчальному перевантаженню дітей раннього та дошкільного віку спеціально організовані форми освітнього процесу мають відповідати віковим можливостям вихованців, згідно із санітарним законодавством.

Орієнтовна кількість занять на тиждень та їх тривалість:

група раннього віку	9	до 10 хвилин
перша молодша група	10	до 10 хвилин
друга молодша група	11	не більше 15 хвилин
середня група	12	20 хвилин
старша група	15	25 хвилин

Години, передбачені для фізкультурних занять (плавання), не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження.

Організоване навчання у формі занять з фізичної культури слід проводити з дворічного віку - 2 заняття на тиждень; дошкільні групи - 3 заняття на тиждень.

Тривалість фізкультурних занять:

перша молодша група - 15 хвилин;

друга молодша група - 20 хвилин;

середня група - 25 хвилин;

старша група - 25 - 30 хвилин.

При організації фізкультурно-оздоровчої роботи слід керуватись наказом МОЗ України від 01.08.2013 року № 678 «Державні санітарні норми та правила влаштування, обладнання, утримання дошкільних навчальних закладів та організація життєдіяльності дітей».

Надання додаткових освітніх послуг, згідно із законом «Про дошкільну освіту» (ст.23, п.4), організовується, починаючи з другої молодшої групи - 3 заняття, середня - 4, старша - 5 занять впродовж тижня.

Терміни, зміст яких необхідно прокоментувати педагогам при ознайомленні з даним наказом:

- навчальне навантаження: тривалість проведення занять - спеціально організованих форм освітнього процесу, що відповідають віковим можливостям вихованців згідно із санітарним законодавством;

- максимально допустиме навчальне навантаження на тиждень на дитину (в астрономічних годинах) визначають шляхом множення максимальної кількості занять на тиждень, відведених на вивчення освітніх ліній у віковій групі, на тривалість заняття, залежно від віку вихованців.

Реалізуючи завдання підвищення якості освіти, педагогічні колективи дошкільної галузі області у 2015-2016 н.р. забезпечуватимуть такі пріоритетні змістовні напрями:

- формування та розвиток національної свідомості, патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку;

- збереження та захист субкультури дошкільника та екології дошкільного дитинства;

- забезпечення неперервності освіти, координації діяльності дошкільних навчальних закладів та початкової школи через реалізацію принципу

наступності;

- оптимізація інформаційно-освітнього середовища, формування інформаційної компетентності учасників навчально-виховного процесу дошкільної галузі;

- впровадження сучасних технологій оцінювання результатів освітньої діяльності - механізмів та діагностичного інструментарію - задля формування необхідного рівня освітніх компетенцій дітей.

На сучасному етапі становлення української державності проблема формування патріотизму набуває особливого значення.

Педагогічна наука трактує патріотичне виховання як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє. Результатом патріотичного виховання є патріотизм, а саме духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до народу, активно працює на благо Вітчизни, примноження її багатства, розбудови науки та культури, захисту свободи та честі своєї держави.

Сучасне розуміння патріотизму, що зумовлене соціальним замовленням у галузі освіти й виховання, конкретизується у наказі МОН від 27.10.2014р. №1232, «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», який включає:

- здійснення МОН, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти аналізу нормативно-правових актів з питань національно-патріотичного виховання дітей;

- активізацію впровадження нових форм, методів національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;

- методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014-2015 навчальному році, розроблені МОН (Лист від 27.11.2014 № 1/9-614).

Наказом МОН України від 16.06.2015 № 641 затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що визначає мету, завдання, принципи, шляхи реалізації, етапи впровадження та очікувані результати.

У вирішенні важливих завдань патріотичного виховання чільне місце належить ранньому формуванню патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку. Дошкільне дитинство є сензитивним періодом для розвитку цих почуттів як емоційно-ціннісного ставлення до соціуму. Тому забезпечення дієвого ефективного інструментарію формування патріотичних почуттів у

методичні рекомендації

дітей дошкільного віку є актуальною проблемою.

Науково-теоретичні, методичні за-сади організації психодіагностичної, просвітницької, корекційно-розвиваль-ної роботи з дошкільниками, техно-логію опосередкованого навчання як засіб громадянсько-патріотичного ви-ховання, систему роботи щодо озна-йомлення дітей з народознавчим ма-теріалом представлено у посібниках:

- Творча скарбничка: Книга для ви-хователя ДНЗ. Патріотичне виховання дошкільників. Випуск №1(3)/Білик К.Д., Колосінська Г.І., Русань Л.С., Яцюк М.В. – Вінниця: ВОІППО, 2015. – с.96.
- Формування основ духовності у дітей дошкільного віку засобами мистецтва. / укл. Каратаєва М.І., Дарченко Л.Г. – Хмельницький, 2014 (електронна збірка).

Для розв'язання сучасної освітньої проблеми формування патріотизму варто застосовувати науково обґрун-товану системну модель діяльності педагога-наставника чи педагогічного колективу, яка містить певний алго-ритм дій з розв'язання даної освітньої проблеми – педагогічну технологію.

Дієвими у цьому зв'язку є:

- обласна авторська майстерня Дьоміної Н.І., вихователя ДНЗ№2 м.Кам'янець-Подільського, переможця VI Міжнародного фестивалю педаго-гічних інновацій у номінації «Інновації у сфері дошкільної освіти» за темою «Формування патріотичної свідомості дошкільників на засадах краєзнавчої роботи»;

- обласна школа вищої педагогіч-ної майстерності керівників гуртків за темою «Театралізована діяльність як засіб розвитку творчих здібнос-тей дошкільників» на базі досві-ду педагогічного колективу ДНЗ№8 м.Хмельницького (завідувач Денисо-ва О.А.), переможця обласного туру Всеукраїнського конкурсу «Фестиваль театрального мистецтва».

Впродовж усього періоду роботи обласних шкіл слухачі отримують те-оретичні знання; на етапі активної ро-боти продовжується їх самоосвіта та творче практичне самовдосконалення, фахове та особистісне зростання.

Районним, міським методичним службам для сталого складу педагогів необхідно започаткувати різні варіан-ти навчання, що буде проводитися послідовниками здобутого досвіду.

Реалізації освітніх ліній «Особис-тість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у світі культури» сприятиме збагачення, осучаснення змісту, роз-ширення арсеналу технологій, мето-дів, прийомів роботи. У цьому зв'язку рекомендуємо:

- напрацювання педагогічного колективу ДНЗ№5 м.Нетішина (за-відувач Кулеша Ю.Д.) з питань впро-вадження інноваційної технології

– музейної педагогіки, що подані у збірці «Формування життєвої ком-петентності дітей дошкільного віку засобами музейної педагогіки» / упор. М.І.Каратаєва. – Нетішин. 2014. – 172с.;

- матеріали обласного семінару методистів дошкільної, початкової освіти, проведеного на базі навчаль-них закладів Городоцького району 29 квітня 2015 р. за темою «Формування громадянськості, патріотизму в усіх видах діяльності дошкільника та мо-лодшого школяра».

Пріоритетне завдання освіти сьогодні – забезпечення сприят-ливої екології дитинства.

Наука «екологія дитинства» (есо - дім, logos - наука) вивчає соціопри-родне середовище, в якому розвива-ється юне покоління. Щоб забезпечити благополучну екологію дитинства, важливо чітко усвідомлювати сут-ність цього багатогранного поняття. Екологія дитини є важливим розділом екології людини як міждисциплінарної науки, що досліджує закономірності взаємозв'язку людини з суспільством і довкіллям, вплив його чинників на людський організм, збереження та поліпшення фізичного і психічного здоров'я людей, їхнього соціального благополуччя.

Екологію дитинства маємо роз-глядати у зв'язку з необхідністю охо-роняти дитячу субкультуру. Існують різні тлумачення поняття «субкульту-ра дитинства». У широкому розумінні – це сукупність усього, що створено дорослими для дітей і самими дітьми, у вузькому – специфічні цінності, установки, види й способи діяльності, форми спілкування тощо, які напо-внюють простір дитячого буття та власного «Я» дитини.

Поняття «екологія дитинства» трактується як дбайливе й шаноб-ливе становлення до унікального внутрішнього світу дитини, створення умов для самореалізації її індивіду-альності, збереження (а при потребі - відновлення) здоров'я дитини, й, обов'язково, коректний комплексний педагогічний супровід розвитку її твор-чих здібностей і формування здатності до самовизначення в життєвому про-сторі відповідно до власних вікових можливостей.

Досвід реалізації цього пріоритету був представлений на Всеукраїнсько-му науково-практичному семінарі з проблеми «Екологія дошкільного дитинства: відповіді на виклики сьо-годення», організованому у Вінниць-кій області 27-28 травня 2015 року Міністерством освіти і науки України. У ході роботи семінару розглядалися науково-теоретичні аспекти проблеми, зокрема:

- збереження дитячої субкультури в сучасному соціумі (Н.Гавриш, доктор

педагогічних наук, професор);

- екологія емоційно-психічного здоров'я в системі взаємодії дорослих і дітей (Богуш А., доктор педагогічних наук, професор);

- сприятлива екологія дитинства – головний пріоритет (О.Долинна, завід-увач сектора Інституту інноваційних технологій і змісту освіти) та інші.

Презентувався досвід педагогічних колективів дошкільних навчальних за-кладів №№ 7, 19, 35 м.Вінниці та №4 м.Жмеринки з питань сприяння ранній соціалізації, формування активної життєвої позиції щодо збереження та зміцнення здоров'я, навичок безпеки життєдіяльності, сучасної педагогіч-ної культури свідомого батьківства, створення стійкого позитивного іміджу освітнього закладу.

З матеріалами за темою «Екологія дошкільного дитинства» можна озна-йомитись за джерелами:

- Імідж сучасного педагога. Еколо-гія дитинства/ Всеукраїнський науко-во-практичний журнал. – 2015. - №6 (каб.№107 ХОІППО);

- Дошкільне виховання/ Науково-методичний журнал МОН України. Спецвипуск. – 2014. - №5;

- Блог методичних матеріалів «До-шкільний світ Хмельниччини», сторінка методиста (svitdoshkillia.blogspot.com).

Методичним службам, педагогіч-ним працівникам слід зорієнтуватись на розв'язання даної проблеми, а саме:

- сприяти зміцненню здоров'я дитини, залучаючи її до адекватних видів діяльності, ефективно моделю-ючи різні типи розвивально-виховного середовища;

- розв'язувати проблему екології емоційно-психічного здоров'я у сис-темі взаємодії дорослих і дітей, дбати про збереження феномена дитячої субкультури в сучасному соціумі.

У контексті означеної проблеми актуальним є питання екологічно сприятливого процесу забезпечення готовності дитини до шкільного навчання. Наступність, спадкоємність і перспективність між ланками до-шкільної та початкової освіти - ефек-тивні механізми щодо створення умов для безболісного переходу дітей до початкової школи. Наступність запобі-гає кризовим явищам у психічному розвитку особистості; спадкоємність – цілісному формуванню загально-навчальних умінь і навичок у дітей; перспективність – це визначення і реалізація пріоритетних ліній підго-товки дитини до школи з урахуванням вимог початкової освіти до рис, умінь і навичок дитини, що необхідні їй для успішного навчання у школі.

У цьому зв'язку методом ви-вчення у педагогічних колективах ДНЗ мають бути методичні рекомендації «Про вивчення базових дисциплін у

методичні рекомендації

загальноосвітніх навчальних закладах у 2015-2016 навчальному році» у частині «Початкова освіта» (лист МОН України від 26.06.2015 р. №1/9-305), у яких:

- подано зміни до навчальних програм та рекомендації щодо їх використання;

- уточнено та конкретизовано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів у відповідності до змісту програм початкової школи.

Актуальною є проблема формування інформаційної компетентності учасників освітньо-виховного процесу як запорука соціалізації та усвідомлення європейської ідентичності.

Завдання інформатизації освіти - забезпечення рівного доступу до якісної освіти, розвиток особистості дитини, виховання інформаційної культури, формування майбутнього громадянина, підготовленого до життя в інформаційному суспільстві.

Необхідність використання ІКТ в освітньому процесі регламентована нормативно-правовою базою:

- Національна доктрина розвитку освіти (Указ Президента від 17.04.2002 № 347/2002);

- Концепція національної програми інформатизації (Закон України «Про Концепцію національної програми інформатизації» від 02.-2.1998 № 75/98 - ВР);

- Обласна програма розвитку освіти Хмельницької області на період 2011-2015 роки (від 02.03.2011 №40-3/2011).

Застосування ІКТ у практиці дошкільних навчальних закладів повинно відбуватися за допомогою офісних програм, Інтернет-ресурсів та хмарних технологій за такими напрямами:

- управлінська діяльність (таблиці Excel для забезпечення планомірної та систематичної діяльності керівника; електронні джерела підвищення фахової компетентності; дистанційне навчання через Інтернет-конференції, вебінари, форуми, Інтернет-бібліотеку, листування електронною поштою);

- робота з педагогами (електронне портфоліо, електронні джерела для підвищення фахової компетентності, дистанційне навчання (організація, участь), факторно-критеріальне моделювання, комп'ютерні презентації, відео-заняття; діаграми, графіки під час проведення діагностики);

- робота з батьками (електронна реєстрація дітей до ДНЗ, просвітницька дистанційна робота (просвіта батьків); зворотній зв'язок як засіб включення до єдиного комунікативно-освітнього простору);

- освітньо-виховний процес з дітьми (флеш-карти, слайди, мультимедійні презентації, відео, комп'ютерні навчальні ігри);

- робота з соціумом (єдине інформаційно-освітнє середовище: соціальні мережі, блоги, сайти, електронні портфоліо, банери, постери, електронні газети, фотогалереї, віртуальні фотоальбоми).

Для впровадження у практику роботи управлінців, методичних служб різних рівнів та педагогічних працівників рекомендуємо перспективний досвід:

- дошкільних навчальних закладів №2 (завідувач Сопільник Б.В.), №12 (завідувач Беніцька З.Ф.), №20 (завідувач Конфітовська С.І.), №21 (завідувач Кирик Л.В.) м.Кам'янець-Подільського з питань використання ІКТ у роботі з педагогами і вихованцями (матеріали на E-disk);

- Валентини Підгурної, вихователя-методиста та Тетяни Підфігурної, практичного психолога ДНЗ№2 смт. Вінківці щодо створення відеофільмів (матеріали на каналі «Дошкілля Хмельниччини» - фільми «Барвіста гілка Петриківки», «Операція - блог»)

Оптимізації управлінської діяльності сприятиме досвід використання електронної професіограми педагога, що сформувався у дошкільному навчальному закладі №5 (завідувач Басалига О.В., вихователь-методист Коваль С.О.) м.Кам'янець-Подільського (матеріали розміщені на блозі «Дошкільний світ Хмельниччини», сторінка «Творчі зустрічі»).

Пропонуємо для використання інформацію щодо основних складових даного позитивного досвіду, зокрема:

- механізм створення та використання електронної професіограми педагогів як ефективного інструменту моніторингової системи;

- основні принципи та завдання веб-ресурсу;

- структура та змістове наповнення електронної професіограми, яка дозволяє управлінському апарату освітньої установи швидко відшукувати, аналізувати, використовувати і створювати інформацію про педагогічну діяльність, професійні досягнення колективу.

Автори досвіду акцентують увагу на перевагах сукупності та системності інформаційного поля, яке містить дані як про окремого педагога, так і про діяльність усього колективу в хронологічному розрізі за попередні п'ять років.

Проблема розроблення оптимальних критеріїв оцінювання результатів роботи дошкільних навчальних закладів розглядається в контексті головного завдання – забезпечення якості дошкільної освіти.

Якісна освіта – це, насамперед, надважлива вимога суспільства, держави. Педагогічна наука визначає її як таку, що забезпечує розвиток особистості, здатної адекватно відповідати на виклики часу; орієнтуватись, діяти,

творити в новому швидкозмінному суспільстві та бути конкурентноспроможною у ньому.

Науково-теоретичні аспекти цієї актуальної проблеми стали предметом обговорення на загальних зборах НАПН України. У доповіді Василя Кременя, президента Академії педагогічних наук, були означені цивілізаційні виклики, складові поняття та основні кроки до якісної освіти (Кремень В. Якісна освіта – вимога сьогодення// Дошкільне виховання. – 2015. - №1. С. 2-4).

Упродовж останнього десятиріччя у різних країнах світу проведено дослідження не лише сутності складників якості освіти, але й механізмів та діагностичного інструментарію її оцінювання.

Сьогодні триває робота наукових підрозділів різних освітянських установ нашої держави щодо підготовки критеріїв, механізмів здійснення оцінки. Так, при МОН України створено комісію з розроблення критеріїв оцінювання якості дошкільної освіти, яку очолила Алла Богуш, дійсний член НАПН України, професор, доктор педагогічних наук. Редакційна колегія журналу «Дошкільне виховання» започаткувала публікації з означеної проблеми, зокрема - Н.Гавриш, К.Крутий. Якість освіти: розробляємо критерії разом// Дошкільне виховання. – 2015. - №3. – с.2-6.

Цікавий погляд на питання оцінювання представила в своїй публікації «Як підготовлений наш випускник? Моніторинг індивідуальних навчальних досягнень старших дошкільнят» Віра Кузьменко, доктор психологічних наук (ж-л «Дошкільне виховання». – 2015, - №5. – с.2 – 7). Матеріали варто обговорити на зібраннях педагогів старших груп, психологів, методистів та інших категорій працівників.

Педагогічна практика Хмельниччини має певні напрацювання, зокрема, технології оцінювання результатів освітньої діяльності, що подані у навчально-методичному посібнику «Основні компетенції дітей дошкільного віку: вивчення рівня сформованості»/упор.: М.Каратаєва, А.Харченко, Л.Дарченко. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2014.- 108с. Системний підхід до реалізації цієї проблеми прослідковується у роботі методичних служб міського управління освіти та дошкільних навчальних закладів №№1, 3, 4, 10, 11 м.Шепетівки. Підготовлено критерії оцінювання, діагностичні картки набутих компетенцій, картки експертизи досягнень дітей, відповідний інструментарій за освітніми лініями Державного стандарту дошкільної освіти.

Педагогам, методичним службам, управлінцям, науковцям необхідно активно включитись до розроблення, апробації та впровадження у практику технологій оцінювання якості дошкільної освіти.

методичні рекомендації

Впродовж останніх років в Україні реалізується міжнародний освітній проект «Освіта для сталого розвитку в дії».

Наша держава задекларувала свою орієнтацію на стратегію сталого розвитку. Очевидно, що реалізація цього проекту потребує нової педагогічної культури та мислення, нового педагогічного змісту. Слід зазначити, що в освіті цей напрям розвивається як такий, основним завданням якого є формування у дітей, учнівської молоді соціальної компетентності, почуття особистої відповідальності, моделей поведінки, звичок, стилю життя, що реалізують потреби сталого розвитку людства.

Новий напрям сучасної освіти – освіта для сталого розвитку – в дошкільній галузі України започаткований навчальним курсом «Дошкільнятам про освіту для сталого розвитку», що подається у межах спеціальної програми, розрахованої на навчальний рік, і реалізується через цикл послідовних тематичних днів.

Рекомендуємо для опрацювання та використання у практиці навчально-методичний посібник «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку»/ Н.Гавриш, О.Саприкіна, О.Пометун; за заг.ред. О.Пометун. – Д.: «Ліра», 2014. – 120 с., що призначений для роботи з дітьми в рамках даного навчального курсу. Він містить теоретичне обґрунтування проблеми, методичні засади та особливості технології освіти сталого розвитку для дітей дошкільного віку. Даний посібник варто використовувати разом з комплектом дидактичних матеріалів за назвою «Дошкільнятам про сталий розвиток: дидактичні матеріали для використання у дошкільних навчальних закладах»/ автор-укладач О.І. Пометун – Д.: «Ліра», 2014.- 54с.

Ключові ідеї, теоретико-практичні аспекти освіти для сталого розвитку представили у публікації «Бути чи не бути – ось у чому питання» автори О.Пометун, доктор педагогічних наук та Н.Гавриш, доктор педагогічних наук (ж-л. Вихователь-методист дошкільного навчального закладу. – 2015. - №3. С – 4-10).

Пропонуємо для впровадження перспективний досвід педагогічного колективу ДНЗ№67 м.Краматорська Донецької області з питань реалізації навчального курсу «Дошкільнятам про освіту для сталого розвитку» шляхом використання педагогіки емпайерменту, проектних, емоційно-соціаль-

них, соціоадаптивних ігор, методу «Портфоліо» та інш. (О.Безсонова. На захисті майбутнього з дитинства/ Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2015. - №3. – С.11 – 17.)

У 2014-2015 н.р. обласним інститутом післядипломної освіти було організовано тренінгові навчання педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів щодо впровадження даного навчального курсу, яке буде продовжено для педагогічного загалу області у новому навчальному році.

Оновлену інформацію стосовно проблематики, мети, змісту та літературних джерел упровадження інноваційних технологій дошкільної освіти (картотека інноваційних технологій - 2015) можна на сторінці «Дошкільна освіта», сайт ХОІППО.

Реалізація пріоритетних завдань дошкільної освіти забезпечується постійним зростанням особистісного потенціалу, загальної культури, компетентності, творчості педагогічних, методичних та управлінських кадрів.

Задля цього рекомендуємо для використання педагогічний досвід:

- переможця IV Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій у номінації «Інновації у сфері дошкільної освіти» Дьоміної Н.І., вихователя ДНЗ№2 м.Кам'янець-Подільського за темою «Формування патріотичної свідомості дошкільників на засадах краєзнавчої роботи»;

- переможців Міжнародного конкурсу з гуманної педагогіки «Кожна дитина – національне надбання країни і держави» у номінації «Світло душі дитини» - 2014 Клеймьонова І.О., вихователя ДНЗ№3 м.Нетішина за темою «Територія здоров'я» та Вальтер О.М., вихователя ДНЗ№22, м.Кам'янець-Подільського за темою «Впровадження ідей Ш.Амонашвілі»;

- переможців Всеукраїнського конкурсу освітніх технологій – 2014 Слободенюк І., вихователя ДНЗ№6 м.Славути за темою «Гендерне виховання дошкільнят» та Шахрай Н., завідувача ДНЗ№11 м.Шепетівки за темою «Літоленд. Малі олімпійські ігри для старших дошкільнят».

З метою повноцінного забезпечення варіативної складової Державного стандарту дошкільної освіти видано навчально-методичний посібник «Кроки до гармонії: парціальні програми»/ укладачі: М.І.Каратаєва, Л.Г.Дарченко. – Кам'янець-Подільський: Видавець

П.П. ЗволейкоД.Г., 2015. – 2015. – 224с. Представлені програми (37) за структурою та змістом відповідають загальноприйнятим вимогам та узгоджені з концептуальними засадами чинних комплексних програм розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку. У посібнику подано досвід роботи міст Кам'янець-Подільського, Нетішина, Славути, Старокостянтинова, Шепетівки та Віньковецького, Дунаєвського районів.

Вирішенню завдань формування комунікативних умінь дошкільників сприятиме новий навчальний посібник «Формування комунікативних умінь старших дошкільників у процесі музично-ігрової діяльності: практичний аспект/ Г.П.Ватаманюк. – Кам'янець Подільський: ТОВ «Друк - сервіс», 2014. – 160с. У пропонуваному посібнику представлена методика роботи з даної проблеми, подано систему різних форм організації навчальної діяльності та розробки до неї. Зокрема, конспекти занять (комплексні, тематичні, інтегровані, комбіновані, комбіновані, з елементами тренінгів, коротко і довготривалі тематичні проекти, розважальні програми та заходи).

Пропонуємо даний навчальний посібник вихователям, музичним керівникам, психологам, логопедам дошкільних навчальних закладів.

Для використання у роботі радимо наступні електронні джерела:

1. <http://mon.gov.ua> – сайт Міністерства освіти і науки України
2. <http://iitzo.gov.ua> – сайт Інституту інноваційних технологій та змісту освіти України
3. <http://osvitakm.org> – сайт департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА
4. <http://hoippo.km.ua> – сайт Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
5. <https://www.youtube.com/channel/UCIsbMzhKUQaynRtpPsQrQCQ> - YOUTUBE канал відеоматеріалів «Дошкільна Хмельниччина»
6. svitdoshkillia.blogspot.com - блог методичних матеріалів «Дошкільний світ Хмельниччини»

**М.КАРАТАЄВА,
Л.ДАРЧЕНКО,
методисти дошкільної освіти
НМЦ дошкільної, початкової,
спеціальної та інклюзивної освіти
Хмельницького ОІППО.**



Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах ЗНЗ у 2015/2016 н.р.

Навчально-виховний процес у початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 н.р. організовується відповідно до листа МОН України 1/9-253 від 22.05.2015 «Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів».

Навчання в 1, 2, 3 класах здійснюється за навчальними програмами, розробленими відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти та наказу № 584 від 29.05.2015р. «Про затвердження змін до програм для 1-3 класів загальноосвітніх навчальних закладів». У 4 класах – наказ №1495 від 22.12.2014р. «Про затвердження змін до навчальних програм для 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів».

У 2015-2016 н.р. чинними є методичні рекомендації для організації навчально-виховного процесу учнів 1-их класів від 01.06.2012 року № 1/9- 426 «Щодо методичних рекомендацій з базових дисциплін», додаток «Початкова школа» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 17, 2012). Для учнів 2-их класів - методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у 2-х класах загальноосвітніх навчальних закладах (додаток до листа Міністерства освіти і науки від 30.05.2013 р. №1/9-383). Для 3 класів - рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу, що розміщено в інструктивно-методичному листі від 01.07.2014 р. № 1/9-343 «Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах і вивчення базових дисциплін в основній школі у 2014-2015 н.р.» додаток «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 році».

У 2015-2016н.р. навчання і виховання учнів початкової школи регламентують такі нормативно-правові документи:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти»
- Положення про індивідуальну форму навчання

- Положення про похвальний лист «За високі досягнення в навчанні» та похвальний лист

- Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.2009 № 1121

- Наказ Міністерства від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп продовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 6 березня 2002 р. за № 229/6517

- Наказ Міністерства освіти і науки України 08 квітня 2015 року № 412 «Інструкція щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»

- Наказ МОН України від 07.04.2005 р. № 204 «Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів», лист МОН України 1/9-71 від 14.02.2015 «Щодо роз'яснення порядку приймання дітей до першого класу.»

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.06.2011р. № 572, із змінами згідно з наказом МОН України від 16.04.2014 №460 (Типові навчальні плани початкової школи)

- Наказ МОН № 1222 від 21.08.2013 року «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти»

- Наказ МОН України №641 від 16.06.2015 «Про затвердження Концепції національно-патриотичного виховання дітей і молоді»

- Наказ МОН України № 54 від 28.01.2015 «Про заходи безпеки на можливих ризики виникнення надзвичайних ситуацій, терористичних актів, диверсій, мінування»

- Лист МОН України № 1/9-573 від 23.08.2013 «Про переліки навчальної літератури рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання загальноосвітніх

навчальних закладів у 2013/2014 навчальному році»

- Лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2001 № 1/9-468 «Про обсяг та характер домашніх завдань для учнів початкової школи»

- Лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2011р. №1/9-634 «Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку»

- Лист МОН України № 1/9-446 від 05.09.2014 «Про функціонування груп продовженого дня у загальноосвітніх навчальних закладах»

- Лист Міністерства освіти і науки України від 05.06.2015 № 1/9-280 «Про навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015-2016 навчальному році»

- Лист Міністерства № 1/9-209 від 18.04.2014 р. «Щодо використання робочих зошитів у початковій школі»

- Лист МОН України № 1/9-72 від 28.01.2014 «Про недопущення перевантаження учнів початкових класів надмірним обсягом домашніх завдань»

- Лист МОН України № 1/9-607 від 07.03.2014 «Про відкликання листа МОН України від 5 вересня 2013 року № 1/9-607 «Про використання навчальної літератури»»

- Лист МОН України № 1/9-614 від 27.11.2014 «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання»

- Лист МОН України № 1/9-285 від 10.06.2015 «Щодо обов'язкової ділової документації»

- Лист МОН України № 1/9-233 від 08.05.2015 «Про збір коштів з батьків для придбання підручників для учнів 4-х та 7-х класів»

Безпека життєдіяльності

- Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01

- Улаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах ДСанПіН 5.5.6.008-98

- Наказ МОН України № 54 від 28.01.2015 «Про заходи безпеки на

методичні рекомендації

можливі ризики виникнення надзвичайних ситуацій, терористичних актів, диверсій, мінування»

- Наказ МОН України № 2 від 06.01.2015 «Щодо заходів безпеки у навчальних закладах»

- Лист МОН України від 06.02.2008 №1/9-61 «Методичні рекомендації щодо організації НВП під час проведення навчальних екскурсій»

- Лист Міністерства освіти і науки України від 26.04.2013 №1/9-305 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності у навчально-виховному процесі»

- Лист Міністерства освіти і науки України від 26 червня 2013 року № 1/9-457 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань безпеки під час навчання з плавання в басейнах загальноосвітніх навчальних закладів»

- Лист МОН України № 1/9-457 від 26.06.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань безпеки під час навчання з плавання в басейнах загальноосвітніх навчальних закладів»

- Лист Міністерства № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів»

- Лист Міністерства № 1/9-503 від 18.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов організації навчально-виховного процесу в групі продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу»

- Лист Міністерства освіти і науки України від 16.06.2014 р. № 1/9-319 «Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх навчальних закладах»

- Лист ІІТЗО від 27.05.2014 №14.1/10-1650 «Про використання Методичних рекомендацій "Вимоги безпеки для учнів під час канікул"

- Лист МОН України № 1/9-385 від 30.07.2014 «Методичні рекомендації щодо проведення бесід з учнями загальноосвітніх навчальних закладів з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами»

Українська мова

Основною метою навчання учнів 4 класу української мови є продовження формування складників комунікативної компетентності, зокрема: здатності сприймати і розуміти почуту і прочитану інформацію, спілкуватися з людьми різного віку і статусу, висловлювати і доводити власні думки в усній і пись-

мовій формах.

Реалізація зазначеної мети здійснюється за змістовими лініями – мовленнєвою, мовною, соціокультурною і діяльнісною.

Мовленнєва лінія спрямована на вдосконалення аудіативних умінь, розвиток діалогічного та усного і писемного монологічного мовлення.

У процесі вдосконалення аудіативних умінь слід концентрувати увагу на розумінні учнями теми і мети прослуханого тексту, на здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розуміти значення образних висловів, висловлювати власні думки з приводу почутого.

Під час розвитку діалогічного мовлення необхідно формувати такі якості, як толерантність, доброзичливість, повагу до співрозмовника, уміння доводити свою думку, переконувати.

Особливу увагу в 4 класі слід приділяти розвитку писемного мовлення, оскільки випускники початкової школи повинні вміти писати переказ тексту обсягом 70-100 слів і тексти різних типів (розповіді, описи, міркування) обсягом 60-80 слів. Для формування цих умінь призначені уроки розвитку зв'язного мовлення.

Учні 4 класу також мають бути здатні написати тексти практичного призначення – записку, запрошення, привітання, листа, замітку до стінгазети.

Реалізація *мовної лінії* передбачає формування орфографічних і пунктуаційних умінь на основі необхідних теоретичних знань з мови. Зокрема, у 4 класі учні повинні поглибити знання про текст, речення, іменник, прикметник, дієслово, одержати уявлення про числівник, займенник, прислівник, засвоїти такі правила правопису, як: відмінкові закінчення іменників і прикметників; правопис іменників, у яких при змінюванні відбувається чергування приголосних [г], [к], [х] із [з'], [ц'], [с'] та голосних [і] з [е], [о]; особові закінчення дієслів; правопис найуживаніших числівників, прислівників.

Звертаємо увагу, що в новій редакції програми з української мови вилучено такі теми, як складне речення, правопис іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини, I і II дієвідміни дієслова, особові закінчення дієслів I і II дієвідмін.

Вивчення мовних знань і розвиток мовленнєвих умінь здійснюється на матеріалі текстів, які повинні мати пізнавальний, розвивальний і виховний потенціал. Тематику цих текстів визначено соціокультурною змістовою лінією, представленою такими розділами: «Сім'я», «Школа», «Громадські місця», «Рідний край», «Батьківщина».

У процесі реалізації діяльнісної змістової лінії продовжується форму-

вання в четвертокласників ключової компетентності: уміння вчитися. Особливу увагу слід приділяти розвитку в учнів умінь взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу, користуватися довідниковою літературою, узагальнювати, робити висновки, творчо застосовувати знання й уміння в нових ситуаціях, здійснювати самоперевірку, оцінювання результатів навчання і рефлексію.

Українська мова у ЗНЗ з навчанням російською мовою

На уроки української мови і мовлення відведено 70 годин, із них спеціально на розвиток усного мовлення – 6 годин, письмового – 7.

Основною метою навчання української мови у 4 класі, як і в попередніх, є формування комунікативної компетентності учнів, тобто умінь і навичок користуватися усіма видами мовленнєвої діяльності у повсякденному житті: розповісти, запитати, прочитати і написати – залежно від потреб. Важлива роль відводиться соціокультурній лінії, покликаній не лише ознайомити учнів з українською культурою, але й етикетною лексикою, звичаями, виховувати почуття громадянськості, толерантності у ставленні один до одного, поваги до інших народів, любові до України.

Програма побудована так, щоб на початку навчального року учні мали можливість повторити й удосконалити орфоепічні та орфографічні уміння і навички, знання про словосполучення, речення, текст, що забезпечує можливість використовувати ці уміння протягом року.

У 4 класі учні оволодівають граматику української мови, удосконалюють синтаксичні уміння. Кожна лінія програми – мовна, мовленнєва, соціокультурна - чітко визначає зміст роботи під час навчання української мови, а державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів визначають ті знання, уміння і навички, якими учні мають оволодіти у процесі вивчення тієї чи іншої теми. З метою розвантаження програми вилучено тему «Складне речення». Звертаємо увагу на те, що там відсутні вимоги до умінь відмінювати іменники чи прикметники, визначати відмінок, особу в окремо взятих словах, але вимагаються вміння правильно вживати закінчення того чи іншого відмінка, особи, під час побудови словосполучень, речень тощо. Отже, після спостережень за відмінностями у закінченнях того чи іншого відмінка учні мають вчитися правильно вживати відмінкові форми під час побудови словосполучень, речень, створенні текстів. Тому програма має стати «настільною книгою», орієнтиром у роботі вчителя.

методичні рекомендації

**Російська мова у 3НЗ
з навчанням українською
мовою**

Програма «Російська мова. 4 клас» провідною метою вивчення навчального предмета визначає розвиток у школярів комунікативної компетенції – спроможності засобами мовленнєвої діяльності вирішувати пізнавальні, навчальні, особистісні питання. Елементарне оволодіння російською мовою у 4 класі передбачає збагачення і систематизацію мовних знань, мовленнєвих умінь і навичок, умінь лінгвістичного аналізу, започаткованих у 3 класі.

Подальшого удосконалення набувають навички мовленнєвої діяльності (32 години протягом року). Щодо розвитку навичок аудіювання програмою передбачено закріплення умінь розуміння висловлювання з одного прослуховування (4 години протягом року). Відповідно до вікових можливостей 9-10-річних дітей збільшується обсяг прослуханих текстів (170-250 слів); ускладнюються стильові характеристики повідомлення від розмовно-побутового до науково-художнього та науково-популярного; різноманітності набувають і жанри творів для слухання (казка, оповідання-мініатюра, п'єса або уривок із неї, вірш, загадка, скоромовка, висловлювання на лінгвістичну тему). Змінюється також форма перевірки прослуханого: учень обирає один із трьох варіантів відповіді за текстом (6 запитань про фактичний зміст, основну думку твору, образні вирази).

Навчальна програма передбачає подальше збагачення навичок діалогічного та монологічного висловлювання (8 годин протягом року): збільшується обсяг складених діалогів (4-5 реплік), зростає ступінь самостійності при побудові діалогічного висловлювання; ускладнюється узагальнений зміст діалогів додаванням зустрічних запитань, відмовою на прохання, запитанням до пропозиції тощо; на зміну репродуктивним формам колективного або групового переказу мають прийти форми самостійного творчого переказу.

Продовжується систематична робота щодо удосконалення навичок читання вголос і мовчки, розуміння змісту й основної думки твору, засобів емоційної виразності (12 годин протягом року). Вищого рівня мають набути характеристики техніки читання (розширення оперативного поля зору, перегляд тексту). Цілеспрямована робота має проводитися щодо збагачення кола читання (фольклорні, класичні та сучасні твори дитячої літератури), формування і розвитку навичок роботи з текстом (визначення теми і голов-

ної думки твору, бачення складових частин змісту, їх послідовності, зв'язку між ними, розуміння логіки описаних подій і причино-наслідкових зв'язків, знаходження у тексті художніх засобів, усвідомлення їх ролі для створення літературного образу), збагачення досвіду творчої діяльності на матеріалі прочитаного.

Кількісні та якісні зміни передбачено у навичках писемного мовлення (8 годин протягом року): утворення з 4-5 речень зв'язного висловлювання на запропоновану тему; формування навичок письмового переказу тексту до 60 слів; створення творів-мініатюр на вільну тему (5-6 речень); редагування власного писемного висловлювання.

Набуття комунікативного досвіду триває і при вивченні лінгвістичного матеріалу, оскільки школярі не лише диференціюють мовні одиниці, але й ілюструють опановані поняття власними прикладами, аргументують власну позицію щодо характерних ознак мовних одиниць, редагують висловлювання на лінгвістичну тему. Таким чином учні збагачують досвід парної та групової мовленнєвої взаємодії.

Опрацювання лінгвістичних одиниць (текст, речення, слово, морфема) має також на меті дотримання правильності висловлювання, адекватності вибору лексичних засобів, логічності побудови зв'язного висловлювання. Тому програма навчального предмета передбачає 32 години на засвоєння мовних понять, формування умінь і навичок лінгвістичного аналізу (знаходження, пояснення, ілюстрування власними прикладами, управління помилок тощо). На уроках російської мови школярам важливо не запам'ятати визначення поняття, а усвідомити його характерні ознаки, підкріпити розуміння матеріалу добром власних прикладів, доцільним використанням даної мовної одиниці у мовленнєвій діяльності.

Формування правописних навичок програмою навчального предмета передбачено шляхом розвитку орфографічної та пунктуаційної пильності, закріплення уявлення про сильну та слабку позицію звука, вивчення елементарних орфографічних правил-рекомендацій, запам'ятовування графічного образу словникових слів (80 слів).

Розвиток комунікативної компетентності передбачає і реалізацію соціокультурної лінії мовної освіти, практичне ознайомлення з правилами культури мовленнєвої поведінки у громадських місцях – у театрі, кіно-театрі, музеї, бібліотеці, у транспорті, враховуючи соціальні ролі учасників комунікації (вік, стать, освіта, національність тощо).

Літературне читання

На уроки літературного читання програмою визначено 121 годину: у першому семестрі - 57 годин (3 години на тиждень), у другому семестрі - 64 години (4 години на тиждень). Один раз на два тижні проводиться урок позакласного читання чи бібліотечне заняття.

Зміст програми організований за змістовими лініями: коло читання, формування і розвиток навички читання, літературознавча пропедевтика, досвід читацької діяльності, робота з дитячою книжкою; робота з інформацією, розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного. Він спрямований на досягнення мети – розвиток дитячої особистості засобами читацької діяльності, формування читацької компетентності молодших школярів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентностей, ознайомлення учнів із дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі (с. 71 «Програми...»).

Коло читання, як зазначається у програмі (с. 91 «Програми...»), у 4 класі розширюється і систематизується шляхом упорядкування й узагальнення знань про раніше відомі жанри (прислів'я, приказки, лічилки, загадки, скоромовки, усмішки, казки (про тварин, чарівні), легенди, народні пісні, поезію, байки, п'єси, оповідання, повісті, повісті-казки, науково-художні, науково-популярні твори) і авторів; ознайомлення з новими жанрами (міфи про створення світу і людей, притчі), видом казок (соціально-побутові) й історичними оповіданнями та залучення нових імен.

Твори різних жанрів і різної тематики виховують любов і пошану до рідної землі, мови, традицій українського та інших народів, утверджують людяність, честь, дружбу, працелюбність і т. ін. (с. 73 «Програми»).

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів визначені із урахуванням досягнень учнів у попередніх класах, а саме: співвідносити твір із певним жанром, розрізняти казку народну і літературну, називати прізвиська, імена українських письменників-класиків та письменників, із творами яких неодноразово знайомилися під час навчання, знати сюжет 6-7 народних казок різних видів, літературних творів, їхніх авторів. Протягом навчання в 4 класі учні мають вивчити напам'ять 8 віршів, 2 уривки прозових творів, 8-10 прислів'їв і т. ін.

Зазначимо, що в програмі (с. 73) перелік творів, визначених змістовою лінією «Коло читання» по класах, є рекомендованим.

У 4 класі провідне місце у сприй-

методичні рекомендації

манні й засвоєнні навчального матеріалу належить читанню мовчки. У роботі з текстом збільшується питома вага вправ і завдань на розвиток смислової сторони читання.

У змістовій лінії «Формування і розвитку навички читання» визначаються особливості роботи над формуванням повноцінної навички читання вголос (читання правильне, усвідомлене, виразне, у темпі, визначеному програмою, та мовчки у темпі не нижчому 110 слів за хвилину). Зростає рівень самостійності учнів у виборі та правильному застосуванні засобів інтонаційної виразності під час читання вголос творів різних жанрів.

У наступних лініях програми визначено зміст роботи над навчанням учнів усвідомлено сприймати художній твір з урахуванням його жанрових особливостей, формуванням уваги у дітей до засобів створення художніх образів (епітетів, порівнянь, метафор, повторів, гіпербол), емоційно-оцінного ставлення до прочитаного, загальнонавчальних умінь і навичок. Звертається увага на виявлення авторської позиції щодо зображеного, самовираження дітей через творчу діяльність у зв'язку з прочитаним і самостійний вибір, читання й усвідомлення дитячої книжки.

Орієнтиром повноцінного виконання змісту програми є державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Українське літературне читання для ЗНЗ з навчанням російською мовою

На уроки літературного читання у програмі відведено 70 годин, із них 8 годин рекомендовано на розвиток літературно-творчої діяльності. Крім того, 1 раз на місяць рекомендуються уроки позакласного читання.

Важливим розділом програми з літературного читання є «Пояснювальна записка», у якій визначено мету, основну спрямованість курсу та завдання, які мають реалізовуватися для досягнення основної мети – формування читацької компетентності, яка є складовою комунікативної і пізнавальної компетентностей.

Програма структурована за такими змістовими лініями: «Коло і тематика читання», «Формування і розвитку навички читання», «Літературознавча пропедевтика», «Досвід читацької діяльності», що передбачає роботу з дитячими книжками, «Розвиток літературно-творчої діяльності». У «Пояснювальній записці» розкривається зміст кожної лінії, підкреслюється, що робота за змістовими лініями здійснюється комплексно, тому кожен літературний твір розглядається і з точки зору жанру, і з точки зору його сюжету, структури, аналізуються персонажі,

їхні вчинки, характер, а також художні засоби твору. Зазначається, що водночас твір є засобом формування читацьких умінь і навичок, розвитку мовленнєвих умінь, засвоєння морально-етичних цінностей, виховання патріотичних почуттів тощо.

Особлива увага звертається на другу лінію «Формування і розвитку навички читання», де визначаються зміст та особливості роботи над формуванням навички читання вголос, яка охоплює техніку (спосіб читання, правильність чіткість, виразність, темп) та смислову сторону – розуміння прочитаного.

Звертається увага на важливість формування у 4 класі навички читання мовчки – «очима» та розуміти прочитане, оскільки ця навичка необхідна у повсякденному житті. Для формування цієї навички програма пропонує виконувати спеціальні завдання, спрямовані на розвиток швидкості читання мовчки та перевірки розуміння прочитаного. У «Пояснювальній записці» підкреслюється, що важлива роль у формуванні читацької компетентності відводиться розвитку вмінь самостійно читати художні твори українських письменників, даються відповідні рекомендації.

Програма з літературного читання, так само, як і з мови, визначає не лише зміст навчального матеріалу щодо кожної лінії, але й державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Саме останні є орієнтиром у роботі вчителя над кожною змістовою лінією і художнім твором.

Російське літературне читання у ЗНЗ з навчанням російською мовою

Чинна програма «Літературне читання. 4 клас» метою навчання визначає продовження загального та літературного розвитку школярів, започаткованого у 2-3-х класах, при переході до вивчення системного курсу літератури в основній школі. Заплановано комплексну підготовку, яка поєднує удосконалення навичок читання, опанування прийомів змістового, художньо-естетичного аналізу твору та самостійне ознайомлення зі світом книг на основі сформованих читацьких умінь.

Коло дитячого читання становить 150-250 літературних творів із спрямованістю тематики: «Батьківщина», «Світ людей», «Світ навколо нас». Твори, пропоновані для читання, – це зразки фольклору, окремі твори античної літератури в сучасних переказах для дітей, література XIX та XX століть, твори сучасних авторів.

Формування уявлень про жанри літератури відбувається на матеріалі як відомих учням жанрів (ігровий фольклор, загадки, прислів'я, приказки,

пісні, казки, вірші), так і нових – байки, повісті, романи, літературний коментар. Читацький кругозір школярів має збагатити історична, пригодницька, біографічна, прикладна книга.

Систематична увага має бути приділена літературознавчій пропедевтиці: формуванню умінь цілеспрямовано користуватися довідково-інформаційним та ілюстративним апаратом книги при читанні художніх творів, текстів пізнавального й наукового характеру; умінь передбачати при читанні подальший розвиток подій на основі специфіки жанру, особливостей характеру, поведінки персонажів; умінь в ході читання науково-художніх творів розрізняти наукову інформацію й образну систему; умінь користуватися додатковими джерелами для уточнення розуміння тексту; умінь коротко переказувати твір, брати участь у колективному складанні плану твору тощо.

Ураховуючи вікові особливості дітей 9-10-ти років, спрямованість їхніх читацьких інтересів, передбачене практичне розрізнення казок: чарівних, про тварин, побутових; узагальнюються уявлення школярів про жанрові особливості казки, зокрема чарівної.

Важливим для читацького досвіду є формування уявлень про тему та ідею, сюжет і композицію прочитаного твору, становлення умінь характеризувати персонаж у вільному висловлюванні, орієнтуючись на вчинки та наявні у тексті характеристики.

Змістовий аналіз творів має доповнюватися аналізом художніх засобів, використаних для створення художнього образу. З цією метою без введення термінології у школярів формуються уявлення про мову твору: значення використання порівнянь, епітетів, метафор, гіпербол, іронії та ін.; закріплюються навички використання окремих особливостей емоційних, зображувальних, виразних засобів мови при аналізі твору як доказового аргументу суджень.

При аналізі прочитаного твору, його теми та ідейної спрямованості, учнями 4-х класів мають враховуватися також окремі відомості з біографії письменника, його ставлення до описаних персонажів за прямими характеристиками, поданими у тексті.

Пріоритетним напрямом літературної освіти є збагачення досвіду мовленнєвої і творчої діяльності школярів, зокрема навичок виразного читання твору після цілеспрямованої самостійної підготовки; участі у колективній бесіді за прочитаними книгами з доповненням додатковими відомостями та фактами, в інсценуванні й драматизації в ролі актора.

З метою узагальнення читацького досвіду учнів залучають до найпростіших літературних ігор-вікторин,

методичні рекомендації

оформлення карток на прочитані книги, ведення читацького щоденника тощо.

Результатом формування самостійної читацької діяльності учнів 4-х класів має стати систематичне самостійне навчальне читання поза класом, поглиблене розуміння змісту твору; самостійне читання книг за інтересами й навчальною метою; вибір книги з урахуванням особистісних переваг, навчальної мети.

Предмети художньо-естетичного циклу

Музичне мистецтво учні 4 класів ЗНЗ вивчатимуть за чинною навчальною програмою «Музичне мистецтво» (авт. Хлебникова Л. О., Дорогань Л. О., Івахно І. М., Кондратова Л. Г., Корнілова О. В., Лובהва О. В., Міщенко Н.І.). Програма має тематичну побудову, що дає змогу об'єднати різні види музичної діяльності учнів (сприймання музики, виконання, засвоєння необхідних музичних понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічна й пластична імпровізація тощо) на одному уроці.

Розкриття на уроках тематизму програми 4 класу («Музика мого народу» (I семестр), «Музика єднає світ» (II семестр) сприятиме усвідомленню учнями краси і глибини музичного мистецтва українського народу, осягненню інтонаційних особливостей української народної та професійної творчості; відчуттю національної своєрідності музики різних народів світу.

Впродовж опанування теми першого семестру учні мають отримати уявлення про джерела і традиції української народної музичної творчості; дізнаються про розмаїтість жанрів української народної музики (дитячий фольклор, колискові, календарно-обрядові, жартівливі, жартівливо-танцювальні пісні (зокрема, коломийки), історичні, думи та ліричні пісні), ознайомляться з музикою і складом українського національного інструментального ансамблю «троїсті музики» та творами українських композиторів.

У II семестрі учні знайомляться з особливостями музичного мистецтва народів Прибалтики, Кавказу, Середньої Азії, країн Європи та світу, дізнаються про взаємовплив і взаємозбагачення музики різних народів та роль композиторів у встановленні зв'язків між музикою різних народів.

Як і у попередні роки навчання, на уроках музичного мистецтва слід приділяти особливу увагу розвитку у дитини здатності до співпереживання почуттів й емоційних станів, що виражає музика; до осягнення художньо-образної суті музичного мистецтва у найпростіших виявах. Цей процес має відбуватися комплексно в усіх видах діяльності на уроці: виконанні

вокальних творів, сприйманні й аналізі творів музичного мистецтва та музично-творчій діяльності (імпровізації, інсценуванні сюжетів пісень, складенні елементарних танців, темброво-ритмічних супроводів, «грі» на уявних та (за наявності) елементарних музичних інструментах тощо).

Провідними завданнями на уроках музичного мистецтва у 4 класі має стати: активне сприяння в осягненні учнями інтонаційних особливостей музики українського народу, визначенні спільних й відмінних рис народної та професійної творчості; осягнення учнями національної своєрідності, спільного й відмінного в музиці різних народів; формування усвідомлення ролі музики як загальнолюдської мови, яка, не потребуючи перекладу, є зрозумілою для людей різних країн.

Образотворче мистецтво у 4 класі опануватиметься за чинною навчальною програмою «Образотворче мистецтво» (авт. Шмагало Р.Т., Марчук Ж. С., Вачкова І. Б., Чорний О. В., Гнатюк М. В.).

Програма має тематичну побудову, що дає змогу об'єднати різні види художньої діяльності учнів (сприймання творів образотворчого мистецтва, засвоєння необхідних мистецьких понять і термінів, і, власне, художньо-творча діяльність) на одному уроці.

Тематизм змісту 4 класу об'єднаний провідною ідеєю року - «Художній образ в мистецтві», завдяки чому учні впродовж навчального року мають отримати чітке уявлення про специфіку вирішення художнього образу в різних видах образотворчого мистецтва.

Значна увага на уроках у 4 класі має приділятися специфіці створення фантастичних (казкових) та реалістичних образів, а також розумінням різниці між декоративною та реалістичною манерою зображення. У 4 класі розширюється коло відомостей про основні жанри образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, анімалістичний), вдосконалюються навички створювати (на елементарному рівні) сюжетно-тематичні картини.

Впродовж 4 класу діти продовжать опанувати різноманітні художні техніки - графічні, живописні та змішані, зокрема: графографія, гризайль, малюнок гумкою, монотипія, плямографія, штампування, а також удосконалюватимуть свої навички у ліпленні, конструюванні, створенні аплікацій, колажів, оригамі, творів з паперопластики тощо.

Варіантом опанування мистецтва у загальноосвітній школі є **інтегрований курс «Мистецтво»**, зміст якого об'єднує домінуючі базові дисципліни, музичне і образотворче мистецтво із залученням інших видів мистецтва

- хореографії, театру, кіномистецтва. Спільними для всіх видів мистецтва є відображення в художніх образах закономірностей людського буття, що зумовлює єдину тематичну структуру програми «Мистецтво», логіку об'єднання навчального матеріалу в цілісні тематичні блоки. Зміст чинної програми інтегрованого курсу «Мистецтво» (авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В., Дмитренко О.М.) у 4 класі об'єднаний спільною темою навчального року «Світ у мистецьких шедеврах».

Впродовж опанування цієї теми учні знайомитимуться з жанровими особливостями музичного фольклору рідного краю (тема 1 «Мій мальовничий, світанковий край»), мистецтвом народів, які проживають в Україні та далеко за її межами (тема 2 «Ми діти твої, Україно!», тема 3 «Подорожі країнами і континентами»), отримують уявлення про різні музичні форми; дізнаються про поширені види декоративно-ужиткового мистецтва українського народу та різновиди художньої творчості народів, що проживають на території України та далеко за її межами; порівнюватимуть особливості музичного та образотворчого мистецтва народів світу; здійснюватимуть «мистецькі мандри» від далекого мистецького минулого до майбутнього (тема 4 «Дзвони минулого, шляхи майбутнього»).

На уроках мистецтва слід звертати увагу учнів на єдність змісту і форми в художніх творах, багатство способів художнього вираження людських почуттів і ставлень до багатогранного світу художніх образів. Паралельно потрібно здійснювати формування елементарних уявлень про історичні й географічні координати розвитку мистецтва, узагальнення знань учнів щодо видової та жанрової специфіки мистецтв, особливостей їх художньо-образних мов, стимулювати емоційно-ціннісне ставлення учнів до мистецтва, створювати умови для художньо-творчої самореалізації.

Провідними видами діяльності на уроках мистецтва у 4 класі залишаються сприймання й аналіз-інтерпретація творів мистецтва та художньо-творча діяльність (хорова, художньо-практична).

Важливого значення слід приділяти застосуванню на уроках інтегративних художньо-педагогічних технологій, методів й прийомів стимулювання асоціативно-образного мислення (міжвидові мистецькі паралелі, аналогії, порівняння тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує мистецький матеріал різних видів мистецтва. Також на уроках доцільно застосовувати ігрові, інтерактивні, проблемно-евристичні технології; пошуку учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду.

методичні рекомендації

Математика

Навчання математики у 4 класі розпочинається розділом «Узагальнення й систематизація навчального матеріалу за 3 клас». Його метою є актуалізація знань і вмінь учнів, пов'язаних із нумерацією трицифрових чисел, узагальнення усних прийомів обчислення (якщо зніється один і більше переходів через розряд, то доцільним є застосування письмового прийому додавання і віднімання). Окремими питаннями розділу є:

- дослідження залежності результатів арифметичних дій від зміни одного з компонентів, що є підґрунтям прийому округлення;

- систематизація знань учнів про ділення з остачею та відповідних умінь, що є підготовкою до ознайомлення з письмовим діленням.

Наступний розділ програми - «Письмові прийоми множення та ділення». Важливо досягти вимоги програми щодо застосування учнями алгоритму письмового множення на двоцифрове число, що надасть можливість перенести відомий спосіб дії на випадки множення багатоцифрових чисел на одноцифрове. Під час ознайомлення з алгоритмом письмового ділення варто зважати, що ця дія є складною за своєю структурою, тому на перших етапах не варто вимагати від учнів розгорнутого пояснення алгоритму.

Центральним розділом є «Нумерація багатоцифрових чисел», для засвоєння якого доцільно використовувати таблиці розрядів і класів. Учні мають не лише визначати розрядний склад числа, а й подавати число у вигляді суми чисел першого і другого класів, що підготує їх до виконання оберненої дії - заміни суми розрядних доданків (або суми чисел першого і другого класів) багатоцифровим числом. Певну увагу слід приділити також утворенню багатоцифрових чисел загальним способом - прилічуванням одиниці до попереднього числа та відлічуванням одиниці від наступного числа.

Важливим питанням нумерації є визначення загальної кількості одиниць певного розряду. У центрі «Тисяча» учні визначали кількість десятків і сотень у числі, «прикриваючи» справа в записі числа відповідну кількість цифр. За аналогією можна позайомити і зі способом визначення загальної кількості тисяч, десятків тисяч, сотень тисяч в багатоцифровому числі. Така робота є підґрунтям до усних обчислень на основі нумерації багатоцифрових чисел. У центрі «Багатоцифрові числа» передбачається розвиток умінь виконувати письмове додавання і віднімання багатоцифрових чисел до рівня навички, для цього доцільно перенести відомий учням із 3-го класу спосіб дії на випадки обчислення з багатоцифровими

числами. Відомі письмові прийоми множення та ділення теж доцільно перенести в нову ситуацію - на випадки множення та ділення багатоцифрових чисел, спочатку на одноцифрове, а потім на двоцифрове число.

Розділ змістової лінії «Числа. Дії з числами» - «Дроби» вивчається на наочній основі, з постійним поясненням значення знаменника і чисельника. Порівняння дробів із рівними знаменниками спочатку відбувається на наочній основі, а потім у результаті індуктивного узагальнення формулюється правило. З метою введення правил знаходження дробу від числа (числа за величиною його дробу) доцільно спочатку актуалізувати правило знаходження частини від числа (числа за величиною його частини).

Розширення геометричної компетенції в 4-му класі відбувається за рахунок ознайомлення учнів із видами кутів.

Змістова лінія «Математичні врази. Рівності. Нерівності» зазнала найбільше змін. З програми вилучено рівняння, у яких один із компонентів поданий виразом із змінною, а також ознайомлення учнів з алгебраїчним методом розв'язування складених задач. Але для реалізації наступності між початковою та основною школою вчитель може розглядати ці питання разом із учнями, які прагнуть працювати на високому щаблі складності.

Змістова лінія програми «Величини» реалізується під час вивчення нумерації чисел шляхом узагальнення і систематизації знань учнів одиниць вимірювання довжини, маси, часу, вартості. Під час вивчення арифметичних дій дітей вчать виконувати додавання і віднімання простих та складених іменованих чисел, множити та ділити іменовані числа на одноцифрове число, ділити іменоване число на іменоване.

У 4-му класі учні ознайомлюються з новою величиною - швидкістю руху тіла при рівномірному прямолінійному русі, з одиницями швидкості, правилом та формулою знаходження швидкості. Увагу учнів звертають на те, що процес руху тіла описує трійка взаємопов'язаних величин: подоланий шлях, швидкість і час; подоланий шлях є загальною величиною, швидкість - це величина одиниці виміру. Під час розв'язування простих задач на підставі застосування залежності значення добутку від зміни одного з множників можна дослідити залежність подоланого шляху від зміни швидкості руху при сталому часі або від зміни часу руху при сталій швидкості.

Ще однією новою величиною, з якою знайомляться учні 4-го класу, є площа фігури. Важливим етапом вивчення цієї теми є засвоєння правила знаходження площі прямокутника та відповідної формули. Правило вводиться на практичній основі шляхом

розбиття прямокутника на квадратні сантиметри і дослідження способів обчислення кількості квадратних сантиметрів, що вміщуються в ньому. З програми вилучено матеріал, пов'язаний із співвідношеннями між одиницями вимірювання площі.

Реалізуючи змістову лінію програми «Сюжетні задачі», у 4-му класі розв'язують прості задачі з величинами - швидкість руху тіла, час руху та подоланий шлях; прості задачі на знаходження площі прямокутника та обернені до них; прості задачі, що містять три компоненти: час початку події, тривалість події та час закінчення події. Серед складених задач учням пропонуються задачі з новими групами взаємопов'язаних величин, задачі на знаходження дробу від числа та числа за величиною його дробу, а також типові задачі, що містять однаково величину (на знаходження четвертого пропорційного, задачі на подвійне зведення до одиниці, задачі на пропорційне ділення, задачі на знаходження невідомих за двома різницями) та задачі на процеси (на спільну роботу, на рух). Певна увага приділяється задачам із буквеними даними, які можуть бути використані з метою залучення учнів до запису розв'язання задачі виразом з подальшим обчисленням його значення.

З метою формування в учнів умінь розв'язувати задачі вчитель має звернути увагу на підрозділ програми «Загальні прийоми розв'язування задач», у якому визнається порядок роботи над задачею: аналіз змісту задачі; подання результатів аналізу тексту задачі у вигляді допоміжної моделі; складання плану розв'язування задачі (як у результаті аналітичного чи синтетичного пошуку розв'язування задачі, так і в результаті актуалізації учнем загального способу розв'язування типової задачі), запис розв'язання задачі й відповіді, перевірка розв'язання.

Зауважимо, що запис розв'язання задачі по діях з поясненням та запис розв'язання задачі виразом - це лише дві різні форми запису, а не два способи розв'язування задачі. Розв'язування задачі різними способами передбачає різні шляхи задоволення вимоги задачі.

Розв'язування задачі іншим способом є одним із способів перевірки правильності розв'язання задачі (непряма перевірка). Також для перевірки можна скласти і розв'язати обернену задачу.

Основний акцент у вивченні змістової лінії програми «Робота з даними» ставиться на опанування на практичному рівні способів подання інформації; формуванні вміння працювати з інформацією, яка подана в різний спосіб (читати і розуміти, знаходити, аналізувати, порівнювати), заносити дані до таблиць, використовувати дані для розв'язування практично зорієнтованих задач.

методичні рекомендації

З огляду на зазначене, варто зробити висновок, що зміст і процес навчання математики в 4-му класі підпорядкований двом провідним цілям: виконати вимоги Державного стандарту (вони подають своєрідну модель випускника початкової школи); сформулювати в учнів готовність до навчання в 5-му класі наступної ланки освіти (забезпечити наступність).

Основи здоров'я

Навчальні успіхи тісно пов'язані зі станом здоров'ям і фізичним розвитком учнів, тому предмет «Основи здоров'я» відіграє особливу роль у навчально-виховному процесі. Метою предмета є формування здоров'язбережувальних компетенцій учнів на основі оволодіння ними знаннями про здоров'я та безпеку, практичними навичками здорового способу життя і безпечної поведінки, формування в них ціннісного ставлення до життя і здоров'я, сприяння їх фізичному, психічному, соціальному і духовному розвитку.

Здоров'язбережувальні компетенції – це суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень, які сприяють здоров'ю у всіх сферах життєдіяльності людини. До психосоціальних компетенцій (життєвих навичок) належать: позитивна самооцінка, самоконтроль, керування стресами, мотивація успіху і ґартування волі, аналіз проблем і прийняття зважених рішень, критичне і творче мислення, вміння вчитись, ефективно спілкування, співчуття, розв'язування конфліктів, протистояння негативним соціальним впливам. До спеціальних компетенцій належать: санітарно-гігієнічні навички, раціональне харчування, рухова активність, заґартування, організація режиму праці та відпочинку, надання першої допомоги тощо.

У четвертому класі особливу увагу рекомендується звернути на такі теми, як організація самонавчання і взаємонавчання; вплив телебачення, комп'ютерів і мобільних телефонів на здоров'я; безпека у громадських місцях; вихід із непередбачуваних ситуацій поза межами домівки, школи; вибір і досягнення мети; заохочення однокласників до здорового способу життя.

В умовах сучасної політичної ситуації актуальними є питання попередження тероризму, правила евакуації з громадських приміщень. З урахуванням ситуації в регіоні програма може бути доповнена такими темами, як безпека в зоні проведення антитерористичної операції, евакуація із зони конфлікту тощо.

Особливість методики проведення уроків у початковій школі полягає в тому, що оволодіння здоров'язбережувальними компетенціями потребує багаторазового вправлення, насамперед у процесі групової взаємодії. Тому необхідна організація

практичної, ігрової, індивідуальної та колективної діяльності учнів, що базується на взаємодії вчителя з учнями і учнів між собою. Застосування інтерактивних методів навчання забезпечує ефективне засвоєння учнями навчального матеріалу і відпрацювання ними поведінкових навичок.

Рекомендується використання таких інтерактивних методів, як моделювання ситуацій, мозкові штурми, дискусії в малих групах. Це дозволяє учням набути необхідного досвіду розв'язання проблем, навчає вільно висловлювати свої думки, толерантно ставитися до різних точок зору, розподіляти обов'язки в групі й приймати спільні рішення.

У віці 8-10 років спостерігається потреба у максимальній руховій активності. Для задоволення фізіологічних потреб учнів рекомендується активно використовувати на уроках фізкультхвилинки (руханки), пересаджувати дітей, об'єднуючи їх у групи, пропонувати активні види діяльності (наприклад, давати відповідь на запитання з допомогою жестів).

Особливу увагу вчитель має приділяти організації співпраці з батьківською громадою, адже програма містить практичні роботи, які діти можуть виконувати не лише на уроках, а й удома з дорослими.

Оцінювання навчальних досягнень учнів має бути заохочувальним і здійснюватися переважно засобами моніторингу за прогресом у знаннях, ставленнях та уміннях учнів упродовж навчального року. Академічні оцінки не виставляються, адже негативна оцінка може знизити зацікавленість учня у вивченні предмета і знизити його особисту мотивацію до здорового способу життя. Поточне (поурочне) і тематичне оцінювання має бути вербальним, що створюватиме умови для розвитку в учнів навичок самооцінювання, ціннісного ставлення до здоров'я і створення мотивації до його збереження і зміцнення.

Природознавство

Зміною структуру навчальної програми «Природознавство». Зміст предмета «Природознавство» у 4 класі продовжує знайомити учнів із навколишнім природним середовищем, систематизувати знання про природні об'єкти і явища, формувати первинні уявлення про взаємозв'язок між світом живої і неживої природи, між організмами; доповнюється новими знаннями про будову Всесвіту, план і карту, природу материків і океанів, природні зони України; елементарними відомостями про тіла та речовини; систематизуються та узагальнюються знання про взаємовплив між діяльністю людини і змінами, що відбуваються в навколишньому середовищі.

У навчальному змісті передбачено системне вивчення астрономічного

матеріалу. До основних питань, що розглядаються, належать: Сонячна система, небесне тіло (планета, зоря, галактика) та видимі рухи світила на зоряному небі, рухи Землі, пояси освітленості. При вивченні астрономічного матеріалу слід розкрити значення зоряного неба в історії людства, акцентуючи увагу на тому, що воно не лише допомагало людині орієнтуватися в часі та просторі, а й було таємницею, загадкою, яку намагався розгадати допитливий людський розум. Розглядаючи питання про сузір'я, радимо виконати практичні завдання з визначення найвідоміших сузір'їв на карті зоряного неба. Перед цим учнів потрібно ознайомити з будовою такої карти у шкільному атласі. Розглядаючи питання про планети Сонячної системи, доцільно пояснити учням, що планети можуть мати тверді поверхні, або складатися з газу – у цьому полягає головна відмінність між ними. Слід звернути увагу учнів на те, що планети-гіганти мають велику кількість супутників, а також кільця. Учням важливо донести думку про те, що ми живемо в час існування у нашому Всесвіті галактик; наша галактика – Молочний Шлях.

Відомості розділу «План і карта» передбачають формування низки географічних компетенцій: умінь орієнтуватися на місцевості, працювати з умовно-знаковими системами (глобусом, різними картами шкільного атласу, топографічним планом), умінь бачити за умовними знаками реальні об'єкти і простору, умінь користуватися планами і картами для вирішення пізнавальних і навчальних завдань.

Знайомлячи учнів із масштабом, треба приділяти більше уваги практичним завданням для відпрацювання прийомів використання масштабування при зображенні предметів (шкільного столу, книги), щоб підготувати їх до роботи з планами і картами. Важливо донести до свідомості учнів, що на площині можна відобразити і довжину, і ширину, і висоту природних об'єктів, використовуючи масштаб.

Під час вивчення розділу «Природа материків і океанів» учні знайомляться з чисельністю населення нашої планети, особливостями природи материків, частин світу, океанів. Вивчення материків відбувається за планом.

При вивченні розділу «Природа України» учні знайомляться з природою України, з її найбільшими рівнинами, гірськими системами, річками, озерами, морями, з корисними копалинами, ґрунтами, природними зонами. Вивчення природних зон відбувається за планом по карті природних зон. При вивченні програмового матеріалу треба звертатися до фізичної карти України; вчити учнів правильно показувати географічні об'єкти на карті; бажано використовувати для класних або домашніх завдань адаптовану до молодшого шкільного віку контурну

методичні рекомендації

карту, вміщену в робочому зошиті.

Зміст розділу «Тіла та речовини» покликаний формувати у школярів елементарні уявлення про речовини, атоми, молекули. Для переконання учнів в існуванні найменших частинок речовини, слід використати їхній життєвий досвід, безпосередні спостереження за явищами у природі та побуті.

Під час опрацювання розділу школярі знайомляться з будовою і властивостями твердих тіл, рідин і газів, різноманітністю речовин і матеріалів та їх використанням людиною. Важливо, щоб при подачі матеріалу учні зрозуміли, який існує взаємозв'язок між будовою і властивостями речовини.

Навчаючи природознавства, необхідно враховувати регіональні особливості у змісті предмета, включати місцеві природні об'єкти у навчальний процес (знання найбільш поширених форм рельєфу, водних об'єктів, ґрунтів, рослин і тварин своєї місцевості, природоохоронних територій, вивчення правил безпечної поведінки у своїй місцевості). Не втрачають актуальності в 4 класі завдання курсу природознавства, пов'язані із засвоєнням традицій українського народу у відносинах людини з природою.

У четвертому класі школярі продовжують проектну діяльність. Програмою передбачено розроблення 6 проектів. Проектна діяльність може виконуватися індивідуально, у малих групах, і всім класом. Тематику навчальних проектів учитель може змінювати відповідно до матеріально-технічного забезпечення, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, інтересів дітей, регіональних особливостей природи рідного краю тощо.

У 4 класі вчителю необхідно формувати в учнів уміння працювати з різними джерелами інформації: навчальна стаття, науково-популярний і художній тексти, ілюстрації, схеми, діаграми, моделі природних об'єктів і явищ, власні спостереження, проведення експерименту, енциклопедії, Інтернет.

Після завершення вивчення кожної теми доцільно проводити підсумковий контроль (тематичне оцінювання). Для цього використовуються завдання різних типів та рівня складності, які оцінюються відповідною кількістю балів. Такі роботи завершуються оцінкою, що виставляється кожному учню. Кількість підсумкових робіт може регламентуватися, але не має перевищувати кількість тем, що виділяється у програмі.

«Я у світі»

Уведенням у навчальний план предмета «Я у світі» забезпечується цілеспрямований соціальний розвиток молодших школярів у відповідності з метою, яка зазначена в Законі України «Про загальну середню освіту»

(1999р.). Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) – 2001р., Державному стандарті початкової загальної освіти (2011р.)

На нормативному рівні зміст предмета узгоджується також з Європейським напрямом реформування освіти в Україні, зокрема, дискрипторами (описами) вимог до кінцевих результатів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу.

У навчальному плані на 2015-2016 н.р. на вивчення предмета виділено по 1 год. в 3-4 класах.

У програмі розгорнуто змістові блоки: «Людина», «Людина серед людей»; «Людина в суспільстві»; «Людина і світ».

Зміст програми зосередить учнів на усвідомленні суті взаємовідносин людини і суспільства, набутті демократичних цінностей, адекватному випробуванні різноманітних соціальних ролей.

Україна – її державотворчі цінності, вироблення громадянських почуттів, поведінкових еталонів—ці елементи змісту є першорядними, що задають мету реалізації програми.

Видатні постаті, успішні люди, патріотично спрямовані, що уміють переборювати життєві труднощі і йдуть до власної мети, стають зразком для вироблення в учнів власних життєвих стратегій.

У програмі – значна питома вага етико-правової тематики, що дозволить формувати широту поглядів на світ людей, вчинків, поведінки, розглядати їх у взаємозумовленні, заложити одне від одного, створювати умови для координації позицій, вияву соціально затребуваних почуттів. Це – патріотичні почуття, повага до людей, толерантність, правосвідомість, добро, товариськість, дружба, поштивість ставлення, ввічливість, акуратність та ін. Для вчителя найбільш актуальною є проблема добору навчального матеріалу за певними критеріями: науковості, систематичності і частотності розгляду; ступеня необхідності й актуальності у певному віковому періоді; узгодження змісту, структури, обсягу з цілями предмета з часом, що відводиться на вивчення; достатнього забезпечення повторюваності завдань з урахуванням складності.

Компетентнісний підхід до формування соціальності молодшого школяра передбачено у державних вимогах до результатів навчання. Вони в повному обсязі зазначені у програмі, в Критеріях контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів і виражені в компетентнісних характеристиках, тобто таких, що можуть бути застосовані в життєвих контекстах, як от: володіє прийомами...; дає оцінку...; наводить приклади...; аргументує переваги...; моделює ситуації тощо.

Учителю важливо всіляко заохочувати учнів висловлювати думку,

спираючись на власний життєвий досвід; передбачити на уроках ситуації вибору змісту, форм діяльності, виду завдань і партнерів для їх виконання.

Конкретні знання постають як засіб пізнання світу і життєтворчості, а не як кінцева мета навчання. Тому основним завданням є забезпечення активної позиції учня у набутті особистісних цінностей. А через них — суспільно значущих, які стануть орієнтиром у соціальній практиці.

Трудове навчання (4 клас)

Трудове навчання у початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти. 4 клас – період початкового професійного самовизначення учнів, у процесі якого вони знайомляться зі світом праці і професій, отримують початкову загальнотрудову підготовку. На цьому етапі закладається база для вивчення на наступній сходинці трудового навчання загальних основ виробництва і майбутнього вибору професійної кар'єри в умовах ринку праці.

Зміст програми спрямований на формування і розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає можливість їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові задачі.

Для залучення учнів до предметно-перетворювальної діяльності передбачено якнайширше використання матеріалів: паперу, картону, пластиліну, ниток, тканин, дроту, штучних матеріалів.

У програму включені спостереження з дослідами (спостереження за виробами, виготовленими на основі важелів, розгляд зразків дроту та дослідження їх властивостей, розгляд фото зразків виробів та визначення матеріалів, із яких вони виготовлені), а також розв'язання техніко-технологічних задач.

Відбувається формування знань і уявлень із галузі дизайну, залучення учнів до творчої проектно-конструкторської діяльності. На конкретних прикладах учні знайомляться з основним принципом дизайну.

Основний принцип дизайну (функціональна відповідність та художня виразність) діти опановують у процесі творчої діяльності з проектування речей із яскраво вираженим характером та точно визначеною галуззю функціонування.

Вивчення елементів технології спрямовано на з'ясування загальних закономірностей виготовлення виробів із різних матеріалів. Будь-який технологічний процес включає в себе декілька етапів. На першому етапі учні вибирають матеріали й виконують оброблювальні операції: розмітку,

методичні рекомендації

згинання, різання та інші. Етап зборки передбачає з'єднання окремих деталей виробу різними способами (склеювання, зшивання, скручування). Оздоблюються вироби аплікацією, вишивкою, ажурним вирізуванням та інше.

Ознайомлення з елементами організації та економіки розкриває унціям організаційні закономірності виробничої діяльності, які дозволяють створити раціональні умови праці. Сюди входять організація робочого місця і трудового процесу, розподіл функцій у групі, уміння планувати майбутню роботу, розрахунок необхідних матеріалів і часу, вибір інструментів, раціональних прийомів роботи, уміння контролювати, оцінювати роботу за якістю.

Програма також передбачає включення дітей в елементарні виробничі відносини у групових формах організації праці, що забезпечує моделювання реальної економічної діяльності, елементів управління. Учитель послідовно знайомить учнів із правилами безпечної праці інструментами та санітарно-гігієнічними вимогами до організації праці.

Послідовність виготовлення об'єктів праці учнів базується на основних принципах дидактики – від простого до складного, створює умови для індивідуального підходу до навчання, збуджує уяву, активізує мислення.

У результаті трудової діяльності в учнів формуються вміння та навички з обробки матеріалів, правильне уявлення про навколишню дійсність, розширюється загальний і політехнічний кругозір, виховується свідоме ставлення до праці. У молодшому шкільному віці предметна діяльність одночасно є і пізнавальною. А тому діяльність, яка передбачає обробку різних матеріалів, стає для дітей формою мислення, джерелом їхнього розумового розвитку.

Інформатика

У 2015-2016 н.р. учні 4-х класів закінчують вивчення пропедевтичного курсу «Інформатика». Основними завданнями цього курсу є формування в учнів молодшого шкільного віку початкових уявлень про базові поняття інформатики, початкових навичок знаходити, використовувати, створювати і поширювати повідомлення та дані, застосовуючи для цього засоби інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), алгоритмічне, логічне і критичне мислення.

При плануванні своєї роботи вчителям необхідно звертати увагу на зміст навчального матеріалу, а й на державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, у яких чітко визначено, що в результаті вивчення теоретичних питань курсу учні 4-го класу повинні лише розуміти, мати уявлення, орієнтуватися тощо. І лише

кілька теоретичних питань учні повинні знати.

На першому уроці доцільно перш за все повторити правила безпечної роботи з комп'ютером, а також правила поведінки в комп'ютерному класі. Доцільно також на цьому уроці пригадати з учнями, що вони вивчали і чого навчилися в курсі «Інформатика» у 2-му і в 3-му класах, а також, де вони застосовували здобути знання і вміння.

Вивчення теми «Файл. Папка. Операції над папками і файлами» має базуватися на відомих учням з попередніх класів поняттях Папка і Файл. На початку вивчення цієї теми рекомендується повторити з учнями, для чого призначені файли і папки, а також, як переглянути вміст певної папки. У результаті вивчення цієї теми учні повинні навчитися створювати, видаляти і копіювати папки, а також копіювати і видаляти файли.

Оскільки при вивченні теми «Робота з презентаціями» в 3-му класі учні створювали і опрацьовували текстові об'єкти на слайдах, то в них вже мають бути сформовані початкові вміння по введенню, редагуванню і форматуванню текстів. Ці вміння мають бути актуалізовані, закріплені і розширені в середовищі текстового редактора при вивченні теми «Опрацювання тексту на комп'ютері». Особливу увагу необхідно приділити правилам введення тексту та їх виконанню. Аналогічна ситуація з вставленням і форматуванням графічних об'єктів у текстовому документі.

Тема «Графічний редактор» є повторенням і закріпленням аналогічної теми, що вивчалася в 2-му класі. Більш доцільно вивчати цю тему в 4-му класі на основі іншого графічного редактора порівняно з вивченням цієї теми в 2-му класі.

Під час вивчення теми «Безпека дітей в Інтернеті» необхідно передбачити детальне ознайомлення учнів із правилами безпечної роботи в Інтернеті в процесі пошуку інформації, а також під час різноманітних Інтернет-спілкуваннях. При вивченні цієї теми доцільно проводити широке обговорення ситуацій, що можуть виникнути під час роботи в Інтернеті, використовувати різноманітні рольові ігри та ін. Тут також передбачено ознайомлення учнів з Інтернет-ресурсами, які вони можуть використати в своїй навчальній діяльності у процесі вивчення різних предметів, під час проведення невеликих досліджень тощо.

Тема «Висловлювання. Алгоритми з розгалуженням і повторенням» продовжує алгоритмічну лінію курсу. У процесі вивчення цієї теми потрібно періодично звертатися до життєвого досвіду учнів, добирати разом з ними і аналізувати алгоритми, які вони використовувалися під час вивчення інших предметів, у їхній повсякденній діяльності, у діяльності їхніх батьків,

друзів, знайомих тощо.

У процесі вивчення теми «Робота з презентаціями» необхідно повторити і закріпити знання та вміння, які учні отримали при вивченні аналогічної теми в 3-му класі. Важливо постійно звертати увагу учнів на необхідність дотримання вимог до дизайну слайдів, а також на те, що комп'ютерна презентація є лише частиною презентації нових об'єктів і не може розглядатися у відриві від усього процесу такої презентації. Важливо також, щоб учні отримали хоча б невеликий практичний досвід проведення презентації з використанням комп'ютерних технологій. Крім того, при вивченні цієї теми учні познайомляться з можливостями використання анімаційних ефектів у презентації.

Під час повторення та узагальненні матеріалу, вивченого в 4-му класі, доцільно, щоб учні виконали та захистили індивідуальні або групові проекти, які потребуватимуть від них комплексного застосування тих знань і вмінь, які вони набули при вивченні інформатики в початковій школі.

Вивчення навчальних предметів у 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2015-2016 навчальному році здійснюватиметься за підручниками та навчальними посібниками, зазначеними в основному та додатковому переліках навчальної літератури, рекомендованої для використання в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2015-2016 навчальному році, які розміщені на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Звертаємо увагу вчителів, батьків та учнів на те, що відповідно до Порядку надання навчальної літератури, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України, затвердженого наказом від 17.06.2008 року № 537 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 липня 2008 року № 628/15319, встановлено такі види грифів: «Затверджено Міністерством освіти і науки України»; «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»; «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

На звороті титульного аркуша навчального видання вказується номер і дата листа або наказу Міністерства освіти і науки України, яким надано гриф або номер і дата листа – підтвердження Інституту інноваційних технологій і змісту освіти про схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

**А.ГАЛАС,
О.КУЛИК,
методисти початкової освіти
Хмельницького ОІППО.**

Про організацію навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, що спрямована на розвиток здібностей, обдаровань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні, виховання громадянина-патріота.

Як свідчать результати аналізу діяльності позашкільних навчальних закладів області у 2014/2015 н.р., соціальний попит на якісну позашкільну освіту значно зростає завдяки практичній спрямованості та широкими можливостями позашкільних закладів для творчої самореалізації і соціальної адаптації особистості дитини.

Основними завданнями на 2015/2016 н.р. залишається забезпечення безперервності і наступності освітньо-виховної роботи, створення умов для виявлення, розвитку творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пізнавально-творчої діяльності в гуртках, інших творчих об'єднаннях. Цей рік має стати роком розвитку талантів дітей, підтримки їх творчих, інтелектуальних і спортивних досягнень. З цією метою необхідно проводити активну роботу щодо розширення мережі гуртків, секцій, творчих об'єднань, залучення до занять у гуртках дітей-переселенців з Криму та Сходу України. З огляду на зазначене, актуальними питаннями цього навчального року є:

– збереження та розширення мережі позашкільних навчальних закладів, дитячих творчих об'єднань;

– удосконалення навчально-виховної роботи з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;

– розробка та реалізація короткострокових навчальних програм, соціально-освітніх проектів краєзнавчого, військово-патріотичного, спрямування;

– формування регіональної системи соціального співробітництва

позашкільних навчальних закладів із інститутом сім'ї на основі збереження духовної єдності поколінь, створення умов для спільної творчої діяльності дітей та їхніх батьків у позашкільному освітньо-виховному просторі;

– забезпечення вільного вибору кожною дитиною напряму та виду діяльності, врахування запитів дітей та батьків у роботі позашкільного навчального закладу;

– впровадження особистісно-орієнтованих технологій; компетентнісного та діяльнісного підходів у навчально-виховний процес позашкільного навчального закладу;

– створення умов для соціально-педагогічної, психолого-педагогічної підтримки дітей та молоді «групи ризику», соціально вразливих груп; профілактика асоціальної поведінки в дитячому й молодіжному середовищі;

– розвиток інформаційних та комунікативних технологій, організації дистанційного навчання, в тому числі для дітей з особливими потребами;

– удосконалення змісту навчальних програм, форм і методів навчання та виховання на основі компетентнісного і діяльнісного підходів.

Важливо, щоб кожен позашкільний навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Героїчні й водночас драматичні і трагічні події останнього періоду спонукають до оновлення експозицій шкільних музеїв, заповідників та кімнат бойової слави.

З огляду на це рекомендуємо:

1. Виокремити як один з пріоритетних напрямів роботи позашкільних

навчальних закладів – національно-патріотичне виховання.

2. Системно здійснювати формування у вихованців громадянської позиції, заохочувати їх до вивчення та популяризації історії українського козацтва, пропагувати історико-культурну спадщину українського народу; підвищувати рівень військово-патріотичного виховання молоді, формувати готовність до захисту Вітчизни.

3. Виховувати моральні якості особистості, культуру поведінки, бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Для реалізації цих завдань необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів позашкільної освіти. У навчально-виховний процес також мають впроваджуватися форми і методи козацької педагогіки. Патріотичне виховання має спиратися на загальнопедагогічні принципи виховання, такі, як дитиноцентризм, природо-, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. За основу цієї роботи взяти положення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді від 30.03.2015 року.

Методистам позашкільних навчальних закладів обласного підпорядкування слід забезпечити навчальними програмами керівників гуртків різних напрямів.

Діяльність позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напряму у 2015/2016 н.р. спрямувати на розвиток виїзних форм навчально-виховної роботи з комплексного вивчення природи: екологічні експедиції, походи, польові практики, під час проведення яких юннати мають можливість ознайомитись із природними об'єктами, компонентами природи, дослідити тваринний і рослинний світ, оволодіти знаннями про екологічний стан своєї

методичні рекомендації

місцевості та взяти участь у практичній природоохоронній діяльності.

З метою інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітні простори позашкільним навчальним закладам необхідно розвинути міжнародну співпрацю.

Діяльність туристсько-краєзнавчих позашкільних навчальних закладів у 2015/2016 н. р. буде спрямована на вивчення історії рідного краю та довкілля, формування у дітей та молоді почуття патріотизму, оволодіння практичними вміннями й навичками з туризму і краєзнавства, пропаганду здорового способу життя та змістовного дозвілля.

У наступному році будуть продовжені такі експедиції та конкурси:

– Всеукраїнська історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України», метою якої є виховання в учнівської та студентської молоді любові до рідного краю, шанобливого ставлення до його історії, духовної спадщини, бажання пізнавати й вивчати природне середовище;

– Всеукраїнська експедиція учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна» за такими експедиційними напрямками: «Духовно-культурна спадщина мого народу», «Козацькому роду нема переводу», «Із батьківської криниці», «З попелу забутого», «Живи і возрадуйся, роде наш красний», «Славні імена земляків», «Геологічними стежками України», «Географія рідного краю»;

– Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активними способами пересування «Мій рідний край».

Позашкільні навчальні заклади туристсько-краєзнавчого спрямування є координаторами Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Діяльність позашкільних навчальних закладів науково-технічної творчості у 2015/2016 н. р. буде спрямована на розвиток інтересу дітей та молоді до науково-технічної творчості, розширення наукового світогляду; створення умов для набуття вихованцями техніко-технологічних умінь і навичок; активізацію раціоналізаторсько-винахідницької, конструкторської та пошукової діяльності.

Позитивними результатами роботи є залучення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку до занять у гуртках початкового технічного моделювання, художнього конструювання, механічної та електрифікованої іграшки, де у процесі занять відбувається виявлення здібних до науково-технічної творчості вихованців.

З метою профорієнтаційної та професійної підготовки учнів рекомендуємо звернути увагу на розвиток виробничо-технічного профілю, який об'єднує гуртки автослюсарів, столярів, операторів комп'ютерного набору та військово-технічного спрямування.

Діяльність позашкільних навчальних закладів художньо-естетичного напрямку має бути спрямована на розвиток творчих здібностей, формування особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, розвиток естетичної свідомості, здатності до самореалізації та самовдосконалення.

Звертаємо увагу на важливість співпраці творчих колективів з мистецькими установами, театрами, філармоніями, музеями щодо популяризації мистецтва, культури, національних звичаїв і обрядів, відродження фольклорної спадщини, виховання дітей та молоді на культурно-історичних традиціях українського народу. Одним із важливих завдань керівників гуртків і творчих колективів художньо-естетичного спрямування

є формування культури поведінки та спілкування вихованців, естетизація інших сфер дитячо-юнацької творчості.

З метою підтримки художньо-естетичної творчості дітей та молоді продовжуватиметься робота щодо проведення різноманітних організаційно-масових заходів (фестивалів, конкурсів, концертів, оглядів), спрямованих на популяризацію кращих зразків народної творчості, залучення широких кіл дітей до вивчення фольклору, практичне ознайомлення з джерелами національних етнографічних груп, популяризацію та пропаганду серед молоді здорового способу життя.

Щодо навчально-методичного забезпечення діяльності позашкільних закладів, то актуальним залишається розробка якісних навчальних програм гурткової роботи та методичних посібників.

З метою підвищення рівня якості позашкільної освіти, унормування порядку розроблення, затвердження та використання навчальних програм з позашкільної освіти листом Міністерства освіти і науки України від 18.07.2013 № 1/9-502 «Про навчальні програми з позашкільної освіти» надано відповідні роз'яснення.

Детальну інформацію про навчальні програми та навчально-методичну літературу, що мають гриф Міністерства освіти і науки України, можна знайти на веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua) та на сайтах державних центрів позашкільної освіти.

Н. ОРЛОВСЬКА,
методист НМЦ виховної роботи Хмельницького ОІППО.



Психологічна служба системи освіти області: пріоритетні завдання у 2015-2016 н.р.

Події останнього періоду, складна соціально-політична ситуація, збільшення кількості людей, які стали вимушеними переселенцями, та сімей, що втратили житло, своїх близьких, загострили потребу у наданні соціально-психологічної допомоги дітям та дорослим.

У зв'язку з цим, суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності працівників психологічної служби системи освіти: практичних психологів, соціальних педагогів, методистів з психологічної служби рай(міськ)методкабінетів, центрів РЦППСР.

Зважаючи на посилення уваги щодо ролі психологічної служби у наданні психологічної допомоги населенню та забезпеченні процесів реформування освіти, Хмельницьким ОЦППСР було проведено вивчення й аналіз діяльності районних (міських) психологічних служб у 2014-2015 н.р.

Станом на 01.06.2015р. в закладах освіти області працювало 878 фахівців, що на 12 осіб більше в порівнянні з минулим роком, з них:

- 598 практичних психологів;
- 248 соціальних педагогів;
- 32 методисти-психологи (26 керівників психологічних служб районів, міст області, з них: 23 методисти, які відповідають за психологічну службу в рай(міськ)методкабінетах, 3 завідувачі районними центрами практичної психології та соціальної роботи; 1 методист, який відповідає за психологічну службу в закладах профтехосвіти; 4 фахівці працюють в Обласному центрі практичної психології і соціальної роботи; у Красилівському районному центрі ППСР окрім директора центру працює ще 1 методист-психолог).

Заслуговує на схвалення діяльність органів управління освітою щодо розвитку мережі психологічної служби та забезпечення посадами практичних психологів, соціальних педагогів навчальних закладів Кам'янець-Подільської, Нетішинської, Ставутської, Шепетівської міських рад, заклади освіти яких 100% забезпечені фахівцями психологічної служби. У всіх закладах освіти м. Хмельницького та м. Старокостянтинів працюють практичні психологи, але наявний дефіцит соціальних педагогів в освітніх закладах м. Хмельницького та не введено жодної посади соціальних педагогів у м. Старокостянтиніві.

Щодо кадрового забезпечення район (міст) області, то найкращі показники

щодо забезпечення посадами практичних психологів, соціальних педагогів мають Волочеський, Дунаєвецький, Полонський, Славутський, Шепетівський райони.

Найнижчі показники забезпеченості посадами практичних психологів у Кам'янець-Подільському та Красилівському районах.

Не введено жодної посади практичних психологів у ДНЗ: Кам'янець-Подільського, Новоушицького, Старосинявського та Теофіпольського районів.

Відсутні посади соціальних педагогів у Білогірському, Ізяславському, Кам'янець-Подільському, Красилівському, Новоушицькому, Старокостянтинівському, Старосинявському, Теофіпольському та Чемеровецькому районах.

Протягом року було допущено зменшення кількості практичних психологів у Красилівському районі. Тому в новому навчальному році необхідно буде розв'язувати проблеми психологічної служби, які пов'язані, в першу чергу, з кадровим забезпеченням. Оскільки станом на 01.06.2015 р. на 53% забезпечені посадами практичних психологів сільські ЗНЗ; посадами соціальних педагогів забезпечені 59% міських ЗНЗ, ЗНЗ районних центрів та 15% сільських ЗНЗ.

Акцентуємо увагу на необхідності продовження роботи керівників психологічних служб, спрямованої на розширення поінформованості керівників відділів (управлінь) освіти дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, інтернатних та інших типів навчальних закладів з питань ролі, завдань та основних функцій практичних психологів, соціальних педагогів в організації навчально-виховного процесу та забезпеченні якості освіти.

Щодо планування та організації діяльності практичних психологів, ми виходимо із визначення основних завдань психологічної служби системи освіти на 2015-2016 н. р., які полягають у:

- забезпеченні захисту прав і свобод дітей, створення умов комфортного освітнього середовища; збереженні і зміцненні психічного й фізичного здоров'я дітей, учнів, педагогів;
- сприяттні повноцінному розвитку особистості вихованців, учнів на кожному віковому етапі, створенні умов для формування у них мотивації до самовиховання і саморозвитку;
- забезпеченні індивідуального підходу до кожного учасника навчально-ви-

ховного процесу на основі його психолого-педагогічного вивчення;

- профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку вихованців, учнів.

При цьому Міністерство освіти і науки України наголошує на необхідності врахування пріоритетів у діяльності, які пов'язані зі специфікою типу навчального закладу.

Фахівці психологічної служби дошкільних навчальних закладів у своїй діяльності мають керуватись Законом України «Про дошкільну освіту» (ст.23); Базовим компонентом дошкільної освіти; Законом України від 06.07.2010 р. №2442-VI «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу; Державною цільовою соціальною програмою розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, затвердженою Постановою Кабінетів Міністрів від 13.04.2011р. № 629 та всіма нормативними документами, що регламентують діяльність фахівців психологічної служби закладів освіти області.

На виконання вимог нормативних документів практичні психологи, соціальні педагоги дошкільних навчальних закладів при організації планування діяльності у 2015-2016 н.р. повинні зосередити увагу на:

- ранньому виявленні відхилень у психофізичному розвитку дітей дошкільного віку та забезпеченні їх подальшої психолого-педагогічної підтримки;

- здійсненні психологічного супроводу реалізації Базової програми розвитку дитини «Я у Світі», «Дитина» та інших чинних освітніх програм, наведених у додатку 2 до листа МОН України від 20.05.2015 р. №1/9-249;

- допомозі дошкільнику у вирішенні актуальних завдань його розвитку, в навчанні, вихованні, процесів адаптації, соціалізації;

- збереженні та зміцненні фізичного та психічного здоров'я дітей дошкільного віку;

- визначенні та забезпеченні психолого-педагогічних умов ефективної організації життєдіяльності дитини в умовах дитячих навчальних закладів;

- роботі з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками, створенні сприятливого навчально-розвивального інклюзивного середовища;

- соціально-педагогічному патронажі дітей пільгових категорій (дітей-сиріт

методичні рекомендації

та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей із багатодітних, мало-забезпечених, неповних сімей);

– наданні психологічної підтримки дітям із сімей, що постраждали внаслідок подій, пов'язаних з АТО, переселенцям та членам їх сімей у межах компетенції фахівців психологічної служби;

– оволодінні технологіями психолого-педагогічного проектування, організації освітньої роботи з дітьми на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного, інтегрованого підходів та налагодження тісної взаємодії між дітьми, педагогами й батьками.

Діяльність фахівців психологічної служби у дошкільних навчальних закладах має організовуватися системно, комплексно та виключно в умовах співпраці з логопедом, дефектологом, педагогами, вихователями та батьками.

Практичним психологам **загальноосвітніх навчальних закладів** необхідно сконцентрувати основну діяльність на:

- вивченні рівня готовності дитини до шкільного навчання;
- адаптації до нових умов навчання (1-й, 5-й, 10-й класи);
- вивченні характерологічних особливостей учнів підліткового віку (7-8 класи);
- підготовці до профільного навчання та професійного самовизначення;
- психолого-педагогічна підтримка обдарованих дітей;
- виявленні дітей з особливими освітніми потребами та психологічному забезпеченні інклюзивної освіти;
- профілактиці та подоланні явищ жорстокості, насильства, злочинності, правопорушень, вживання алкогольних і наркотичних речовин;
- психологічному забезпеченні професійної діяльності педагогів;
- психологічній експертизі педагогічних інновацій;
- психолого-педагогічній підготовці учнів до ДПА та ЗНО;
- психологічному забезпеченні формування життєвих компетентностей випускників загальноосвітніх навчальних закладів;
- формуванні психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу;
- допомозі адміністрації та педагогічному колективу у створенні оптимальних умов для розвитку особистості вихованців, враховуючи їхні індивідуальні інтереси, здібності, нахили, обдаровання.

З метою охоплення практичними психологами всіх обов'язкових напрямів роботи необхідно звернути увагу на ефективність використання «години психолога» (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 04.07.2012 за № 1/9-488 «Щодо організації та проведення «години психолога» у загальноосвітніх навчальних закладах»; лист Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи від 13.07.2012 № 66/1). Суцільність «години психолога» полягає в тому, щоб спланувати і забезпечити систематичну роботу фахівців психологічної служби зі всіма класними колективами школи;

щоб не було перекосів у плануванні й організації роботи фахівця психологічної служби та окремі класи тривалий час не випадали з поля зору, щоб практичний психолог тримав руку на пульсі життя навчального закладу. Проведення «години психолога» має сприяти вирішенню проблем, на які часто скаржаться психологи, – коли і де проводити групові заняття?

Під час проведення «години психолога» практичний психолог закладу освіти виконує не додаткові, а заплановані заходи, що відносяться до його основних посадових обов'язків, із погодженого методистом та затвердженого директором школи плану роботи.

Наголошуємо на необхідності поглиблення просвітницької роботи практичних психологів, соціальних педагогів із класоводами, класними керівниками, вчителями-предметниками, що дозволить їм самотійно ефективно вирішувати повсякденні навчально-поведінкові проблеми й труднощі дітей та учнів. Це дасть можливість фахівцям психологічної служби зосереджувати свою увагу, в першу чергу, на складних випадках, які потребують обов'язкового втручання практичних психологів, соціальних педагогів або фахівців більш вузьких спеціалізацій (психіатрів, наркологів, психоневрологів, психотерапевтів тощо).

Щодо діяльності фахівців психологічної служби **закладів інтернатного типу**, то особливої актуальності набувають питання:

- формування сприятливого психологічного мікроклімату в учнівських колективах;
- попередження насильства та агресії;
- профілактики поширення алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління та формування навичок здорового способу життя;
- формування соціальної та інших життєвих компетентностей вихованців, уміння встановлювати і підтримувати конструктивні стосунки з іншими, підготовка до самостійного життя;
- проектування життєвого шляху та усвідомлений вибір професії.

Діяльність **практичних психологів, соціальних педагогів закладів профтехосвіти** повинна бути спрямована на:

- вивчення особливостей адаптації учнів до нових умов навчання;
- формування сприятливого психологічного клімату в учнівських колективах;
- профілактику поширення алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління та формування навичок здорового способу життя;
- превенцію протиправної поведінки.

Пріоритетами діяльності практичних психологів **позашкільних навчальних закладів** є:

- напрацювання системного психолого-педагогічного супроводу розвитку здібностей дітей та надання підтримки обдарованій молоді;
- підвищення психологічної компетентності педагогів позашкільних закладів;
- профілактика поширення негативних явищ алкоголізму, наркоманії, на-

сильства, злочинності серед учнівської молоді.

Щодо діяльності соціальних педагогів, то необхідно зазначити, що вона безпосередньо пов'язана із питаннями захисту прав і свобод дитини як у межах закладу, так і поза ним.

Виступаючи посередником, соціальний педагог сприяє налагодженню та забезпеченню зв'язків між службами і структурами, які здійснюють патронат і супровід дітей, насамперед тих, які опинилися у складних життєвих обставинах, віднесених до так званих «груп ризику».

Соціальний педагог організовує свою діяльність відповідно до запитів адміністрації, педагогічного колективу, батьків, учнів та у тісній співпраці із практичним психологом навчального закладу.

Реалії сьогодення висувають нові вимоги до професійної діяльності соціального педагога як спеціаліста психологічної служби системи освіти України. Зокрема, широке коло специфічних функціональних обов'язків соціального педагога визначено у таких нормативно-правових документах, як: «Положення про психологічну службу системи освіти України», затвердженого у редакції наказу МОН України від 02.07.2009 № 616; наказів МОН України: «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» № 864 від 28.12.2006; «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» № 665 від 01.06.2013 інших нормативно-правових актах, що регулюють діяльність соціальних педагогів.

З огляду на тенденції розвитку соціально-педагогічної та психологічної теорії і практики, основні напрями роботи **соціального педагога з усіма учасниками навчально-виховного процесу**, визначені на 2014-2015 н.р., залишаються актуальними і на 2015-2016 н.р., а саме:

- попередження і профілактика жорстокого поводження та насильства над дітьми в освітньому середовищі;
- своєчасне виявлення та профілактика негативних факторів освітнього середовища, в т.ч. у відносинах між педагогічними працівниками та учнями, що спричиняють або можуть спричинити виникнення кризових станів серед учнівської молоді;
- забезпечення дотримання законодавства щодо захисту прав дітей в освітньому середовищі;
- попередження та профілактика дитячої злочинності, забезпечення належного систематичного соціально-педагогічного супроводу дітей, схильних до прояву делінквентної поведінки у тісній співпраці із практичним психологом, заступником директора з виховної роботи, класними керівниками, батьками та педагогічним колективом;
- здійснення загального соціально-педагогічного супроводу сімей учнів/ви-

методичні рекомендації

хованців навчальних закладів та цільового соціально-педагогічного супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах з метою попередження та профілактики насильства в сім'ї, дитячої бездоглядності та бродяжництва;

- профілактика негативних соціальних явищ в освітньому середовищі, а саме: попередження експлуатації та торгівлі дітьми, залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, в т.ч. комерційної сексуальної експлуатації дітей, дискримінації дітей, булінгу та мобінгу; профілактика адиктивної поведінки, захворювання на ВІЛ/СНІД, негативного впливу Інтернет на формування поведінкових моделей дітей, кібербулінгу та кібермобінгу тощо;
- формування усвідомленого батьківства, здорового способу життя, активної громадської позиції, моделей безпечної поведінки у ситуації ризику, відповідального ставлення за власний вибір.

Таку роботу необхідно здійснювати на нових методичних засадах, із застосуванням індивідуального підходу до кожного учня/вихованця, кожного учнівського/дитячого колективу, із упровадженням в систему освітнього середовища інтерактивних методів та технологій (тренінг, проектна діяльність, флешмоб, громадські інформаційно-просвітницькі акції, ігрові технології, зокрема просвітницько-профілактичні рольові та ділові ігри тощо).

Варто зазначити, що, на жаль, серед певної кількості керівників органів управління освітою і керівників навчальних закладів різного типу продовжує зберігатися низький або недостатній рівень розуміння значущості психологічної служби, зокрема його ролі, в першу чергу, як захисника прав дитини, яку він має відігравати у навчально-виховному процесі сучасного закладу освіти. Таке ставлення спричиняє ігнорування професійних потреб соціального педагога, завантаження цих фахівців видами діяльності, які не входять до кола їх фахової компетентності та професійних обов'язків, що перешкоджає здійсненню ними основних видів роботи з учасниками навчально-виховного процесу, визначених нормативними документами. Тому методистам з психологічної служби РМК (ММК) необхідно приділяти увагу інформуванню керівників закладів освіти про функції, мету, завдання, пріоритетні напрями та чинники ефективності діяльності соціальних педагогів.

Пріоритетним напрямком роботи психологічної служби у 2015-2016 н.р. залишається надання довготривалої та системної психологічної і соціально-педагогічної допомоги постраждалим, переселеним, біженцям, членам їх сімей і родичам загиблих в ході проведення АТО.

Основними напрямками соціальної і психологічної реабілітації постраждалих є наступні:

- соціально-педагогічна допомога сім'ям вимушених переселенців у налагодженні соціальних зв'язків із місцевими закладами охорони здоров'я, соціальних служб, закладів і установ

освіти, забезпеченні дітей навчальними посібниками, підручниками, іншим навчальним приладдям;

- надання соціально-педагогічної й психологічної допомоги дітям, учням в адаптації до нових умов навчально-виховного процесу та встановлення нових соціальних зв'язків у навчальному закладі і за його межами;

- робота з дітьми зазначених категорій під час літнього оздоровлення у таборах відпочинку, навчальних закладах, місцях тимчасового перебування;

- залучення вихованців, учнів зазначених категорій до активної виховної і розвивальної діяльності в позаурочний час;

- забезпечення індивідуального супроводу працівниками психологічної служби системи освіти всіх без винятку дітей, вихованців, учнів зазначених категорій та надання їм необхідної корекційної, реабілітаційної і соціально-педагогічної допомоги протягом навчального року шляхом запровадження психологічних ігор та праце - і музикотерапії тощо;
- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в навчальному закладі та оптимізація змісту і форм психологічної просвіти педагогічних працівників і батьків;

- недопущення своїми діями чи бездіяльністю вторинної травматизації учасників навчально-виховного процесу та, у разі потреби, перенаправляти дітей, батьків і педагогів до інших спеціалістів (психотерапевта, невролога тощо);

- застосування міжсекторальної взаємодії і мультидисциплінарного підходу до вирішення проблем, які виникають (за потреби звернутися до закладів і установ охорони здоров'я, підрозділів служби з надзвичайних ситуацій тощо з пропозицією співробітництва та координації у справі надання психологічної допомоги тим, хто її потребує);

- залучення до надання психологічної допомоги висококваліфікованих фахівців, практичних психологів, соціальних педагогів, психотерапевтів, консультантів ПМПК.

З метою підвищення ефективності роботи практичних психологів, соціальних педагогів важливим є вивчення і поширення кращого досвіду роботи фахівців психологічної служби. Тому звертаємо увагу керівників психологічних служб районів (міст) на необхідність розширення роботи щодо ознайомлення, аналізу, узагальнення та впровадження перспективних розробок практичних психологів, соціальних педагогів шляхом організації проведення майстер-класів, доатестаційних творчих звітів, презентацій тощо. Доцільно більш ширше використовувати можливості постійнодіючої **виставки-ярмарки «Хмельниччина на шляхах реформування»**. У 2014 р. у номінації «Психологія» було представлено 96 робіт, з них 72 роботи експертна комісія відзначила за високий теоретико-практичний рівень розв'язання актуальних питань діяльності практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти.

Ефективність роботи фахівців психологічної служби значною мірою залежить від якості та системності методичного супроводу їх діяльності методистами-психологами та районними Центрами практичної психології і соціальної роботи.

Нагальними завданнями **керівників районних (міських) психологічних служб**, над розв'язанням яких необхідно працювати у 2015-2016 н.р. (вони мають бути відображені у річному плануванні роботи), є:

1. Забезпечення реалізації наказу Міністерства освіти і науки України від 06.08.2013 року № 1106 щодо виконання Плану заходів щодо розвитку психологічної служби на період до 2017 року та інших нормативних документів, які регламентують діяльність психологічної служби.

2. Здійснення координаційної, організаційної та експертної роботи щодо забезпечення ефективної діяльності фахівців служби й управління якістю надання соціально-психологічних послуг; здійснення контролю за дотриманням фахівцями служби вимог нормативно-правових документів.

3. Подальший пошук ефективних форм та методів методичного супроводу професійного становлення та кваліфікаційного зростання практичних психологів, соціальних педагогів.

4. Ініціювання та участь в розробці розпорядчих документів з питань розвитку мережі психологічної служби та розв'язання проблем кадрового забезпечення.

5. Організація надання психологічних послуг адміністрації, педагогам, батькам, учням у сільських школах з малою наповнюваністю.

6. Підвищення психологічної компетентності керівників закладів та установ освіти.

7. Поглиблення співпраці між структурними підрозділами психологічної служби та державними установами, центрами, службами, громадськими організаціями щодо скоординованого зусиль у наданні допомоги дітям, учням; профілактиці негативних явищ в учнівському середовищі: насильства, протиправної поведінки, алкоголізму, наркоманії тощо.

8. Спрямування діяльності служби на психологічний супровід впровадження нових Державних стандартів та інших процесів реформування освіти.

Зусилля фахівців психологічної служби мають бути спрямовані на підвищення власної психологічної і професійної компетентності, безперервну освіту і самовдосконалення, опанування інноваційними методами і технологіями надання психологічних і соціальних послуг.

Л. ПАСТУХ,
завідувач ОЦППСР,
Ж. СТРАШНЮК,
методист ОЦППСР.

Бібліотека – інформаційний та соціокультурний центр навчального закладу

В умовах стрімкого впровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій і електронних засобів навчання важливим є питання щодо можливостей здійснення шкільною бібліотекою системної й оперативної інформаційної підтримки та розширення освітньо-інформаційного середовища навчального закладу, найбільш повного забезпечення попиту на інформацію, задоволення соціокультурних, самоосвітніх і дозвіллевих потреб користувачів.

Усвідомлюючи стратегічні завдання освітньої галузі щодо її інформатизації, методичні служби всіх рівнів і працівники бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, зважаючи на рівень їх матеріально-технічного забезпечення, працюють над вирішенням таких завдань:

- формування та підтримку в активному стані фонду інформаційних ресурсів, спрямованих на реалізацію державних освітніх стандартів, основних аспектів освітнього процесу у навчального закладу;

- впровадження нових форм довідково-бібліографічного й інформаційного обслуговування користувачів задля повноцінного забезпечення інформаційних потреб суб'єктів навчально-виховного процесу та надання їм вільного доступу до вітчизняного і світового інформаційного простору з використанням комп'ютерної техніки та ресурсів мережі Інтернет;

- налагодження партнерської співпраці з педагогічним колективом у виробленні системного підходу до роботи з інформацією, формування медіа- та інформаційної грамотності школярів;

- надання інформаційно-методичної та консультативної допомоги користувачам у пошуку друкованої та електронної інформації, формування навичок її ефективного використання; створення позитивного іміджу бібліотеки через пошук сучасних, найбільш привабливих для читача форм популяризації книги, реклами бібліотеки та її послуг;

- виховання духовної культури особистості; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв,

традицій українців та представників інших націй, які живуть на території України; формування національної свідомості, патріотизму, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовності її захищати;

- впровадження сучасних технологій, спрямованих на розкриття природних задатків, творчого потенціалу кожного з читачів та їх соціалізації; моніторинг інформаційних потреб користувачів, вивчення рівня їх задоволення, створення власних продуктів.

У змісті діяльності шкільної бібліотеки відображено її основні функції – освітні, інформаційні, виховні, соціальні, інтелектуальні, самоосвітні, культурологічні.

Протягом останніх років набула актуальності інформаційна функція, що в комплексі з іншими сприяє вирішенню головної мети шкільної бібліотеки – інформаційному забезпеченні учасників навчально-виховного процесу.

Серед форм і методів роботи шкільної бібліотеки, спрямованих на підвищення рівня інформаційної культури учнів, ефективними є бібліотечно-бібліографічні заняття, практичні заняття з використанням традиційних та електронних інформаційних ресурсів, включаючи Інтернет, використання ігрових та проектних технологій, інформаційних конкурсів тощо.

Оскільки бібліотечно-бібліографічне заняття – це масовий бібліотечний захід, який потребує ретельної підготовки, то їх кількість залежить від багатьох факторів: від кількості бібліотечних працівників, реального навантаження на одного працівника, співвідношення кількості занять, проведених учителями, бібліотекарями дитячих і масових бібліотек.

Загалом кількість бібліотечно-бібліографічних занять, проведених в одному класі, має бути достатньою для досягнення рівня сформованості інформаційних і читачьких компетентностей, згідно з вимогами Державного освітнього стандарту (наказ МОНмолодьспорту України від 12.09.2011 №1050), Навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних

закладів з навчанням українською мовою (затверджені наказом МОН від 22.12.2014 №1495).

Розвитку читацьких інтересів сприяють сучасні, динамічні, активні та інтерактивні форми роботи: інформаційні уроки на теми культури читання, інформаційно-пізнавальні години, інтелектуальні ігри, турніри, літературні подорожі, інтелектуальні конкурси та вікторини, до прикладу – «Впізнай себе у книзі», «Що читали наші бабусі», «Твій друг – словник», «Лінгвіністична ігротека», «За обкладинкою – цілий світ», «Планета на книжкових сторінках», «Із слова починається людина», «Сім чудес світу».

Добре прижилися літературні квести, вікторини, історичні марафони, брейн-ринги та інші форми, які дають змогу читачеві долучитися до активної творчої діяльності.

Для вивчення читацьких інтересів учнів слід використати різні методи аналізу, зокрема аналіз читацьких формулярів, ведення «Картотеки документування» (відомості про відсутню, але необхідну для школи літературу), анкетування, відгуки дітей на улюблені книги (аналіз читацьких щоденників), спостереження за читачами, індивідуальні бесіди, моніторинг читання.

Провідним напрямком бібліографічної роботи шкільної бібліотеки, спрямованої на систематичне забезпечення бібліографічною інформацією, є бібліографічне інформування. Його зміст визначається специфікою навчально-виховного процесу даної школи, навчальними планами і програмами, головними завданнями, які стоять перед школою в поточному році, інтересами учнів, вчителів та батьків.

Для бібліографічного інформування використовуються індивідуальні, групові та масові форми роботи.

Пріоритетними категоріями користувачів для індивідуального інформування в шкільній бібліотеці є представники адміністрації, педагоги, шкільний психолог, завідувачі кафедр, голови методичних об'єднань, керівники секцій МАН, гуртків.

методичні рекомендації

Групове інформування здійснюється шляхом складання тематичних і галузевих списків надходжень, тематичних виставок-переглядів, тематичних оглядів літератури, Днів фахівців (День учителя-предметника).

У шкільній бібліотеці здебільшого застосовують такі форми масового бібліографічного формування: організація виставок нових надходжень і бібліографічних оглядів, картотеки новинок, проведення Днів інформації.

Однією з форм інформаційної роботи бібліотеки є створення рекомендаційних та інформаційних списків літератури. В умовах шкільної бібліотеки доцільно готувати інформаційні бюлетені загального характеру: «Нові надходження до бібліотеки», де література групується за такими розділами: «Керівникам школи», «Учителям», «Учням», «Батькам».

Інформування читачів проводиться й за допомогою інформаційних стендів, приміром: «Бібліотека інформує», «Калейдоскоп для допитливих», «Тим, кому цікаво читати», «Довідкове бюро читача» тощо.

Оперативною формою інформування про нові надходження літератури, періодики є шорт-листи (англ. short list або shortlist) – своєрідний інформаційний листок, в якому повідомляється читацьке призначення книги, повний бібліографічний опис, розгорнута анотація: «Я - нова книга», «Квітень дітям», «Хай дитина прочитає», «Увага! Математики», «Народні символи України» тощо.

Одним із інноваційних методів навчання учнів самостійному пошуку в каталогах і картотеках, оформлення читацьких запитів на бібліотечні видання, формулюванню запиту-пошуку в Інтернеті вважається День бібліографії «Вчимося працювати у бібліотеці», який рекомендовано проводити у шкільній бібліотеці 1-2 рази на рік.

Виставки літератури, тематичні полиці, перегляди літератури сприяють систематичному інформуванню читачів про новинки літератури, про найбільш корисні книжки з окремих тем, допомагають читачеві у глибокому вивченні питання. До прикладу, виставки:

– нових надходжень («Літературні новинки», «Видавництва України пропонують», «Знайомтесь: новий підручник», «На допомогу вчителю»);

– цикли книжково-ілюстративних виставок (до видатних дат (Постанова Верховної Ради України від 11 лютого 2015 року № 184-VIII «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році»), краєзнавчі («Люби і знай свій рідний край», «Моє Поділля»), додаткової інформації з різних предметів,

корисних порад («Коло ідей», «Цікаво знати», «Ейнштейни»);

– тематичні полиці («Казкова хатинка», «Мандрівка у вигаданий світ», «Візьми книгу для відпочинку»);

– перегляди літератури («Готуємось до державної підсумкової атестації», «Світ професій», «Шкідливі звички», «Веселі канікули»).

Традиційно навесні проводиться Всеукраїнський тиждень дитячого читання. До програми Тижня можна включити виставки із циклу «Письменники світу – дітям», які інформують читачів про найкращу світову літературу, ознайомлюють із новинками. Виставка-експозиція «Міні-музей книги», на якій представлено книжки: великі й маленькі, старі й нові, паперові та електронні, товсті й тонкі, книжки-іграшки, тревелбуки, артбуки, фліпбуки тощо. Варто проводити також літературні конкурси, а саме: «Вгадай цього героя: пам'ятники літературним персонажам», «Слідопит: знайди дорогу до подарунка за допомогою книжок», «Книга співає: поєднай мелодію з літературним героєм». Метою таких конкурсів є перевірка не лише знань, а й навиків роботи з інформацією з різних джерел.

Підняття престижу шкільних бібліотек, популяризації читання сприяє проведення Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек з 01 по 31 жовтня, започаткованого у 2014 році (наказ МОН від 12.08.2014р. №931).

У 2015 році Місячник проходитьиме під гаслом: «Виховуємо патріота України».

У рамках місячника рекомендуємо організувати заходи:

на районному/міському рівні:

– тиждень популяризації дитячого читання за участю видавців, письменників, батьків, бібліотекарів, педагогічної громадськості;

– конкурс читців під гаслом «Любіть Україну!»;

– акції щодо поповнення книжкового фонду бібліотеки;

– моніторинг – вивчення читацького попиту;

– висвітлити проведені заходи з ЗМІ та на Web-сайтах.

у навчальному закладі:

– екскурсії-ігри;

– дні дозвілля;

– зустрічі з письменниками;

– презентації нових видань;

– флешмоби;

– театралізовані вистави художніх творів, казок;

– бібліотечні уроки;

– виховні години;

– дні інформації;

– тематичні виставки літератури.

У системі реформування одним із напрямків діяльності шкільної бібліотеки є виховання національної свідомості, духовного і творчого розвитку особистості. Автори нової Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (наказ МОН України від 28.05.2015 № 582) зазначають, що в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації.

Формуванню національної свідомості учнів будуть сприяти:

– тематичні стенди, куточки Слави, де містяться матеріали про героїчний подвиг воїнів-земляків, випускників даних навчальних закладів, присвячені героям Небесної сотні, загиблим в зоні АТО: «Герої не вмирають!», «Герої у наших серцях», «Ми разом!», «Скажи «Спасибі» захиснику!», «Добро заради майбутнього», «Лист пораненому»;

– виставки архівних матеріалів, тематичні фото, документально-книжкові експозиції, присвячені історії Хмельницької області;

– літературно-мистецькі вечори, тематичні читання, круглі столи пов'язані з козацтвом;

– тематичні виставки творів, документів, фотоматеріалів: 14 жовтня – День захисника України та 6 грудня – День Збройних сил України;

– зустрічі з письменниками, акторами, громадськими діячами рідного краю;

– цикли бесід, літературних годин та годин спілкування «Визволення України від фашистських загарбників», «Перемога у Другій світовій війні»;

– бібліотечні та музейні виставки, експозиції, фотовітрини «Героїчні сторінки історії українського народу».

Сучасний підхід до моделювання ефективного бібліотечного процесу вимагає від бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів не лише впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, створенням інформаційно-бібліотечного та медіапростору, а й уміння створити у бібліотеці комфортне середовище для читачів, сформувати в них позитивну мотивацію до читання як важливого складника самоосвіти, інтелектуального й духовного розвитку.

В. ФАРВАРЦУК,
методист НМЦ координації
роботи методичних та загально-
освітніх установ і закладів
освіти Хмельницького ОІППО.

Про організацію та зміст навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами

Впродовж 2015-2016 навчального року робота спеціальних, інклюзивних закладів освіти, індивідуального навчання спрямовуватиметься на реалізацію нормативних вимог Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607, поетапно введення якого здійснюється з 1 вересня 2014 року. За Державним стандартом учні з особливими освітніми потребами можуть навчатися у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах, навчально-реабілітаційних центрах, у спеціальних та інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Переважає більшість дітей з особливими освітніми потребами може навчатися у звичайних дошкільних та загальноосвітніх закладах за умови відповідної психолого-педагогічної підтримки, адаптації спеціальних програм та дотримання охоронного режиму. Для них організуються спеціальні, інклюзивні групи та класи, а для учнів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад, – індивідуальна або дистанційна форма навчання відповідно до особливостей психофізичного розвитку кожної дитини зокрема. Право вибору навчального закладу або форми навчання залишається за батьками дитини.

Для організації навчально-виховного процесу з дітьми, які мають особливі освітні потреби, рекомендовано користуватися методичним листом Міністерства освіти і науки України від 05.06.2015 року № 1/9-280 «Про організацію навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015-2016 навчальному році». З 1 вересня 2015 р. навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку у спеціальних, загальноосвітніх закладах з індивідуальним, інклюзивним навчанням буде здійснюватися за навчальними планами і програмами, у такій же формі та за тими ж рекомендаціями, як і минулого року (лист МОНУ від 25.06.2014 № 1/9-335 «Про навчальні плани та програми

спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів на 2014/2015 навчальний рік»). Програми розміщено на офіційних сайтах Міністерства (www.mon.gov.ua), Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua), в Інформаційному збірнику МОН України.

Вимоги до структури навчального року та розроблення робочих навчальних планів, подані у листі МОН України від 22.05.2015р. № 1/9-253 «Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів», поширюються на спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, навчально-реабілітаційні центри, санаторні школи та школи-інтернати.

Варіанти Типових навчальних планів заклади обирають самостійно в залежності від типу та спеціалізації закладу, освітніх запитів учнів і їхніх батьків та з урахуванням кадрового та матеріально-технічного забезпечення. На їх основі складаються щорічні робочі навчальні плани, з урахуванням особливостей розвитку та індивідуальних освітніх потреб учнів, які затверджуються відповідними органами управління освітою. Робочі навчальні плани на 2015/2016 н.р. для загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, складаються:

для підготовчого, 1-3 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа), затвердженими наказом МОН України від 28.01.2014 № 80 (зі змінами, внесеними наказами МОН України від 11.02.2014 р. № 133 (про зміни в навчальному навантаженні для дітей з російською мовою навчання - додаток 5) та від 15.07.2014 № 828, відповідно до яких, у позиції «Навчальні предмети» замінено назву предмета «Сходинки до інформатики» на «Інформатика»;

для 4 класів – за Типовими на-

вчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 03.11.2004 р. № 849 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.09.2009 р. № 852);

для 5-6 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 22.04.2014 № 504 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.06.2014 р. № 701, відповідно до яких до типових планів внесено такі зміни у додатки 1(для сліпих дітей), 3 (для дітей зі зниженим зором), 11 (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення), 13(для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату): у 5-10 класах другу іноземну мову виключено; кількість годин на тиждень на першу іноземну мову збільшено на 1 год.; для сліпих дітей, для дітей зі зниженим зором та з порушеннями опорно-рухового апарату українську мову збільшено на 1 год., а для дітей з важкими порушеннями мовлення кількість годин на тиждень на українську мову збільшено на 1 год. тільки в 5-7 класах, у 8-10 класах кількість год з української мови залишилась без змін;

для 7-10 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 09.04.2015 № 416 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 26.08.2008 р. № 778;

для 11-12 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 12.02.2015 № 134.

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 08.05.2015р. № 518 «Про внесення зміни до деяких наказів» та від 19.06.2015р. № 651 «Про внесення зміни до деяких наказів» внесено зміни в додатки до

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

наказів МОН України від 22.04.2014 № 504 «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку», від 12.02.2015 № 134 «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку», відповідно до яких змінено назву предмета «Світова література» на «Зарубіжна література».

Навчання дітей з помірно розумово відсталістю здійснюється за спеціальними навчальними програмами та на основі Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня для розумово відсталих дітей та (або) індивідуальною програмою з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів. Навчальні плани для учнів 5-9 класів з помірно розумово відсталістю складаються на основі Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей з розумово відсталістю з урахуванням психофізичного розвитку учнів. У межах програм для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей, для дітей зі складними порушеннями розвитку (глухих та зі зниженим слухом у поєднанні з розумовою відсталістю) дозволяється вносити корективи з урахуванням індивідуальних особливостей даної категорії дітей. Допускається адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів, що виявляється в зменшенні обсягу матеріалу, його спрощенні за характером і структурою, збільшення кількості годин на вивчення окремих тем та постійне повторення навчального матеріалу у поєднанні з предметно-практичною діяльністю.

Навчальний процес у спеціальних навчальних закладах для дітей глухих та зі зниженим слухом може організовуватись за програмами загальноосвітньої школи для 5-11 класів з корегуванням до індивідуальних особливостей учнів глухих та зі зниженим слухом та строку навчання у школі II та III ступенів. Відповідно до особливостей навчально-пізнавальної діяльності учнів з порушеннями слуху Типові навчальні плани для дітей глухих та зі зниженим слухом розроблені з урахуванням пріоритетів білінгвального (двомовного) навчання (поєднання вивчення словесної мови як мови навчання з українською жестовою мовою як мовою опанування та поєднання вивчення української жестової мови як мови навчання з словесною мовою як мовою опанування). Тобто двомовне навчання у спеціальних навчальних закладах для дітей глухих та зі зниженим слухом передбачає одночасне

використання двох мов – словесної та жестової.

Українська жестова мова вивчається не лише як окремий предмет, а й використовується як засіб вивчення інших предметів. У старших класах особливо важливо забезпечувати навчання словесної мови з відповідним зменшенням обсягу використання жестової мови. За таких умов забезпечується успішне формування в учнів зв'язного мовлення, розвитку мовленнєвої діяльності – говоріння й письма, уміння учнів з порушеннями слуху будувати діалоги та монологічні висловлювання за навчальним матеріалом і відповідними мовленнєвими ситуаціями. Виконанню таких завдань сприятиме системна корекційно-розвиткова робота з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у глухих дітей та робота з розвитку слухового сприймання і формування вимови у дітей зі зниженим слухом. Обов'язковою складовою у запровадженні двомовного навчання має стати робота з громадськими організаціями та з батьками учнів, спрямована на роз'яснення соціальної потреби в такій моделі навчання, її переваг, особливо у створенні передумов для подальшої соціалізації учнів з порушенням слуху.

Корекційно-розвитковою складовою інваріантної частини навчальних планів спеціальних навчальних закладів регламентується організація системної реабілітаційної роботи з учнями: розвиток слухового, зорового сприймання; розвиток мовлення; корекція пізнавальної діяльності; формування навичок просторового та соціально-побутового орієнтування; формування компенсаторних способів діяльності; практичне використання знань, умінь і навичок; розвиток комунікативної діяльності і творчості; фізичний розвиток. Така робота здійснюється впродовж дня з використанням фахового потенціалу, досвіду роботи вихователів, досвідчених педагогічних працівників, потребує впровадження особистісно орієнтованих програм навчання та реабілітації за індивідуальним та диференційованим підходом і передбачає вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів.

Наказом МОН України від 23.01.2015р. №44 «Про розроблення корекційно-розвиткового та методичного забезпечення спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів» затверджено склад науково-педагогічних колективів для розроблення програм з корекційно-розвиткової роботи для I та II ступенів (підготовчий, 1-9 класи) спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів. Для початкових класів дані програми планується розробити до початку 2015-2016 навчального року, для 5-9(10) класів – до 30.05.2016 р. Як уже зазначалося, у разі відсутності навчальної, корек-

ційної програми, під час складання робочих навчальних планів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, дозволяється користуватись адаптованими програмами та робити перерозподіл до 15 відсотків навчального часу, визначеного всередині освітньої галузі інваріантною частиною Типових навчальних планів з обов'язковим погодженням із місцевим органом управління освітою, між галузями – за погодженням із Міністерством.

Оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою роботою визначений з урахуванням Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.02.2013 № 144. Державними санітарними нормами і правилами зменшено гранично допустиме тижневе навчальне навантаження у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах. Проте структура школи I ступеня передбачає у своєму складі обов'язковий підготовчий клас, відтак строк навчання в початковій школі становитиме 5 років, що забезпечить достатню кількість навчальних годин для засвоєння змісту освітніх галузей у поєднанні з проведенням корекційно-розвиткової роботи.

Особливістю методики проведення навчально-корекційних занять спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах є те, що структура уроків (занять) має бути гнучкою, органічно поєднувати навчально-пізнавальну та оздоровчо-рухову діяльність учнів з особливими освітніми потребами, а засвоєння інформації та формування життєвих навичок потребують уповільненого пояснення та багаторазового повторення. Тому доцільною є практична, ігрова, індивідуальна та групова діяльність учнів. Обов'язковим є зв'язок із життєвим досвідом дітей, врахування умов, у яких вони перебувають вдома, широке використання фольклору – вивчення народних звичаїв, обрядів, застосування творчих завдань.

Для постійної взаємодії між учителем та учнем у системі уроків, підвищення мотивації навчальної діяльності учня доцільно своєчасно використовувати різні види вербального, невербального, альтернативного оцінювання відповідно до методичних рекомендацій щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. З метою оцінювання індивідуальних досягнень учнів широко практикується метод оцінювання портфоліо. Таке оцінювання

методичні рекомендації

передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку учня тощо. Наприкінці навчального року учитель складає характеристику, яка заноситься до особової справи учня. У ній зазначається рівень розвитку та результати оволодіння учнем усіма компонентами навчання у поєднанні з практичною діяльністю.

Впродовж 2014-2015 н.р. обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти значна увага приділялась навчанню та використанню в практичній діяльності учителів та учнів спецшкіл-інтернатів інформаційно-комп'ютерних технологій. Цьому сприяло те, що, відповідно до нових Державних стандартів освіти дітей з особливими потребами, галузь «Технології» в інтеграції з іншими освітніми галузями є базовою для успішного оволодіння практичними навичками користування сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями для розв'язування життєвих та навчальних завдань. Наприклад, з 2014-2015 н.р. учні із затримкою психічного розвитку з 2-го класу вивчають предмет «Інформатика», учні з розумовою відсталістю з 5-го класу – «Основи комп'ютерної грамотності». Програма «Інформатика» для 2-4 класів забезпечує реалізацію мети і завдань освітньої галузі, визначених у Державному стандарті початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, щодо формування у молодших школярів основних компетентностей, тобто, нормативно закріплених результатів навчання, які охоплюють знання, уміння, навички, форми емоційно-ціннісної діяльності. Зміст навчальної програми «Інформатика» для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку узгоджено з навчальною програмою «Інформатика» для учнів 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Кожен учень має бути забезпечений індивідуальним робочим місцем за комп'ютером. Час роботи учнів за комп'ютером на уроці не повинен перевищувати 15 хв. Решту уроку діти працюють без комп'ютера, знайомляться із загальними теоретичними положеннями, повторюють і закріплюють вивчений матеріал, виконують вправи на розвиток сприймання, уваги, мислення, пам'яті тощо. Для практичної роботи учнів за комп'ютером можна використовувати програми з наявного у школі навчально-програмового забезпечення, адаптовані для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розподіл часу на проходження програмового матеріалу, порядок вивчення тем і кількість годин, відведених на них, можуть дещо змінюватися залежно від інтелектуального та психофізичного розвитку учнів. Дітям з порушеннями

розумового розвитку достатньо заволодіти елементарні навички роботи на персональному комп'ютері. У спеціальній школі інформаційні технології повинні розглядатися не як предмет вивчення, а як інструмент інтеграції учня в сучасний світ.

Більшість спеціальних та загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним, індивідуальним навчанням, у початкових, середніх, старших класах працюють за програмами (адаптованими програмами) загальноосвітніх шкіл, зберігаючи корекційний блок. Таким закладам рекомендовано користуватись наказами, методичними листами для загальноосвітніх навчальних закладів. Зокрема: Наказ МОН України від 29.05.2015р. №584 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1-3 класів», Наказ МОН України від 29.05.2015р. №585 «Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня», методичні рекомендації «Особливості вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році» розміщені у додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 26.06.2015 № 1/9-305 «Про вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році», тощо.

Вчителям початкових класів при оформленні навчальної документації слід взяти до уваги наказ Міністерства освіти і науки України від 08.04.2015 № 412 «Про затвердження Інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27 квітня 2015 року за № 472/26917.

Предмети та курси за вибором визначаються спеціальним загальноосвітнім навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та особливих потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Позашкільна робота з дітьми з особливими освітніми потребами проводиться відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах.

Інклюзивна освіта

Особливості організації та змісту навчально-виховного процесу з інклюзивного навчання в ЗНЗ у 2015/2016 н.р. здійснюється на основі оновленого змісту освіти, визначеного Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 607. Визначено нові підходи до організації дітей з особливими освітніми потребами: інклюзивне та інтегроване навчання;

формування життєвої компетентності у дітей з порушеннями психофізичного розвитку як умови їх соціальної інтеграції, здатності застосовувати здобуті знання і вміння у практичній життєдіяльності. В основу Державного стандарту покладено особистісно-орієнтований, компетентнісний та соціокультурний підходи.

Для організації навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання рекомендовано користуватися Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», методичними рекомендаціями «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист МОНмолодьспорту України від 18 травня 2012 року №1/9-384), «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами» (лист Міністерства освіти і науки України від 08 серпня 2013 року № 1/9-539), «Про навчальні плани та програми спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів на 2014/2015 навчальний рік» (лист Міністерства освіти і науки України від 25 червня 2014 року №1/9-335), «Про організацію навчально-виховного процесу учнів з розумовою відсталістю та затримкою психічного розвитку» (лист Міністерства освіти і науки України від 13 серпня 2014 року № 1/9-413), «Про організацію навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015-2016 навчальному році» (лист Міністерства освіти і науки України від 05 червня 2015 року № 1/9-280), методичними рекомендаціями МОН України щодо організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Інклюзивне навчання організовується в ЗНЗ, незалежно від типу, форми власності та підпорядкування на основі комплектування класів учнями з особливими освітніми потребами. Рішення про створення класів з інклюзивним навчанням приймається засновником ЗНЗ за погодженням з відповідним органом управління освітою та органом державної санітарно-епідеміологічної служби. Органи управління освітою визначають базові ЗНЗ для організації інклюзивного навчання; прогнозують витрати для створення безперешкодного доступу, відповідної навчально-матеріальної бази, придбання транспортних засобів для підвезення учнів до місця навчання та додому, забезпечують підвищення кваліфікаційного рівня педагогічних працівників для роботи з дітьми в умовах інклюзивного навчання, сприяють провадженню інноваційної діяльності. Зарахування учнів

методичні рекомендації

з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням здійснюється за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, на підставі письмової заяви батьків, відповідно до порядку, встановленого для загальноосвітніх навчальних закладів.

В інклюзивному закладі важливим є підготовленість навчального закладу до роботи з учнівським колективом, фахова компетентність та психологічна готовність учасників навчально-виховного процесу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Навчання дітей у класах з інклюзивним навчанням здійснюється за навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими МОН України для загальноосвітніх з урахуванням програм спеціальних навчальних закладів. Обов'язково складаються індивідуальна програма розвитку, навчальний план та навчальна програма з урахуванням можливостей дитини та особливостей навчально-пізнавальної діяльності. В індивідуальній програмі вказується кількість і тривалість занять з відповідними фахівцями (логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами). Індивідуальна програма розвитку учня розробляється на один рік. Двічі на рік (за потребою частіше) вона переглядається з метою коригування.

Для дітей з особливими освітніми потребами, які мають інтелектуальні порушення, та зі складними порушеннями розвитку (порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку) на основі робочого навчального плану школи розробляється індивідуальний навчальний план з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації та на основі Типових навчальних планів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Індивідуальний навчальний план визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин. У плані враховуються додаткові години на індивідуальні й групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо. Схема складання календарно-тематичного плану відповідає загальнонавчальній формі.

Індивідуальний навчальний план та програма розробляються групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-дефектолог та інші – консиліум, мультимедійна команда тощо). Бажано залучити батьків до складання індивідуальної навчальної програми. Саме така співпраця забезпечить інформування батьків про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює комплекс суперечливих

питань, які виникають між батьками та вчителями в процесі навчання дитини.

У процесі підготовки до уроку в класі з інклюзивним навчанням вчитель складає план-конспект уроку, в якому адаптує навчальний матеріал загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) програм так, щоб на одному уроці діти з різним станом психофізичного розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного учня. Інформація за темою, що вивчається, повинна відповідати вимогам рекомендованої освітньої програми. Закріплення і відпрацювання отриманих знань, умінь і навичок ведеться на різному дидактичному матеріалі, підбраному для кожного учня індивідуально: роздаткові картки, вправи з навчальних посібників і підручників та ін. Для дітей з важкими, комплексними порушеннями (ДЦП, аутизм, дефіцит уваги з гіперактивністю тощо) рекомендовано обладнати кімнату для індивідуальних занять, в якій, в разі необхідності, з дитиною проводив заняття асистент учителя. Така побудова навчальних занять створює умови для спільної, колективної роботи всіх учнів класу. Плануючи уроки, розробляючи їх конспекти, вчитель чітко визначає корекційну мету для учнів, обумовлюючи її дидактичними завданнями уроку, характером навчального матеріалу, типологічними та індивідуальними особливостями учнів з ООП в інклюзивному класі. Окремий конспект уроку для інклюзованого учня не пишеться. Вчитель складає загальний конспект уроку, плануючи, у які види навчальної діяльності він залучатиме дитину разом з іншими, а на яких етапах уроку учень виконуватиме індивідуальні менші за обсягом чи складністю завдання. Для їх виділення вчитель може відвести вертикальну лінію у загальному конспекті. Як саме виглядатиме конспект уроку, вчитель вирішує сам, адже єдиний вимог до написання конспекту уроку в інклюзивному класі немає.

Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Ефективність навчально-виховної роботи досягається шляхом проведення з такими учнями корекційно-розвиткових занять, спрямованих на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, а саме: розвиток мовлення, пізнавальної діяльності, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо; розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей шляхом взаємодії з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності і творчості; формування компенсаційних способів

діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у загальноосвітній школі; створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвитку їх самостійності та життєво важливих компетенцій. Окрема корекційна програма не складається. Крім додаткових корекційно-розвиткових занять, корекційну спрямованість повинно мати і саме навчання: у навчальній програмі передбачається, які корекційні цілі будуть реалізовуватись під час засвоєння тієї чи іншої теми. Це відображено і спеціальною структурою навчальних програм для дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Специфіка педагогічного процесу для учнів з порушеннями психофізичного розвитку полягає також у використанні спеціальних засобів корекції з урахуванням конкретної категорії порушення, а саме:

- адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів полягає у зменшенні обсягу та спрощенні характеру матеріалу, вилученні складного вербального матеріалу тощо. Усі адаптації відзначаються в Індивідуальній програмі розвитку учня;

- наочність навчання: словесно-наочні посібники друкуються більшим шрифтом, конкретний матеріал без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання головного тощо;

- уповільненість процесу навчання: повідомлення інформації для дітей з порушеннями інтелекту, мовлення, слуху здійснюється дещо повільніше з урахуванням уповільненості сприймання словесної інформації. Наприклад, для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності надається більше часу для обдумування відповіді, а для дітей зі зниженим зором – для запису;

- повторюваність у навчанні та вихованні: через обмеженість або недосконалість сприймання є необхідність повторювати навчальні відомості. Проте цей засіб не означає механічного декілька разового повторення одного й того ж матеріалу. Навпаки, слід використовувати варіативність повторення для заповнення прогалин у сприйманні.

Оптимізація темпу роботи та динаміки втомлюваності спрямовується на активізацію пізнавальної діяльності учнів, підтримку їхньої працездатності й передбачає переключення учнів на різні види діяльності з метою запобігання втоми; емоційність; використання у процесі викладу матеріалу цікавих фактів, прикладів, деталей; організацію хвилин відпочинку на уроці; створення ситуацій успіху.

В Індивідуальній програмі розвитку зазначаються потреби дитини, через які можуть бути внесені певні корективи в режим дня: розклад уроків, додатковий відпочинок, обмеження у

методичні рекомендації

позакласних заходах.

Корекційно-розвиткові заняття проводяться як у першу, так і в другу половину дня вчителями-дефектологами за кваліфікацією: логопед, тифлопедагог, сурдопедагог, олігофренопедагог, ортопедагог, а також практичними психологами.

При плануванні роботи з дітьми з ООП необхідно пам'ятати, що разом зі специфічними труднощами розвитку для всіх категорій дітей з особливостями психофізичного розвитку властиві такі проблеми: соціальна дезадаптованість; уповільнене й обмежене сприймання; недоліки розвитку моторики; порушення мовленнєвого розвитку; зниження розумової діяльності та пізнавальної активності; недостатні, спотворені знання та уявлення про навколишній світ, міжособистісні стосунки; недоліки у розвитку особистості (невпевненість у собі, залежність від оточуючих, низька комунікабельність, егоїзм, песимізм, занижена або завищена самооцінка, невміння керувати власною поведінкою). Ці недоліки можуть проявлятися у дітей неоднаковою мірою, у різних комбінаціях і вимагають внесення коректив у навчально-виховний процес та режим дня, що обов'язково відображається у Індивідуальній програмі розвитку.

Необхідно враховувати і педагогічні фактори, які у стандартних умовах загальноосвітніх шкіл можуть призвести до шкільної дезадаптації учнів з ООП: невідповідність шкільного режиму і санітарно-гігієнічних умов навчання психофізіологічним особливостям дітей з ООП; невідповідність темпу навчальної роботи на уроці навчальним можливостям дітей; переважання негативних оціночних стимулів; непорозуміння і конфліктні ситуації в сім'ї внаслідок шкільних проблем у дитини.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної та спеціальної освіти та обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою. Проте слід враховувати, що підвищена залежність від самопочуття, психічного тону та працездатності дітей з ООП від зовнішніх умов висувають і специфічні вимоги до оцінювання. Система оцінювання навчальних досягнень учнів повинна бути стимулюючою. Специфіка полягає у зменшенні кількісної ролі оцінки, використанні її якісного потенціалу. На відміну від загальноприйнятих підходів до оцінки, яка виставляється на підставі порівняння результатів роботи учня і нормативних вимог, у корекційно-педагогічній діяльності оцінюються досягнення учня порівняно до попередніх. Здійснюється це індивідуально, з урахуванням реальних навчальних можливостей дитини, рівня її досягнень у кожній конкретній галузі, міри

старанності, наполегливості, праці, вкладеної у досягнення. З метою оцінювання індивідуальних досягнень учнів може бути використаний метод оцінювання портфоліо, тобто накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки. У роботі в класах з інклюзивним навчанням важливою є співпраця з додатковими фахівцями (психологами, логопедами, фахівцями з лікувальної фізкультури та іншими спеціалістами).

Для роботи з учнями з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням вводиться додаткова посада вихователя (асистента вчителя) з розрахунку 0,5 ставки на клас, у якому навчаються діти з важкими або комплексними порушеннями в розвитку (наказ Міністерства освіти і науки України від 06 грудня 2010 року № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів»). Крім того, для супроводу дитини за письмовою заявою батьків можуть залучатися асистенти дитини - волонтери з числа батьків, студентів, представників громадських організацій при наявності медичного огляду відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 05 червня 2015 року № 1/9-280 «Про організацію навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015-2016 навчальному році».

Якщо дитина навчається за спеціальною програмою для розумово відсталих дітей у ЗНЗ (за індивідуальною формою чи в класі з інклюзивним навчанням), навчання її завершується після закінчення 9 класу.

Випускникам, які мають особливі освітні потреби, видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу, учнями якого вони були. У додатку до свідоцтва про базову загальну середню освіту вказуються лише ті предмети, які вивчав учень у процесі навчання. Після цього дитина має право на вступ до професійно-технічного навчального закладу з урахуванням рекомендацій лікарів.

Дошкільна освіта дітей з ООП

Сьогодні у сфері дошкільної освіти впроваджується значна кількість інновацій різного характеру, спрямованості і значимості, втілюються новинки в організацію, зміст, методичку,

технологію навчання. Розширюється мережа дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу, в яких безкоштовно виховуються і проходять лікування хворі діти і діти з порушеннями психофізичного розвитку, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Одночасно з отриманням дошкільної освіти вони проходять комплекс лікувально-реабілітаційних заходів.

Законом України «Про дошкільну освіту» затверджені державні гарантії у здобутті дошкільної освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. У статті 33 Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено, що держава забезпечує соціальний захист, підтримку дітей дошкільного віку, особливо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, а також дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей. Дітям, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, гарантовано право на відвідування державних і комунальних дошкільних навчальних закладів з гнучким режимом роботи та їх утримання у цих закладах за рахунок держави.

З метою задоволення соціальних та освітніх потреб, організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю до Закону України «Про дошкільну освіту» внесено зміни (від 05.06.2014р. №1324-VII). Відповідно до яких частину третю статті 12 доповнено новим змістом: абзац 2 – «для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи у складі дошкільних навчальних закладів можуть створюватися спеціальні та інклюзивні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами», абзац 3 – «для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційної та лікувально-відновлювальної роботи при спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах), загальноосвітніх санаторних школах (школах-інтернатах), навчально-реабілітаційних центрах можуть створюватися дошкільні групи», абзац 6 – «у всіх типах дошкільних навчальних закладів при реалізації права дітей на дошкільну освіту враховуються особливі освітні потреби у навчанні і вихованні кожної дитини, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами відповідно до принципів інклюзивної освіти».

Відповідно до цих доповнень до Закону України «Про дошкільну освіту» та статті 62 Основ законодавства України про охорону здоров'я, з метою встановлення єдиних вимог до комплектування інклюзивних груп в дошкільних навчальних закладах, не-

методичні рекомендації

залежно від підпорядкування і форм власності, Міністерствами освіти і науки та охорони здоров'я України видано спільний наказ від 06.02.2015 року №104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» та методичний лист МОН України від 02.04.2015 № 1/9-169 «Про порядок комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах».

Прийом дітей до інклюзивних груп здійснює керівник дошкільного закладу впродовж календарного року за наявності місць, створених відповідних умов для навчально-корекційної роботи, спеціальної підготовки працівників закладу. До таких груп зараховуються діти з ООП за письмовою заявою батьків. Для зарахування до інклюзивної групи батьки дітей з ООП, крім обов'язкових документів для всіх дітей в установленому порядку, додатково подають висновок ПМПК з відповідними рекомендаціями; висновок ЛКК про те, що дитина не має протипоказань щодо відвідування дошкільного закладу; копію медичного висновку ЛКК про те, що дитина має статус дитини-інваліда віком до 18 років або копію посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу; копію індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда; направлення місцевого органу управління освітою.

Відповідно до п.7, наказу «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» діти з важкими порушеннями розвитку, які потребують індивідуального догляду (порушення опорно-рухового апарату, ранній дитячий аутизм, органічні ураження центральної нервової системи та ін.) зараховуються до інклюзивних груп при забезпеченні постійного супроводу асистентом дитини.

Діти з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, можуть перебувати в інклюзивній групі дошкільного навчального закладу до 7 (8) років відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації залежно від рівня та ступеня порушення.

Наповнюваність інклюзивної групи в дошкільному навчальному закладі становить до 15 осіб, з них - 1-3 дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.

Якщо в період перебування в інклюзивній групі дошкільного навчального закладу у дитини з особливими освітніми потребами, буде проявлятися неконтрольована поведінка, що може загрожувати її життю і здоров'ю або життю і здоров'ю інших дітей, то це питання виноситься на розгляд педагогічної ради закладу, яка проводиться з обов'язковою присутністю батьків дитини або осіб, які їх замінюють. За рішенням педагогічної ради така дитина направляється для додаткового обстеження до психолого-медико-педагогічної консультації для вирішення питання щодо подальшого перебування в інклюзивній групі.

Корекційні програми:

- Програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом «Стежки у світ» (авт.кол.: Жук В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.Л. та ін.), 2014;
- Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку (авт.Луцько К.В.), 2013;
- Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю (авт.: Блеч Г.О., Гладченко І.В. та ін.), 2013;
- Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» (авт. Скрипник Т.В.), 2013;
- Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутичних порушень (наук.ред.: Шульженко Д.І.), 2012;
- Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушенням опорно-рухового апарату (заг.ред. Шевцова А.Г.), 2012;
- Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко» (авт.: Сак Т.В. та ін.), 2013;
- Програмно-методичний комплекс розвитку незрячих дітей від народження до 6 років (авт.: Вавіла Л.С., Бутенко В.А., Гудим І.М.), 2012;

• Програмно-методичний комплекс «Корекційна робота з розвитку мовлення дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення п'ятого року життя» (авт.: Рібцун Ю.В.), 2014;

• Програмно-методичний комплекс «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення» (авт.: Бартенєва Л.І.);

• Програмно-методичний комплекс «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» (авт.: Трофименко Л.І.), 2012;

• Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (Авт. кол.: Блеч Г.О., Бобренко І. та ін.).

Програми розвитку для дітей з ООП дошкільного віку

- Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт»
- Програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом
- Програма розвитку «Стежки у світ» для дітей зі зниженим слухом дошкільного віку
- Комплексна програма з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями розвитку
- Програма розвитку «Віконечко» для дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку
- Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату
- Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку
- Програма розвитку для дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю
- Матеріали з сайту Інституту спеціальної педагогіки АПН України

Н.ГРИЦЮК,
методист НМЦ дошкільної, початкової, спеціальної та інклюзивної освіти Хмельницького ОІППО.

Колектив Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, працівники методичних служб області висловлюють щирі співчуття завідувачці Ізяславським РМК Румянцевій Олені В'ячеславівні з приводу передчасної смерті сина АНДРІЯ

Засновник – департамент освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.
Редколегія.

Адреса редакції: 29015, м.Хмельницький, вул.Озерна, 14, кімната 101.
Електронна адреса: majbuttya@gmail.com
Адреса сайту: <http://visnyk.hoippo.km.ua/maibutia>
Свідоцтво про реєстрацію: серія Хц, № 175.

Редакція залишає за собою право редагувати і скорочувати текст.